

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**GADİR-İ HUM RİVAYETLERİNİN HADİS İLMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Nuri YAZICI

**Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Hadis**

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet ÖZŞENEL

MAYIS-2010

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GADİR-İ HUM RİVAYETLERİNİN HADİS İLMİ
AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Nuri YAZICI

Enstitü Anabilim Dalı: Temel İslam Bilimleri
Enstitü Bilim Dalı: Hadis

Bu tez / /2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği ile kabul edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet ÖZŞENEL

Jüri Başkanı

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. H.İbrahim BULUT

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

Doç. Dr. Saim YILMAZ

Jüri Üyesi

- Kabul
 Red
 Düzeltme

ÖNSÖZ

Gadîr-i Hum, Mekke ile Medine arasında bulunan ve Cuhfe denen mevkiye yakın, bazı rivâyetlere göre bataklık ve sazlık olan ve daha sonra kullanılamaz hale gelen, hac yolu üzerindeki bir yer adıdır. Kaynaklarda yer alan rivâyetlere göre Hz. Peygamber burada Hz. Ali için “Ben kimin mevlasıysam, Ali de onun mevlâsıdır...” buyurmuştur.

Bu olay ve rivâyetin değerlendirilip yorumlanması, Şia ve Ehl-i Sünnete göre farklılık arz etmektedir.

Bütün Şiî gruplara göre Allah Rasûlü, dinlenmeye elverişli olmayan Gadîr-i Hum mevkiinde, Hz. Ali'nin imametini hacılara bildirmek maksadıyla kabileyi toplamış ve bir hutbe irad etmiş, ardından Hz. Ali'nin İmametini tebliğ etmiştir.

Ehl-i Sünnete göre ise olay, Hz. Ali'nin imametini tebliğ değil, Hz. Ali'ye yönelik gelişen bazı menfi durumların izale edilmesi ve ortamın sükûnet ve huzura erdirilmesi amacıyla binaen vuku bulmuştur.

Bu araştırmada, Şia ve Ehl-i Sünnet arasında önemli ihtilaf konularından birisi olan ancak daha çok Şia'nın, olayı siyasi ve itikadi bir boyutta ele aldığı ve kendi imamet anlayışını üzerine bina ettiği Gadîr-i Hum hadisesi, Ehl-i Sünnet'in hadîs kaynaklarındaki konuyla alakalı rivâyetler çerçevesinde incelenmeye çalışılmıştır. Olayın merkezinde Şia bulunduğundan dolayı, konu hakkında Şia kaynaklarına da başvurulmuştur. Bu araştırmada Şia denildiğinde, Şia'nın İmamiyye kolu kastedilmiştir.

Araştırma giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı sınırları, kaynakları ve araştırmada takip edilecek yöntemden bahsedilmiştir. Birinci bölümde Şia'nın özellikle de İmamiyyenin Gadîr-i Hum olayını ele alış şekli ve bu olaydan çıkardıkları sonuçlar, ayrıca Sünnî hadîs kaynaklarındaki Gadîr-i Hum olayı ve bununla bağlantılı rivâyetler ele alınmış, akabinde ulaşılabildiği kadarıyla, her iki tarafın hadis kaynaklarında bu hadislerin sahâbî ravîlerinin isimleri belirtilmiştir.

İkinci bölümde ise Gadîr-i Hum hadisesi ve bununla bağlantılı hadisleri rivâyet eden râvîlerin hal tercemeleri rical ve tabakât kitapları çerçevesinde ele alınmış, Gadîr-i Hum

rivâyetlerinin muhteva tahlilleri yapılmıştır. Ardından Ehl-i Sünnet'in temel hadîs kaynaklarından, bu araştırmada da temel alınan, dört hadîs kitabında (Ahmed b. Hanbel, İbn Mâce, Tirmizî, İbn Hibbân), bu olayı rivâyet eden râvîlerin Sened tabloları verilmiştir. Sonuç bölümünde ise araştırma neticesinde Gadîr-i Hum olayıyla bağlantılı olarak ulaşılan genel kanaat serdedilmiştir.

Tezin konusunun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar olan süreçte, tecrübe ve yol göstericiliğiyle yardımlarını esirgemeyen, Doç. Dr. Mehmet ÖZŞENEL hocamız ile zaman zaman olumlu katkılarda bulunan diğer hocalarıma ve arkadaşlarıma Őükranlarımı arz ederim. Ayrıca hayatım boyunca maddi manevi desteklerini üzerimden eksik etmeyen, anneme, babama, eşime ve kızım Dilruba'ya teŐekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Nuri YAZICI

01.05. 2010-BURSA

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiii
ÖZET.....	xiv
SUMMARY.....	xv

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: Şİİ VE SÜNNİ KAYNAKLARA GÖRE GADİR-İ HUM OLAYININ

MEYDANA GELİŞ ŞEKLİ4

1.1. Şîî Kaynaklara Göre Gadîr-i Hum Olayının Meydana Geliş Şekli ve Şîiler İçin Bu Hadisenin Önemi.....	4
1.2. Sünnî Kaynaklara Göre Gadîr-i Hum Olayının Meydana Geliş Şekli ve Olayla İlgili Sünnî Kaynaklarda Geçen Rivâyetler.....	21
1.2.1. Mevlâ Lafzıyla Gelen Rivâyetler.....	27
1.2.1.1. Sadece Mevlâ Lafzıyla Gelen Rivâyetler	27
1.2.1.1.1. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler	27
1.2.1.1.2. Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)'tan Gelen Rivâyetler.....	28
1.2.1.1.3. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler.....	28
1.2.1.1.4. Hz. Ali (k.v.)'den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetler.....	29
1.2.1.1.5. Cabir b. Abdillâh'dan (ö. 78/698) Gelen Rivâyetler.....	32
1.2.1.1.6. Ebû Saîd el-Hudrî'den (ö. 74/694) Gelen Rivâyetler	32
1.2.1.1.7. Ebû Eyyûb el-Ensârî'den (ö. 51/672)Gelen Rivâyet.....	34
1.2.1.1.8. Hubşî b. Cünâde es-Selûlî'den (ö. ?) Gelen Rivâyet	34
1.2.1.1.9. Abdullâh b. Ömer'den (ö. 74/694) Gelen Rivâyetler.....	35
1.2.1.1.10. Mâlik b. el-Huveyrîs Ebû Süleymân el-Leysî'den (ö. 74/694) Gelen Rivâyet.....	35
1.2.1.1.11. İbn Abbas (Abdullâh b. Abbas)'dan (ö. 68/688) Gelen Rivâyet.....	35
1.2.1.2. Mevlâ Lafzına İlave İfadelerle Gelen Rivâyetler.....	35
1.2.1.1.1. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler.....	35

1.2.1.2. Hz. Ali (k.v.)’den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetler.....	36
1.2.1.3. Ebu’t-Tufeyl’den (ö. 100/719) Gelen Rivâyetler	41
1.2.1.4. Ebû Hureyre’den (ö. 58/679) Gelen Rivâyetler	42
1.2.1.5. Hubşî b. Cünâde es-Selûlî’den (ö. ?) Gelen Rivâyet	43
1.2.1.6. Ammâr b. Yâsir’den (ö. 37/658) Gelen Rivâyet	43
1.2.1.3. Gadîr-i Hum Olayına Şahit Olan Sahâbîlerden Gelen Mevlâ Lafızlı Rivâyetler.....	44
1.2.1.1. Zeyd b. Erkâm’dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler.....	44
1.2.1.2. Bera b. Azib’den (ö. 72/692) Gelen Rivâyetler	45
1.2.1.3. Hz. Ali (k.v.)’den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetler.....	47
1.2.1.4. Cabir b. Abdillâh’dan (ö. 78/698) Gelen Rivâyet... ..	47
1.2.1.5. Ebû Saîd el-Hudrî’den (ö. 74/694) Gelen Rivâyet... ..	48
1.2.1.6. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî’den Gelen Rivâyet	48
1.2.1.4. Sefer Bağlantılı Gelen Mevlâ Lafızlı Rivâyetler.....	49
1.2.1.1. Büreyde el-Eslemî’den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler	49
1.2.2. Velî Lafızıyla Gelen Rivâyetler.....	50
1.2.2.1. Sadece Velî Lafızıyla Gelen Rivâyetler.....	50
1.2.2.1. İmran b. Husayn’dan (ö. 52/673) Gelen Rivâyetler.....	50
1.2.2.2. Büreyde el-Eslemî’den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler	51
1.2.2.3. Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)’tan Gelen Rivâyetler.....	52
1.2.2.4. Zeyd b. Erkâm’dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler.....	52
1.2.2.5. Ebu’t-Tufeyl’den (ö. 100/719) Gelen Rivâyet... ..	52
1.2.2.6. Abdullâh b. Mes’ud (İbn Mes’ud)’dan (ö. 32/654) Gelen Rivâyet.....	53
1.2.2.2. Velî Lafzına İlave İfadelerle Gelen Rivâyetler.....	53
1.2.2.1. Büreyde el-Eslemî’den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler	53
1.2.2.3. Gadîr-i Hum Mevkii Belirtilerek Gelen Velî Lafızlı Rivâyetler.....	53
1.2.2.1. Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)’tan Gelen Rivâyet.....	53
1.2.2.4. Sefer Bağlantılı Gelen Velî Lafızlı Rivâyetler.....	54
1.2.2.1. İmran b. Husayn’dan (ö. 52/673) Gelen Rivâyetler.....	54
1.2.2.2. Büreyde el-Eslemî’den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler	58
1.2.3. Sakaleyn Rivâyetleri.....	60
1.2.3.1. Zeyd b. Erkâm’dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler.....	62

1.2.3.2. Huzeyfe b. Useyd el-Ğıfârî'den Gelen Rivâyet.....	65
1.2.3.3. Ebu't-Tufeyl'den (ö. 100/719) Gelen Rivâyetler	66
1.2.4. Menzile Rivâyetleri.....	67
1.2.4.1. Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)'tan Gelen Rivâyetler.....	69
1.3. Gadîr-i Hum Hadîsini (Mevlâ Hadîsini) Rivâyet Eden Sahâbîler.....	70
1.4. Değerlendirme.....	78

BÖLÜM 2: HADİS İLMİ ÇERÇEVESİNDE GADİR-İ HUM RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ.....81

2.1. Gadîr-i Hum Rivâyetlerin Sened Açısından (Râvî) Tahlili.....	81
2.1.1. İmran b. Husayn'dan (ö. 52/673) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	81
2.1.1.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsned</i> 'inde İmran b. Husayn'dan Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	82
2.1.1.1 Mutarrif b. Abdillâh b. Şihhîr el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/714).....	82
2.1.1.2. Yezîd er-Rişk Yezîd b. Ebî Yezîd Ebu'l-Ezher el-Kassam el-Basrî (ö. 130/748).....	82
2.1.1.3. Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'iyî el-Basrî (ö. 178/795).....	83
2.1.1.4. Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nafi'el-Humeydî/el-Humeyrî es- San'ânî/Yemânî (ö. 211 /827).....	85
2.1.1.5. 'Affân b. Müslim b. Abdillâh es-Saffâr Ebû Osman el-Ensârî el-Basrî (ö. 219 -220/834).....	85
2.1.1.6. el-Hasan b. Ömer b. Şakîk el-Basrî (ö. 232/847).....	86
2.1.1.7. Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsîlî (ö. 307/920).....	86
2.1.1.2. Tirmizî (ö. 279/893)'nin <i>Sünen</i> 'inde Gadîr-i Hum Olayını İmran b. Husayn'dan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	86
2.1.1.1. Mutarrif b. Abdillâh b. Şihhîr el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/714).....	86

2.1.1.2. Yezîd er-Rişk Yezîd b. Ebî Yezîd Ebu'l-Ezher el-Kassam el-Basrî (ö. 130/748).....	86
2.1.1.3. Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'iyyi el-Basrî (ö. 178/795).....	86
2.1.1.4. Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî (ö. 240/855).....	86
2.1.1.3. İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın <i>Sahih</i> 'inde Gadîr-i Hum Olayını İmran b. Husayn'dan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	86
2.1.1.1. Mutarrif b. Abdillâh b. Şihhîr el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/714).....	86
2.1.1.2. Yezîd er-Rişk Yezîd b. Ebî Yezîd Ebu'l-Ezher el-Kassam el-Basrî (ö. 130/748).....	87
2.1.1.3. Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'iyyi el-Basrî (ö. 178/795).....	87
2.1.1.4. el-Hasan b. Ömer b. Şakîk el-Basrî (ö. 232/847).....	87
2.1.1.5. Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsîlî (ö. 307/920).....	87
2.1.2. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	87
2.1.2.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsned</i> 'inde Büreyde el-Eslemî'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	87
2.1.2.1. Saîd b. Cübeyr el-Esedî el-Kûfî (ö. 95 /714).....	87
2.1.2.2. Abdullâh b. Büreyde b. el-Hasîb el-Eslemî Ebû Sehl el-Mervezî (ö. 115/733).....	87
2.1.2.3. Sa'd b. 'Ubeyde es-Sülemî Ebû Damra el-Kûfî (ö. ?).....	88
2.1.2.4. Eclâh b. Abdillâh Ebû Hacıyye Sinan el-Kûfî (ö. 145/763).....	88
2.1.2.5. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A'meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149 / 765).....	89
2.1.2.6. Muhammed b. Hazm Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî (ö. 195/811)....	90
2.1.2.7. Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh b. Adiy Ebû Süfyan el-Kûfî (ö. 196/812).....	91

2.1.2.8. Muhammed b. Abdilllah b. Numeyr el-Hemdânî Ebû Hişâm el-Kûfî (İbn Numeyr) (ö. 199/815).....	91
2.1.2.9. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218/833).....	92
2.1.2.10. İbrahim b. Ziyâd el-Bağdâdî (ö. 228–232 /843–7).....	92
2.1.2.11. Muhammed b. Tahir b. Halit b. Ebi'd-Dümeşk el-Bağdâdî (ö. 305/918).....	92
2.1.2.12. Hasan b. Kays (ö. ?).....	92
2.1.2.13. Abdülmelik b. Humejd b. Ebî Ğaniyye el-Huza'î el-Kûfî (ö. ?)....	93
2.1.2.2. İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın <i>Sahih</i> 'inde Gadîr-i Hum Olayını Büreyde el-Eslemî'den Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	93
2.1.2.1. Abdullah b. Büreyde b. el-Hasîb el-Eslemî Ebû Sehl el-Mervezî (ö. 115/733).....	93
2.1.2.2. Sa'd b. 'Ubeyde es-Sülemî Ebû Damra el-Kûfî (ö. ?).....	93
2.1.2.3. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A'meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149 / 765).....	93
2.1.2.4. Muhammed b. Hazm Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî (ö. 195/811)....	93
2.1.2.5. İbrahim b. Ziyâd el-Bağdâdî (ö. 228–232 /843–7).....	93
2.1.2.6. Muhammed b. Tahir b. Halit b. Ebi'd-Dümeşk el-Bağdâdî (ö. 305/918).....	93
2.1.3. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	93
2.1.3.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsned</i> 'inde Zeyd b. Erkâm'dan Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	94
2.1.3.1. Meymûn Ebû Abdilllah Sinan el-Basrî (ö. 74/694).....	94
2.1.3.2. Ebu'l-Hasen Atiyye b. Sa'd el-Avfî el-Kûfî (ö. 111/730).....	94

2.1.3.3. Habîb b. Ebî Sâbit Kays b. Dînar Ebû Yahya el-Kûfî (ö. 119/737).....	95
2.1.3.4. Seleme b. Küheyl Ebû Muhammed el-Kûfî (ö. 121/740).....	95
2.1.3.5. el-Muğîre b. Mıksem ed-Dabiy el-Kûfî (ö. 134 /752).....	95
2.1.3.6. Abdülmelik b. Ebî Süleymân Meysere el-‘Arzemî el-Fezârî el-Kûfî (ö. 145/762).....	96
2.1.3.7. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A’meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149/ 765).....	96
2.1.3.8. Şu’be b. el-Haccâc Ebû Bistam el-Vâsitî el-‘Atekî el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777).....	96
2.1.3.9. Ebû ‘Avâne el-Vaddâh b. Abdillâh el-Yeşkurî el-Vâsitî el-Bezzâz el-Basrî (ö. 176 /793).....	97
2.1.3.10. Süfyan b. ‘Uyeyne Ebû Muhammed el-Kûfî (ö. 178/795).....	97
2.1.3.11. Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî el-Kadî el-Kûfî (ö. 177/793).....	97
2.1.3.12. Muhammed b. Ca’fer Ğunder Ebû Abdillâh el-Hezelî el-Basrî (ö. 192–3–4 /808).....	98
2.1.3.13. Muhammed b. Abdullâh b. Numeyr el-Hemdânî Ebû Hişâm el-Kûfî (İbn Numeyr) (ö. 199/815).....	99
2.1.3.14. Ali b. Hakîm el-Evdî Ebu’l-Hasan el-Kûfî (ö. 231/846).....	99
2.1.3.15. Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân Ebû Bekîr el-‘Abdî Bündâr el-Basrî (ö. 252/866).....	99
2.1.3.2. Tirmizî (ö. 279/893)’nin <i>Sünen</i> ’inde Gadîr-i Hum Olayını Zeyd b. Erkâm’dan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	99
2.1.3.1. Seleme b. Küheyl Ebû Muhammed el-Kûfî (ö. 121/740).....	99

2.1.3.2. Şu'be b. el-Haccâc Ebû Bistam el-Vâsıtî el-'Atekî el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777).....	99
2.1.3.3. Muhammed b. Ca'fer Ğunder Ebû Abdillâh el-Hezelî el-Basrî (ö. 192–3–4/808).....	100
2.1.3.4. Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân Ebû Bekîr el-'Abdî Bündâr el-Basrî (ö. 252/866).....	100
2.1.4. Bera b. Azib'den (ö. 72/692) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	100
2.1.4.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsned</i> 'inde Bera b. Azib'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	100
2.1.4.1. Adiy b. Sâbit el-Ensârî (ö. ?).....	100
2.1.4.2. Ali b. Zeyd b. Cud'ân Ebu'l-Hasen et-Temîmî el-Basrî (ö. 129/747).....	100
2.1.4.3. Hammâd b. Seleme b. Dînar Ebû Seleme el-Basrî (ö. 167/784).....	101
2.1.4.4. 'Affân b. Müslim b. Abdillâh es-Saffâr Ebû Osman el-Ensârî el-Basrî (ö. 219/834).....	101
2.1.4.5. Hüdbe b. Hâlid el-Basrî el-Ezdî el-Kaysî (ö. 235/ 850).....	101
2.1.4.2. İbn Mâce (ö. 273/887)'nin <i>Sünen</i> 'inde Gadîr-i Hum Olayını Bera b. Azib'den Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	102
2.1.4.1. Adiy b. Sâbit el-Ensârî (ö. ?).....	102
2.1.4.2. Ali b. Zeyd b. Cud'ân Ebu'l-Hasen et-Temîmî el-Basrî (ö. 129–131/747–749).....	102
2.1.4.3. Hammâd b. Seleme b. Dînar Ebû Seleme el-Basrî (ö. 167/784).....	102
2.1.4.4. Ali b. Muhammed b. İshak b. Ebî Şeddâd et-Tenâfisî el-Kûfî (ö. 233/848).....	102
2.1.5. Hz. Ali (k.v.)'den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	102

2.1.5.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsned</i> 'inde Hz. Ali (k.v.)'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	103
2.1.5.1. Saîd b. Vehb el-Hemdânî el-Hîvânî el-Kûfî (ö. 76/696).....	103
2.1.5.2. Zâzân b. Ömer (Ebû Ömer) el-Bezzâz el-Kindî el-Kûfî (ö. 82/677).....	104
2.1.5.3. Abdurrahman b. Ebî Leyla (Yesâr) Ebû Îsâ el-Ensârî (ö. 83/702).....	104
2.1.5.4. Amr b. Murre (Zû Murre) el-Hemdânî el-Kûfî (ö. 116/735).....	104
2.1.5.5. Ebû İshak Amr b. Abdullah b. Ubeyd el-Hemdânî es-Sebî'î el-Kûfî (ö. 126/744).....	105
2.1.5.6. Yezîd b. Ebî Ziyad el-Haşimî el-Kûfî (ö. 136/754).....	105
2.1.5.7. Nu'aym b. Hakîm el-Medâinî (ö. 148/765).....	106
2.1.5.8. Fıtr b. Halîfe el-Hennât el-Kûfî (ö. 153/770).....	106
2.1.5.9. Şu'be b. el-Haccâc Ebû Bistam el-Vâsitî el-'Atekî el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777).....	107
2.1.5.10. Şerîk b. Abdullah en-Nehâî el-Kadî el-Kûfî (ö. 177/793).....	107
2.1.5.11. Muhammed b. Ca'fer Ğunder Ebû Abdullah el-Hezelî el-Basrî (ö. 192-3-4/808).....	107
2.1.5.12. Muhammed b. Abdullah b. Numeyr el-Hemdânî Ebû Hişâm el-Kûfî (İbn Numeyr) (ö. 199/815).....	107
2.1.5.13. Yahya b. Âdem b. Süleyman Ebû Zekeriyya el-Kûfî (ö. 203/819).....	107
2.1.5.14. Zeyd b. el-Hübâb Ebu'l-Hüseyn el-'İklî el-Horasanî el-Kûfî (ö. 203/819).....	107
2.1.5.15. Şebbâbe b. Suvar el-Fezârî Ebû Amr el-Medâinî (ö. 204/820).....	108

2.1.5.16. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 219/833).....	108
2.1.5.17. Zeyd b. Yüsey' el-Hemdânî el-Kûfî (ö. ?).....	108
2.1.5.18. Ali b. Hakîm el-Evdî Ebu'l-Hasan el-Kûfî (ö. 231/846).....	108
2.1.5.19. Ubeydullah b. Ömer el-Meysere el-Kavârîrî el-Basrî (ö. 235/850).....	108
2.1.5.20. Ahmed b. Ömer b. Hafs el-Vekî'î Ebû Ca'fer el-Kûfî (ö. 235/850).....	109
2.1.5.21. İshak b. İbrahim Ebû Ya'kûb el-Hanzelî İbn Râhuye el-Mervezî (ö. 237/852).....	109
2.1.5.22. Haccâc b. Yûsuf eş-Şa'ir es-Sekafî Ebû Muhammed el-Bağdâdî (ö. 259/873).....	109
2.1.5.23. Abdülmelik b. Abdulhamîd b. Meymûn b. Mîhrân el-Cezerî (Ebu'l-Hasan el-Meymûnî) (ö. 274/888).....	109
2.1.5.24. Yûnus b. Erkâm Sinan el-Basrî (ö. ?).....	110
2.1.5.25. Simâk b. Ubeyd b. el-Velîd el-'Absî (ö. ?).....	110
2.1.5.26. el-Velîd b. Ukbe b. Nizâr el-'Ansî (ö. ?).....	110
2.1.5.27. Ebû Meryem Kays es-Sakafî el-Medâyîni el-Kûfî (ö. ?).....	110
2.1.5.28. Riyah b. el-Hâris Ebu'l-Müsennâ en-Neha'î el-Kûfî (ö. ?).....	110
2.1.5.29. Haneş b. el-Hâris b. Lakît en-Neha'î el-Kûfî (ö. ?).....	111
2.1.6. Ebu't-Tufeyl'den (ö. 100/719) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	111
2.1.6.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in <i>Müsned</i> 'inde Ebu't-Tufeyl'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	111
2.1.6.1. Habîb b. Ebî Sâbit Kays b. Dînar Ebû Yahya el-Kûfî (ö. 119/737).....	111

2.1.6.2. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A'meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149/ 765).....	111
2.1.6.3. Fıtr b. Halîfe el-Hennât el-Kûfî (ö. 153/770).....	111
2.1.6.4. Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî el-Kadî el-Kûfî (ö. 177/793).....	111
2.1.6.5. Yahya b. Âdem b. Süleyman Ebû Zekeriyya el-Kûfî (ö.203/819).....	111
2.1.6.6. Hüseyin b. Muhammed b. Behrâm Ebû Ahmed el-Mervezî (ö. 214/829).....	111
2.1.6.7. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218/833).....	111
2.1.6.8. Ali b. Hakîm el-Evdî Ebu'l-Hasan el-Kûfî (ö. 231/846).....	112
2.1.6.9. İshak b. İbrahim Ebû Ya'kûb el-Hanzelî İbn Râhuye el-Mervezî (ö. 237/852).....	112
2.1.6.2. İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın <i>Sahih</i> 'inde Gadîr-i Hum Olayını Ebu't-Tufeyl'den Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	112
2.1.6.1. Fıtr b. Halîfe el-Hennât el-Kûfî (ö. 153/770).....	112
2.1.6.2. Yahya b. Âdem b. Süleyman Ebû Zekeriyya el-Kûfî (ö. 203/819).....	112
2.1.6.3. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218/833).....	112
2.1.6.4. İshak b. İbrahim Ebû Ya'kûb el-Hanzelî İbn Râhuye el-Mervezî (ö. 237/852).....	112
2.1.7. Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)'tan Gelen Rivâyetlerin Râvîleri.....	112
2.1.7.1. İbn Mâce (ö. 273/887)'nin <i>Sünen</i> 'inde Gadîr-i Hum Olayını Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili.....	112
2.1.7.1. Abdurrahman b. Sâbit el-Mekkî (ö. 118/736).....	112

2.1.7.2. Mûsa b. Müslim et-Tahhân Ebû İsa el-Kûfî (ö. ? /).....	113
2.1.7.3. Muhammed b. Hazm Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî (ö. 195/811).....	113
2.1.7.4. Ali b. Muhammed b. İshak b. Ebî Şeddâd et-Tenâfisî el-Kûfî (ö. 233/848).....	113
2.2. Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Muhteva Tahlili.....	113
2.2.1. Gadîr-i Hum Hadisini Rivâyet Eden Râvîlerin Irak Bölgesinden Olmaları.....	113
2.2.2. Gadîri Hum Hadisini Rivâyet Eden Râvîlerin Hemen Hepsinin Cerh Edilmiş Olmaları ve Aynı Çevreden Gelmiş Olmaları.....	114
2.2.3. Gadîr-i Hum'da Hz. Ali'ye İmametini Tebliği Meselesi.....	115
2.2.4. Rivâyetlerde Geçen Mevlâ-Velî Kelimeleri Ekseninde Hz. Ali'nin İmameti Meselesi.....	116
2.2.5. Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum'da Ehl-i Beytini Ümmetine Emanet Etmesi.....	117
2.2.6. Gadîr-i Hum Rivâyetleri Arasındaki Farklar.....	118
2.2.7. Gadîr-i Hum Hadisini Kabul Etmeyenler.....	121
2.3. Değerlendirme.....	124
2.4. Sened Tablosu.....	127
SONUÇ.....	132
BİBLİYOGRAFYA.....	137
ÖZGEÇMİŞ.....	155

KISALTMALAR

a.mlf.	: adı geçen müellif
(a.s.)	: aleyhisselam
b.	: bin, İbn
bnt.	: binti
bk.	: bakınız
c.	: cilt
dğr.	: diğerleri
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
H.z.	: Hazret'i
İDT	: İslam Düşüncesi Tarihi
İİGYA	: İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi
İFAV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınevi
krş.	: karşılaştırınız
k.v.	: kerremellahu vecheh
nşr.	: neşreden
ö.	: ölüm tarihi
(r.a.)	: Radiyallahu anh (anha, anhum)
s.	: sayfa
SÜİFD	: Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
Thk.	: Tahkik eden
ts.	: tarihsiz
Trc.	: tercüme eden
TDVY	: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları
Yay.	: yayınları
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve devamı

TABLO LİSTESİ

- Tablo 1:** Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri.....136
- Tablo 2:** Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri137
- Tablo 3:** Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, İbn Mâce'nin *Sünen*'i, Tirmizî'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri.....138
- Tablo 4:** Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i ve Tirmizî'nin *Sünen*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri.....139
- Tablo 5:** Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i, İbn Mâce'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri.....140

Tezin Başlığı: Gadir-i Hum Rivâyetlerinin Hadîs İlmi Açısından Değerlendirilmesi
Tezin Yazarı: Mehmet Nuri YAZICI Danışman: Doç. Dr. Mehmet ÖZŞENEL
Kabul Tarihi: 25 ARALIK 2009 Sayfa Sayısı: xv (ön kısım) + 163 (tez)
Anabilimdalı: Temel İslam Bilimleri Bilimdalı: Hadîs
<p>Gadîr-i Hum, Mekke ile Medine arasında Cuhfe mevkiine birkaç km. uzaklıktaki yerleşime müsait olmayan bir yerin adıdır. Hz. Muhammed (a.s.), Veda Haccı dönüşünde, Hz. Ali'ye yönelik olumsuz söz ve davranışların olduğu bir zamanda, dinlenmeye elverişli olmadığı halde, zaruret icabı Gadîr-i Hum'da konaklamıştır. Allah Rasûlü'nün burada konaklamasının asıl amacı, Yemen seferinde yaptıkları dolayısıyla, Hz. Ali hakkında gelen şikâyetlere cevap vermek, böylece Hz. Ali'ye duyulan olumsuz tavırları gidermek ve onu şikâyet edenleri sakinleştirmektir. Bu nedenlerden ötürü Allah Rasûlü, Gadîr-i Hum'da tüm hacıları toplamış ve onlara bir hutbe irad etmiştir. Hutbesinde kurtuluşun nasıl olacağını beyan buyurmuşlar, bunun da ancak geriye bıraktığı iki şeyle/Sakaleyn ile yani Allah'ın kitabı ve Allah Rasûlü'nün Ehl-i Beytiyle mümkün olacağını belirtmişlerdir. Ardından Hz. Ali'yi öven, hem Sünnî hem de Şîî kesimde meşhûr hatta Mütevâtir derecesinde Sahîh olan ve bu araştırmanında konusunu oluşturan <i>"..Ben kimin mevlâsı/dostu isem, Ali de onun mevlâsıdır/dostudur. Allah'ım ona dost olana dost düşman olana düşman ol!"</i> meşhûr hadisini dile getirmişlerdir.</p> <p>Şia'ya, özellikle İmamiyye fırkasına göre, halifenin Allah tarafından belirlenmesi Allah'a vaciptir. Allah bunu da Rasûlü aracılığıyla insanlara bildirmiştir. Bu inançları dolayısıyla Şia, Gadîr-i Hum mevkiinde gelişen hadiseyi farklı yorumlamıştır. Onlara göre Allah Rasûlü burada, Allah'ın emri gereği, Hz. Ali'nin hilafetini açıklamıştır.</p> <p>Ehl-i Sünnet ise, Gadîr-i Hum'da Allah Rasûlü'nün hutbesini ve Hz. Ali'yi öven sözlerini, mü'minlere yönelik tebliğ, Hz. Ali'nin faziletini beyan ve Hz. Ali'ye yönelik gelişen olumsuz davranışların izalesi şeklinde yorumlamıştır.</p> <p>Bu araştırmada Gadîr-i Hum'da Allah Rasûlü'nün Hz. Ali'yi öven sözleri, hadîs ilmi çerçevesinde ele alınarak incelenmiştir. Sonuçta Gadîr-i Hum'da zikredilen rivâyetin, sıhhat açısından bir kusurunun olmadığı, Allah Rasûlü'nün burada Hz. Ali'ye yönelik söylediği sözlerinin, hem Sünnî, hem de Şîî kesim tarafından sahîh olarak nakledildiği görülmüştür. Ancak her iki tarafın bu hadiseyi yorumlaması farklı olmuştur.</p>
Anahtar kelimeler: Hadîs İlmi, Gadîr-i Hum, Ali, Ehl-i Sünnet, Şia, İmamiyye

Title of the Thesis: Evaluation of the Ghadir Khumm narratives in terms of the discipline of Hadith	
Author: Mehmet Nuri YAZICI	Supervisor: Doç. Dr. Mehmet ÖZŞENEL
Date: 19 November 2009	Nu. Of pages: xv (front pages) + 163 (thesis)
Department: Basic Islamic Sciences	Subfield: Hadith
<p>Ghadir Khumm is an inhabitable place located between Mecca and Medinah, a few kilometer away from al-Djuhfa. Although it is not suitable for accomodation, Hz. Muhammad (saw) decided to stop in Ghadir Khumm on the way back from Hajjatul-Wada', because there were negative talking and behavior toward Hz. Ali. The main reason of The Messenger's stop was, answer the complaints about what Hz. Ali did on the Yemen battle, thus to eliminate the adverse attitude against Hz. Ali and to calm who those complained. Because of all these reasons Hz. Mihammad (saw) gathered the Hadjis in Ghadir Khumm and delivered a hutbah. In this hutbah, He (saw) explained how the salvation is only possible with the Sakaleyn He was going to leave to the people, which are the Book of Allah and Ahl al-Bayt. And then, He stated the famous sentence which is known by both Sunnis and Shias, is Sahih at the level of mutawatir, and is the subject of this research: "One who has me as his mawla has Ali as his mawla. O Allah, Be his friend who befriends him, and be his enemy who is his enemy."</p> <p>Shia, especially Imamiyah sect, believes that the assignment of the caliph by Allah is wajib on Allah. Allah revealed this to the people through His Messenger (saw). Because of this belief, Shia interpreted the evetn in Ghadir Khumm different than the Sunni. According to them, the Messenger announced the Caliphate of Hz. Ali there as it was ordered by Allah.</p> <p>Ahl us-Sunnah, on the other hand, interpreted the Prophet's (saw) hutbah and His words praising Hz. Ali in Ghadir Khumm as a notification to mu'mins, a declaration of Hz. Ali's virtue, and clarification of the negative approach towards Hz. Ali.</p> <p>In this research, the Messenger's (saw) statement that praises Hz. Ali is analyzed in the light of the discipline of Hadith. At the discussion, it is concluded that the Hadith mentioned in Ghadir Khumm has no defect in terms of the reliability of narration (riwayah), that the Messenger's (saw) words about Hz. Ali has been narrated as Sahih by both Sunni and Shia sources. The difference is, however, on the interpretation of the incident.</p>	
Key terms: The discipline of Hadith, Ghadir Khumm, Ali, Ahl us-Sunnah, Shia, Imamiyah,	

GİRİŞ

İslam Tarihinde, siyasi, iktisadi, fikri, sosyal, kültürel vb. nedenlerle uydurulan ya da tahrif edilen olaylar ve rivâyetler bulunmaktadır. Ancak bunların içerisinde öyleleri vardır ki muhtevası gereğince siyasi malzeme olarak kullanılmaya müsaittir. İşte bunlardan birisi araştırmaya da konu teşkil eden, özellikle de Şia muhitinde siyasi bir içerik verilerek, kendi imamet anlayışlarını temellendirdikleri Gadîr-i Hum olayıdır. Olay, en kısa ifadesiyle Hz. Peygamber'in Gadîr-i Hum deneni mevkiinde Hz. Ali hakkında "Ben kimin mevlâsı/dostu isem Ali'de onun dostudur" buyurmasından ibarettir.

Gadîr-i Hum olayı, Şia dünyasında imâmet meselesi yanında, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt hakkındaki düşünce ve inançlara temel oluştururken; Sünnî dünyada da Hz. Ali'nin fazileti çerçevesinde ele alınmıştır.

Araştırmanın Konusu

Bu araştırmanın konusunu, Sünnî ve Şîfî dünyada önemli ihtilaf alanlarından birisi olan ve Şia dünyasında imâmet meselesinin bel kemiğini meydana getiren Gadîr-i Hum olayının, öncelikli olarak Sünnî hadis kitaplarında geçen rivâyetler bağlamında değerlendirilip tahlil edilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda rivâyetler, objektif bir bakış açısıyla ve ilmi bir tarzda tahlil edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmaya konu teşkil eden hâdise, Mekke ile Medine arasında bulunan Cuhfe yakınlarındaki yerleşim yeri olmaya müsait olmayan, Gadîr-i Hum deneni mevkiinde vuku bulmuştur.

Her ne kadar bu araştırmanın konusu Gadîr-i Hum günü meydana gelen olay olsa da, Hz. Ali'yle alakalı o gün söylenen sözlerle aynı manayı ifade eden veya benzerlik taşıyan olayın öncesinde ve sonrasında söylenmiş sözler/rivâyetler de, bütünlük açısından ele alınıp incelenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Gâdir-i Hûm olayının, ulaşılabilecek kaynaklar bağlamında ortaya konulması ve konu hakkında günümüze ulaşan rivâyetlerin, hadis ilmi açısından

değerlendirilmesidir. Olayla ilgili Sünni hadîs kaynaklarında geçen rivâyetlerin benzer ya da farklı yönlerinin ortaya konulması, olayı nakleden râvîlerin cerh ve ta'dil yönünden tetkikinin yapılarak, konuyla alakalı rivâyetlerin sıhhatinin belirlenmesi araştırmanın genel amacını oluşturmaktadır.

Araştırmanın Önemi

Gâdir-i Hûm olayı, Şia muhitinde, İmâmetin/Hilâfetin nakille belirlendiğine dair akideleşen görüşlerin temelini teşkil eder. Bu nedenle de Şia'nın İmâmet meselesini irdeleyen bir araştırmacı, Gadîr-i Hum'da geçen hâdiseleri göz ardı ettiği takdirde, Şia'nın İmâmet anlayışına tam olarak vakıf olamaz.

Sünni dünyada ise, olay, tamamen Şia'yı ilgilendiren bir konu olarak görüldüğünden önemsenmemiş, bu nedenle de çok fazla irdelenmemiştir. Özellikle son dönemlerde konuyla alakalı akademik çalışmalar yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarda göze çarpan şey, çalışmaların önyargılı bir yaklaşımla ele alınmış olmasıdır.

Aynı zamanda araştırmaya konu teşkil eden Gadîr-i Hum olayının önemi; olayın Kur'an, Hadîs, İslâm Tarihi, Mezhepler Tarihi ve Kelam gibi birçok sahayı ilgilendiren boyutlarının olmasıyla da ortaya çıkmaktadır. Tüm bu alanlarda konuyla ilgili bilgilerin bütünlük arz etmemesi; bu bilgilerin derlenerek, tarafsız bir şekilde yorumlanması gerekliliğini ortaya koymuştur.

Araştırmanın Sınırları ve Kaynakları

Bu araştırmada Gadîr-i Hum olayı, hadîs ilmi çerçevesinde ele alınıp incelenmiştir. Bu çerçevede Ehl-i sünnetin temel hadis kaynakları taranmış, rivayetlerin genellikle Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i, İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'i, Tirmizi (ö. 279/893)'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'in *Sahih*'inde bulunduğu tespit edildiğinden, çalışma (rivâyetlerin ve râvîlerin değerlendirilmesi) bu dört kaynaktaki rivayetlerle sınırlandırılmıştır.

Hadisenin ele alınışı her ne kadar adı geçen kitaplar çerçevesinde olsa da, yeri geldiğinde konuyla alakalı farklı kaynak taramaları da yapılmıştır. Özellikle de temel Şîî kaynaklarından olan Küleynî'nin *el-Kaîf*'sinden, son dönem önemli Şîî kaynaklarından Tabatabâî'nin *el-Mizan*'ından ve diğer Şîî kaynakları ile bu araştırmanın konusu

dâhilinde olan Şîf müelliflerin makalelerinden faydalanılmıştır. Ayrıca araştırma konusuyla ilgili yayımlanmış kitap, makale dergi, broşür, internet yazıları imkân dâhilinde gözden geçirilmiş, araştırmada yeri geldikçe bunlara atıfta bulunulmuştur. Yine olayın islam tarihi ve tefsir boyutu da bulunduğu için yeri geldikçe bazı islam tarihi ve Kur'an tefsiri eserlerine müracaat edilmiştir. Ravilerin incelenmesinde de rical kaynaklarına müracaatta bulunulmuştur.

Araştırmada Takip Edilecek Yöntem

Araştırmada yukarıda işaret edilen kaynaklardaki rivayetler hadis ilmi açısından tahlil edilmektedir. Bu çerçevede rivayetler, sened ve metin açısından tetkike tabi tutulmaktadır. Raviler hakkındaki değerlendirmeler ve muhteva açısından yapılan tahliller sonucunda rivayetlerin sıhhat durumları belirlenmeye çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: Şİİ VE SÜNNİ KAYNAKLARA GÖRE GADİR-İ HUM OLAYININ MEYDANA GELİŞ ŞEKLİ

1.1. Şiî Kaynaklara Göre Gadîr-i Hum Olayının Meydana Geliş Şekli ve Şiîler İçin Hadisenin Önemi

Kelime olarak (ش ي ع) izleyici, takip edici, taraftar anlamına gelen (الرجل أتباعه وأنصاره); ıstılahi olarak ise, Hz. Peygamber'den (a.s.) sonra hilafeti Hz. Ali'ye (r.a.) ve Ehl-i Beyt'e has bir hak olarak gören ve bu mektebin öğretilerine göre bir yaşam tarzı benimseyen Şia, başlangıçta siyasi bir mezhep olarak ortaya çıkmıştır. Ancak zamanla, mensuplarının itikadi konulardaki farklı görüşleri sebebiyle, itikadi bir mezhebe dönüşmüştür.¹ Bugünkü anlamda Şiâ'nın tam olarak ne zaman ortaya çıktığı belli değildir. Bazıları Şiâ'nın ortaya çıkışını Beni Sakîfe olayıyla başlatırken, bazıları Hz. Osman devrinin sonlarına doğru ortaya çıktığını, bazıları da Hz. Hüseyin'in 10 Muharrem 61/680'de Kerbela'da şehit edilmesinin ardından 'Tevvâbûn' hareketiyle başladığını belirtmişler,² diğer bir kesim ise Şia'nın ortaya çıkışını Hz. Peygamber öncesine kadar götürmüşlerdir. Şiîlere göre Şia, Hz. Peygamber (a.s.) daha hayatta iken var olan ve Ali taraftarları anlamında (Şîatu Ali) varlığını sürdüren, Ehli- Beyt mektebi öğretilerini gaye edinerek yaşamlarını bu doğrultuda idame ettiren, ilim-irfan sahibi kesimin adıdır.³ Ancak Şia kendi arasında birçok hizibe ayrılmıştır.

Bu araştırmada Şia denilince, konu imamet meselesi olduğundan, imametın nasla belirlendiğine inanan Şiî gruplar özellikle İmamiyye kastedilmiştir. Örneğin Zeydiyye de Şia'nın bir kolu olmasına rağmen imamet meselesinde Şia'nın diğer guruplarından farklı olarak mefdûl/daha az faziletli birisinin de imam olabileceği görüşünü benimser ve ilk üç halifeyi meşru kabul eder. Zeydiyye'ye göre bilgin, cömert ve muttaki olan her kişi, imam olmaya hak sahibidir. Zaten bu mezhebin i'tikadî görüşleri Mu'tezile ile;

¹ Keskin, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, s. 8; Fığlalı, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, s. 140.

² Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 118-120; a.mlf., *İmâmiyye Şîa'sı (Ca'feriyye Mezhebi) Doğuşu Gelişmesi ve Görüşleri*, s. 20, 115-116; Koçyiğit, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, s. 32.

³ Tabatabâi, *İslâm'da Şia (Şia der İslâm)*, s. 28-33.

ameli konularda takip ettikleri yol ise, Ehli Sünnet mezheplerinden Hanefî mezhebiyle uyum içerisindedir.⁴

Şia'ya göre Allah ile kulları arasında üstün bir mercinin/makamın olması zaruridir. Bu üstün makam da, nübüvvet makamından başkası değildir. Ancak Hz. Muhammed (a.s.)'den sonra nübüvvet makamı sona erdiğinden artık bu üst makam, imamet makamı olacaktır. Nübüvvet nasıl ki insanların reyile olmuyorsa, Allah tarafından belirleniyorsa, ondan sonra gelen ve nübüvvet makamını temsil eden imamet/hilafet makamı da Ehl-i Sünnet'in kabul ettiği üzere seçimle olamaz. Çünkü imamet, seçimle olabilecek kadar küçük işlerden değildir. Bu nedenle imâmet/hilafet, içerisinde iyiyi de kötüyü de barındıran halkın/ümmeğin tercihinin bırakılamaz.⁵ İmamı da Allah Teâlâ Peygamber'i vasıtasıyla belirler.⁶ Yani imamet makamı siyasi bir ihtiyaçtan ziyâde, dinî bir vecibedir.⁷ Zaten Şia'ya göre imâmet bir nevi Nübüvvetin devamı niteliğindedir. Allah'ın insanlara Peygamber göndermesi, nasıl ki onlar için bir Lüt-f-i İlâhî ise; aynen Peygamber'den sonra imam tayini de bir Lüt-f-i İlâhîdir ve zatın gerekliliği babından Allah'a vacibdir. Yüce Allah, insanın iyiye yönelmesini, salih işlerde karar kılmasını istemektedir. Bu durumda kullarını çirkin işlerden koruyacak, onları ilahî rızaya eriştirecek bir imamın tayini de yüce Allah için zorunludur. Aynı zamanda bu durum imamın masumiyetini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla imâmın/halifenin belirlenmesi öyle seçimle olacak bir iş değildir. Allah, namazı, zekâtı, orucu ve haccı

⁴ Tabatabâî, *İslâm'da Şia*, s. 72; ayrıca bk., İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 498; Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 123; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, s. 404.

⁵ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 496; Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 18, 141; a.mlf., *İmâmiyye Şia'sı*, s. 53, 217; Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, s. 404; Bazı düşünürlere göre, Ehl-i Sünnetçe kabul edilen icma, Şiilerce makbul görülmemiş ve bu yolla İslam devletinin yöneticisinin seçilemeyeceği ileri sürülmüştür. Seçim, Ehl-i Sünnetçe bir nevi icma telakki edilmiş ve bu yolla devlet başkanının seçilmesinde bir beis görülmemiştir. Sosyal yaşama uygun olan da budur. Diğer türlü olan teokrasiden başka bir şey değildir. İlk dört halifenin seçimi olayı da bir nevi ümmetin icmasıyla olmuştur. Bk., Seyyid Abid Ali, "Şiiilerin Siyaset Teorisi", *İslam Düşüncesi Tarihi*, II, 361–373; Şia, Hilafet gibi önemli bir meselenin kamuoyuna sunulmasını bir siyaset/politika aracı olarak görmektedir. Onlara göre, hilafetin seçimle olması gerektiğini düşünenler, Kur'an'ı bir anayasa hükmünde görüp korumalarına rağmen, Hz. Peygamber'in sünnetlerini bu derece korumamışlardır. Bunun neticesinde ise, siyaset icabı, Müslümanların başına geçenler, Sünnet-i Rasûl yerine kendi içtihat yollarını geliştirerek, hata ederlerse bir, isabet ederlerse iki sevap alacakları ve bu hatalarından dolayı da mazur olacakları hükmünü ortaya atmışlardır. Tabatabâî, *İslâm'da Şia*, s. 34, 39, 40; krş., Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 278–282.

⁶ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 278; El-Eminî, *el-Gadîr fi'l-kitâb ve's-sünne ve'l-edeb*, II, 34; ayrıca bk., İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 496; Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 141; Demirel, *Şia ve Ehl-i Sünnet*, s. 49.

⁷ Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 160; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsı*, s. 217; Vehbe Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII, 401.

farz kıldığı gibi Ali'nin velâyetini de farz kılmıştır.⁸ Ayrıca Küleynî'nin naklettiğine göre Ebû Ca'fer şöyle söylemiştir: **“İslâm beş esas üzerine bina edilmiştir: Namaz kılmak, zekât vermek, oruç tutmak, hacca gitmek ve velâyet. Bunların hiçbirisi üzerinde Gadîr-i Hum'da velâyet için yapılan çağrı kadar durulmamıştır”**⁹ Bu nedenle de Şia için imamet makamı, inanılması gereken, imanın asıl rükünlerinden kabul edilmiştir. İmanı kâmil, ancak imâmete inanmakla gerçekleşmiş olur.¹⁰ Şia'nın imamet anlayışında Ehl-i Beyt mektebi öğretisini de göz ardı etmemek gerekir. Bu öğreti de, on iki kişi olduklarına inandıkları imamlardan neşvü nema bulur. Ancak yukarıda da değinildiği gibi Zeydiyye imametinin on iki kişiyle sınırlılığını ve bunların mutlaka Ehl-i Beyt'ten olması zorunluluğunu kabul etmez.¹¹ İmamiyye Şia'sında imamet inancı, nübüvvet inancının ötesine geçebilmektedir. İmamlara yüklenen bazı görevlerin varlığı, Peygamberlerde dahi görülmemektedir. Durum o hale getirilmektedir ki, imamlarla Peygamberlerin mukayesesinde, Peygamberlerin konumunun, imamların konumuna göre çok daha silik kaldığı görülmektedir.¹² *Usûl-ü kâfi*'de bu anlamda şöyle bir rivâyet geçer: Ebû Ca'fer (Muhammed Bâkır)'dan rivâyetle: **“Şayet doğru yolda gitselerdi, onlara bol su verirdik.”** (Cin, 72/16) ayetiyle şöyle rivâyet edilmiştir: **“Eğer Emirü'l-Mü'minin, Ali b. Ebî Talib'in ve onun soyundan gelen vâsilerin velâyeti üzere dosdoğru hareket etselerdi, onların emir ve yasaklarına uymak suretiyle itaat etselerdi, “Onlara bol su verirdik”** (Cin, 72/16) kalplerine imanı içirirdik. Âyette geçen yoldan maksat, Ali'nin ve ondan sonraki vâsilerin velâyetine iman etmektir.”¹³

İmamiyye'ye göre imamet, sadece toplumsal yapıyı zahiri/hukukî anlamda düzene sokmakla çerçeveselenmiş bir makam değildir. İmam olacak kişi hem hükümet kurabilmeli, hem İslâmî öğretileri neşredebilmeli (tebliğ), hem de toplumu manevi açılardan irşad edebilmelidir.¹⁴ Şiî kesim (özellikle de İmamiyye), imamı, normal bir insan ve yönetici olarak görmediğinden (imam, İlahî vasıflara sahip olan bir insan-ı kâmil ve imkân âleminin kutbudur), imamın belirlenmesi işini de insanların reyine havale etmemiştir. *Kâfi*'de şöyle bir rivâyet nakledilmektedir: **“Acaba halk imametini**

⁸ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 34, 39, 40; Kaşanî, *İmamet İnancı*, s. 1-10; ayrıca bk., Zuhaylî, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, VIII, 401.

⁹ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 246, 278-282, 306, 413, II, 21.

¹⁰ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 246, 278-282, 413.

¹¹ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 77-79; Fıglalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 142; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsı*, s. 217.

¹² Demirel, *Şia ve Ehl-i Sünnet*, s. 49.

¹³ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 306.

¹⁴ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 172.

*makam ve derecesini biliyorlar mı ki onlar imamı seçsinler? İmamet, halkın onu akıllarıyla derk edebileceğinden değeri daha yüce; makamı daha büyüktür...*¹⁵

Humeynî ise İmamet'in ve dolayısıyla imamın, yüksek bir derecesi ve bütün kâinata hükmedebilecek bir yetkisinin olduğunu söyler ve derki; “bu öyle bir makam ve derecedir ki hiçbir mukarreb melek ve nebi bu makama erişemez.”¹⁶

İslâm, fitrat üzere kurulmuş bir dindir. Bu nedenle de insanlığın yapısına aykırı bir durum onda vaki olmaz. Durum böyleyken İslâm'ın tebliğcisi bir Peygamber, fitratı bozacak bir hareket tarzı geliştiremez. Bu, hem Peygamberlik makamına, hem de toplumsal yapının İlahî hikmetçe yürütülmesi fikrine ters düşer. Bu çerçevede, bu dinin peygamberi, hilafet/imamet konusunu da önemsemek ve kendi halifesini tayin etmek zorundadır.¹⁷ Hz. Peygamber'in, fitratı bozacak şekilde Müslümanları başıboş bırakarak, yani kimseyi tayin etmeksizin ilahi huzura ermesi düşünülemez. Bir an olsun böylesi bir durum farz edilse dahi, Allah Rasûlü'nün belirli işaret taşları koymadan, işi sadece ümmetin reyine bırakması fitrat icabı muhaldir. Her ne kadar bu fitri yapı, ilk üç halife tarafından bozulmuş, doğru olandan sapılmış, fitratın tersi bir uygulamaya gidilmiş ve İslam toplumu huzurdan kargaşaya sürüklenmiş olsa da, bu durum, karşı tarafın haklılığına delil teşkil etmez. Aksine bütün bu üzücü olaylar, böylesi önemli bir meselenin nassla tayininin gerekliliğini ortaya koymaktadır.¹⁸

İmamiyye'ye göre, imamet meselesinde meydana gelecek herhangi bir sapma, İslam'daki ihlâs, berraklık ve pâkılıktan sapmak mesabesindedir. İmamet, nübüvvet gibi, İslam'ın akidevi yönüyle direkt bağlantılı bir ilkesi olduğundan,¹⁹ i'tikadî yönden, imamın tayininden daha mühim bir konu yoktur.²⁰ Allah, Peygamber'i tayin ettiği gibi imamı da tayin etmiştir. İmam, müslüman toplumun dinî (imam) ve dünyevî (halife) işlerini Hz. Peygamber adına yürütür. Dolayısıyla Şia'ya göre, İmamet de nübüvvet gibi

¹⁵ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 199, 278–282; Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 172.

¹⁶ Humeynî, *İslâm Fıkhdında Devlet*, s., 22-24, 47.

¹⁷ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 172–178; İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 496; Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, VIII, 404; <http://www.ehlibeytmektebi.com/content/view/135/41/>.

¹⁸ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 172–176.

¹⁹ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 246, 278–282; Fadlullah, “Ehl-i Beyt İmamları ve İslamî Vahdet,” *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, Yıl I, Sayı II, Ankara 1993, s. 113.

²⁰ Şehristanî, *el-Milel ve'n-nihal*, I, 324; ayrıca bk., Yavuz, “Şia”, *İİGYA*, s. 1873.

ilahi bir makamdır.²¹ Bu makama layık kişileri de ancak Allah seçer.²² İmam olacak kişilerdeki vasıflar, vahiy alma dışında peygamberlerin vasıflarıyla (nasıl peygamberler masum/günahsız ise imamlar da masumdurlar) aynıdır.²³ Çünkü Şîâ'ya göre Allah, 'tathir' âyetinde²⁴ mefhum-u muvafakat (kesin evleviyet/öncelik) yoluyla Ehl-i Beyt'in masumluğunu ortaya koymuştur.²⁵ Peygamberin masum olmasını gerektiren nedenler ve deliller, aynen imamın masumiyeti için de geçerli delillerdir ve imamın masumiyetini ispat eder. Öyleyse fitrat dininin ve neticede toplumun bozulmaması için, masumiyetin/ismetin imamda varlığı zorunludur. Aynı şekilde müslüman toplumun da imamı tanıma gibi bir zorunluluğu vardır. Bu, Allah'ı tanımayla eşdeğerdir.²⁶ İşte böylesi mühim bir göreve ehil kişiler ise, Allah tarafından Rasûlü aracılığıyla tayin edilen İmam Hz. Ali ve evlâdıdır.²⁷ Allah Rasûlü'nün vasiyeti ve ilahi emir uyarınca²⁸ Hz. Ali, Hz. Peygamber'den sonra Müslümanların rehberliğine tayin edilmiştir. Her ne kadar Hz. Ali kendinden önceki yönetimi devralan/gasp eden²⁹ kişilere biat etmişse de bu kendinden önceki yönetimlerin meşruluğunu göstermez.³⁰ Çünkü Hz. Ali'nin bey'atı İslam'ın bekası adına sabretmek ve uygun ortamın oluşmasını sağlamak içindi. İmamiyye Şîa'sına göre Hz. Ali, kendinden öncekilerin (Şeyhayn/Hz. Ebûbekir, Ömer) kişisel komplekslerini temele alarak hareket etmelerine karşılık, hilafet meselesini ve hakkının gasp edilmesini öne çıkarmadan, İslam'ın bekası ve müslümanların maslahatı için sessizliği tercih etmiştir.³¹

²¹ Misbah, Muhammed Taki, "Niçin Masum İmam," *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, Yıl I, Sayı III, Ankara, 1994, s. 65; ayrıca bk., Abid, a.g.e., s. 361; Humeynî, *İslâm Fıkında Devlet*, s., 22-24; Demirel, *Şia ve Ehl-i Sünnet*, s. 49.

²² Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 278; Gülpaygani, "İmamet İle İlgili Üç Soru", *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, III, Sayı X, Ankara, 1995, s. 125; krş., Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 189.

²³ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 496; Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 161; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsı*, s. 18, 221.

²⁴ "...Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor", *el-Ahzab*, 33/33.

²⁵ Amili, "Kur'an'da Ehl-i Beyt," *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, I, Sayı II, Ankara, 1993, s. 11; krş. Misbah, *a.g.m.*, s. 67.

²⁶ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 184, 224; krş., Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 161; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsı*, s. 221.

²⁷ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 254, 257, 267; Akbulut, Ahmet, *Sahâbe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri*, s. 100-103; ayrıca bk., Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 142; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsı*, s. 217.

²⁸ "Ey Rasûl! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun..." Mâide, 5/67.

²⁹ Fadlullah, *a.g.m.*, s. 114.

³⁰ Aynı şekilde gerekli ilahi salahiyetlere vehbi olarak sahip olan imamlar, şimdiye kadarki süreçte Allah tarafından belirlenmiş ve bir önceki imam aracılığıyla alenen halka tanıtılmışlardır. Bk. Gülpaygani, *a.g.m.*, s. 127;krş., Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 161; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsı*, s. 221-223.

³¹ Fadlullah, *a.g.m.*, s. 114; Gülpaygani, *a.g.m.*, s. 135.

Burada değinilmesi gereken başka önemli bir nokta da, Hz. Peygamber (a.s.)'in hastalığı zamanında Hz. Ali'nin tavırlarıdır. Allah Rasûlü'nün hastalığının ağırlaştığı bir zamanda, Hz. Ali, Hz. Peygamber'in yanından çıktığında orada bulunan ahali, kendisine Hz. Peygamber (a.s.)'in durumunu sorarlar, Hz. Ali (k.v.)'de iyi olduğunu söyler. Ancak el-Abbas b. Abdilmüttalib, Hz. Ali'yi bir kenara çekerek, Hz. Peygamber'in iyi olmadığını, kendisinin, bu kavmin, ölümü yaklaşanlarını yüzünden tanıdığını, Hz. Peygamber (a.s.)'in de yüzünde aynı şeyleri gördüğünü, hemen O'na gidip kendisinden sonra bu ümmeti yönetecek kişiyi sormasını istemiştir. Ancak Hz. Ali'nin bu talebe karşı cevabı nettir. Hz. Ali, eğer gidip Allah Rasûlünden böyle bir şey sorar da, O da buna olumsuz cevap verirse, artık bu işe hiçbir zaman talip olamayacaklarını, olsalar da, halkın, onlara bu işi teslim etmeyeceklerini söyleyerek el-Abbas b. Abdilmüttalib'in talebini reddetmiştir. Gene el-Abbas'ın Hz. Ali'ye, gel sana biat edelim talebine Hz. Ali, bu işe bizden başkası talip olabilir mi diyerek cevap vermiştir. Ancak, çok geçmeden Hz. Ebû Bekîr'e biat haberleri kendisine ulaşınca, Hz. Ali etrafındakilere, bunun ne olduğunu/nasıllığını sorduğunda, el-Abbas, bunun, kendisinin ondan talep ettiği ve onun da reddettiği şey olduğunu, söylediği kaynaklarda nakledilir.³²

İstisnasız bütün Şîilere göre, Hz. Peygamber'den sonra hilafete Hz. Ali'nin daha uygun olduğunu Allah Rasûlü Gadîr-i Hum mevkiinde beyan buyurmuşlardır. Şîi gurupların imamet konusundaki görüşleri farklılık arz etse bile genel kanı şudur: Hz. Peygamber, bazen açık bazen de kapalı karinelerle bunu müslümanlara bildirmiştir. Lakin Hz. Peygamber'in vefatından sonra müslümanlar, bu işaretlere göre hareket etmemiş, böylece Hz. Ali'ye haksızlık ederek Hz. Ebûbekir'i hilafete getirmişlerdir.

Şia için Gadîr-i Hum olayı, Hz. Peygamberin, Hz. Ali'nin İmametine işaret buyurduğu açık (tevatürle gelen) delillerdendir. Senedinde en küçük bir kuşkuya mahal yoktur.³³

³² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 246-7; Fığlalı, Gölpinarlı'nın, bu iki rivâyeti şöyle yorumladığını belirtir: Gölpinarlı'ya göre, Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin hilafetini ashaba tebliğ buyurmuşken, Hz. Ali'nin onun cenazesini bırakıp biat işiyle meşgul olması, ne vicdani ne de insani bir durumdu. Bu nedenle de Hz. Ali, kalben salim bir şekilde dostunun techiz-defin işleriyle meşgul olmuştur. Bk., Fığlalı, *İmâmiyye Şiâsi*, s.28.

³³ "Gadîr-i Hum Hadisi," <http://www.tebyan.net/occasions/ghadirkhom/2007/12/26/56720.html>; Subhani, Ayetullah Cafer, "Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu," *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, I, Sayı III, Ankara, 1994, s. 123.

Hatta Şia'ya göre Allah, Veda Haccı esnasında Cuma günü Mâide suresinin 55. âyeti³⁴ ile Allah Rasûlü'ne Hz. Ali'nin velâyetinin farzîyetini bildirmiştir. Ancak Allah Rasûlü, kavminin cahili adetlerden henüz yeni çıkmış olduklarını ve eğer amcaoğlu hakkında bunu bildirirse yanlış anlayacaklarını düşünerek ve insanların bunu yalanlamasından korkarak tebliğ etmekten vazgeçmiştir.³⁵ Fakat Allah'ın, kendisini uyarmasıyla Allah Rasûlü, Gadîr-i Hum'da Hz. Ali'nin imametini tebliğ etmiştir. Bu sebeple de Gadîr-i Hum'un Şia nezdinde büyük önemi vardır.

Gadîr-i Hum olayı (hem Ehl-i Sünnet hem de Şia'da ekseriyetin görüşüne göre) Hz. Peygamber (a.s.)'in Veda haccı dönüşünde (Hicretin 10. yılı, 18 Zilhicce 632) vuku bulmuştur.³⁶ Hz. Peygamber (a.s.) şiddetli sıcağın olduğu bir zamanda ve bir anlık beklemeye dahi elverişli olmayan³⁷ Gadîr-i Hum denen mevkiye gelince zorunlu olarak konaklamıştır. Sebebine gelince; kendisine nazil olan Mâide suresinin 67. âyetidir. Âyet ve meali şöyledir:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu Allah kâfirlere yol göstermez.” Şia'ya göre bu âyet, Hz. Ali hakkında nazil olmuştur.³⁸ Son dönem Şîi müfessirlerden Tabatabâi, bu âyeti, diğer âyetlerle bağlantılı bir şekilde (siyak-sibak bakımından) ele almamaktadır. Ona göre bu âyetin önceki âyetlerle bir bütünlük göstermesi söz konusu olamaz. Bu âyetin Ehl-i Kitapla da bir ilgisi bulunmamaktadır. Çünkü Ehl-i Kitabın, Allah Rasûlünü ve Müslümanları tehdit edebilecek bir konumları kalmamıştır. Bu konuda Tabatabâi'nin görüşü aynen şöyledir: “Ehl-i Kitab'ın durumunu ele alan ayetler, Mâide suresinin büyük bölümünü oluşturur. Bu surenin Ehl-i Kitap

³⁴ “Sizin dostunuz (veliniz), ancak Allah, O'nun elçisi, rükû' ediciler olarak namaz kılan ve zekâti veren (namaz kılıp rükû' halinde zekat veren, Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 175; a.mlf., *Mizân*, VI, 5.) mü'minlerdir.”

³⁵ Küleyni, *Usûl-ü kâfi*, I, 411, 415; Aydın, *İmâmet, Hilâfet ve Velâyet*, s. 18–19.

³⁶ Gadîr-i Hum olayının Hudeybiye dönüşünde olduğuna dair rivâyetler de vardır. Vaglieri, L. Veccia, “Ghadir Khumm,” *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993; Demircan, *Gadîr-i Hum*, s. 19.

³⁷ Vaglieri, L. Veccia, “Ghadir Khumm,” *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993; Fığlalı, “Gadîr-i Hum”, *DİA*, XIII, 279, İstanbul 1996; Köksal, *İslâm Tarihi*, X, 312; İslâm tarihi kaynaklarının naklettiğine bakılırsa Gadîr-i Hum mevkii uzun süre ikamet etmeye elverişli değildir. Lakin burasının (Şia'nın iddia ettiği gibi) bir anlık konaklamaya dahi elverişli olmadığı hükmü, tarihi kaynaklarla uyuşmamaktadır. Bk., Demircan, *Gadîr-i Hum*, s. 21.

³⁸ Tabatabâi, *el-Mizân*, VI, 56.

hakkında indiği kesindir. Bu surenin indiği sırada Yahudilerin gücü kırılmış, ateşleri sönmüştü. Başlarına ilâhî gazap ve lânet çökmüştü. **"Ne zaman savaş için bir ateş yaktılsa, Allah onu söndürdü."** Bu yüzden Peygamberimizin (a.s.) Allah'ın dini hakkında onlardan korkmasının anlamı yoktur. Çünkü o sırada İslâm'ın egemenlik alanı içinde barış ortamına girmişler ve Hıristiyanlarla birlikte cizye vermeyi kabul etmişlerdi. Bu yüzden Allah'ın, Peygamberimize onlardan korktuğunu ve aldığı emri onlara tebliğ etme konusunda sıkıntıya düştüğünü söylemesi de anlamsızdır... Dolayısıyla bu ayetin anlam bütünlüğü bakımından önceki ve sonraki ayetlerle ortak bir nitelik taşımadığı, onlarla bağlantılı olmadığı, tek başına inmiş, ayrı bir ayet olduğu hususunda şüphe etmemek gerekir."³⁹

Şia'ya göre, bu âyette geçen tebliğ edilmesi gereken şey, Hz. Ali'nin hilafeti meselesidir.⁴⁰ Hatta Hz. Peygamber, takiiye yaparak eşi Hz. Aişe'den bazı şeyleri gizleyince Cenâb-ı Hâk tarafından bu âyetle uyarılmıştır.⁴¹ Şîî kesime göre Allah Rasûlü, kavminin cahili bazı alışkanlıkları ve diğer sebeplerden ötürü bu emri gizlemişti. Örneğin bu konuda Tabatabâî şöyle der: "Peygamberimiz bu emri insanlara duyurmaktan korktuğu için uygun bir zamana erteliyordu. Eğer Peygamberimizin korku sebebi ile o emri duyurmaktan kaçınması söz konusu olmasaydı, *"Eğer yapmazsan, O'nun elçisi olma görevini yerine getirmemiş olursun."* ifadesiyle tehdit edilmesine ihtiyaç duyulmazdı... O hâlde Peygamberimiz insanlardan korkuyordu. Fakat bu korku, yüce Allah karşısında kendi canı ile ilgili değildi. O, Allah yolunda canını feda etmekten çekinmez, Allah'ın dini uğruna kanının akıtılmasında cimrilik yapmazdı. O, böyle olmaktan çok daha yüce idi. Onun hayat hikâyesi ve çizdiği görüntü böyle bir ihtimali tekzip eder... Şöyle demek de doğru değildir: Peygamber öldürülmekten ve bunun sonucunda yaptığı çağrının boşa gitmesinden ve arkasının kesilmesinden korktuğu için kendisine gelen emrin açıklanmasını böyle bir sakıncanın söz konusu olmayacağı bir zamana erteliyordu. Bu da doğru değildir... Evet, **"Allah seni insanlardan korur"** ifadesinin anlamına dayanılarak şöyle farz edilebilir: Peygamber

³⁹ Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 56-7.

⁴⁰ Tabatabâî, *İslâm'da Şia*, s. 176-177; Şiilerin birçoğu Hz. Peygâmbere'in bununla da kalmayıp on iki imamı da bildirdiğini iddia edebilmişlerdir. bk., Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 141, 1 nolu dipnot, 142; Fığlalı, *İmâmiyye Şia'sı (Ca'feriyye Mezhebi) Doğuşu Gelişmesi ve Görüşleri*, s. 219-220; Çuhacıoğlu, *el-Hasâis Tercüme ve Şerhi*, s. 257; Gölpınarlı, *Nehcü'l-belâga (Tercüme ve Şerhi)*, (118. dipnot) s. 242.

⁴¹ Sofuoğlu, *Şia'nın Hadîs Anlayışı*, s. 24; Sofuoğlu'nun belirttiğine göre, Allah Rasûlünün, Hz. Aişe'den bazı şeyleri gizlediği iddiası, Şîî müfessir Tabersî'ye aittir. ayrıca bk., a.mlf., "Gâdir-i Hum Meselesi," *AÜİFD*, XXVI, 468.

bu emri tebliğ ettiği takdirde İslâm çağrısını ebedî bir zarara uğratacak bir suçlama ile karşılaşabileceğinden korkmuş olabilir. Bu tür görüş ve içtihatlar Peygambere caiz ve sakıncasızdı ve bu gibi durumlardaki korku Peygamberin kendisi ile ilgili değildi... Bütün bunlardan ortaya çıkan sonuç şudur: Peygamberimize indirilen ve ayetin tebliğ edilmesini ısrarla istediği emir, varsayılabilecek bütün ihtimaller dahil, dinin bütünü veya özü değildir. O hâlde bu emrin dinin bir bölümü olduğunu söylemeliyiz... Bu ayet, Hz. Ali'nin (a.s) velâyeti hakkında inmiş ve yüce Allah Peygambere (a.s.) bu mesajı tebliğ etmesini emretmişti. Peygamber, amcasının oğlunu tuttuğu şeklindeki suçlamalardan korktuğu için bu emrin tebliğini erteliyordu. Fakat sonunda bu ayet inince bu mesajı Gadîr-i Hum konuşmasında tebliğ etti ve o konuşmada, "**Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır.**" dedi.⁴²

Diğer bazı yorumlara göre, Hz. Peygamber'e mi'ractayken bu husus bildirilmiş, ancak Hz. Peygamber yeryüzüne inince bunu gizlemiştir. Bunun üzerine de gizlediği şeyi tebliğ etmesi için yukarıdaki âyet nazil olmuştur.⁴³ Hz. Peygamber (a.s.), bu önemli hususu tebliğ etmek için kabileyi toplamıştır. Sonra öğle namazını kıldırmış, namazdan sonra bir minber oluşturmuş ve Hz. Ali'yi de yanına alarak hem bu tebliğini gerçekleştirmiş hem de orada bulunan topluluğa Şiîler için çok önemli ve tarihi dönüm noktası olan meşhur konuşmasını yapmıştır. Rasûlullah hutbesinde, her fani gibi dünyaya veda etme zamanının geldiğini beyan ederek, risâlet görevini hakkıyla yerine getirip getirmediğini cemaate sual buyurmuş, alınan olumlu cevabın ardından hem Şiî hem de Sünnî dünyada meşhur olan Sakaleyn Hadisi'ni irad etmişlerdir. Allah Rasûlü burada, kendisinin ebedi âleme göç etmesiyle ümmetine önemli iki şey bıraktığını ve ümmetinin bunlara sarılması neticesinde asla sapıklığa uğramayacaklarını, bu iki şeyinde, Allah'ın kitabı ve kendi Ehl-i Beyt'i olduğunu beyan buyurmuşlardır. Ardından Hz. Ali (r.a.)'yi sağına almış ve sağ elini kaldırarak Şiîler için imamet adına kat'i bir delil gibi algılanan **من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه** "Ben kimin dostu/mevlâsı isem Ali de onun dostudur. **وانصر من نصره واخذل من خذله**

⁴² Tabatabâi, *el-Mîzân*, VI, 57–64; ayrıca bk. 25. dipnot.

⁴³ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 411–2; Sofuoğlu, *Şia'nın Hadîs Anlayışı*, s. 25; Vaglieri, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993.

Allah'ım onu seveni sev ona düşman olana düşman ol, ona yardım edene yardım et, onunla savaşanı kahret!” sözlerini irad etmiştir.⁴⁴

Şîi kesime göre, Gadîr-i Hum'da söylenilen Mevlâ hadîsi dışında, Menzile hadisi de Hz. Peygamber'den sonra imametin/hilafetin Hz. Ali'nin hakkı olduğunun çok açık bir kanıtıdır. Ancak bu açık mesaj insanlara farklı bir şekilde yansıtılarak Hz. Ali'nin imameti kısmı unutturulmuştur. Hatta bir kısım Şia taraftarı, *Menzile* hadislerini Arap dili grameri açısından değerlendirmiş ve şu sonuca varmışlardır: “..Mûsâ yanında Hârûn'un menzilesi neyse, Ali'nin de Allah'ın Rasûlü (a.s.) yanında aynı menzileye sahip olduğu açıkça vurgulanıyor. Bundan şu çıkar: Hz. Mûsâ yanında Hz. Hârûn'un ne kadar menzilesi, derecesi, konumu, makam ve mevki varsa, bunların hepsi, Allah'ın Rasûlü (a.s.) yanında Ali b. Ebî Tâlib'de de olacaktır. Vezirlikse vezirlik, hilâfetsen hilâfet, peygamberlik ise peygamberlik, masûmiyetse masûmiyet, kardeşi olmaksakardeşi olmak.. Ali bunların tamamına sahip olacak demektir. ...Hz. Mûsâ'nın bir süreliğine kavminden ayrılıp Tur-i Sina'ya çekilmesi ve yerine, ümmetinin başına Hârûn'u bırakması, ümmetinin Hârûn peygamberi hiçe sayarak, Sâmirî'nin telkinleriyle yoldan tamamen çıkmaları... Kur'ân'da genişçe anlatılıyor. Bu tatbikatın benzeri Tebuk seferi esnasında Ali'ye de yaptırılıyor! Ayrıca bu kesime göre: “..Peygamber (a.s.) Efendimiz “Menzile” hadisiyle şunu demiş oluyor: “Ey Ali! Benim yanımda sen,

⁴⁴ Zeyveli, *Kur'an ve Sünnet Üzerine*, s. 145–146; *Usûl-ü kâfî*deki rivâyet biraz daha farklı şekilde nakledilmektedir. Bu değişiklikler için krş., Küleynî, *Usûl-ü kâfî*, I, 293-296, 404–5, 411; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 10–1; el-Eminî *el-Gadîr*'de bu hadîsin Hz. Ali'den Kesîr b. Zeyd el-Eslemî (ana metinde Zeyd b. Kesîr geçmektedir. Ancak müellif dipnotta doğru olanın Kesîr b. Zeyd el-Eslemî olduğunu ifade etmiştir) + Muhammed b. Ömer + babası Ömer b. Ali + babası Ali (k.v)” kanalıyla İbn Ebî Âsım, İbn Cerîr et-Taberî, Ebû Ca'fer et-Tahâvî'de nakledildiğini belirtmiştir. Hadîsin metni şöyledir: Hum ağacının altında Hz. Muhammed (a.s.) Hz. Ali (k.v.)'nin elini tutarak: “**Ey insanlar Allah'ın sizin Rabbiniz olduğuna şahitlik eder misiniz?** Orada bulunanlar ‘evet, tabîî ki’ dediklerinde Allah Rasûlü şöyle buyurdular: “**Allah ve Rasûlünün size nefsinizden daha evlâ ve sizin mevlânız olduğuna şahitlik eder misiniz?** ‘evet, tabîî ki’ dediklerinde (bunun üzerine Allah Rasûlü) şöyle buyurdular: “**Ben kimin mevlâsıysam Ali'de onun mevlâsıdır. Size benden sonra sarıldığınızda asla dalâlete düşmeyeceğiniz (iki şey/ağırlık) bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve Ehl-i Beytim.**” *el-Gadîr*, I, 17–8, 25–7, 33–4, 47, 55; el-Eminî Gadîr hadisini 110 sahâbînin ve 84 Tabîînin rivâyet ettiğini adları ve rivâyetlerin geçtiği yerlerle beraber *el-Gadîr* kitabında zikretmiştir. el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 14-61; Çuhacıoğlu, Ehl-i Beytin o yüce vasıflarını kıskananların, *Sakaleyn* hadîsinin karşısına, “..Size iki şey bırakıyorum: *Allah'ın kitabı ve Sünnetim.*” hadisini yerleştirdiklerini ancak bu hadîsin senedinin tamamen zayıf olduğunu, halbuki Ehl-i Beytin geçtiği *Sakaleyn* hadîsinin senedinin sağlam râvîlerden müteşekkil ve mütevatir olduğunu belirtir. Çuhacıoğlu, *el-Hasâis Tercümesi*, s. 233; Burada göz ardı edilmemesi gereken şey, *Sakaleyn* hadîsinin sonunda geçen, “..**Ben kimin velîsi ve/veya mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.**” bölümünün Gadîr-i Hum'da geçmiş olmasıdır. Bk., Çuhacıoğlu, *el-Hasâis Tercümesi*, s. 251; krş., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 366; Müslim, *Fedâilü's-Sâhâbe*, 36; İbn Ebî Âsım, *Kütüb-ü sünne*, *Bâb u fi fedâil i Ehl-i Beyt*, II, 644; Nesâî, *Menâkıb*, V, 45, 51, 130; Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, III, 118; Vaglieri, L. Veccia, “Ghadir Khumm,” *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993.

Hârûn'un Mûsâ yanında sahip olduğu ne kadar menzile / makam varsa, bunların tümüne sahipsin! Bunlardan birisi de benden sonra ümmetimin başında bulunmandır! Yalnız peygamber olamazsın; çünkü ben son peygamberim."⁴⁵

el-Mîzân'da da *Menzile* hadisinin Gadîr-i Hum'da söylendiği nakledilmektedir. Rivâyet aynen şöyledir: Tefsir'ul-Ayyâşî'de müellif Ebû Salih'ten, o da İbn Abbas ve Cabir b. Abdillâh'tan şöyle dediklerini rivayet eder: "Yüce Allah, Peygamberine Hz. Ali'yi insanlar arasında alem olarak dikerek onun veliliğini ilân etmesini emretti. Peygamber; insanların, amcasının oğlunu kayırdığını söyleyerek kendisini suçlayacaklarından korktu. Fakat Allah ona, **"Ey Elçi, Rabbin tarafından sana indirilen mesajı tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, O'nun elçisi olma görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur."** ayetini indirdi. Bunun üzerine Peygamber, Gadîr-i Hum günü onun veliliğini ilân etti." Yine Tefsir'ul-Ayyâşî'de müellif, Hannan b. Sedir'den, o da babasından İmam Muhammed Bâkır'ın (a.s) şöyle buyurduğunu rivayet eder: "Veda Haccı sırasında Cebrail, Peygamberimize Hz. Ali'nin halifeliğini emreden **"Ey Elçi, Rabbin tarafından sana indirilen mesajı tebliğ et..."** ayetini indirince, Peygamber Cuhfe'ye gelinceye kadar insanların korkusundan üç gün durdu (sustu) ve Ali'nin elini tutmadı (veliliği ve halifeliğini ilân etmedi). Gadîr-i Hum günü Cuhfe'ye varınca, Mehyaa denen yerde konakladı ve *'Haydin namaza!'* diye seslendi. İnsanlar toplanınca, **'Size kendinizden evlâ kimdir?'** diye sordu. İnsanlar yüksek sesle, 'Allah ve O'nun Peygamberi.' diye bağırdılar. Peygamber aynı soruyu ikinci ve üçüncü kez sordu. Yine, 'Allah ve O'nun Peygamberi.' dediler. Arkasından Hz. Ali'nin elini tutarak şöyle dedi: **'Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu dost edineni dost edin, ona düşman kesilene düşman kesil. Ona yardım edene yardım et; onu yalnız bırakmanı yalnız bırak. O benden ve ben de ondanım. Harun, Musa için ne idi ise, o da benim için odur. Yalnız benden sonra başka peygamber gelmeyecektir.'**⁴⁶

Şia'ya göre, Allah Rasûlü'nün bu kelamının ardından ve insanlar henüz Gadîr-i Hum bölgesinden dağılmamışken, Mâide suresinin 3. âyeti (ikmâl âyeti)⁴⁷ inzal olunmuştur.⁴⁸

⁴⁵ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 38–42; Abdülkadir Çuhacıoğlu, *Peygamber'in Dilinden Hz. Ali (el-Hasâis Tercüme ve Şerhi)*, s. 147–149.

⁴⁶ Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 70–72.

⁴⁷ Âyetin anlamı şöyledir: **"Bugün size dininizi kâmil ettim, size nimetimi tamamladım ve size din olarak İslâm'ı beğendim..."**

⁴⁸ Ehl-i Sünnet'e göre ikmâl âyeti arefe günü ve Veda Haccı esnasında inzâl olunmuştur. bk., Aydın, *İmâmet, Hilâfet ve Velâyet*, s. 47.

Hemen bunun akabinde, Hz. Peygamber (a.s.) tekbir getirmiş, Allah'ın, İslâm'ı kâmil kıldığını, onun Peygamberliğini ve Ali'nin imâmetini de kabul buyurduğunu yüksek sesle ilan etmiştir.⁴⁹

Şiîlere göre, Hz. Peygamber (a.s.)'in, o sıcak havada o kadar insanı ayakta bekletmesi ve bir hutbe irad etmesi, olayın hem kendisi hem de müslümanlar için önemli olduğuna dikkatleri çekmek içindir. Zira Hz. Muhammed (a.s.)'in, o kavurucu sıcakta, yorgun haldeki müslümanları, sadece Hz. Ali'nin onun dostu olduğunu belirtmek için beklettiğini söylemek, olayın mahiyeti açısından büyük eksikliklerdir.⁵⁰

Rivâyetin diğer bazı tariklerinde ise olay, tamamen hilafet ve imamet ekseninde gerçekleşmektedir. Şöyle ki: Allah Rasûlü hutbesinde Cebrail'in kendisine, Hz. Ali'nin onun kardeşi, vasisi, halifesi olduğunu ve ondan sonra Ali'nin imam olacağını, Allah'ın Hz. Ali'ye itaati farz kıldığını, aksi davranışta bulunana lanetlediğini ve imametinin de ondan sonra kıyamete kadar onun soyundan daim olacağını irad etmişlerdir.⁵¹

Allah Rasûlü'nün bu beyanlarından sonra orada bulunanlar, Hz. Ebû Bekir ve Ömer dâhil herkes, gelip Hz. Ali'yi tebrik etmişlerdir.⁵² Akabinde Medine'ye hareket edilmiş yolda,

الْيَوْمَ يَبْسُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ دِينِكُمْ فَلَا تَخْشَوْهُمْ وَاخْشَوْنَ الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَنْتُمْ عَلَىٰ نِعْمَتِي وَرَضِيَتْ لَكُمْ
الْإِسْلَامَ دِينًا

“...Bugün artık inkâr edenler, sizin dininiz(i yok etmek)den umudu kesmişlerdir. Onlardan korkmayın, benden korkun! Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı/Allah'a teslim olmayı seçtim..” mealindeki Mâide Suresinin 3. âyet i nazil olmuştur. Diğer bir görüşe göre de Gadîr-i Hum denilen mevkideyken bu âyet inzâl olunmuştur.⁵³ Şia'ya göre, buradan çıkan sonuç şudur: kâfirler, bir şekilde İslâm'ı yok edecekleri umuduyla

⁴⁹ Komisyon (hazırlayan), Trc. Cafer Bayar, *Usûl-i Dîn*, s. 237.

⁵⁰ Tabatabâi, *İslam'da Şia*, s. 65.

⁵¹ Sofuoğlu, *Şia'nın Hadis Anlayışı*, s. 24; a.mlf., *Gadîr-i Hum*, XXVI, 461; ayrıca bk. Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, s. 109; Fırlah, *İmâmiyye Şiası*, s. 212-3; a.mlf., *İslâm Mezhepleri*, s. 141-2.

⁵² Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 290–291; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 9–11; Tabâtabâi, *el-Mizân*, V, 193; Vaglieri, L. Veccia, “Ghadir Khumm,” *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993.

⁵³ Zeyveli, *a.g.e.*, s. 145–146; Fırlah, *İslâm Mezhepleri*, s. 141; krş., Vaglieri, L. Veccia, “Ghadir Khumm,” *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993.

yaşamaktaydılar. Fakat Hz. Peygamber'e inen bu âyet le sabit oldu ki, isteseler de böyle bir şeyi artık başaramayacaklardır. Böylelikle İslam düşmanları her yönden bir ümitsizlik batağına sürüklenmiş oldular. Ancak onların beklentileri sona ermemiştir. İnkâr edenlere göre umutlarının gerçekleşmesi, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra olacaktı. Fakat Allah Rasûlü buna da fırsat vermeyerek, Gadîr-i Hum denen mevkide, inkârcıların ve batılın düşmanı olan Hz. Ali'yi, İslâm'ın koruyucusu ve kendi vasîsi olarak tayin ederek onların bu hesaplarını boşa çıkardı.⁵⁴

Burada kısaca özetlenen fakat Şîilerin çok daha detaylı naklettikleri Gadîr-i Hum hadisesi, Şia için Hz. Ali'nin imameti ve Ehl-i Beyt hakkında nakledilen en önemli mütevâtir rivâyettir.⁵⁵ Onlara göre bu olay, Hz. Ali'nin, ilk halife olması gerektiğini tereddüde yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır. Gadîr-i Hum hadisesi Şîilerin bu konudaki inançlarının da ana dayanaklarından birisidir. Şia'ya göre bu hâdise, hem Sünnî hem de Şîî dünyada tartışma götürmeyen kesin hadislerdendir. Ayrıca bu hâdise onlarca sahâbî kanalıyla, hem Sünnî kaynaklarda hem de Şîî kaynaklarda nakledilegelmiştir.⁵⁶

Çoğu Şîî müellife göre Maide Suresinin 67. âyeti, Hz. Ali'nin imameti/hilafeti hakkında nazil olmuştur.⁵⁷ Allah Rasûlü bu olayı gizlemek isteyince Rabbi tarafından bu âyetle inzar olunmuştur.⁵⁸

Rivâyet e göre, Allah Rasûlü yukarıda bahsi geçen *Mevlâ* hadisini söyleyince **Hâris b. Nu'mân el-Fihri** adında biri hemen Hz. Peygamber'e koşmuş ve kendisinin namazı, orucu, zekâtı ve iki şehâdeti emrettiğini, onların da bütün bunları kabul ettiklerini ancak, şimdi de amcası oğlu Ali'yi onlara velî yaptığını (onu kendilerinden üstün kıldığını), bunun, Allah'tan olup olmadığını sormuştur. Allah Rasûlü'nden "Allah'tan" cevabını almış, fakat huzurdan ayrılırken "Allah'ım! Eğer bu, gerçekten Senin katından ise bize

⁵⁴ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 415-6, 660; *Usûl-ü kâfi*'de şöyle bir rivâyet nakledilmektedir: “..Allah Ali'yi kendisi ile kulları arasında bir alâmet olarak dikti. O'nu tanıyan mü'mindir. O'nu inkâr eden kâfirdir. O'nu bilmeyen sapık, o'nunla birlikte bir başka alâmet diken de müşriktir. O'nun velâyetini kabul etmiş olarak gelen cennete girer.” Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 660; Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 175-178.

⁵⁵ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 34.

⁵⁶ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 34. Gadîr-i Hum hadîsini rivâyet eden tüm sahâbe isimleri bu bölümün sonunda verilmiştir. Bk., s. 75-80.

⁵⁷ Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 141.

⁵⁸ Tabatabâi, *el-Mizân*, VI, 70-72; ayrıca bk. 30. dipnot.

gökten taş yağdır veya can yakıcı bir azab ver"⁵⁹ âyetini okuyarak yoluna devam etmiş, fakat gideceği yere varmadan okuduğu âyetin hükmü **Hâris** için gerçekleşmiştir.⁶⁰ Sofuoğlu, Tabâkât kitaplarında bu şekilde ölen bir sahâbîye rastlamadığını belirtmiştir.⁶¹

Şia'nın yukarıda kısaca değinilen imâmet nazariyesi gereği, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'ten imam olacak olan diğer kişiler, Hz. Peygamber'in ardından islam toplumunu idare edecek en ideal kimselerdir. Çünkü Şia'ya göre onlar her türlü maddi ve manevi problemleri çözecek bir yapıya sahiptirler. Her ne kadar Hz. Peygamber vefat etse de onun tebliğ ettiği şeyler, sadece kendi hayatında geçerli olan, o zamana has şeyler değildi. Evrensel bir niteliğe sahip olan bu değerlerin devam etmesi gerekiyordu. Bunun devamı ancak, Allah tarafından seçilmiş birisinin bu alanda görevlendirilmesiyle olabilirdi. Böylesi mühim bir konumda olacak kişinin, arzu ve menfaatlerine göre hareket eden insanların seçimiyle belirlenmesi düşünülemezdi. Bu nedenle de, bu kişi ya da kişilerin, bizzat Allah Rasûlü tarafından belirlenmesi icap ederdi. Çünkü bu kişinin ya da kişilerin, müslümanların her devirdeki maddi ve manevi rehberliklerini yapacak nitelikte olmaları gerekirdi. İşte bütün bu özellikleri haiz kişi Hz. Ali olduğundan,⁶² Allah Rasûlü'nün vefatı ardından İmamet görevi, Allah'ın emri gereği,⁶³ ona verilmiştir. Zaten istisnasız bütün Şiî fırkalara göre, Hz. Ali'nin İmâmet meselesi, Allah'ın emri gereği, bizzat Allah Rasûlü'nün hayatında âyet ve hadislerle sabitlenmiştir.⁶⁴ Şia'nın Hz. Ali'nin imametine delil olarak aldıkları âyetlerden bir kaç şunlardır: **"Bir zamanlar Rabbi İbrahim'i bir takım kelimelerle sınamış, onları tam olarak yerine getirince: Ben seni insanlara önder yapacağım, demişti. "Soyumdan da (önderler yap, yâ Rabbi!)" dedi. Allah: Ahdim zalimlere ermez (onlar için söz vermem) buyurdu."** el-Bakara, 2/124 ayetini Şiiler farklı yorumlamışlardır. Onlara göre Hz. Peygamber, Hz. İbrahim'in bu duasının kendisine ve Ali'ye ulaştığını, çünkü Ali'nin de hiçbir zaman puta tapmadığını, bu nedenle de Rabbinin kendisinin Allah'ın elçisi, Ali'nin de kendisinden sonra vasisi olduğunu ona beyan buyurmuşlardır. Ayrıca, **"En yakın akraba ve hısımlarını uyar. Ve sana uyan müminlere kanadını indir."** eş-Şuârâ, 26/214–215 âyeti inzâl

⁵⁹ el-Enfâl, 8/32.

⁶⁰ Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, VI, 218.

⁶¹ Sofuoğlu, *Şia'nın Hadîs Anlayışı*, s. 25.

⁶² Tabatabâî, *İslâm'da Şia*, s. 33, 39.

⁶³ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 253–256, 278–661 ve değişik yerler.

⁶⁴ Öz, *Hz. Ali*, s. 181–182. Sofuoğlu, *Şia'nın Hadîs Anlayışı*, s. 25.

olduğunda Allah Rasûlü, yakın akrabalarını toplamış ve bir ziyafet vermiş, verilen ziyafetin ardından söyleyeceklerine (dine/islama) sahip çıkacak kimsenin, kendisinin vasisi/halifesi olacağını ve cennette beraber olacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak Hz. Ali'nin dışında kimse buna olumlu bir tepki vermeyince Allah Rasûlü'de Ali için; “*evet sen*” diye Ali'yi müjdelemiştir. **إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيراً** “..Allah sizden kiri/lekeyi gidermek istiyor ey Ehlibeýt, sizi tam bir biçimde temizlemek istiyor..” el-Ahzab, 33/33 ayetini Şia, Ali'nin imametini delil saymışlardır. **De ki: "Ben, buna karşılık sizden, yakın akrabamı/Ehlibeytimi sevmeniz dışında bir ücret istemiyorum..."** eş-Şura, 42/23 âyeti hakkında Hz. Peygamber'e akrabasından hangisini sevmeleri gerektiği sorulduğunda; Ali, Fatma, Hasan ve Hüseyin diye cevap vermişlerdir. Bu nedenle Şia, bu ayeti ve bunun gibi bir çok âyeti (tespitlere göre 273 âyet) Ali'nin velâyeti hakkında delil olarak kullanmışlardır.⁶⁵ Her ne kadar ondan önce Ebû Bekir, Ömer ve Osman bu göreve getirilmişlerse de, bütün Şiî fırkalara göre, bu durumda Allah'ın emrine muhalif hareket edilmiş ve Hz. Ali'nin hakkı gasp edilmiştir.⁶⁶

Şia'nın hilâfet/İmamet meselesi sadece bu hadiseyle sınırlı değildir. Araştırmanın konusu olmayan diğer bazı rivâyetlere dayanarak, Hz. Ali'nin Hz. Peygamber(a.s.)'in mevlâsı, vasîsi ve kendisinden sonra halifesi olduğunu ileri sürmüşlerdir.⁶⁷ Şia tarafından ileri sürülen bu iddialarda geçen bir kısım hadîsler ve haberler, Sünnî kaynaklarda da yer almaktadır. Ancak bunları anlamlandırma, Şia'nın yaklaşımı gibi olmamış, sadece Hz. Ali'nin vasfının yüceliğine, faziletine ya da o anki durumda Hz. Ali'yi korumaya yönelik olduğuna hükmedilmiş; işin siyasi boyutuna vurgu yapılmamıştır. Her iki grubun kaynaklarında yaklaşık aynı lafızlarla yer alan hadîslerle ve haberlerle yaklaşımlar farklı olunca, aynı hadislerden ya da haberlerden farklı ideolojik ve siyasi yorumlar ve beklentiler çıkarılmıştır. Bunun yanında, Sünnî kaynaklarda yer almayıp, Şia'nın kendi kaynaklarında yer alan diğer bazı rivâyetler de⁶⁸

⁶⁵ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 253–256, 278–661 ve değişik yerler; Ayrıca bk. el-Mâide, 5/55, 67; Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 32; Öz, “Şiî Fırkaların Hz. Ali Tasavvuru,” *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, s. 179–186; Fırlalı, *İmâmiyye Şia'sı*, s. 74.

⁶⁶ Öz, *Hz. Ali*, 181–183.

⁶⁷ Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia*, s. 136–137.

⁶⁸ Küleynî, *Usûl-ü Kâfi*, I, 306–400, 660–635 ve diğer yerler.

Hız. Ali'nin hilafeti hakkında delil olarak ileri sürülmüştür. Ancak bu rivâyetleri, Sünnî âlimler, hadîs kıstaslarına uygun bulmadıkları için mevzu olarak nitelendirmişlerdir.⁶⁹

Şîî âlimlere göre, Hız. Ali (r.a.)'nin faziletlerini, ona tanınan imtiyazları ve Hız. Peygamber (a.s.)'in Hız. Ali (r.a.)'ye karşı beslediği tarifi imkânsız muhabbetini herkes kabul etmektedir. Ancak onlara göre, bazıları (Ebû Zer, Selmân gibileri) Allah Rasûlünün övdüğü Hız. Ali'ye karşı muhabbet beslerken; bazıları da kabilevi, kişisel v.b. bazı nedenlerden ötürü o büyük şahsiyete karşı haset ve kin duymuşlardır (Muaviye ve arkadaşları gibi). Bu kişilerin kin ve hasetleri, böylesi yüce bir şahsiyete karşı her türlü planı/entrikayı düzenlemeye onları itmiştir. Bu nedenle de onun halifeliğini engellemek için ellerinden gelen her türlü düzenbazlığı sergilemekten geri durmamışlardır.⁷⁰

Diğer yandan, Şia'ya göre, Hız. Ali (r.a.)'nin taraftarları, onun Hız. Peygamber (a.s.)'in yanındaki konumuna binaen, entrikalar çevirmek bir yana, halifeliği konusunda bir nebze olsun tereddüt bile edilmeyeceğini düşünmekteydiler.⁷¹ Ancak yukarıda da değinildiği gibi, durum bu minval üzere devam etmemiş, Hız. Peygamber (a.s.)'in ardından işler tersine dönmüştür. İş hilafet meselesine gelince, meydana gelen hadiseler, Hız. Ali ve taraftarlarının düşüncelerinin tam aksine bir yol takip edivermiş, sahâbe, Allah Rasûlü (a.s.)'nün Ehl-i Beyt'inden hiç kimseyle müşavere bile etmeden, müslüman toplumun maslahatı bahanesiyle, kendi başlarına halife tayinine gidebilmişlerdir.⁷²

Şia'ya göre, hem mütevatir hem de ilâhî vahye uygun olan Gadîr-i Hum hadîsi, Hız. Ali'nin imâmetini ayan beyan ortaya koymasına rağmen,⁷³ Sünnî kesim, geçmişte ve hâlihazırda, Gadîr-i Hum olayını/hadîsini, buna bağlı olarak da, Hız. Ali'nin imâmetini/hilafetini ya görmezlikten gelmiş, ya nakledilen hadislerin senetlerinde sorun olduğunu ileri sürmüş, ya olayın tarihi açıdan imkânsızlığını iddia etmiş, ya hadisleri

⁶⁹ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 168.

⁷⁰ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 34.

⁷¹ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 35.

⁷² Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 36; müellif her ne kadar burada, diğer kesimin Müslümanların maslahatlarını düşünerek hilafet meselesini oldu bittiye getirdiklerini iddia ederek sahâbeyi suçlamışsa da; eserinin başka bir yerinde Hız. Ali'nin de Müslümanların ve İslâm'ın maslahatını gözeterek çoğunluğa yol gösterdiğini ve bu vesileyle belirli şeylerden feragat ettiğini belirtmektedir. Bk., Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 39.

⁷³ Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 175.

kendi istekleri doğrultusunda te'vile kalkışmış, ya da rivâyetlerin bazı bölümlerini kabul, bazısını ret cihetine gitmişlerdir.⁷⁴

Burada değinilmesi gereken bir diğer hususta şudur: Şî kesim, Gadîr gününü, önemine binaen, bayram havası içinde kutlamaktadırlar.⁷⁵ Emînî, bu kutlamaların Sünnî kesim tarafından da yapıldığını iddia etmektedir.⁷⁶ Günümüzde, hem İran'da hem de dünyanın değişik yerlerinde yaşayan Şîler ve Nusayrîlerce Gadîr bayramı kutlanmaktadır.⁷⁷ Bu kutlama/bayram âdeti, ilk defa Irak'ta Mu'izzuddevle Ahmed b. Büveyh tarafından 352/964 tarihinde gerçekleştirilmiştir.⁷⁸ Aynı zamanda Mısır'da da Fatimilerden Mu'izzuddevle Lidînillâh tarafından 362/973 tarihinde bayram olarak kutlanılmıştır.⁷⁹ İran'da bu kutlama şekli şöyledir: Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman'ı temsil eden, içi bal doldurulmuş üç hamur yufkası hançerlenir. Hamur yufkalarından çıkan bal ise nefret ettikleri üç gasıpcının (Hz. Ebû Bekir, Ömer ve Osman) kanını sembolize eder.⁸⁰

⁷⁴ Tabatabâî, *İslâm'da Şia*, s. 175.

⁷⁵ el-Eminî, *el-Gadir*, I, 267; Vaglieri, L. Veccia, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 994.

⁷⁶ el-Eminî, *el-Gadir*, I, 267.

⁷⁷ Vaglieri, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 994.

⁷⁸ Mahmud Şakir, *İslam Tarihi*, V, 145–149; Fığlalı, "Gadîr-i Hum", *DİA*, XIII, 280.

⁷⁹ Vaglieri, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 994; Fığlalı, "Gadîr-i Hum", *DİA*, XIII, 280; Demircan *Gadîr-i Hum*, s. 40.

⁸⁰ Vaglieri, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 994; Fığlalı, "Gadîr-i Hum", *DİA*, XIII, 280.

1.2. Sünnî Kaynaklara Göre Gadîr-i Hum Olayının Meydana Geliş Şekli ve Olayla İlgili Sünnî Kaynaklarda Geçen Rivâyetler

Hz. Peygamber (a.s) döneminde liderlik konusu sorun olmamıştır. Çünkü Hz. Peygamber (a.s) hem dini hem de dünyevi olarak Müslümanların ve diğer tebaanın işlerini yürüten bir lider konumundaydı. O, hem bir Peygamber, hem bir imam, hem bir devlet başkanı, hem de bir ordu komutanıydı. Allah Rasûlü'nün vefatının akabinde gerçekleşen Hz. Ebûbekir'in halife seçildiği Sakîfe toplantısı ile yönetim konusu, Hz. Ali taraftarları ile diğerleri arasında zamanla önemli ihtilaf konularından birisi haline dönüştü. Başlangıçta tartışma sadece devlet yönetimiyle/idareyle ilgiliyken, zamanla dini bir hüviyet kazanarak inançla ilgili bir mesele haline gelmeye başladı. Tartışma, zaman içerisinde etkileri günümüze kadar devam eden bir boyut kazandı. Şia imamet konusunu temel inanç esaslarından biri olarak kabul etti. Ehl-i Sünnet uleması da Şia'nın imamet teorisine mukabil, hilafet teorisini geliştirdi.⁸¹

Tespit edilebildiği kadarıyla Sünnî kaynaklarda geçen Gadîr-i Hum olayıyla alakalı rivâyetlerde imamet in ya da hilafetin Hz. Ali (k.v.)'ye ya da onun soyundan gelenlere verildiğine dair bir karine veya bir ifade bulunmamaktadır. Örneğin, İbn İshak (151/768) *Sîre*, Malik b. Enes (ö. 179/795) *Muvatta*, Vâkıdî (ö. 207/822) *Meğazi*, Abdurrezzak (ö. 211/826) *el-Musannef*, İbn Hişâm (ö. 218/833) *Sîre*, Buhârî (ö. 256/870) *Sahih* (ancak *Sahih*'in *Meğazî* bölümünde Hz. Ali'nin Yemen seferi ve yaşanan hadiseler geçmektedir), Taberî (ö. 310/922) *Tarih*, gibi önemli kaynaklarda bu olaydan bahsedilmez.⁸² Hz. Peygamber (a.s.)'in hayatıyla alakalı en küçük bir ayrıntıyı kaçırmadan eserlerinde işleyen Sünnî âlimler, Gadîr-i Hum hadisesi konusunda pek fazla malumat vermemişlerdir.⁸³ Yukarıdaki Sünnî kaynakların Gadîr-i Hum olayını almama nedenleri tam olarak bilinmemektedir. Ancak adı geçen müelliflerin bu olayı, hadîs kabul şartlarına ya da kriterlerine uymadığı için eserlerine almamış olmaları ihtimal dâhilindedir.⁸⁴

⁸¹ Atçeken, "İbn Teymiyye'nin Hz. Ali'nin İmametiyile İlgili Şîr Rivâyet ve Yorumları Tenkîdi," *SÜİFD*, XII. Sayı, Konya 2001, s. 49.

⁸² Aydın, *İmâmet, Hilâfet ve Velâyet*, s. 22; Zeyveli, *Kur'an ve Sünnet Üzerine*, s. 146; Demircan, *Gadîr-i Hum*, s. 14; krş., Vaglieri, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 993.

⁸³ Zeyveli, *a.g.e.*, s. 146.

⁸⁴ Bu konuda yapılan farklı yorumlamalar için bk., Demircan, *Gadîr-i Hum*, s. 15.

Ancak şu da bir gerçektir ki, güvenilir Sünnî kaynakların çoğunda Hz. Ali (k.v.)'nin faziletine dair birçok rivâyet zikredilmiştir. Nitekim Hâkim, *el-Müstedrek*'in *Menâkıbu Ali b. Ebî Talib* bölümünde şöyle der: “Ali b. Ebî Tâlib'in faziletini konu edinen sahih hadisler, sahâbeden hiçbiri hakkında vârid olmamıştır.”⁸⁵ Buna benzer bir tespiti İbn Hacer de yapmıştır.⁸⁶

Ehl-i Sünnet uleması, Kur'an, sahih Sünnet ve tarihi verilere dayanarak, Hz. Peygamber'in herhangi bir halife veya vekil atamadığını veyahut bu konuyla alakalı herhangi bir yöntem ortaya koymadığını bildirmiştir.⁸⁷ Ehl-i Sünnet, Şîî gurupların konuyla alakalı hadisi/hadisleri yanlış yorumladıklarını, Allah Rasûlü'nün Hz. Ali (k.v.)'yi öven sözlerinden hareketle, imamet vasıflarının en çok Hz. Ali (k.v.)'de toplandığının iddia edilemeyeceğini; ayrıca Hz. Ali (k.v.) ve soyundan gelen on iki imamın ve onların masumiyeti/ismet sıfatını taşımalarının iddia edilmesinin yanlış bir görüş olduğunu ve İslâm'ın özüne de ters düştüğünü düşünmektedir.⁸⁸ Eğer Allah Rasûlü böyle bir şey yapmış olsaydı Müslüman siyasi aklını sınırlandırmış olurdu.⁸⁹ Çünkü Allah, yüce kitabı Kur'an'da belirli bir devlet düzeni belirlememiştir. Bunun oluşumunu adaletin hükümran olması şartıyla,⁹⁰ zamana ve şartlara göre müslüman toplumun inisiyatifine bırakmıştır.⁹¹ Böylesi önemli bir konuda Allah'ın, müslüman toplumu 'Akl-ı Selim' olarak nitelendirmesine karşılık, onun Peygamberinin kendi yerini alacak olan halifenin kim olacağını tayin ve tespitte rol oynayacak kesin bir ölçüt, bir miyar bırakarak bir sınırlandırma yapmış olması,⁹² müslümanların rehberi olan Kur'an'ın bu konudaki yaklaşımıyla tezat teşkil ederdi. Çünkü Kur'an, Şia'nın iddia ettiğinin aksine, imamet/hilafet meselesini tanzim etmemiştir. Dolayısıyla Allah

⁸⁵ el-Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, III, s. 116.

⁸⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, s. 565.

⁸⁷ Ağırakça, Ahmed, *İslamî Devlet Düzeni*, s. 137; Koçyiğit, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, s. 32; Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 162; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsi*, s. 224.

⁸⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî şerhu cami'i't-Tirmizî*, X, 146; Günal, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, 1998, s. 18-19; Eryarsoy, *İslam Devlet Yapısı*, s. 102-103; Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 174; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsi*, s. 215-216.

⁸⁹ Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 142.

⁹⁰ el-Hacc, 22/41; Âli İmrân, 3/140; el-Haşr, 59/7.

⁹¹ Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 162; a.mlf., *İmâmiyye Şiâsi*, s. 224.

⁹² Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1114.

Rasûlü'nün, kendinden sonra herhangi bir kimseyi halife tayin etmemesi ve belirli bir yönetim biçimi belirlememesi Allah'ın yüce kelâmı Kur'an'la tam bir uyum içindedir.⁹³

Bu noktada şunu belirtmek gerekir: Hz. Ali (k.v.), dini hükümler hususunda taviz vermeyen bir yapıya sahiptir. Özellikle de bu husus ammeyi ilgilendiriyorsa, onun tavrı daha net bir durum teşkil etmektedir. Örneğin o, Hz. Osman (r.a.)'ın katillerinin bulunması olayında meydana getirilen karmaşada, bütün zorlukları göz önüne alarak İslam'ın adalet anlayışından asla taviz vermemiştir.⁹⁴ Aynı şekilde diğer halifeler de dini hükümler konusunda Hz. Ali gibi net bir tavır sergilemişlerdir. Örneğin Hz. Peygamber (a.s.), vefatına yakın bir anda Üsâme b. Zeyd (r.a.) komutasında bir orduyu hazırlatmış⁹⁵ ve Belka taraflarına göndermeyi kararlaştırmıştı. Ancak ordu hareket etmeden Peygamberimiz (a.s) vefat etmişti. Hz. Peygamber'in vefat haberini duyan bazı kabileler, eski cahili geleneklerine geri dönmeye başlamışlardı. Böylelikle İslam toplumu yapı olarak büyük bir tehlikeyle karşı karşıya kalmıştı. Bu yüzden ashabın ileri gelenleri, o dönem halife olan Hz. Ebû Bekir'den, orduyu geri döndürmesini veya harekete geçişini geciktirmesini istediler. Aynı zamanda henüz genç bir delikanlı olan Üsame (r.a.)'nin, komutanlığı daha olgun birine devretmesini de talep ettiler. Ancak Hz. Ebû Bekir (r.a.), Allah Rasûlü (a.s.)'nün sefere hazırladığı ve harekete geçmesini emrettiği bir orduyu durduramayacağını ve Allah Rasûlü (a.s.)'nün tayin ettiği bir komutanı asla değiştiremeyeceğini belirterek sert bir tavır takınmıştır. Bu konu Zehebî'nin *Târih*'inde şu şekilde geçmektedir: Hişâm b. Urve babası Urve'den naklediyor: Nebi (a.s.) Efendimiz son hastalığında: **"Üsame'nin ordusunu harekete geçirin."** buyurmuştu. Üsame (r.a.)'de yola çıkıp el-Curf denen yere kadar geldi. Karısı Fatıma bnt Kays, kendisine: "Acele etme, zira Rasûlullah (a.s.) ağırlaştı." diye haber saldı. Rasûlullah bu hastalıktan iyileşmeden vefat etti. Efendimiz vefat edince Üsame, Ebû Bekir'e geldi ve: "Rasulullah (a.s.) beni cihada yollamıştı. Ben hala sizin şu sivil

⁹³ Ahmet, Mümtaz (Edisyon), *İslami Siyaset Teorisi ve Sorunlar*, Trc: Halim Sırçancı, s. 64; Akbulut, *Sahâbe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, s. 105; Fırlıklı, *İslâm Mezhepleri* s. 142.

⁹⁴ Günal, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, s. 110–114. Said Nursi bu konuyu şöyle değerlendirmiştir: "Hazret-i Ali, adalet-i mahzâyı esas edip Şeyheyn (Hz. Ebû Bekir ve Ömer) zamanındaki gibi o esas üzerine gitmek için içtihad etmiş. Muârizları ise, Şeyheyn zamanındaki safvet-i İslâmiye adalet-i mahzâyâ müsait idi; fakat mürur-u zamanla İslâmiyetleri zayıf muhtelif akvam hayat-ı içtimaiye-i İslâmiyeye girdikleri için, adalet-i mahzânın tatbikatı çok müşkül olduğundan, "ehvenüşşerri ihtiyar" denilen adalet-i nisbiye esası üzerine içtihad ettiler." Nursî, *Mektubat, On Beşinci Mektup*.

⁹⁵ Şia'ya göre Usame b. Zeyd'in komutanlığındaki bu orduyu, Hz. Ebû Bekir ve Ömer'in de içinde bulunduğu bir grup, Hz. Peygamber'in bu konudaki emrine muhalif davranmış ve ordunun geciktirilmesine sebep olmuşlardır. Bu nedenle de Allah Rasûlü (a.s.)'nü incitmişlerdir. Tabatabâi, *İslâm'da Şia*, s. 35.

vaziyetinizde değilim, Arapların küfre döneceği endişesini taşıyorum. Kâfir olurlarsa İslâm'da ilk savaşılacak onlar olacak. Kâfir olmazlarsa geçer giderim. Zira yanımda insanların en şerefli ve en hayırlıları vardır" dedi. Hz. Ebû Bekir hemen ashaba bir hutbe irad ederek şöyle dedi: "**Vallahi, beni yırtıcı kuşların kapıp parçalamaları, Rasûlullah'ın emrettiği bir şeyden önce başka bir şeye başlamamdan benim için daha hayırlıdır.**" dedi. Sonra Hz. Ebû Bekir, Üsâme'yi orduyla yolladı ve Ömer'i kendi yanında bırakması için Üsâme'den izin aldı. Orduya, harpte kasaplık yaparak elleri ayakları ve vücutları kesip parçalamamasını emretti. Üsâme gidip mürtedlere hücum etti. Sonra salimen ganimetleri almış olarak geri döndüler.⁹⁶

Hz. Ebû Bekir açısından bakıldığında bu durum, siyasi ve idari bir meseleydi ve İslam toplumunda baş gösteren irtidat gibi büyük tehlike karşısında bazı tasarruflarda bulunarak, orduyu göndermeyebilirdi. Ama o bunu yapmadı. Sünnî kesime göre, Allah Rasûlü'nün emrine bu derece bağlı birisinin, Hz. Ali (k.v.)'nin hilafetini açıkça deklare eden Hz. Peygamberin emrine karşı gelmesi mümkün müdür? Hz. Ebû Bekir'in şahsî ya da ailevî değerlendirmelerden dolayı Rasûlullah (a.s.)'ın Hz. Ali'nin velâyetine ilişkin tavsiyesini (ki bu emir Şia'ya göre Kur'an'daki bir emirdir. Allah Rasûlü'nün bir tasarrufu değildir. Çünkü bu konuda kendisi Allah tarafından uyarılmıştır) yerine getirmek istemediği varsayılsa da, geri kalan ashâbın bu durum karşısında sessiz kalmaları mümkün değildi. Şiâ'nın iddia ettiği gibi, Allah Rasûlü (a.s.) vefat etmeden önce yerine birisini tavsiye etmiş olsaydı müslümanlar/sahâbîler bunu bir emir telakki eder ve herhangi bir münakaşaya meydan vermeden o emri fiiliyata geçirirlerdi.⁹⁷ Hatta bu emre muhalefet eden Hz. Ebû Bekir (r.a.)'e karşı savaş açarlardı. Yine Şia'nın iddia ettiği gibi gerçekten böyle bir emir veya vasiyet olsaydı dini hükümler konusundaki tavrı herkesçe malum olan Hz. Ali (k.v.), kesinlikle bundan geri adım atmazdı. Çünkü Şia'nın iddia ettiği üzere bu, bir dini meseleydi ve dini meselelerde geri adım atmak irtidat etmekle eş anlama gelir. Dolayısıyla Hz. Ali (k.v.) gibi birisi bundan vazgeçmez, onun uğruna savaşı göze alırdı. Öyle ki kendisinin bu mücadelesinde ashâbın ileri gelenlerinden de destek bulurdu. Kaldı ki kabile olarak Hz. Ali (k.v.), Hz. Ebû Bekir (r.a.)'den daha güçlü bir konumdaydı. Eğer Şia'nın iddia ettiği gibi Allah Rasûlü (a.s.), Hz. Ali (k.v.)'yi hilafete/imamete tayin etmiş olsaydı, Şiâ'nın çok önem verdiği

⁹⁶ Zehebî, *Târihu'l-İslâm*, 185.

⁹⁷ Koçyiğit, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, s. 32-33.

sahabeden olan Hz. Ammâr, Ebû Zer, Mikdat ve Selman (r.a.), Hz. Ebû Bekir (r.a.)'in hilafetine şiddetle karşı çıkarlardı. Hâlbuki Hz. Ali (k.v.), değişik kanallardan gelen rivâyetlere göre Hz. Ebû Bekir (r.a.)'e biraz gecikmeli de olsa biat etmiştir.⁹⁸ Ehl-i Sünnet'in Şia'nın imamet konusundaki tavrına bir cevabı da, Hz. Ali'nin, Hz. Peygamber'in son saatlerinde amcası Abbas'ın, Hilafet konusunda kendisinden istediğini yerine getirmekten imtina etmesidir.

Sünnî kaynaklarda geçen rivâyetler incelendiğinde görülecektir ki, Allah Rasûlü (a.s.), Veda Haccı sonrasında, Medine'ye dönüşünde, Gadîr-i Hum denen mevkide müslümanları toplayıp Hz. Ali (k.v.)'nin özelliğini ve üstün değerini anlatan bir konuşma yapmıştır.⁹⁹ Lakin bu konuşmasının nedeni, Hz. Ali (k.v.)'nin hilafetinin/imametinin tebliği değildir. Aynı zamanda yukarıda da geçtiği üzere Şia'nın iddia ettiği gibi Mâide suresinin 67. âyeti¹⁰⁰ de bu vesileyle inzâl olunmuş değildir. Âyet incelendiğinde âyetin konusunun müslümanlar değil, kâfirler olduğu görülecektir. Aynı şekilde ileride değinileceği üzere Allah Rasûlü (a.s.)'nün, Gadîr-i Hum'da verdiği hutbesinin sözlerinden Hz. Ali (k.v.)'nin hilafetini çıkarmak zorlama bir yorumdur. Bu yorumlamalar tarihi gerçeklere de ters düşmektedir.¹⁰¹ Örneğin Gadîr-i Hum'da geçen olaylar ve Hz. Peygamber'in hadisi hakkında, Hz. Ali'nin torunlarından olan Hasan el-Müsennâ'ya sorulduğunda o, Allah Rasûlü'nün burada emirliği ve yönetimi kasteden bir şey söylemediğini belirtmiş, “zaten böyle bir şeyi kastetmiş olsaydı bunu çok açık beyan ederlerdi, zira Allah Rasûlü insanların en sade ve açık konuşanıydı,” diyerek Şia'nın aksine cevap vermiştir.¹⁰² Aynı zamanda Hz. Ali'nin, Allah Rasûlü'nün kendilerine özel bir hak tanıyıp tanımadığı sorusuna cevabı şöyledir: **قال علي رضي الله عنه ما عهد إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم شيئا خاصة دون الناس *Allah Rasûlü* (bana/bize) *bütün insanlar için geçerli kılmadığı bir hak/ayrıcalık tanımamıştır.*”¹⁰³**

⁹⁸ Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, II, 1111; Akbulut, *Sahâbe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri*, s. 101.

⁹⁹ Nedvî, *Rahmet Peygamberi*, 365-366; krş., Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, 1372/1953, (el-Bakara 30. âyetin tefsiri) I, 267.

¹⁰⁰ Âyetin meâli şöyledir: “**Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et, eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun..**”; ayrıca bk., Çuhacıoğlu, *el-Hasâis Tercüme ve Şerhi*, s. 257.

¹⁰¹ Fığlalı, *İslâm Mezhepleri*, s. 141, 1 numaralı dipnot.

¹⁰² Fığlalı, *İmâmiyye Şia'sı (Ca'feriyye Mezhebi) Doğuşu Gelişmesi ve Görüşleri*, s. 220–221.

¹⁰³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 119.

Allah Rasûlü'nün burada hutbe irad etmesinin sebebi, bazı kimselerin Hz. Ali (k.v.)'yi Yemen seferi¹⁰⁴ dönüşünde savaş sonrası yaptığı icraatlarından dolayı (onun vekil tayin ettiği kişinin tüm ganimetleri ona sormadan sefere çıkanlara dağıtması ve Hz. Ali'nin bunları geri toplaması ile Hz. Ali'nin kendisine ayırmış olduğu cariyeye olayı) Hz. Peygamber (a.s.)'e şikâyet etmeleri ve onun verdiği kararlara karşı çıkmaları olmuştur. Bu kişilerin, Hz. Ali (k.v.)'nin uygulamalarını kendilerine yapılmış bir haksızlık olarak görmeleri ve Hz. Ali (k.v.)'yi gereksiz yere tenkit etmeleri neticesinde Allah Rasûlü (a.s.), durumun onların iddia ettiği gibi olmadığını, Hz. Ali (k.v.)'nin üstün faziletli bir kişi olduğunu, bu nedenle de Hz. Ali (k.v.)'nin, hak ve insaf üzere hareket ettiğini belirten konuşmasını irad etmişlerdir.¹⁰⁵

Olayın Sünnî kaynaklardaki durumuna gelince, Ehl-i Sünnet'in güvenilir hadis kitaplarının bir kısmında Gadîr-i Hum olayı hakkında, Şîlîlerinki gibi çok detaylı olmasa da, pek çok rivayet bulunmaktadır. Bu rivâyetlerden, araştırmanın konusunu ilgilendiren bölümleri naklederek, konunun bir bütün olarak görülmesi ve daha sahih bir görüşün ortaya çıkması hedeflenmiştir. Bu bölümde, rivâyetlerin sened kısımları hazfedilerek, sadece metin bölümleri verilmiştir.

Bu bölümde ele alınacak Gadîr-i Hum rivâyetlerin metinlerine geçmeden şu hususun belirtilmesi gerekmektedir. Aşağıya metin bölümleri işlenecek olan ve hemen hepsinin muhtevası aynı kapıya açılan hadislerin tümü, Gadîr-i Hum günü söylenilmiş değillerdir. Bunlar, farklı zamanlarda, değişik olaylar ve durumlar neticesinde Hz. Peygamber (a.s.) tarafından, duruma uygun olarak dile getirilmiş hadislerdir. Bu araştırmada, bu hadislerin Gadîr-i Hum günü söylenilen hadislerle aynı kategoride

¹⁰⁴ Hz. Peygamber, Hz. Ali'yi 10 (631–2) yılında Yemen seferine göndermiştir. Rivâyetlere göre Hz. Ali Yemen'de Mezhiçlerin yurduna onları İslâm'a davet etmek için gönderilmiştir. Mezhiçler, İslâm'a davet fikrine savaş açınca Hz. Ali, komutasındaki üç yüz süvariyle Mezhiçlere savaş ilan etti. Müslüman birliği Mezhiçler üzerinde açık bir zafer elde ettiler. Hz. Ali ganimetleri beşe bölerek bunların beşte dördünü mücahitler arasında paylaştırdı. Beşte birlik bölümünü ise Allah Rasûlüne ulaştırılmak üzere ayırdı. Allah Rasûlü Hz. Ali'nin hac mevsimine kadar Yemen'de kalmasını hac mevsiminde Mekke'de kendisiyle buluşmasını emretti. Bu arada Yemen seferinde bulunan askerler, Hz. Ali'den beşte bir hissedene kendilerine pay verilmesini istediler. Hz. Ali, bu kısmın Allah Rasûlünün emriyle dağıtılacağını belirterek bu ganimeti pay etmekten kaçındı. Hz. Ali, Peygamberimize erkenden ulaşmak için bir sahabiyi (Ebû Râfi') vekil bırakarak arkadaşlarından önce Mekke'ye varmak üzere yola koyuldu. Hz. Ali'nin akabinde sefere katılan katılanlar, Ebû Râfi'den, kalan beşte birlik ganimet malından birkaç şey almayı başardılar. Mekke'ye girmeden önce Hz. Ali birliğini karşılayınca durumun farkına vardı ve kalan ganimetten dağıtılan eşyaların hepsini geri aldı. Bu durum sefere katılanlar arasında hoşnutsuzluğa yol açtı ve Hz. Ali'yi Allah Rasûlüne şikâyet ettiler. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 169; Köksal, *İslâm Tarihi*, X, 78-86; Vaglieri, L. Veccia, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, II, 994.

¹⁰⁵ Kurtubî, *el-Câmiu li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I, 267; Nedvî, *Ali el-Murtaza*, s. 67.

incelenme sebebi ise, bunların Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü'nün Hz. Ali Hakkında söyledikleriyle aynı muhtevayı paylaşmış olmaları ve Gadîr-i Hum'daki hutbenin irad edilmesine sebep teşkil etmeleridir.

Aynı zamanda Sünnî hadis kaynaklarında, adı geçen rivâyetleri nakledenlerden bir kısmı, olayın vuku bulduğu yerden bahsederken, bazıları sadece hadisin meşhûr olan kısmını rivâyet etmekle yetinmişlerdir. Aslında tüm rivâyetler bütüncül bir yaklaşımla incelendiğinde, *Mevlâ* hadisi diye meşhur olan rivâyetlerin Gadîr-i Hum günü söylendiği açık bir şekilde görülecektir. Bu nedenle de bu çalışmada Sünnî hadis kaynaklarındaki ister yer belirtilmiş olsun, isterse yer belirtilmemiş olsun Mevlâ hadisleri, Gadîr-i Hum rivâyetleriyle aynı kategoride değerlendirilerek araştırma konusu yapılmıştır.

Aşağıda konuyla ilgili rivâyetler incelendiğinde görülecektir ki bütün bu rivâyetlerin ortak noktası, Hz. Peygamber (a.s.)'in, Hz. Ali'yi, Ehl-i Beytinin temsilcisi olarak görmüş olması, bu nedenle de onu koruma altına almak istemesi ve ümmetinin de bu aileye/Ehl-i Beyt'e, bu şekilde bir muamelede bulunmayı tavsiye etmesidir.

Bu bölümde, rivâyetler kendi arasında bir tasnife tabi tutularak, sahabî râvîsiyle birlikte verilmiştir. Hadislerin râvîleri hakkında ikinci bölümde yeterince bilgilendirme yapıldığı için, burada herhangi bir değerlendirme yapılmamıştır.

1.2.1. Mevlâ Lafzıyla Gelen Rivâyetler

1.2.1.1. Sadece Mevlâ Lafzıyla Gelen Rivâyetler

Bu araştırmanın sınırları dahilinde ulaşılabildiği kadarıyla "*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*" şeklinde Mevlâ lafzıyla on bir (11) sahâbîden yirmi altı (26) rivâyet nakledilmiştir.

1.2.1.1.1. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzıyla Büreyde'den üç rivâyet nakledilmiştir. Bunların biri "*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*" şeklinde yalın haliyle, diğer ikisi Muaviye ile Sa'd b. Ebî Vakkâs arasında geçen bir diyaloga binaen gelmiştir.

1. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **من كنت مولاه فعلي مولاه** “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*”¹⁰⁶

2. Muaviye (bir ihtiyacı (yahut hac) için Mekke’ye gelmiş ve (Ali’nin aleyhinde) hoş olmayan şeyler söylemişti. Bunun üzerine, (Muaviye) sedirinin üzerinde oturuyorken Sa’d b. Ebî Vakkâs geldi ve Allah Rasûlü’nün şöyle buyurduğunu nakletti: **من كنت مولاه فعلي مولاه** “*Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır.*”¹⁰⁷

3. Muaviye (bir ihtiyacı yahut hac için) Mekke’ye gelmiş ve (Ali’nin aleyhinde) hoş olmayan şeyler söylemişti. Bunun üzerine, (Muaviye) sedirinin üzerinde oturuyorken Sa’d (b. Ebî Vakkâs) geldi ve Allah Rasûlü’nün şöyle buyurduğunu nakletti: **من كنت مولاه فعلي مولاه** “*ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır.*”¹⁰⁸ Makdisî, bu hadîsin isnadının *Sahîh* olduğunu söyler.¹⁰⁹

1.2.1.1.2. Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)’tan Gelen Rivâyet

Mevlâ lafzıyla Sa’d’dan “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*” şeklinde gelen bir rivâyet vardır.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **من كنت مولاه فعلي مولاه** “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*”¹¹⁰

1.2.1.1.3. Zeyd b. Erkâm’dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzıyla Zeyd’dan “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*” şeklinde üç rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlü (s.a.v) şöyle buyurmuştur: **من كنت مولاه فعلي مولاه** “*Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.*”¹¹¹

¹⁰⁶ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

¹⁰⁷ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 605; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

¹⁰⁸ Makdisî, *el-Muhtare*, III, 139; Ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 419; İbn Mâce, *mukaddime*, I, 43; Nesâî, *Menâkıb*, 108; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 126; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

¹⁰⁹ Makdisî, *el-Muhtare*, III, 139.

¹¹⁰ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 607; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 38–42.

¹¹¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 365, 366; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 361; a.mlf., *Fedâilu’s-Sahâbe*, II, 569; Nesâî, *Menâkıb*, 45; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-37.

قال أبو عيسى هذا حديث حسن صحيح Tirmizî bu hadisin hasen sahih (senedleri çoğalıp sahih derecesine ulaşan hadis)¹¹² olduğunu söyler. Şu'be bu hadisi Meymûn Ebî Abdullah'tan, (o da) Zeyd b. Erkâm'dan, (o da) Allah Rasûlü (a.s.)'nden rivâyet etmiştir. Ebû Süreyha, Huzeyfe b. Esîd el Ğîfârî olup Rasûlullah (s.a.v.)'ın ashabındandır.¹¹³

2. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: من كنت مولاه فعلي مولاه **“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”**¹¹⁴

3. Allah Rasûlü kalktı Allah'a hamd ü senâdan sonra şöyle buyurdu: أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أُولَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِّنْ نَّفْسِهِ قَالُوا بَلَىٰ نَحْنُ نَشْهَدُ لَأَنْتَ أُولَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِّنْ نَّفْسِهِ قَالَ فَإِنِّي مَن كُنْتُ مَوْلَاهُ فَهَذَا مَوْلَاهُ أَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ **“Benim her mü'mine kendi nefisinden daha evla olduğumu bilmiyor musunuz?** Evet, senin tüm mü'minlere kendi nefislerinden evla olduğuna şahitlik ederiz demeleri üzerine Allah Rasûlü: Ali'nin elini tutarak **“ben kimin mevlâsı isem, bu da (Ali) onun mevlâsıdır”** buyurdular.¹¹⁵

1.2.1.1.4. Hz. Ali (k.v.)'den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzıyla Hz. Ali den değişik şekillerde on rivâyet nakledilmiştir. Bu rivâyetlerin bazılarında Gadîr-i Hum gününden bahsedilirken, bazılarında **“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”** şeklinde Gadîr-i Hum gününden bahsedilmeksizin yalnız haliyle gelmiştir. Diğer rivâyetler ise Hz. Ali'nin, konu hakkında insanlardan şahitlik istemesi üzerine beş-altı, on iki, on üç vb. değişik sayılarda kişilerin bu olaya şahitlik etmeleri ve şahitlik etmeyenlere Hz. Ali'nin bedduada bulunması şeklinde nakledilmiştir.

1. Zâzân b. Ömer dedi ki, Ali'yi geniş bir alanda (Rahabe'de)¹¹⁶ insanlardan şunu isterken işittim: Kim Gadîr-i Hum günü Rasûlullah'ın söylediklerine şahitlik eder?

¹¹² Aydınlı, *a.g.e.*, s. 68; Uğur, *a.g.e.*, s. 128.

¹¹³ Tirmizî, *Menâkıb*, 632.

¹¹⁴ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 605–6; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29–38; Ebû Saîd el-Hudrî'den de aynı hadîs rivâyet edilmektedir. Bk., İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 606; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 42–44.

¹¹⁵ Nesâî, *Menâkıb*, 131, 134; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29–38.

¹¹⁶ Rahabe: Kûfe mescidinin meydanı, geniş bir alan. İbn Kesîr, *el-Bidâye*, V, 211.

Bunun üzerine **فقام ثلاثة عشر رجلا** on üç kişi kalktı¹¹⁷ ve Rasûlullah'ın, **من كنت مولاه فعلي**,¹¹⁸ **“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır”** dediğine şahitlik ettiler.¹¹⁸

2. Saîd b. Vehb diyor ki, Ali insanlardan isteyince (insanları tanıklığa çağırınca) Ashâbdan beş ya da altı kişi¹¹⁹ kalkarak, Allah Rasûlü'nün, **من كنت مولاه فعلي مولاه** **“Ben kimin mevlâsı isem muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır.”** Buyurduğuna şahitlik ettiler.¹²⁰

3. Riyah b. el-Haris dedi ki, Ali bir alandayken (Rahabe'de) bir heyet Ali'ye gelerek, “Allah'ın selamı üzerine olsun ey mevlâmız” dediler. Ali: “Siz (bilmediğim) bir Arap kavmi olduğunuz halde, ben sizin nasıl mevlânız olabilirim?” dedi. Onlar, “biz Allah Rasûlü'nü Gadîr-i Hum günü **من كنت مولاه فان هذا مولاه** **“Ben kimin mevlâsıysam bu da (Ali) onun mevlâsıdır”** derken işittik.”¹²¹

4. Rabah¹²² b. el-Haris dedi ki, üzerinde yolculuk eseri bulunan bir adam geldiğinde, biz bir alanda Ali'yle beraber oturuyorduk. “Ey mevlâmız Allah'ın selâmı üzerine olsun” dedi. Ali adamın kim olduğunu sorunca, Ebû Eyyüb el-Ensârî olduğunu söylediler. Bunun üzerine (Ebû Eyyüb el-Ensârî), **من كنت مولاه فعلي مولاه** **“Ben Allah Rasûlü'nün, “Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır”** buyurduğunu işittim’, dedi.¹²³

¹¹⁷ Bazı rivâyetlerde Bedir'e katılan oniki kişi şahitlik etti diye, bazılarında beş ya da altı sahabî, bazılarında on küsur kişi, bazılarında da on altı kişi olarak geçer. Krş. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 88 (buradaki hadîste Ziyâd b. Ebî Ziyâd'dan gelen rivâyette, **فقام اثنا عشر بدرية فشهدوا**.. *Bedir ashâbından 12 kişi*. Geçmektedir.), 118, 119; Nesâî, *Menâkıb*, 131; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 171, 191; krş., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 179-182.

¹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84; yine Hz. Ali (k.v.)'den Rivâyetle: Metin yukarıdaki hadîsin aynısı. Ancak burada ki farklılık, Bedir ashâbından 12 kişinin kalkarak şahitlik etmesidir. a.mlf., *Müsned*, I, 88; a.mlf., *Fedâil*, II, 585; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Fedâil*, 368; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 607; Nesâî, *Menâkıb*, 154; krş., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6, 180.

¹¹⁹ **فقام خمسة أو ستة من أصحاب النبي** Krş., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 88, 118, v.d.; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 181.

¹²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 366, krş., V, 361; bk., a.mlf., *Fedâil*, II, 598; Nesâî, *Menâkıb*, 136; Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 105; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6, 167, 178-179.

¹²¹ Râvi derki bu heyet, Ensârdan bir topluluktan ve içinde Ebû Eyyüb el-Ensârî'de vardı. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 419; a.mlf., *Fedâil*, II, 572; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Fedâil*, 366; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 173; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6.

¹²² Eserin (*el-Musannef'in*) farklı bir baskısında ismin aslında Riyah olduğu ve hataen Rabah yazıldığı belirtilmektedir. Bk., eserin Riyad 2004 baskısı, XI, 136.

¹²³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 419; İbn Mâce, *Fedâil*, 45; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 173; Heysemî, *Zevâid*, IX, 103; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

5. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: من كنت مولاة فعلي مولاة **“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”**¹²⁴

6. Ali isteyince ashabdan beş ya da altı kişi Allah Rasûlü'nün: من كنت مولاة فعلي مولاة **“Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır”** buyurduğuna şahitlik ettiler.¹²⁵

Aynı yerdeki 8472 nolu hadîs metni ise şöyledir: من كنت مولاة فإن عليا مولاة **“Ben kimin mevlâsı isem, muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır”**¹²⁶

7. Umeyre b. Sa'd dedi ki: “Ben Ali’yi minberde Ashâbdan (bir şeyler) talep ederken gördüm/şahit oldum. Orada/minberin etrafında Ebû Saîd, Ebû Hureyre ve Enes b. Mâlik de vardı. Ali minberin üzerindeydi. Minberin etrafında da onlardan/ashâbdan on iki kişi vardı. Ali, Allah aşkına Allah Rasûlü'nün, من كنت مولاة فعلي مولاة **“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun Mevlâsıdır”** buyurduğunu işittiniz mi?” dedi. Bunun üzerine hepsi kalktı: “Allah’a yemin olsun ki Evet (işittik)” dediler. Bir adam oturuyordu (kalkmayınca) dediler ki: “Kalkmaktan seni men eden nedir?” dediklerinde: “Ey Mü’minlerin emîri yaşlandım ve unuttum/unutkan oldum” deyince: “Allah’ım eğer yalancılardan ise ona güzel bir bela ver!” dediler. (İbn Sa’d) dedi ki: (O adam) öldüğünde iki gözü arasında beyaz bir noktanın olduğunu gördük.”¹²⁷

8. Zeyd b. Yüsey’ (el-Hemdânî) diyor ki, (Kufe’nin) minberinde Ali den şöyle dediğini işittim: “Allah adına Ashâb-ı Muhammed’den hangi adam/kim Gâdir-i Hum günü Allah Rasûlünden من كنت مولاة فعلي مولاة **“Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır.”** buyurduğunu işitti?” فقال ستة من هذا الجانب وسننه من هذا الجانب **“Bunun üzerine minberin bir tarafında altı diğer tarafında da altı kişi kalkarak Allah Rasûlünden bunu işittiklerine şahitlik ettiler.”**¹²⁸

Makdisî bu hadisin isnadının *Hasen* olduğunu söyler.¹²⁹

9. Saîd b. Vehb (el-Hemdânî) diyor ki, Ali insanlardan isteyince فقال خمسة أو ستة **“Ben Ashâbdan beş ya da altı kişi kalkarak, Allah Rasûlü'nün, من كنت مولاة فعلي مولاة**

¹²⁴ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne.*, II, 604; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

¹²⁵ Nesâî, *Menâkıb*, 131; ayrıca bk., el-Eminî, *el-Gadîr*, 54-56, 180-2.

¹²⁶ Nesâî, *Menâkıb*, 131.

¹²⁷ Ebû Nu’aym, *Hilye*, V, 27; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

¹²⁸ Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 87; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 368; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, 88, 118, 119; Nesâî, *Menâkıb*, 132, 136, 154; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, 428-429; ayrıca bk., el-Eminî, *el-Gadîr*, 54-56, 170, 180-2.

¹²⁹ Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 87.

kimin mevlâsı isem, muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır.” Buyurduğuna şahitlik ettiler.¹³⁰ Makdisî hadisin isnadının *Sahîh* olduğunu söyler.¹³¹

10. Ali’yi geniş bir alanda insanlardan şunu isterken işittim: Kim Gadîr-i Hum günü Rasûlullah’ın söylediklerine şahitlik eder? Bunun üzerine on üç kişi¹³² kalktı ve Rasûlullah’ın, *من كنت مولاه فعلي مولاه* “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*” dediğine şahitlik ettiler.¹³³

1.2.1.1.5. Cabir b. Abdillâh’dan (ö. 78/698) Gelen Rivâyet

Mevlâ lafzıyla Cabir’den bir rivâyet gelmiştir. Cabir b. Abdillâh’dan gelen rivâyetlerde Mevlâ hadisi, “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*” şeklinde Gadîr-i Hum mevkii zikredilmeksizin yalın haliyle nakledilmiştir.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: *من كنت مولاه فعلي مولاه* “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*”¹³⁴

1.2.1.1.6. Ebû Saîd el-Hudrî’den (ö. 74/694) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzıyla Ebû Saîd’den üç rivâyet gelmiştir. Rivâyetin birinde Allah Rasûlünün, “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*” sözlerini Gadîr-i Hum’da söylediği nakledilirken, diğer iki rivâyet “*Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır*” şeklinde yalın haliyle gelmiştir.

1. Sehm b. Huseyn el-Esedî dedi ki ben ve Abdullah b. Alkame Mekke’ye geldik. İbn Şüreyk dedi ki, Alkame Ali’ye seb eden (Ali hakkında ileri-geri konuşan) birisiydi. Ebû Saîd el-Hudrî’ye sordum Ali hakkında bir şey işittin mi? Evet dedi ve buyurdu: Allah Rasûlü Gadîr-i Hum’da kalktı ve şunu tebliğ etti: *ألست أولى بالمؤمنين من أنفسهم* “*Ben*

¹³⁰ Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 105; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 366; a.mlf., *Fedâil*, II, 598; Nesâî, *Menâkıb*, 136; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, 428-429; krş., el-Eminî, *el-Gadîr*, 54-56, 180-2.

¹³¹ Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 105.

¹³² *اثنًا عشر رجلا فقام ثلاثة عشر رجلا* Başka bir tarikte ise oniki kişinin şahitlik ettiği geçer. Diğer bir yerde *سنة من هذا الجانب وسنة من هذا الجانب* *altısı bir taraftan altısı bir taraftan kalkarak..* diye geçer. İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 607 (1372, 1373, 1374 nolu hadisler); Krş. Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, I, 88, 118, 119, V, 366; Nesâî, *Menâkıb*, 131; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, 428-429.

¹³³ Başka bir tarikte ise oniki kişinin şahitlik ettiği geçer. İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 607; krş., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, 88; a.mlf., *Fedâil*, II, 585; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 368; başka bir rivayette, Allah Rasûlü’nün “*Ben mü’minlere kendi nefislerinden daha evla değil miyim?*” Sonra Ali’nin elini kaldırarak, “*Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allah’ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol*” dediğine şahitlik ettiler, şeklinde geçer: bk., Nesâî, *Menâkıb*, 134, 136; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

¹³⁴ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 21-22.

mü'minlere kendi nefislerinden daha evlâ değil miyim? Sonra Ali'nin elini kaldırdı hatta koltuğunun altındaki beyazlar göründü ve şöyle buyurdular: *من كنت مولاه فعلي مولاه* ***Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır.***¹³⁵ Buhârî, hadisin râvilerinden olan Sehm'in, hadis bilmez ve meçhul birisi olduğunu belirtir.¹³⁶ Buhârî şarihi İbn Hacer ise, ***“Ben Kimin Mevlâsıysam Ali de Onun Mevlâsıdır.”*** Hadisinin birçok tarikten Sahih ve Hasen olarak geldiğini belirtmektedir.¹³⁷

Burada dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta şudur: Buhârî'nin *Sahîh*'inde Gadîr-i Hum rivâyetleri geçmemiş olmasına rağmen, Buhârî *et-Tarih*'inde bu rivâyetlere yer vermiştir.

2. ‘İrfite dedi ki, Medine’de Sa’d b. Mâlik’e vardım. (bana) dedi ki: Siz Ali’ye dil uzatıyorsunuz. (‘İrfite) dedi ki, bizim yaptığımızı sen söylüyorsun. Bunun üzerine (Sa’d) dedi ki, kim bilir, sen ona dil uzatıyorsundur. Dedim ki, (bundan) Allah’a sığınırım. (Sa’d) dedi ki: Ona sövme. Allah Rasûlü’nden, *من كنت مولاه فعلي مولاه* ***“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır”*** sözünü işittikten sonra, başımı testereyle bölseler de, asla Ali’ye sövmem.¹³⁸ Makdisî, hadîsin isnadının *Hasen* olduğunu söyler.¹³⁹

3. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: *من كنت مولاه فعلي مولاه* ***“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”***¹⁴⁰

1.2.1.1.7. Ebû Eyyûb el-Ensârî’den (ö. 51/672) Gelen Rivâyet

Daha önce Hz. Ali rivâyetlerinde geçtiği üzere, Hz. Ali’ye gelen heyetin içinde Ebû Eyyûb’un da olduğu rivâyet edilmişti. Hem de geçen rivâyette nakledilen Mevlâ hadisinde yer ismi de belirtilmişti. Ancak Ebû Eyyûb’un kendisinden gelen rivâyette ise, yer belirtilmeden Mevlâ hadisi ***“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”*** şeklinde yalın haliyle nakledilmiştir.

¹³⁵ Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, IV, 193; VI, 240; ayrıca bk. İbn Hacer, *Fethu'l-barî şerhu sahihi'l-Buhârî*, VII, 3503; Krş., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 42-44.

¹³⁶ Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, IV, 193; VI, 240.

¹³⁷ İbn Hacer, *Fethu'l-barî şerhu sahihi'l-Buhârî*, VII, 3503.

¹³⁸ Makdisî, *el-Muhtare*, III, 273-274; Ayrıca bk., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 42-44.

¹³⁹ Makdisî, *el-Muhtare*, III, 273-274.

¹⁴⁰ Heysemî, *Mecma'* IX, 108.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: من كنت مولاه فعلي مولاه *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”*¹⁴¹

1.2.1.1.8. Hubşî b. Cünâde es-Selûlî’den Gelen Rivâyet

Mevlâ lafzıyla Hubşî b. Cünâde’den *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”* şeklinde bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: من كنت مولاه فعلي مولاه *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”*¹⁴²

1.2.1.1.9. Abdullah b. Ömer’den Gelen Rivâyet

İbn Ömer’den gelen rivâyette yer belirtilmeksizin Mevlâ hadisi *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”* şeklinde yalın haliyle nakledilmiştir.

Allah Rasûlü Ali’nin elini kaldırarak şöyle buyurdular: من كنت مولاه فعلي مولاه *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”*¹⁴³

1.2.1.1.10. Mâlik b. el-Huveyris Ebû Süleymân el-Leysî’den (ö. 74/694) Gelen Rivâyet

Mevlâ lafzıyla Mâlik’den bir rivâyet *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”* şeklinde yalın haliyle nakledilmiştir.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: من كنت مولاه فعلي مولاه *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır.”*¹⁴⁴

1.2.1.1.11. İbn Abbas (Abdullah b. Abbas)’dan (ö. 68/688) Gelen Rivâyet

Konu hakkında İbn Abbas’dan *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır”* şeklinde yalın haliyle bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: من كنت مولاه فعلي مولاه *“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır.”*¹⁴⁵

¹⁴¹ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 28–29.

¹⁴² İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 605; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 24–5.

¹⁴³ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; Heysemî, *Mecma’*, IX, 106; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 53.

¹⁴⁴ Heysemî, *Mecma’*, IX, 106, 108.

¹⁴⁵ Heysemî, *Mecma’*, IX, 108.

1.2.1.2. Mevlâ Lafzına İlave İfadelerle Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzına ilave ifadelerle altı (6) sahâbîden yirmi bir (21) rivâyet nakledilmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in "*Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır*" kısmına ziyadeliğin sonradan insanlar tarafından eklendiğine dair sözüne karşılık İbn Ebî Âsım, "من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه *Ben kimin mevlâsı/dostu isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost düşman olana düşman ol.*" Hadîsinin birçok sahâbî tarafından rivâyet edildiğini ve senedinin sahîh hadisler silsilesinden olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶

1.2.1.2.1. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzına ilave ifadelerle Zeyd'den birinde Gadîr-i Hum gününden bahsedilerek iki rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlü Gadîr-i Hum'da şöyle buyurmuştur: *ألسنتم تعلمون أو ألسنتم تشهدون أني أولى بكل مؤمن من نفسه من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره وأعن من أعانته* "*Benim tüm mü'minlere kendi nefislerinden daha evla olduğumu bilmiyor musunuz/görmüyor musunuz? Ben kimin mevlâsıysam, o da/Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu dost kabul edeni dost, düşman kabul edeni düşman kabul et. Ona yardım edene yardım et. Onu terk edeni terk et.*"¹⁴⁷ Râvîlerden Meymûn Ebû Abdullah el-Basrî'yi İbn Hibbân *Sika* olarak kabul etmiştir. Bazıları seneddeki bu râvîyi zayıf addetseler de, seneddeki geri kalan rical güvenilir râvîlerden oluşmuştur.¹⁴⁸

2. Ali insanlardan Allah Rasûlünün (kendisi hakkındaki) *من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه فقام اثنا عشر بدرية فشهدوا* "*Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol*" (sözlerine şahitlik etmelerini isteyince), Bedir ashâbından on iki kişi kalktı ve (Allah Rasûlünün bu sözüne) şahitlik ettiler.¹⁴⁹ Bu rivâyetin sonunda Zeyd b. Erkâm, kendisinin bu şahitlikten kaçındığı için, görme özürlü hale geldiğinden bahseder.¹⁵⁰

1.2.1.2.2. Hz. Ali (r.a.)'den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetler

¹⁴⁶ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne.*, II, 565.

¹⁴⁷ Heysemî, *Mecma'*, IX, 103; ayrıca bk., Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 16.

¹⁴⁸ Heysemî, *Mecma'*, IX, 103.

¹⁴⁹ Heysemî, *Mecma'*, IX, 106.

¹⁵⁰ Heysemî, *Mecma'*, IX, 106.

Konu hakkında Hz. Ali den sekiz tanesinde Gadîr-i Hum'dan bahsedilerek on bir rivâyet nakledilmiştir.

1. Saîd b. Vehb ve Zeyd b. Yüsey' dediler ki, Ali bir alanda insanlardan Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü'nün ne dediğini/ondan işittiklerini talep edince, فقام من قبل سعيد سنة ومن قبل زيد سنة فشهدوا bunun üzerine, Said tarafından altı ve Zeyd tarafından altı (olmak üzere) oniki kişi kalktılar ve Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum günü Ali için şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler: Allah Rasûlü, من كنت أليس الله أولى بالمؤمنين قالوا بلى قال اللهم من كنت *Allah tüm mü'minlerin mevlâsı değil midir?* Diye sorduğunda, oradakiler "Evet" deyince, Allah Rasûlü buyurdular: *"O halde ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol."*¹⁵¹ Bu hadisin sonuna bazı rivâyetlerde şu ilave de yapılmıştır:¹⁵² وانصر من نصره واخذل من خذله *"..ona yardım edene yardım et, onu yalnız bırakanı sen de yalnız bırak."*¹⁵³

2. Abdurrahman b. Ebî Leyla dedi ki, Ali'yi geniş bir alanda insanlardan şunu isterken gördüm: Allah aşkına kim Gadir-i Hum günü Rasûlullah'tan من كنت مولاة فعلى مولاة *"Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır"* sözlerini işitti? (Abdurrahman dedi ki): Bunun üzerine Bedir ashabından oniki kişi¹⁵⁴ kalktılar (sanki onlardan her birini görüyor gibiyim). Ardından şöyle dediler: Biz Gâdir-i Hum günü Allah Rasûlü'nün يقول يوم غدیر خم ألسنت أولى بالمؤمنين من أنفسهم وأزواجي أمهاتهم قلنا بلى يا رسول الله *"Benim mü'minlere kendi nefislerinden daha evla olduğumu ve eşlerimin de onların anaları olduğunu bilmiyor musunuz"* biz evet ya Rasûlellah biliyoruz dediğimizde, *"O halde ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol"* buyurduğuna şahitlik ederiz.¹⁵⁵ (Rivâyetin Simâk b. Ubeyd b. el-Velîd el-

¹⁵¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118; hadisi, Sahîh ve Hasen olduğunu belirttiği isnadlarla Makdisi de nakletmiştir. Rivâyetin değişik varyantları için bk., Makdisî, *el-Muhtare*, II, 464, 479, 481, III, 937, 1078; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Fedâil*, 368.

¹⁵² Aynı şekilde bu hadîs Amr Zû Murre'den Said ve Zeyd'in hadîsinin aynısı ancak, *"..ona yardım edene yardım et, ona sırt çevirene sen de sırt çevir"* ziyadesiyle rivâyet edilmiştir. Aynı hadîs Zeyd b. Erkâm'dan da rivâyet edilmiştir. Bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118.

¹⁵³ Bu hadîsin aynısı hem Ebu't-Tufeyl'den hem de Zeyd b. Erkâm'dan rivâyet edilmiştir. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Fedâil*, 368; Nesâî, *Menâkıb*, 154; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6, 170.

¹⁵⁴ Krş., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 88; ayrıca krş., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 178.

¹⁵⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118-119; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef, Fedâil*, 368; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 175.

‘Absî tarikinde yine Hz. Ali (k.v.)’den gelen rivâyette Abdurrahman b. Ebî Leyla’nın Hz. Ali’yi Rahbe’de geniş bir alanda insanlardan Gadîr-i Hum günü işittiklerini söylemelerini istemesi üzerine): ... فقام اثنا عشر رجلا oniki kişi kalktı ve Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü’nün Ali’nin elini kaldırarak: اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره واخذل من خذله **Allah’ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol; ona yardım edene yardım et, onu yalnız bırakanı sen de yalnız bırak.**” Buyurduğunu gördük ve işittik dediler. Üç kişi dışında hepsi kalktı. Bunun üzerine (Ali) onlara beddua etti ve onun duası onlara isabet etti.¹⁵⁶

3. Ebu’t-Tufeyl anlatıyor: Ali insanları bir alanda (Rahbe’de) toplamış onlara şöyle diyordu: “Allah aşkına Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü’nün ne dediğini müslüman her kim işittiyse (söylesin! Ya da işiten yok mu?)”¹⁵⁷ فقام ثلاثون من الناس وقال أبو نعيم فقام ناس كثير فشهدوا حين أخذه بيده فقال للناس أتعلمون انى أولى بالمؤمنين من أنفسهم قالوا نعم يا رسول الله قال من كنت مولاه فهذا مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه İnsanlardan otuz kişi kalktı. (Ebû Nuaym dedi ki, insanların çoğu kalktı) Allah Rasûlü’nün Ali’nin kolundan tutarak şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler: **“Benim mü’minlere kendi nefislerinden daha evla olduğumu bilmiyor musunuz?** “Evet, ey Allah’ın Rasûlü” dediklerinde (Allah Rasûlü) buyurdu: **“Ben kimin mevlâsı isem bu da (Ali) onun mevlâsıdır. Allah’ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!”** Ebu’t-Tufeyl diyor ki: “Oradan ayrıldım; ama içime bir hayret doğdu! Sonra Zeyd b. Erkâm ile karşılaştım ve durumdan haberdar ettim. Dedi ki: “Bundan mı şüphe ediyorsun; onu Allah’ın Rasûlünden ben de işittim!”¹⁵⁸

4. Zeyd b. Yüsey’ dedi ki, İnsanların kendisi hakkında konuştukları, Ali’ye ulaşınca (Ali) minbere çıktı ve şöyle dedi: “Kim Allah Rasûlünden bir şey işittiyse (Allah adına onu bize söylesin).” Bir taraftan altı kişi ve Sa’d b. Vehb’in bulunduğu taraftan da altı kişi kalkarak, biz Allah Rasûlü’nün, اللهم وال من والاه وعاد من عاداه من كنت مولاه فعلي مولاه

¹⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 119; krş., Nesâî, *Menâkıb*, 154; ayrıca krş., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56, 167, 178-179.

¹⁵⁷ Ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, I, 88, 118.

¹⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 370; a.mlf., *Fedâil*, II, 682; ayrıca bk., Nesâî, *Menâkıb*, 136, 154; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 376; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6, 174-176.

“Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allah’ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!” buyurduğuna şahitlik ederiz dediler.¹⁵⁹

5. Kufe’nin minberinde Ali’nin şöyle dediğini işittim: “Allah adına Ashâb-ı Muhammed’den hangi adam/kim Gâdir-i Hum günü Allah Rasûlünden من كنت مولاه فعلي **“Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah’ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!”** buyurduğunu işitti?” فقام ستة من جانب المنبر وستة من الجانب الآخر فشهدوا Bunun üzerine minberin bir tarafında altı, diğer tarafında da altı kişi kalkarak¹⁶⁰ Allah Rasûlünden bunu işittiklerine şahitlik ettiler.¹⁶¹ Nesâî, bu hadîsi rivâyet eden râvîlerden İmran b. Ebân’ın hadiste kavî olmadığını söyler.¹⁶²

6. Abdurrahmân b. Ebî Leylâ dedi ki, Ali’yi geniş bir alanda insanlardan şunu isterken gördüm: Allah aşkına kim Gadîr-i Hum günü Rasûlullah’tan من كنت مولاه فعلي **“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır”** sözlerini işitti? فقام اثنا عشر بدرية Bunun üzerine Bedir ashabından oniki kişi kalktılar (sanki onlardan her birini görüyor gibiyim) ve şöyle dediler: Biz Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü’nün ألسنت أولى بالمؤمنين من أنفسهم وأزواجي أمهاتهم قلنا بلى يا رسول الله قال فمن كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه **“Benim mü’minlere kendi nefislerinden daha evla olduğumu ve eşlerimin de onların anaları olduğunu bilmiyor musunuz”** biz evet ya Rasûlellah biliyoruz dediğimizde, **“O halde ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah’ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol.”** buyurduğuna şahitlik ederiz¹⁶³

¹⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 368; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, 88, 118, 119; Nesâî, *Menâkıb*, 132, 136; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, V, 171; el-Eminî, *el-Gadîr*, 54–6, 170, 180–2.

¹⁶⁰ Başka bir rivâyette فقام بضعة عشر فشهدوا on küsur kişi, Nesâî, *Menâkıb*, 131, bir diğer rivâyette ise, beş ya da altı sahâbinin kalkıp bu söze şahitlik ettikleri فشهدوا , فشهدوا من أصحاب النبي صلى الله عليه وسلم , فشهدوا nakledilmektedir. Nesâî, *Menâkıb*, 131.

¹⁶¹ Nesâî, *Menâkıb*, 132, 136, 154; فقام بضعة عشر فشهدوا diğer bir rivâyette on küsur kişi olarak geçer. Nesâî, *Menâkıb*, 131, 8470 nolu hadîs; krş., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 368; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, 88, 118, 119; Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 105; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, V, 171 (burada kişi sayısı on altı olarak geçer); el-Eminî bu on küsur kişiyi adlarıyla beraber eserinde nakletmektedir. O on küsur sahâbe şunlardır: Ebû Eyyûb el-Ensârî, Ebû Âmre b. Amr b. Muhsin, Ebû Zeyneb İbn ‘Avf el-Ensârî, Sehl b. Hanîf, Huzeyme b. Sâbit, Abdullah b. Sâbit el-Ensârî, Hubşî b. Cünâde es-Selûlî, ‘Ubeyd b. ‘Azib el-Ensârî, Nu’mân b. ‘Aclan el-Ensârî, Ebû Fedâle el-Ensârî, el-Eminî, *el-Gadîr*, 54–56, 167, 180–2.

¹⁶² Nesâî, *Menâkıb*, 132, 136, 154.

¹⁶³ Ebû Ya’lâ, *Müsned*, I, 428-429; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 368; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, 88, 118, 119; Nesâî, *Menâkıb*, 132, 136, 154; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, V, 175; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6.

7. Rifâe b. İyâs ed-Dabbî babasından o da dedesinden, Ali'yle beraber Cemel'deydik. Kendisiyle görüşmesi için Talha b. Ubeydullah'a bir elçi gönderdi. Talha ona gelince şöyle dedi: “Allah aşkına Allah Rasûlünden **هل سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم يقول من** **كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من ولاة وعاد من عاداه قال نعم قال فلم تقاتلني** **Ben kimin mevlâsı isem, bu da onun mevlâsıdır! Allah'ım! Onu seveni sen de sev, ona düşman olana sen de düşman ol!”** buyurduğunu duymadın mı? (Talha) “evet” deyince (Ali), o halde neden benimle savaşıyorsun? dedi.¹⁶⁴

8. Saîd b. Vehb ve Zeyd b. Yüsey' diyorlar ki, Ali geniş bir alanda (insanlardan) Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum'da işittiklerini (isteyince), **فقام من قبل سعيد ستة ومن قبل زيد ستة** Said tarafından altı ve Zeyd tarafından altı (olmak üzere) oniki kişi kalktılar¹⁶⁵ ve Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum günü Ali için şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler. Allah Rasûlü, **ليس الله أولى بالمؤمنين قالوا بلى قال اللهم من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه** “Allah tüm mü'minlerin mevlâsı değil midir?” Diye sorduğunda, oradakiler “Evet” deyince, Allah Rasûlü buyurdular: “**O halde ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost düşman olana düşman ol.**”¹⁶⁶

Makdisî bu hadisin isnadının *Hasen* olduğunu belirtir.¹⁶⁷

9. Saîd b. Vehb diyor ki, Ali (insanlardan) Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum'da işittiklerini (isteyince), **فقام إلى جنبي ستة قال فقال زيد بن يثيع قام من عندي ستة** Saîd dedi ki, benim yanımda altı ve Zeyd dedi ki, benim yanımda da altı kişi kalktılar ve Allah Rasûlü'nün Gadîr-i hum günü Ali için şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler: **الله وليي وأنا وليي** “Allah benim velim, ben de tüm mü'minlerin velisiyim. (O halde) ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et.”¹⁶⁸

¹⁶⁴ Hâkim, *a.g.e.*, III, 419; ayrıca bk., Heysemî, *Mecma'*, IX, 107; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

¹⁶⁵ Bazı eserlerde on küsur kişi geçer. Bk., Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 191.

¹⁶⁶ Makdisî, *el-Muhtare*, II, 105; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 368; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 428-429; ayrıca bk., el-Eminî, *el-Gadîr*, 54-56, 174.

¹⁶⁷ Makdisî, *el-Muhtare*, II, 105.

¹⁶⁸ Makdisî, *el-Muhtare*, II, 106; krş., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 368; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 366; a.mlf., *Fedâil*, II, 598; Nesâî, *Menâkıb*, 136; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, I, 428-429; ayrıca bk., el-Eminî, *el-Gadîr*, 174, 180-2.

Darekutnî'ye bu hadisten sorulunca o: bu hadîsin A'meş + Şu'be + İsrâîl + Ebû İshâk + Saîd b. Vehb + Ali (r.a.) isnadıyla geldiğini söylemiştir. Aynı hadisin bir benzeri Abdurrahman b. Ebî Leyla + Ali (r.a.) senediyle de gelmiştir. Makdisî bu hadislerin isnadının sahîh olduğunu söyler.¹⁶⁹

10. Ali'yi geniş bir alanda insanlardan şunu isterken işittim: Kim Gadîr-i Hum günü Rasûlullah'ın söylediklerine şahitlik eder? Bunun üzerine on üç kişi kalktı ve Rasûlullah'ın Gadîr-i Hum günü şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler: *يوم غد ير خم لما قام فقام ثلاثة عشر رجلا فشهدوا أن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال ألسنت أولى بالمؤمنين من أنفسهم قالوا بلى يا رسول الله قال فأخذ بيد علي فقال من كنت مولاه فهذا مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وأحب من أحبه رسول الله قال فأخذ بيد علي فقال من كنت مولاه فهذا مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وأحب من أحبه* **“Ben tüm mü'minlere kendi nefislerinden daha evla değil miyim? Evet ey Allah'ın Rasûlü dediklerinde: Allah Rasûlü Ali'nin elini tutarak şöyle buyurdular: *Ben kimin mevlâsıysam o da/Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu dost kabul edeni dost, düşman kabul edeni düşman kabul et. Onu seveni sev, ona buğz edene buğz et. Ona yardım edene yardım et. Onu terk edeni terk et.*”**¹⁷⁰

(Amr b. Zû Murre, Saîd b. Vehb ve Zeyd b. Yüsey' den rivâyetle) Bezzâr rivâyet etmiştir. Ricâli Fıtr b. Halife ricâlidir. O da Sika birisidir.¹⁷¹ **“Ali den uzak durun (onu rahat bırakın), çünkü o bendendir, ben de ondanım ve o, benden sonra sizin velinizdir.”** **“..Ali den neyi kısıyorsunuz. Ali den bir şeyi kısan/onu gözden düşüren benden kısmıştır, ondan uzaklaşan benden uzaklaşmıştır. (çünkü) Ali benden ben de Ali denim... Ve o benden sonra sizin velinizdir.. ..Onu seveni sev. Ona buğz edene buğz et. Onu terk edeni terk et... Kim Allah ve Rasûlü'nü mevlâ edindiye, o da(Ali de) onun mevlâsıdır. Allah'ım insanlardan kim onu seviyorsa, onu sevgilin kıl, kim de ondan buğz ediyorsa onu da buğz ettiğin kişi/düşmanın kıl, o nereye dönerse hakkı onunla döndür/hakk onunla olsun...”**¹⁷²

¹⁶⁹ Makdisî, *el-Muhtare*, II, 106.

¹⁷⁰ Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 16; V, 192.

¹⁷¹ Heysemî, *Mecma'*, IX, 103.

¹⁷² Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 16; V, 192.

11. *..Ben kimin mevlâsıysam, o da/Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım onu dost kabul edenî dost, düşman kabul edenî düşman kabul et.*"¹⁷³

1.2.1.2.3. Ebu't-Tufeyl'den (ö. 100/719) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzına ilave ifadelerle Ebu't-Tufeyl'den her birisinde Gadîr-i Hum'dan bahsedilerek üç rivâyet nakledilmiştir.

1. Ali dedi ki: "Allah aşkına Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü'nün ne dediğini her kim işittiyse (söylesin):" İnsanlar kalkarak (Allah Rasûlü'nün) şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler: *أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أَوْلَى النَّاسِ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ كُنْتَ مَوْلَاهُ فَإِنَّ هَذَا* *Benim mü'minlere kendi nefislerinden evla olduğumu bilmiyor musunuz?* "Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dediklerinde (Allah Rasûlü) buyurdu: *"Ben kimin mevlâsı isem, bu da (Ali) onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!"*¹⁷⁴ Ebu't-Tufeyl diyor ki: "Oradan ayrıldım; ama içime bir hayret doğdu! Sonra Zeyd b. Erkâm ile karşılaştım ve durumdan haberdar ettim. Dedi ki: "Bundan mı şüphe ediyorsun; onu Allah'ın Rasûlü (a.s.)'den ben de işittim!"¹⁷⁵

2. Ali (k.v.) dedi ki: "Allah aşkına Gadîr-i Hum günü Allah Rasûlü'nün ne dediğini her kim işittiyse (söylesin):" İnsanlar kalkarak (Allah Rasûlü'nün) şöyle buyurduğuna şahitlik ettiler: *أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أَوْلَى النَّاسِ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ كُنْتَ مَوْلَاهُ فَإِنَّ هَذَا* *Benim mü'minlere kendi nefislerinden evla olduğumu bilmiyor musunuz?* "Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dediklerinde (Allah Rasûlü) buyurdu: *"Ben kimin mevlâsı isem, bu da (Ali) onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!"*¹⁷⁶

3. Allah Rasûlü Gadîr-i Hum'da şöyle buyurmuştur: *أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَوْ أَلَسْتُمْ تَشْهَدُونَ أَنِّي أَوْلَى* *Benim tüm* *بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ ... مَنْ كُنْتَ مَوْلَاهُ فَعَلَيْ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالٍ مِنْ وَاوَاهُ وَعَادٍ مِنْ عَادَاهُ*

¹⁷³ (Ali'den rivâyetle, Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin bulunduğu bir gurubun Ali'ye 'Allah'ın selâmı üzerine olsun ey mevlâmız' dedikleri hadis). Ahmed b. Hanbel'de bunu rivâyet etmiştir. Ricali sahihtir. Heysemî, *Mecma'*, IX, 103; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 170.

¹⁷⁴ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XV, 376; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 370; Nesâî, *Menâkıb*, 154.

¹⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 370; krş., a.mlf., *Fedâil*, II, 682; Nesâî, *Menâkıb*, 134, 136, 154; ayrıca bk., İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 376; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 48, 54-6, 174-176.

¹⁷⁶ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XV, 376; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 370; Nesâî, *Menâkıb*, 154; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 48.

mü'minlere kendi nefislerinden daha evla olduğunu bilmiyor musunuz/görmüyor musunuz? Ben kimin mevlâsıysam o da/Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım onu dost kabul edeni dost, düşman kabul edeni düşman kabul et."¹⁷⁷

1.2.1.2.4. Ebû Hureyre'den (ö. 58/679) Gelen Rivâyetler

Mevlâ lafzına ilave ifadelerle Ebû Hureyre'den Gadîr-i Hum mevkiî zikredilmeksizin iki rivâyet nakledilmiştir.

1. Ebû Yezîd el-Evdî babasından rivâyetle dedi ki, Ebû Hureyre mescide girince biz hemen başına toplandık bunun üzerine bir genç kalktı ve ona dedi ki: "Allah için Allah Rasûlü'nün, *اللهم وال من والاه وعاد من عاداه*, ***Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!***" dediğini işittin mi? Bunun üzerine (Ebû Hureyre) "Evet" dedi.¹⁷⁸

2. Ebû Yezîd el-Evdî babasından naklederek dedi ki, Ebû Hureyre mescide girince insanlar hemen başına toplandı bunun üzerine bir genç kalktı ve ona dedi ki: "Allah için Allah Rasûlü'nün, ***Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!***" dediğini işittin mi? Bunun üzerine (Ebû Hureyre) dedi ki, Allah Rasûlü'nün *أشهد أني سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم ثم يقول من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه* ***Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!*** söylediğini işittim (ve buna) şahidlik ederim.¹⁷⁹

1.2.1.2.5. Hubşî b. Cünâde es-Selûlî'den Gelen Rivâyet

Hubşî'den Mevlâ lafzına ilave ifadelerle, Gadîr-i Hum'dan bahsedilerek, bir rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlünü Gadîr-i Hum günü şöyle derken işittim: *اللهم من كنت مولاه فعلي مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه وانصر من نصره وأعن من أعانه* ***Allah'ım ben kimin mevlâsı isem***

¹⁷⁷ Heysemî, *Mecma'*, IX, 103.

¹⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 369; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 14.

¹⁷⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, IX, 307; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 369; Heysemî, *Mecma'* IX, 105; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 14.

Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ona yardım edene yardım et. Ona iâne edene iâne et."¹⁸⁰

1.2.1.2.6. Ammâr b. Yâsir (ö. 37/658)'den Gelen Rivâyetler

Ammâr b. Yâsir rivâyetinin diğerlerinden farkı, Mevlâ hadisinin, Hz. Ali'nin rükûdayken mescide gelen bir muhtaca kendi yüzüğünü vermesi ve bunun üzerine Maide Suresinin 55. âyetinin nazil olmasıyla bağlantılı olarak rivâyet edilmesidir. Bu rivâyetle ortaya çıkan başka bir husus da, Mevlâ hadîsinin, Gadîr-i Hum mevkiin dışında da Allah Rasûlü tarafından, Hz. Ali'ye yönelik olarak söylenilmiş olmasıdır. Konu hakkında Ammâr'dan iki rivâyet nakledilmiştir.

1. *“Sizin dostunuz (veliniz), ancak Allah, O'nun elçisi, rükû' ediciler olarak namaz kılan ve zekâtı veren mü'minlerdir”*¹⁸¹ âyeti bir ihtiyaç sahibinin bir şey istemesi üzerine, Hz. Ali'nin rükûda olduğu halde elini uzatıp parmağındaki yüzüğünü isteyene vermesi üzerine inmiştir. Allah Rasûlü bu âyet-i kerimeyi okuduktan sonra şöyle buyurdular: *“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol.”*¹⁸²

2. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: *قال رسول الله صلى الله عليه وسلم أوصي من آمن بي وصدقني بولاية علي بن أبي طالب من تولاه فقد تولاني ومن تولاني فقد تولي الله عز وجل ومن أحببه فقد أحبني ومن أبغضني فقد أبغض الله تعالى ومن أبغضه فقد أبغضني ومن أبغضني فقد أبغض الله عز وجل* *“Bana inanan ve beni tasdik edene Ali b. Ebî Talib'i Velî edinmesini tavsiye ediyorum Kim onu (Ali'yi) velî/mevlâ edinirse, beni velî/mevlâ edinmiş olur, beni mevlâ edinen ise Allah'ı mevlâ edinmiş olur. Onu seven, beni sevmiş olur, beni seven ise Allah'ı sevmiş olur. Ona buğz eden, bana buğz etmiş olur. Bana buğz eden ise Allah'a buğz etmiş olur.”*¹⁸³

1.2.1.3. Gadîr-i Hum Olayına Şahit Olan Sahâbîlerden Gelen Mevlâ Lafızlı Rivâyetler

Bu araştırmada, ulaşılabildiği kadarıyla, Gadîr-i Hum olayına şahit olan altı Sahâbîden Mevlâ lafzıyla on (10) rivâyet nakledilmiştir.

¹⁸⁰ Heysemî, *Mecma'* IX, 106.

¹⁸¹ Maide 5/55.

¹⁸² Heysemî, *Mecme'u'z-zevâid*, VII, 17; ayrıca bk., Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 179; IV, 16, 173; V, 165, 170, 171, 175, 191-195, 204; XII, 97-98; XIX, 291; *el-Mu'cemu'l-evsat*, I, 346; II, 111, 2109, 2110, 2254; VI, 6232; VII, 6882; VIII, 8434; *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 175, 191; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 56.

¹⁸³ Heysemî, *Mecma'*, IX, 108-9; ayrıca bk., el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 22.

1.2.1.3.1. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler

Konu hakkında Zeyd'den, iki rivâyet nakledilmiştir

1. Atiyye el-Avfî dedi ki, “Zeyd b. Erkâm'dan Gadîr-i Hum günü Ali'nin şanına dair söylenenleri bana tahdis etmesini talep ettim. Onu senden dinlemeyi seviyorum, dedim...” ardından dedi ki, “Ey Irak halkı sizde var olan var. (Yani hoşunuza gitmeyen bir şey söylersem bana zarar vermezsiniz değil mi?) Atiye dedi ki: benden sana zarar gelmez (korkma). Bunun üzerine Zeyd anlatmaya başladı: “Evet, biz Cuhfe'deydik, Allah Rasûlü (Gadîr-i Hum'da) bizim görebileceğimiz bir yere çıktı ve Ali'nin (pazusundan tutup) kolunu kaldırarak, *يا أيها الناس أستم تعلمون انى أولى بالمؤمنين من أنفسهم* قالوا بلى قال فمن كنت مولاه فعلى مولاه *”Ey insanlar acaba benim mü'minlere kendi nefislerinden daha evla olduğumu (üzerinde velâyet ve tasarruf hakkına sahip olduğumu) bilmiyor musunuz? ”Evet, biliyoruz” dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: “Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır.”¹⁸⁴ قال فقلت له هل قال اللهم وال من ولاة (Râvi Atiye el-Avfî kendisinden bu hadisi işittiği Zeyd b. Erkâm'a sorar) Allah Rasûlü, “Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol.” dedi mi? (Zeyd cevaben derki) “Ne işittiysem sana onu haber veriyorum.”¹⁸⁵*

2. Meymûn Ebû Abdillâh dedi ki, Zeyd b. Erkâm'dan işittim (Zeyd) dedi ki: “Biz Allah Rasûlü'yle birlikte Gadîr-i Hum denen vadiye geldik. Namaz için çağrı yapıldı öğle sıcağında namaz kıl(ın)dı. (Allah Rasûlü) bize hitabede bulundu. Güneşten koruması için ağaç yapraklarından Allah Rasûlü için gölgelik yapıldı. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdular: *أستم تعلمون أو لستم تشهدون انى أولى بكل مؤمن من نفسه قالوا بلى قال فمن كنت مولاه فأنا عليا مولاه اللهم وال من ولاة وعاد من عاداه* *”Benim her mü'mine kendi nefisinden evlâ olduğumu bilmiyor musunuz/görmüyor musunuz? ”Evet, biliyoruz” dediklerinde şöyle buyurdular: “Ben kimin mevlâsı isem muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol!”¹⁸⁶*

1.2.1.3.2. Bera b. Azib'den (ö. 72/692) Gelen Rivâyetler

Bu konu hakkında Bera'dan üç rivâyet nakledilmiştir.

¹⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 194–195.

¹⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IV, 368; a.mlf., *Fedâil*, II, 586; krş., Küleynî, *Usûl-ü kâfî*, I, 423-425; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-37.

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 281, 372; Nesâî, *Menâkıb*, 135; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 194-195; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-37.

1. Bir yolculukta Allah Rasûlü'yle beraberdik. Gadîr-i Hum'da durakladık. Cemaatle namaz için çağrı yapıldı. Allah Rasûlü için bir ağacın altı temizlendi. Öğle namazı kılındı. Ardından Allah Rasûlü Ali'nin elini tutarak şöyle buyurdu: **أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِّي أَوْلَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ فَأَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ فَقَالَ اللَّهُمَّ مَنْ كُنْتَ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مِنَ الْوَالِيَةِ وَعَادَ مِنْ عَادَاهُ قَالَ فَلَقِيَهُ عَمْرٌ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَالَ هُنَيْنَا لَكَ يَا ابْنَ الْوَالِيَةِ مِنْ كُنْتَ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مِنَ الْوَالِيَةِ وَعَادَ مِنْ عَادَاهُ قَالَ فَلَقِيَهُ عَمْرٌ بَعْدَ ذَلِكَ فَقَالَ هُنَيْنَا لَكَ يَا ابْنَ الْوَالِيَةِ** **"Benim mü'minlere kendilerinden daha evla olduğumu bilmiyor musunuz?"** "Evet" dediklerinde şöyle devam etti: **"Benim her mü'mine kendi nefsinden daha evla olduğumu bilmiyor musunuz?"** Yine "Evet" dediler. Bunun üzerine Ali'nin elini tutarak şöyle buyurdu: **"Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev; Allah'ım, ona düşman olana düşman ol"** Bunun üzerine Ömer geldi ve: "Gözün aydın Ey İbn Ebî Talib, her zaman tüm mü'min ve mü'minenin mevlâsı oldun," dedi.¹⁸⁷

Bu hadisle bağlantılı olarak Demircan, Hz. Ömer'in Hz. Ali'yi tebrik ettiği kaynaklardaki en eski rivâyetin, Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'indeki rivâyet olduğunu belirtmiştir.¹⁸⁸ Hâlbuki bu araştırmada tespit edilebildiği kadarıyla aynı rivâyet, *Müsned*'den daha eski bir kaynak olan İbn Ebî Şeybe'nin *el-Musannef*'inde nakledilmektedir.¹⁸⁹

2. Allah Resulü'nün yaptığı hacda, bizde onunla birlikteydik. Yolun bir yerinde inip insanların namaz için toplanmasını emretti ve Ali'nin elinden tutarak şöyle buyurdu: **أَلَسْتُ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ أَلَسْتُ أَوْلَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ فَهَذَا وَلِيُّكَ يَا ابْنَ الْوَالِيَةِ أَنَا مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مِنَ الْوَالِيَةِ وَعَادَ مِنْ عَادَاهُ** **"Ben mü'minlere onların kendilerinden daha evla değil miyim?"** "Evet" dediklerinde şöyle devam etti: **"Ben her mü'mine kendi nefsinden daha evla değil miyim?"** Yine "Evet" dediler. Bunun üzerine şöyle buyurdu: **"Bu (Ali), ben kimin mevlâsı isem, onun velisidir. Allah'ım, onu seveni sev; Allah'ım, ona düşman olana düşman ol"**¹⁹⁰

3. Biz, bir yolculukta Rasûlullah (a.s.) ile birlikteydik. 'Gadîr-i Hum' denen yerde konakladık. Hepimizin toplanması (ve namaz) için çağrı yapıldı. İki ağacın altı Allah

¹⁸⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 372, 374; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 281; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 194-195; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 18.

¹⁸⁸ Demircan, *Gadîr-i Hum Olayı*, s. 82-83.

¹⁸⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 372, 374.

¹⁹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 281; a.mlf., *Fedâil*, II, 596; İbn Mâce, *mukaddime*, 43; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 372; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 194-195; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 18-20.

Rasûlü için temizlendi. Allah Rasûlü öğle namazını kıldıktan sonra Ali'nin elini tuttu ve şöyle buyurdu: *أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِي أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ أَلَسْتُمْ تَعْلَمُونَ أَنِي أَوْلَىٰ بِكُلِّ مُؤْمِنٍ مِنْ نَفْسِهِ قَالُوا بَلَىٰ قَالَ فَأَخَذَ بِيَدِ عَلِيٍّ فَقَالَ مَنْ كُنْتَ مَوْلَاهُ فَعَلِيٌّ مَوْلَاهُ اللَّهُمَّ وَالِ مِنَ الْوَالِهِ وَعَادَ مِنْ عَادَاهُ* "Acaba benim mü'minlere kendi nefislerinden daha evla olduğumu (üzerinde velâyet ve tasarruf hakkına sahip olduğumu) bilmiyor musunuz? (Müslümanlar) "Evet biliyoruz" dediler. Allah Rasûlü tekrar buyurdular: *Acaba benim her mü'mine kendi nefisinden daha evla olduğumu (üzerinde velâyet ve tasarruf hakkına sahip olduğumu) bilmiyor musunuz?* (Müslümanlar) "Evet biliyoruz" dediler. Bunun üzerine Ali'nin elini tuttuğu halde şöyle buyurdu: *"Ben kimin mevlâsı isem, Ali onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol."* Sonra Ömer Ali'nin karşısına geçip ona şöyle dedi: "Ne mutlu sana ey Ebû Talib'in oğlu, her mü'min erkeğin ve her mü'mine kadının mevlâsı oldun."¹⁹¹

1.2.1.3.3. Hz. Ali (r.a.)'den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetler

Bu konu hakkında Hz. Ali den iki rivâyet nakledilmiştir.

1. Hz. Ali (k.v.)'nin dostlarından birisi dedi ki, Allah Rasûlü Gadîr-i Hum günü şöyle buyurdular: *“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır.”* Râvi, *“ona dost olana dost, düşman olana düşman ol”* kısmının sonradan insanlar tarafından ilave edildiğini belirtir.¹⁹²

2. Allah Rasûlü Gadîr-i Hum'da Ali'nin elini tutarak şöyle buyurdular: *“Allah'ın Rabbiniz olduğuna şahitlik eder misiniz?* Evet dediklerinde: *Allah ve Rasûlü'nün size kendi öz canlarınızdan daha evla olduklarına şahitlik eder misiniz?* (Tekrar) evet dediklerinde: *Şüphesiz Allah ve Rasûlü sizin mevlânızdır.* (Buna da orada

¹⁹¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 281; a.mlf., *Fedâil*, II, 596; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, *Fedâil*, 372; İbn Mâce, *Mukaddime*, 43; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 194-195; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 18-20.

¹⁹² Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 152; II, 705. Hadisin meşhur olan kısmı haricindeki bölümlerin hadise sonradan ilave edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Çünkü düşmanlarına karşı bile merhameti elinden bırakmayan ve kim olursa olsun hiç kimseye karşı beddua etmemiş bir Peygamber'in, Hz. Ali'yi dost olarak seçmeyen Müslümanlara karşı böylesine şiddetli bir bedduada bulunması tahayyül edilemez bir durumdur. krş., Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 170; Heysemî, *Mecma'* IX, 107; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-6, 167, 178-9.

bulunanlardan) evet cevabı aldığında şöyle buyurdular: **“O halde Ben kimin mevlâstıysam bu da (Ali de) onun mevlâsıdır”**¹⁹³

1.2.1.3.4. Cabir b. Abdillah’dan (ö. 78/698) Gelen Rivâyet

Konu hakkında Cabir’den bir rivâyet nakledilmiştir.

Biz Cuhfe’de Gadîr-i Hum’dayken Allah Rasûlü yanımıza geldi ve Ali’nin elini tuttuğu halde şöyle buyurdu: **“Ben kimin mevlâsı/dostu isem Ali de onun mevlâsıdır.”**¹⁹⁴

1.2.1.3.5. Ebû Saîd el-Hudrî’den (ö. 74/694) Gelen Rivâyet

Bu alanda Ebû Said’den bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü Gadîr-i Hum’da Allah’a hamdu senadan sonra onun (Ali) hakkında: **هل تعلمون أني أولى بالمؤمنين قلنا نعم قال اللهم من كنت مولاه فعلي مولاه وال من والاه وعاد من عاداه** **“Benim mü’minler üzerinde tasarruf sahibi olduğumu biliyor musunuz? Biz evet dediğimizde, “Allah’ım Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır! Allah’ım! Onu seveni sen de sev, ona düşman olana sen de düşman ol!”** buyurdu.¹⁹⁵

1.2.1.3.6. Cerîr b. Abdillah el-Becelî’den Gelen Rivâyet

Cerîr’den de bu alanda bir rivâyet nakledilmiştir.

Veda haccında Allah Rasûlüyle beraberdik. Gadîr-i Hum denen Yere geldiğimizde, namaz için çağrı yapıldı. Ensâr ve muhacir (beraber) cemaatle namaz kıldık. Ardından Allah Rasûlü aramıza gelerek şöyle buyurdular: **“Şahitlik eder misiniz?”** “Allah’ın birliğine Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in de onun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik ederiz” dediklerinde: **“Velîniz kimdir?”** buyurdular. “Allah ve Rasûlüdür” dediler. Bunun üzerine koltuk altları gözükecek şekilde Hz. Ali’nin kolunu tutarak yukarı kaldırdı ve şöyle buyurdular: **من يكن الله ورسوله مولاه فإن هذا مولاه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه اللهم من أحبه من الناس فكن له حبيبا ومن أبغضه فكن له مبغضا** **“Kim Allah ve Rasûlünü mevlâ edindiyse bu da onların mevlâsıdır. Allah’ım ona dost olana dost,**

¹⁹³ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne.*, II, 605; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

¹⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; ayrıca bk., Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebir*, IV, 173; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 21-2.

¹⁹⁵ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 126; el-Eminî, *el-Gadîr*, 42-44.

düşman olana düşman ol. Allah'ım insanlardan kim onu severse onu kendine sevgili kıl (sen de onu sev). Kim ondan buğz ederse onu kendine düşman kıl(sen de ondan buğz et)..."¹⁹⁶

1.2.1.4. Sefer Bağlantılı Gelen Mevlâ Lafızlı Rivâyetler

1.2.1.4.1. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler

Bu alanda Ehl-i Sünnet'in değişik hadîs kaynaklarında Büreyde'den dört rivâyet nakledilmiştir. Dört rivâyette de Büreyde'nin yemen seferinde Ali de gördüğü hoş olmayan davranışları Allah Rasûlü'ne şikâyeti ve Allah Rasûlü'nün kızgın bir şekilde Ali lehine söylediği sözleri yer almaktadır.

1. Ali'yle beraber Yemen'e bir sefere çıktık. Onda bir kabalık (hoş olmayan davranış) gördüm. Allah Rasûlü'ne döndüğümüzde, Ali den gördüğüm şeyi Allah Rasûlü'ne anlattım. Allah Rasûlü'nün yüzünün rengi değişti ve şöyle buyurdu: *ألست أولى بالمؤمنين من أنفسهم قلت بلى يا رسول الله قال من كنت مولاه فعلي مولاه* **"Ey Büreyde, ben mü'minlere kendi nefislerinden evla değil miyim?"** "Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dediğimde buyurdu ki: **"Ben kimin mevlâsı isem, muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır."**¹⁹⁷

2. Ali'yle beraber Yemen'e sefere çıktık. Onda bir kabalık (hoş olmayan davranış) gördüm. Allah Rasûlü'ne döndüğümüzde Ali den gördüğüm şeyi Allah Rasûlü'ne anlattım. Allah Rasûlü'nün yüzünün rengi değişti ve şöyle buyurdu: *يا بريدة ألست أولى بالمؤمنين من أنفسهم قلت بلى يا رسول الله قال من كنت مولاه فعلي مولاه* **"Ey Büreyde, ben mü'minlere kendi nefislerinden evla değil miyim?"** "Evet, ey Allah'ın Rasûlü" dediğimde buyurdu ki: **"Ben kimin mevlâsı isem, muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır."**¹⁹⁸

3. Ali'yle beraber Yemen'e bir sefere çıktık. Onda bir kabalık (hoş olmayan davranış) gördüm. Allah Rasûlü'ne döndüğümüzde Ali den gördüğüm şeyi Allah Rasûlü'ne anlattım. Allah Rasûlü'nün yüzünün rengi değişti ve şöyle buyurdu: *قال يا بريدة ألست أولى بالمؤمنين من أنفسهم قلت بلى يا رسول الله قال من كنت مولاه فعلي مولاه* **"Ey Büreyde, ben**

¹⁹⁶ Heysemî, *Mecma'*, IX, 106.

¹⁹⁷ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 374, ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 347, 350; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

¹⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 347; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, II, 584; ayrıca bk. İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 374; Nesâî, *Menâkıb*, 45; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

mü'minlere kendi nefislerinden evla değil miyim? “Evet, ey Allah’ın Rasûlü” dediğimde buyurdu ki: **“Ben kimin mevlâsı isem muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır.”**¹⁹⁹

4. Ali’yle beraber Yemen’e bir sefere çıktık. Onda bir kabalık (hoş olmayan davranış) gördüm. Allah Rasûlü’ne döndüğümüzde Ali den gördüğüm şeyi Allah Rasûlü’ne anlattım. Allah Rasûlü’nün yüzünün rengi değişti ve şöyle buyurdu: **يا بريدة ألسأ أولى بالمؤمنين من أنفسهم قلت بلى يا رسول الله فقال من كنت مولاه فعلى مولاه** *“Ey Büreyde, ben mü'minlere kendi nefislerinden evla değil miyim?”* “Evet, ey Allah’ın Rasûlü” dediğimde buyurdu ki: **“Ben kimin mevlâsı isem, muhakkak ki Ali de onun mevlâsıdır.”**²⁰⁰ Hâkim, bu hadisin Müslim’in şartlarına göre sahih olduğunu belirtir.²⁰¹

1.2.2. Velî Lafzıyla Gelen Rivâyetler

1.2.2.1. Sadece Velî Lafzıyla Gelen Rivâyetler

Ehl-i Sünnet kaynaklarında, ulaşılabildiği kadarıyla sadece Velî lafzıyla altı sahâbîden on beş (15) rivâyet nakledilmiştir.

1.2.2.1.1. İmran b. Husayn’dan (ö. 52/673) Gelen Rivâyetler

Konu hakkında İmran’dan iki rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **إن عليا مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن من بعدي** *Şüphesiz yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.*²⁰²

2. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **علي مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن من بعدي** *“Ali bendendir ben de Ali denim. O benden sonra tüm mü'minlerin velisidir.”*²⁰³ Müellif bu hadisin isnadının *Sahîh*, ricalinin Müslim’in şartlarına uygun ve Sika olduğunu, aynı hadîsi Tirmizî’nin, İbn Hibbân’ın, Hâkim’in ve Ahmed’in naklettiklerini belirtir. Ayrıca bu

¹⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 374; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 347, 350; krş., a.mlf., *Fedâilu’s-Sahâbe*, II, 584; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130, 132; a.mlf., *Fedâilu’s-Sahâbe*, I, 14; ayrıca bk. el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

²⁰⁰ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, *Fedâil*, 374; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 347, 350; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

²⁰¹ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119.

²⁰² Nesâî, *Menâkıb*, 45; aynı sayfada Hubşî b. Cünâde’den de benzer bir hadîs nakledilmektedir. Ayrıca bk., Tayâlisî, *Müsned*, I, 111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 373.

²⁰³ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 564; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57.

hadîs hakkında Tirmizî'nin *Hasen-Garib* dediğini, Hâkim'in de Müslim'in şartlarına göre *Sahîh* olduğunu belirttiğini nakleder.²⁰⁴

1.2.2.1.2. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler

Konu hakkında Büreyde'den "***Ben kimin velisi/dostu isem Ali de onun velisidir***" şeklinde beş rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurdular: **من كنت وليه فعلي وليه** "***Ben kimin velisi/dostu isem Ali de onun velisidir.***"²⁰⁵

el-Huseynî, bu hadisin vürûd sebebinin, Üsame'nin Hz. Ali'ye "*sen benim mevlam değilsin, benim mevlam Allah Rasûlüdür*" demesinin olduğunu belirtir. (سبب ذلك أن أسامة) قال لعلي لست مولاي إنما مولاي رسول الله صلى الله عليه وسلم فقال صلى الله عليه وسلم من كنت مولاه فعلي مولاه²⁰⁶ Mevlâ/Velî hadisiyle ilgili kaynaklarda geçen diğer bir vürûd sebebinin de, Hz. Ali'nin Yemen'e gönderilmesi ve orada gelişen olaylar neticesinde kendisi hakkında Allah Rasûlü'ne yapılan şikâyetler üzerine Hz. Peygamber'in üç defa "***Ali den ne istiyorsunuz? Ali benden, ben de Ali denim. O benden sonra bütün mü'minlerin velisidir***" buyurması olduğu söylenmiştir.²⁰⁷

2. Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurdular: **من كنت وليه فعلي وليه** "***Ben kimin velisiysem Ali de onun velisidir.***"²⁰⁸

3. Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **من كنت وليه فعلي وليه** "***Ben kimin velisiysem Ali de onun velisidir.***"²⁰⁹

4. Allah Rasûlü Şöyle buyurdular: **من كنت وليه فعلي وليه** "***Ben kimin velisiysem Ali de onun velisidir.***"²¹⁰

²⁰⁴ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 564.

²⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 365, 366; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 361; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, II, 569; el-Vâsıtî, *Tarîhu Vâsıt*, I, 154; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 165; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20; Buhârî'de Mevlâ hadisi yukarıdaki şekliyle nakledilmemiştir. Ancak Yemen'deki olay ve Büreyde'nin Ali'yi şikâyeti yer almıştır. Bk. Buhârî, *Meğazî*, V, 110; ez-Zebidî, *Tecrid-i sarîh*, X, 353.

²⁰⁶ el-Huseynî, *el-Beyân ve't-ta'rif fi esbâbi vürûdi'l-Hadîsi's-Şerîf*, II, 137, 230; İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye*, V, 227-8.

²⁰⁷ Tirmizî, *Menâkıb*, V, 632.

²⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 361; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, II, 569; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 365, 366; Nesâî, *Menâkıb*, 45; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 179; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

²⁰⁹ Nesâî, *Menâkıb*, 45; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, I, 14; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 365; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 361; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, III, 179, V, 165.

5. Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurdular: **من كنت وليه فعلي وليه** “*Ben kimin velisiysem, Ali de onun velisidir.*”²¹¹

1.2.2.1.3. Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)’tan Gelen Rivâyet

Bu alanda Sa’d’dan bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü Ali’nin kolundan tutarak şöyle buyurdular: **ألسنت أولى بالمؤمنين من أنفسهم** “*Ben mü’minlere kendi nefislerinden daha evlâ değil miyim? Ben kimin velisiysem, Ali de onun velisidir.*”²¹²

1.2.2.1.4. Zeyd b. Erkâm’dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyet

Konu hakkında Zeyd’den bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **من كنت وليه فعلي وليه** “*Ben kimin velisiysem, Ali de onun velisidir.*”²¹³

1.2.2.1.5. Ebu’t-Tufeyl’den (ö. 100/719) Gelen Rivâyet

Konu hakkında Ebu’t-Tufeyl’den bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **ألسنت أولى بالمؤمنين من أنفسهم** “*Ben mü’minlere kendi nefislerinden daha evlâ değil miyim?* Evet dediklerinde şöyle buyurdular: **فقال من كنت وليه فعلي وليه** *Ben kimin velîsi isem bu da (Ali) onun velîsidir.*”²¹⁴

1.2.2.1.6. Abdullah b. Mes’ud (İbn Mes’ud)’dan (ö. 32/654) Gelen Rivâyet

Konu hakkında İbn Mes’ud’dan da bir rivâyet nakledilmiştir.

²¹⁰ İbn Hibbân, *a.g.e.*, XV, 374; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 365, 366; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 361; a.mlf., *Fedâilu’s-Sahâbe*, II, 569; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Nesâî, *Menâkıb*, 45; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, III, 179; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

²¹¹ Heysemî, *Mevârid*, 543; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 365, 366; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 361; a.mlf., *Fedâilu’s-Sahâbe*, II, 569; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20; yukarıda da geçtiği üzere, el-Huseynî, Bu hadisin vürûd sebebinin, Üsâme’nin Hz. Ali’ye “sen benim mevlam değilsin, benim mevlam Allah Rasûlüdür” demesinin olduğunu belirtir. *el-Beyân ve’t-ta’rîf*, II, 137, 230.

²¹² Heysemî, *Mecma’*, IX, 107.

²¹³ el-Vâsıtî, *Tarih u Vâsıt*, I, 154; krş., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 365, 366; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 361; a.mlf., ‘*Fedâilu’s-Sahâbe*’, II, 569; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-kebîr*, III, 179; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-38.

²¹⁴ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 606; Küleynî, *Usûl-ü kâfî*, I, 424; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54-56.

Allah Rasûlünü Ali'nin kolunu tuttuğu halde şöyle buyurduğunu gördüm: **“Bu (Ali) kimin velisi ise, ben de onun velisiyim.”**²¹⁵

1.2.2.2. Velî Lafzına İlave İfadelerle Gelen Rivâyetler

Bu alanda Büreyde'den Yemen seferi bağlantılı bir rivâyet nakledilmiştir.

1.2.2.2.1. Büreyde el-Esemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyet

Allah Rasûlü şöyle buyurarak, birisinin başında Ali b. Ebî Talib, diğerinin kinde Halid b. Velîd olduğu halde iki seriye Yemen'e gönderdi: **“Birleştiğinizde Ali başınızdır, ayrıldığınızda ise herkes kendi birliğinin başıdır.”** Yemen halkıyla karşılaştığımızda savaş oldu ve müslümanlar müşrikler üzerinde açık bir zafer elde ettiler. Ali esirlerden bir cariyeyi kendisi için seçti. Bu durumu Halid b. Velîd'le (diğeri Büreyde) Allah Rasûlüne yazdık. Allah Rasûlü'ne geldiğimizde kitabı arz ettim ve dedim ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Sen beni bir adamla gönderdin ve ona itaat etmemi söyledin. Ben de bunu yaptım (ancak o da bunları yaptı)dedim. (O) onu okudu. Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün yüzündeki kızgınlığı gördüm... Ardından Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurdular: لا تقعن يا بريدة في علي فإن عليا مني وأنا منه وهذا وليكم بعدي **“Ey Büreyde, Ali'ye saldırmayın! Şüphesiz yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.”** Hadîsin sonunda şu ziyâde de vardır: من سب عليا فقد سبني **“Kim Ali'ye kötü söz söyleyse/söverse bana kötü söz söylemiş/sövmüş olur.”**²¹⁶

1.2.2.3. Gadîr-i Hum Mevkii Belirtilerek Gelen Velî Lafızlı Rivâyetler

Bu alanda Sa'd'dan bir rivâyet nakledilmiştir.

1.2.2.3.1. Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)'tan Gelen Rivâyet

Aişe babası Sa'd'dan rivâyet etmektedir. يوم الجحفة وأخذ بيد علي فخطب فحمد الله وأثنى عليه ثم قال أيها الناس إني وليكم قالوا صدقت يا رسول الله وأخذ بيد علي رضي الله عنه فرفعها فقال هذا وليي والمؤدي Cuhfe Günü Allah Rasûlü Ali'nin kolunu tutarak bir hutbe irad ettiler ve şöyle buyurdular: **“Ey insanlar ben sizin velinizim (değil mi?)”** Evet ya Rasûlellah!

²¹⁵ Heysemî, *Mecma'*, IX, 108.

²¹⁶ Nesâî, *Menâkıb*, 130, 133; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, I, 14; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 356, 358; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

Dediklerinde Ali'nin elini kaldırarak şöyle buyurdular: *“bu da sizin velinizdir ve benden sonra (benim yerime) işlerinizin görücüsüdür.”*²¹⁷

1.2.2.4. Sefer Bağlantılı Gelen Velî Lafızlı Rivâyetler

Bu alanda, ulaşılabildiği kadarıyla, Ehl-i Sünnetin hadîs kaynaklarında iki sahâbîden on bir (11) rivâyet nakledilmiştir.

1.2.2.4.1. İmran b. Husayn'dan (ö. 52/673) Gelen Rivâyetler

Konu hakkında Ehl-i Sünnet'in değişik hadîs kaynaklarında İmran'dan yedi rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlü, Hz. Ali'yi bir orduyla (sefere) gönderdi. (Bazı kişiler) onda istemedikleri/hoşlarına gitmeyen şeyler gördüler.²¹⁸ (Ordudan) dört kişi Ali'nin yaptığı şeyi Peygamber'e söyleyecekleri hususunda akdettiler/anlaştılar. İmran dedi ki, biz sefer dönüşlerimizde Hz. Peygamber'e gidip onu görmeden ailelerimizin yanına varmazdık. O dört asker de geldi ve onlardan birisi kalkarak; 'ey Allah'ın Rasûlü, Ali'nin neler yaptığını görmedin mi?' Bunun üzerine Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. Sonra ikincisi kalkarak birinci kişinin söylediklerinin aynısını dile getirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Sonra üçüncüsü kalkarak diğerlerinin söylediklerinin aynısını dile getirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Sonra dördüncüsü kalkarak diğerlerinin söylediklerinin aynısını dile getirdi. Bunun üzerine Allah Rasûlü şöyle buyurdular: *“Onların Ali'yle alıp veremedikleri nedir? Ali bendendir, ben de ondanım ve o benden sonra tüm mü'minlerin velisidir.”*²¹⁹

2. Allah Rasûlü, başında Ali bulunduğu halde bizi bir sefere gönderdi. Onun bu seferinde bir olay meydana geldi ve Ali'nin seferde yaptığı bir muameleyi ashabdan dört kişi Allah Rasûlü'ne söyleyeceklerine/şikâyet edeceklerine ahd ettiler. İmran b. Husayn dedi ki, Seferden döndüğümüzde ilk önce Allah Rasûlü'nün huzuruna selam vererek girerdik. Bu seferde de aynı şekilde selam vererek girdik. O dört kişiden biri

²¹⁷ İbn Ebi Âsım, *es-Sünne.*, II, 565; Ayrıca bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 170.

²¹⁸ Rivâyete göre ordudaki bazı kişiler, Hz. Ali'nin cariye almasını Allah Rasûlüne şikâyet etmişlerdir. Bk. Tirmizî, *Menâkıb*, 632.

²¹⁹ Tayalîsî, *Müsned*, I, 111; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; Nesâî, *Menâkıb*, 45; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Hâkim, *el-Müstedrek.*, III, 119; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57.

kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. İkincisi kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Üçüncüsü kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Dördüncüsü kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde, Allah Rasûlü, yüzünün rengi değişmiş bir haldeyken dördüncüsüne dönerek, *دعوا عليا دعوا عليا ان عليا مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن بعدي* “*Ali den elinizi çekin Ali den elinizi çekin. Şüphesiz ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü’minlerin velisidir.*”²²⁰

3. Allah Rasûlü, başında Ali bulunduğu halde bizi bir sefere gönderdi. Seriyeye bittiğinde esir alınan cariye kendine alınca, Ali’nin seferde yaptığı bu muameleyi ashabdan dört kişi Allah Rasûlü’ne söyleyeceklerine/şikâyet edeceklerine ahd ettiler. Müslümanlar seferden döndükleri zaman, ilk önce Allah Rasûlü’nün huzuruna girerler ve ona selam verirlerdi. Sonra yolculuklarını sona erdirirlerdi. (Bu) seriyyeden döndüklerinde (aynı şekilde) Allah Rasûlü’ne selam verdiler. O dört kişiden biri kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. İkincisi kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Üçüncüsü kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Dördüncüsü kalkarak, “Ey Allah’ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı” dediğinde, Allah Rasûlü, yüzünün rengi değişmiş bir haldeyken dördüncüsüne dönerek, *ما تريدون من علي ما تريدون من علي ما تريدون من علي ان عليا مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن بعدي* “*Ali den ne istiyorsunuz? Ali den ne istiyorsunuz? Ali den ne istiyorsunuz? Şüphesiz ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü’minlerin velisidir.*”²²¹

قال أبو عيسى هذا حديث حسن غريب Tirmizî bu hadisin hasen garib (bir râvînin tek başına rivâyet ettiği veya rivâyetinde teferrüd ettiği hasen hadis)²²² olduğunu ve bu hadisi sadece Cafer b. Süleyman’ın rivâyetiyle bildiğimizi söyler.²²³

²²⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 436, 437; ayrıca bk., Tayâlisî, *a.g.e.*, I, 111; Tirmizî, *Sünen, Menâkıb*, 632; Nesâî, *Menâkıb*, 132; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57.

²²¹ Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Ayrıca bk., Tayâlisî, *a.g.e.*, I, 111; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IV, 437; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 132; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57.

²²² Aydınlı, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, s. 68; ayrıca bk., Uğur, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, s. 128.

²²³ Tirmizî, *Menâkıb*, 632.

4. Allah Rasûlü, başında Ali bulunduğu halde bizi bir sefere gönderdi. Seriyeye bittiğinde Ali esir alınan cariyeyi kendine alınca, O'nun seferde yaptığı bu muameleyi ashâbdan dört kişi Allah Rasûlü'ne söyleyeceklerine/şikâyet edeceklerine ahd ettiler. Müslümanlar seferden döndükleri zaman, ilk önce Allah Rasûlü'nün huzuruna girerler ve ona selam verirlerdi. Sonra yolculuklarını sona erdirirlerdi. (Bu) seriyeye de vardığında (aynı şekilde) Allah Rasûlü'ne selam verdiler. O dört kişiden biri kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde, Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. İkincisi kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Üçüncüsü kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Dördüncüsü kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde, Allah Rasûlü, yüzünün rengi değişmiş bir haldeyken dördüncüsüne dönerek, *ما تريدون من علي إن عليا مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن من بعدي* "**Ali den ne istiyorsunuz? Şüphesiz ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.**"²²⁴

5. Allah Rasûlü (başlarına) Ali'yi seçtiği bir seriyeyi (Yemen'e) gönderdi. Seriyeye tamamlanınca Ali'ye bir cariyeye isabet etti. (Ancak) ashab onun bu yaptığını kabul etmediler. Allah Rasûlüne vardığımızda Ali'nin bu yaptığını (bildireceğiz) dediler. İmran dedi ki: Müslümanlar bir seferden döndükleri zaman önce Allah Rasûlüne gider, ona selam verir, onu görürlerdi sonra dinlenmeye geçerlerdi (yolculuklarını sona erdirirlerdi). (Bu) Seriyeye geldiğinde de (aynı şekilde) Allah Rasûlü'ne selam verdiler. O dört kişiden birincisi kalktı ve "Ali'nin şöyle şöyle yaptığını görmüyor musun?" Dedi. Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. Sonra diğeri kalkarak "Ali'nin şöyle şöyle yaptığını görmüyor musun?" Dedi. Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Sonra diğeri kalkarak "Ali'nin şöyle şöyle yaptığını görmüyor musun?" Dedi. Bunun üzerine Allah Rasûlü yüzündeki kızgınlık bilindir halde ona yönelerek (şöyle) buyurdular: *ما تريدون من علي ثلاثا* "**Ali den ne istiyorsunuz** (bunu üç kez tekrar etti) **Ali bendendir ben de Ali denim ve o, benden sonra tüm Mü'minlerin velisidir.**"²²⁵

²²⁴ Nesâî, *Menâkıb*, 132; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, I, 14; krş., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 374; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 347, 350; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, II, 584; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Heysemî, *Mevârid*, I, 543.

²²⁵ İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 373; ayrıca bk., Tayalisi, *a.g.e.*, I, 111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; Hâkim, *a.g.e.*, III, 119; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57.

6. Allah Rasûlü, başında Ali bulunduğu halde bizi bir sefere gönderdi. Seriyeye bittiğinde Ali esir alınan cariyeyi kendine alınca, Ali'nin seferde yaptığı bu muameleyi ashabdan dört kişi Allah Rasûlü'ne söyleyeceklerine/şikâyet edeceklerine ahd ettiler. İmran dedi ki, Müslümanlar seferden döndükleri zaman, ilk önce Allah Rasûlü'nün huzuruna girerler ve ona selam verirlerdi. Sonra yolculuklarını sona erdirirlerdi. (Bu) seriyeye de vardığında (aynı şekilde) Allah Rasûlü'ne selam verdiler. O dört kişiden biri kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. İkincisi kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Üçüncüsü kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Dördüncüsü kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde, Allah Rasûlü, yüzünün rengi değişmiş bir haldeyken dördüncüsüne dönerek, *ما تريدون من علي إن عليا مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن بعدي* "**Ali den ne istiyorsunuz? Şüphesiz ki, Ali benden, ben de Ali denim; (o benden sonra) bütün mü'minlerin velisidir.**"²²⁶ Hâkim, bu hadisin Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu belirtir.²²⁷

7. Allah Rasûlü başında Ali bulunduğu halde bizi bir sefere gönderdi. Seriyeye bittiğinde Ali esir alınan cariyeyi kendine alınca, Ali'nin seferde yaptığı bu muameleyi ashabdan dört kişi Allah Rasûlü'ne söyleyeceklerine/şikâyet edeceklerine ahd ettiler. İmran dedi ki, Müslümanlar seferden döndükleri zaman, ilk önce Allah Rasûlü'nün huzuruna girerler ve ona selam verirlerdi. Sonra yolculuklarını sona erdirirlerdi. (Bu) seriyeye de vardığında (aynı şekilde) Allah Rasûlü'ne selam verdiler. O dört kişiden biri kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan yüz çevirdi. İkincisi kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Üçüncüsü kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde Allah Rasûlü ondan da yüz çevirdi. Dördüncüsü kalkarak, "Ey Allah'ın Rasûlü Ali şöyle şöyle yaptı" dediğinde, Allah Rasûlü, yüzünün rengi değişmiş bir haldeyken dördüncüsüne dönerek, *ما تريدون من علي ثلاثا إن عليا مني وأنا منه وهو ولي كل مؤمن*

²²⁶ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; ayrıca bk., Tayâlisî, *a.g.e.*, I, 111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57.

²²⁷ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119.

بعدي “ (Üç kez tekrarlayarak) *Ali den ne istiyorsunuz? Şüphesiz yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.*”²²⁸

1.2.2.4.2. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetler

Konu hakkında Büreyde'den dört rivâyet nakledilmiştir.

1. Allah Rasûlü şöyle buyurarak, birisinin başında Ali b. Ebî Talib, diğerinin başında Halid b. Velîd olduğu halde iki seriye Yemen'e gönderdi: ***“Birleştiğinizde Ali başımızdır, ayrıldığınızda ise herkes kendi birliğinin başıdır.”*** Yemen halkıyla karşılaştığımızda savaş oldu ve Müslümanlar müşrikler üzerinde açık bir zafer elde ettiler. Ali esirlerden bir cariyeyi kendisi için seçti. Bu durumu Halid b. Velîd'le (diğeri Büreyde) Allah Rasûlüne yazdık. Allah Rasûlü'ne geldiğimizde kitabı arz ettim ve dedim ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Sen beni bir adamla gönderdin ve ona itaat etmemi söyledin. Ben de bunu yaptım (ancak o da bunları yaptı)dedim. (O) onu okudu. Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün yüzündeki kızgınlığı gördüm... Bunun üzerine Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurdular: ***لا تقع في علي فإنه مني وأنا منه وهو وليكم بعدي وأنه مني وأنا منه وهو*** ***“Ali'ye ilişmeyin, şüphesiz yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir. Şüphesiz yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.”***²²⁹

2. Allah Rasûlü şöyle buyurarak, birisinin başında Ali b. Ebî Talib, diğerinin kinde Halid b. Velîd olduğu halde iki seriye Yemen'e gönderdi: ***“Birleştiğinizde Ali başımızdır, ayrıldığınızda ise herkes kendi birliğinin başıdır.”*** Yemen halkıyla karşılaştığımızda savaş oldu ve müslümanlar müşrikler üzerinde açık bir zafer elde ettiler. Ali esirlerden bir cariyeyi kendisi için seçti. Bu durumu Halid b. Velîd'le (diğeri Büreyde) Allah Rasûlüne yazdık. Allah Rasûlü'ne geldiğimizde kitabı arz ettim ve dedim ki: “Ey Allah'ın Rasûlü! Sen beni bir adamla gönderdin ve ona itaat etmemi söyledin. Ben de bunu yaptım (ancak o da bunları yaptı)dedim. (O) onu okudu. Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün yüzündeki kızgınlığı gördüm... Ardından Allah Rasûlü (a.s.) şöyle buyurdular: ***“Ey Büreyde, لا تقعن يا بريدة في علي فإن عليا مني وأنا منه وهذا وليكم بعدي*** ***“Ali'ye saldırmayın! Şüphesiz yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra***

²²⁸ Heysemî, *Mevârid*, I, 543; ayrıca bk., Tayâlisî, *a.g.e.*, I, 111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Nesâî, *Menâkıb*, 132; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Hâkim, *a.g.e.*, III, 119.

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 356, من كنت وليه فعلى وليه V, 358; krş., Nesâî, *Menâkıb*, 133; Heysemî, *Mecma*, IX, 128; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

bütün mü'minlerin velisidir.” Hadîsin sonunda şu ziyâde de vardır: **من سب عليا فقد سبني** “**Kim Ali'ye kötü söz söylerse/söverse bana kötü söz söylemiş/sövmüş olur.**”²³⁰

3. Allah Rasûlü şöyle buyurarak, birisinin başında Ali b. Ebî Talib, diğèrinin başında Halid b. Velîd olduğu halde iki seriyeyi Yemen'e gönderdi: ***“Birleştiginizde Ali başınızdır, ayrıldığınızda ise herkes kendi birliğinin başıdır.”*** Yemen halkıyla karşılaştığımızda savaş oldu ve müslümanlar müşrikler üzerinde açık bir zafer elde ettiler. Ali esirlerden bir cariyeyi kendisi için seçti. Bu durumu Halid b. Velîd'le (diğeri Büreyde) Allah Rasûlüne yazdık. Allah Rasûlü'ne geldiğimizde kitabı arz ettim onu okudu. Bunun üzerine Allah Rasûlü'nün yüzündeki kızgınlığı gördüm. Bunun üzerine şöyle buyurdular: **لا تفع في علي فإنه مني وأنا منه وهو وليكم بعدي** “**Ali'ye ilişmeyin, şüphe yok ki, Ali benden, ben de Ali denim; o benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.**”²³¹ Heysemî, Tirmizî, Ahmed ve Bezzâr'ın, bu hadîsi, muhtasar olarak rivâyet ettiklerini belirtir. Bu senedlerde Eclah Sinan'ın bulunduğunu, bu kişiyi İbn Main ve bazılarının *Sikâ* olarak gördüğünü; diğèr bazı kişilerin de bu kişiyi zayıf addettiklerini ancak, Ahmed'in kalan diğèr ricalinin sahih olduğunu belirtir. Diğèr yandan *Zevâid* 'de aynı sayfalarda, Büreyde'den farklı lafızlarla nakledilen, Hz. Ali'nin Yemen seferini ve orada olanları anlatan, dört farklı rivâyet vardır. Bu değışik lafızlardan biri şöyledir: ***“..o kavme ne oluyor ki Ali'yi küçük düşürmeye çalışıyorlar! Kim Ali'yi küçük düşürmeye/eleştirmeye kalkışrsa beni küçük düşürmüş/eleştirmiş olur. Ve aynı şekilde kim Ali den uzaklaşmaya çalışırsa, benden uzaklaşmış olur. Ali bendendir, ben de Ali denim. O benim tynetimden/çamurumdan yaratılmış, ben de İbrâhîm'in tynetinden yaratılmışım. Ey Büreyde şimdi Ali'nin cariyeye almaya daha fazla hak sahibi olduğunu ve benden sonra sizin veliniz olduğunu bildin mi? Rivâyetin sonunda Heysemî, Taberânî'nin el-Evsat'ta bu hadisi, kendisinin (Heysemî'nin) bilmediğı bir topluluktan ve Hüseyin el-Eşkâr'dan rivâyet ettiğini, cumhurun onu zayıf, İbn Hibbân'ın ise sikâ addettiğini zikreder. Bir diğeri de şöyledir: **..Ey Büreyde! Ali'yi sev! Çünkü o, ancak benim ona emrettiklerimi yapıyor.**”*** Bunun üzerine kalktığımda, insanlar arasında bana en sevimli gelen Ali oldu. Heysemî, Taberânî'nin *el-Evsat*'ta bunu zikrettiğini, İbn Hibban'ın bunu sikâ olarak addettiğini kaydeder. Bir başka

²³⁰ Nesâî, *Menâkıb*, 130, 133; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, I, 14; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 356, 358; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

²³¹ Heysemî, *Mecma*, IX, 127-129; krş., Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 356, 358; Nesâî, *Menâkıb*, 133; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

rivâyette de Büreyde'nin şunu söylediği geçer: “Hiç kimseye buğz etmediğim kadar Ali'ye buğz ettim ve hiç kimseyi sevmediğim kadar da Ali'yi sevdim. Ona buğz etmemin sebebi şuydu” der ve yukarıda geçen olayı anlatır. İlave olarak da şunu kaydeder: “*(Ey Büreyde!) Sen Ali'ye buğz mu ediyorsun? Evet dediğimde “Ona buğz etme. Ona karşı muhabbetini artır. Canımı elinde bulunduran Allah'a yemin ederim ki, Âli Ali' (iddia ettiğiniz şeylerde) daha fazla hak sahibidirler.”* (Ardından Büreyde der ki) bu sözlerden sonra Ali bana, insanlar içerisinde en sevimlisi oldu.²³²

4. “Allah'ın Rasûlü (a.s.) başımıza Ali'yi emir tayin edip bir sefere göndermişti. Döndüğümüzde bize “Arkadaşınızın dostluğunu nasıl buldunuz?” diye sorunca; ya ben şikâyetle buldum, ya da bir başkası. Ben Mekkeliydim. Başımı kaldırdığımda bir de ne göreyim; Rasûlullâh'ın (a.s.) mübarek yüzü kızarmıştı! Şöyle buyurdular: *من كنت وليه فعلى وليه* “*Ben kimin velîsi isem, Ali de onun velîsidir.*”²³³

1.2.3. Sakaleyn Rivâyetleri

Şia'nın imamet hakkında ileri sürdükleri en önemli delillerinden biri Sakaleyn hadîsidir.²³⁴ Bu hadîsi, hem Şîî literatürde hem de Sünnî literatürde farklı lafızlarla bulmak mümkündür. Bu rivâyet, Ehl-i Sünnetin temel hadîs kaynaklarından Kütüb-i Sittede ve diğer hadîs kaynaklarında Gadîr-i Hum bağlantılı olarak nakledilmektedir.²³⁵ Ancak Sakaleyn hadîsinin yorumunda Ehl-i Sünnet ve Şia ayrılmaktadır. Hadiste geçen İtret kavramını, Ehl-i Sünnet daha kapsamlı değerlendirmiş, Ehl-i Beyt'in içerisine Hz. Peygamber zevcelerini ve Haşimoğullarını da dahil etmiştir. Şia ise İtreti/Ehl-i Beyt'i, Ali ve evladı olarak sınırlandırmıştır.

Sünnî hadîs kaynaklarında da geçtiği üzere Sakaleyn hadîsi Gadîr-i Hum'da söylenmiştir.²³⁶ Ayrıca Sakaleyn hadisinde Allah Rasûlü'nün vurguladığı bu iki değerli hüccetten birincisinin (Kitabullah) etrafında Ehl-i Sünnet ve Şia açısından, içerik, hüküm ve dinî otoritellik bakımından ihtilaf bulunmamaktadır. Sakaleyn'in ikinci kısmına (İtret/Ehl-i Beyt) gelince, burada da saygınlık ve ikincisinin birinci ağırlığa bağlılığı açısından gene bir ihtilaf bulunmamaktadır. Lakin, ikincisinde, dinî otorite,

²³² Heysemî, *Mecma*, IX, 127–129.

²³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 350, yine Büreyde'den, V, 358, 361

²³⁴ Detaylı bilgi için bk., Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 404-5; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-37.

²³⁵ Sakaleyn rivâyetleri için bk., Mâlik, *Kader*, 3; Müslim, *Fedâil*, 36; İbn Mâce, *Menâsik*, 84; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 56; Tirmizî, *Menâkıb*, 32; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 109.

²³⁶ Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 404-5; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-37.

masumluk, dinî hüccet olma bağlamında Şîî kesimle Sünnî kesim arasında ihtilaflar mevcuttur. Ehl-i Sünnet, Ehl-i Beyt'in doğal konumu itibariyle, onlara herhangi bir saygısızlıkta bulunmamıştır. Gerektiğinde dinî alanda alınabilecek hükümleri de Ehl-i Beyt'ten almıştır. Ancak Sünnî kesim, Şîî kesimden, Ehl-i Beyt'in masumluluğu, dinî tek merci kaynağı olması ve kimleri kapsadığı noktasında farklı bir düşünceye sahiptir. Sünnetin anlaşılmasında Ehl-i Beyt'in merci olması, devamlı Peygamberle aşına olmaları, mahrem yönleri dahil pek çok işte onunla hemhal olmaları dolayısıyla, olağan bir durumdur. Ancak tek merci değildirler. Sünnî kaynaklarda Ehl-i Beyt hakkında pek çok rivâyetin olmasını Sünnî ulema, Ehl-i Beyt'in saygınlığının korunmasına vurgu, onlara karşı yapılan herhangi yanlış bir muamelenin Peygambere yapılmış bir saygısızlık ve vebal gerektiren bir durum olarak açıklamışlardır. Ayrıca Ehl-i Sünnet, Şîa'nın aksine Ehl-i Beyt'in kapsamını daha geniş tutmuş, onun bütün âl ve evladını Ehl-i Beyt kavramının içinde mütalaa etmiştir.²³⁷ Said Nursî'nin şu ifadesi bu konudaki Ehl-i Sünnet'in görüşünü özetler mahiyettedir: "Nasıl ki millet-i İbrahimiyyede ekseriyet-i mutlaka ile nuranî rehberler Hazret-i İbrahim'in (a.s.) âlinden, neslinden olan enbiya olduğu gibi; ümmet-i Muhammediyyede de (a.s.), vezâif-i azîme-i İslâmiyet'te ve ekser turuk ve mesâlikinde, enbiyayı Benî İsrail gibi, aktâb-ı Âl-i Beyt-i Muhammediyyeyi (a.s.) görmüş. Onun için, **"De ki: Vazifem karşılığında sizden bir ücret istemiyorum. Sizden istediğim, ancak akrabaya sevgi ve Ehl-i Beytime muhabbettir."** (Şûrâ, 42/23) demesiyle emrolunarak, Âl-i Beyte karşı ümmetin meveddetini istemiş. Bu hakikati teyid eden mükerrer rivayetlerde ferman etmiş: **"Siz iki şey bırakıyorum; onlara temessük etseniz necat bulursunuz: biri Kitabullah, biri Âl-i Beytim."**²³⁸ Çünkü Sünnet-i Seniyyenin menbaı ve muhafızı ve her cihetle iltizam etmesiyle mükellef olan, Âl-i Beyttir.²³⁹

Sakaleyn rivâyetleri hakkında Ehl-i Sünnet ile Şîa'nın genel görüşü bu şekildedir. Bu başlık altında Sakaleyn rivâyetlerinin detaylı tahlili yapılmayacak, Ehl-i Sünnetin hadîs kaynaklarında ulaşılabildiği kadarıyla, üç sahâbîden altı (6) rivâyet nakledilecektir.

1.2.3.1. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetler

²³⁷ Said Nursî, *Lem'alar (dördüncü Lem'a)*, s. 19–20; Aydın, *İmâmet, Hilâfet ve Velâyet*, s. 29–38.

²³⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 14, 17, 26; Tirmizî, *Menâkıb*, 31.

²³⁹ Said Nursî, *Lem'alar (dördüncü Lem'a)*, s. 19–20.

Sakaleyn konusunda, Gadîr-i Hum bağlantılı olarak, Zeyd'den dört rivâyet nakledilmiştir. Bu dört rivâyette de Allah Rasûlü, kendilerine uyulduğu sürece asla dalâlete götürmeyecek iki önemli şeyi ümmetine emanet etmiştir. Bunlardan ilki Kur'an-ı Kerim, ikincisi rivâyetlerde kim oldukları da açıklanan, Ehl-i Beyt'tir.

1. “Yezîd b. Hayyân et-Teymî dedi ki, Ben, Husayn b. Sebra/Sebure ve Ömer b. Müslim, Zeyd b. Erkâm'a vardık. Onunla oturuyorken Husayn (Zeyd'e) dedi ki: “ey Zeyd (sende çok hayır var, sen çok hayır gördün), sen Allah Rasûlü'nü gördün, onun hadisini işittin, onunla beraber gazaya çıktın ve onunla beraber namaz kıldın. Ey Zeyd, Allah Rasûlünden ne işittiğini bize tahdis et.” Bunun üzerine Zeyd dedi ki: “Ey kardeşimin oğlu, ben yaşlandım, artık zamanım geçti, artık yorgun düştüm, Allah Rasûlünden aktaracağım bazı şeyleri unutuyorum...” Ardından dedi ki: “Allah Rasûlü Mekke ile Medine arasında bulunan Gadîr-i Hum'da Allah'a hamd ü senâdan sonra insanlara va'z u nasihatte bulundu. Akabinde şöyle buyurdu:” أما بعد الا يا أيها الناس إنما أنا بشر يوشك ان يأتيني رسول ربي عز وجل فأجيب واني تارك فيكم ثقلين أولهما كتاب الله عز وجل ففيه الهدى والنور فخذوا بكتاب الله تعالى واستمسكوا به فحث على كتاب الله ورغب فيه قال وأهل بيتي أذكركم الله في أهل بيتي **“Ey insanlar! Ben de ancak bir beşerim. Bana da Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim ona icabet etmem yakındır. Size iki ağırlık (emanet) bırakıyorum; ilki, kendisinde hidâyet ve nur olan Allah'ın kitabıdır. Allah'ın kitabını alın ve ona sımsıkı yapışın.** Ardından Allah'ın kitabına teşvik etti, ona özendirdi. Sonra şöyle buyurdu: “(ikincisi) **Ehl-i Beytim. Ehl-i Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatırım, Ehl-i Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatırım, Ehl-i Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatırım.**” Bunun üzerine Huseyn dedi ki ey Zeyd kimler onun Ehl-i Beyt'indedir? Hanımları onun Ehl-i Beyt'inden midir? Zeyd dedi ki: “Şüphesiz hanımları onun Ehl-i Beyt'indedir. Lakin onun Ehl-i Beyt'ine ondan sonra sadaka almak haramdır.” (Husayn) Onlar kimlerdir? Diye sorduğunda, “onlar, Ali oğulları, Akîl oğulları, Ca'fer oğulları ve Abbas oğullarıdır.” Dedi. (Husayn) “Tüm bunlara sadaka haram mıdır? (Diye sorduğunda) (Zeyd), “Evet” dedi.²⁴⁰

2. “Ben ve Huseyn b. Sebra/Sebure b. Ömer b. Müslim, Zeyd b. Erkâm'a vardık. Onunla oturuyorken Huseyn (Zeyd'e) dedi ki: Ey Zeyd, Allah Rasûlünden işittiğini bize tahdis et.” Bunun üzerine Zeyd dedi ki: “Allah Rasûlü Mekke ile Medine arasında

²⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 366-367; ayrıca bk., Nesâî, *Menâkıb*, 45, 51, 130; Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, III, 209, 118.

bulunan Gadir-i Hum'da Allah'a hamd ü senâdan sonra insanlara va'z u nasihatte bulundu. Akabinde şöyle buyurdu:” أما بعد أيها الناس إنما أنا بشر يوشك أن يأتيني رسول ربي فأجيبه وإنني تارك فيكم الثقلين أولهما كتاب الله فيه الهدى والنور ومن استمسك به وأخذ به كان على الهدى ومن أخطأه وإنني تارك فيكم الثقلين أولهما كتاب الله فيه الهدى والنور ومن استمسك به وأخذ به كان على الضلالة وأهل بيتي أذكركم الله في أهل بيتي ثلاث مرات *“Ey insanlar ben de bir beşerim. Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim ona icâbet etmem yaklaşıyor. Size iki emanet bırakıyorum.”*²⁴¹ *İlki, kendisinde hidâyet ve nur olan Allah'ın kitabıdır. Her kim ona sımsıkı yapışırsa o hidâyet üzere kalır. Her kim de onu terk ederse sapıklık üzere kalır. “(ikincisi) Ehl-i Beytim. Ehl-i Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatırım.”* bunu üç kez tekrar etti. Bunun üzerine Huseyn dedi ki ey Zeyd kimler onun Ehl-i Beytindedir? Hanımları onun Ehl-i Beytinden midir? Zeyd dedi ki: “Şüphesiz hanımları onun Ehl-i Beytindedir. Lakin onun Ehl-i Beytine ondan sonra sadaka almak haramdır.” (Huseyn) Onlar kimlerdir? Diye sorduğunda, “onlar, Ali, Akîl, Ca'fer ve Abbas ailesidir.” Dedi.²⁴²

3. لما رجع رسول الله صلى الله عليه وسلم من حجة الوداع ونزل غدیر خم أمر بدوحات فقمین فقال كأنی قد دعیت فأجبت إنی قد تارك فيكم الثقلين أحدهما أكبر من الآخر كتاب الله تعالى وعترتي فانظروا كيف تخلفوني فيهما فإنهما لن يتفرقا حتى يردا علي الحوض ثم قال إن الله عز وجل مولاي وأنا مولی كل مؤمن ثم أخذ بيد علي رضي الله عنه فقال من كنت مولاه فهذا وليه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه haccından dönüp Gadîr-i Hum denilen mevkide konakladığında, gölgelik ağaçların altının süpürülüp temizlenmesini emretti. Temizlik yapıldıktan sonra şöyle buyurdu: *“Sanki davet edilmiş ve davete icabet edecek gibiyim! Sizlere, birisi diğerinden daha büyük iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve benim soyum (tutetim), Ehl-i Beytim. Benden sonra onlara nasıl davranacağınız dikkat edin. Çünkü onlar, havuz başında (bana) kavuşuncaya dek birbirlerinden asla ayrılmayacaklar!* Arkasından Ali'nin elini tutarak: *“Şüphesiz, Allah benim mevlâm, ben de bütün mü'minlerin velîsiyim.”* buyurdu ve şöyle devam etti: *“Ben kimin velîsi isem, bu da onun velîsidir! Allah'ım! Onu seveni sen de sev, ona düşman olana sen de düşman ol!”*²⁴³

²⁴¹ Taberânî'nin eserinde sadece Allah'ın kitabı lafzı var. Ehl-i Beyt geçmiyor. Bk., Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, V, 171

²⁴² Nesâî, *Menâkıb*, 51; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 366; Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, III, 118.

²⁴³ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 118, 613; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 366; Müslim, *Fedâilü's-Sâhabe*, 36; İbn Ebî Âsım, *a.g.e.*, II, 640; 130; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29.

Hâkim bu hadisin ve Müstedrek III, 613'te geçen Büreyde hadisinin Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğunu, ancak onların hadisin tamamını nakletmediklerini söyler. Başka bir rivâyette *أيها الناس إني أمرين لن تضلوا إن اتبعتموهما وهما كتاب الله وأهل بيته* عترتي **“Ey insanlar! Tabi olduğunuz müddetçe asla dalâlete düşmeyeceğiniz iki şey bırakıyorum. Bunlar: Allah'ın Kitabı ve Ehl-i Beytim/İtretimdir.”** قال أتعلمون إني أولى بالمؤمنين من أنفسهم ثلاث مرات قالوا نعم فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم من كنت مولاه فعلي مولاه

Sonra üç defa buyurdu: **“Benim mu'minlere kendi nefislerinden daha evlâ olduğumu biliyor musunuz?”** "Evet" diye cevap verdiklerinde şöyle devam etti: **“Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır”** şeklinde geçmektedir. Hâkim bu hadisin de Şeyhayn'ın şartlarına göre sahih olduğunu belirtmiştir.²⁴⁴

4. “Allah Rasûlü veda haccından dönüp Gadîr-i Hum denilen mevkide konakladığında, gölgelik ağaçların altının süpürülüp temizlenmesini emretti. Temizlik yapıldıktan sonra şöyle buyurdu:

كأني قد دعيت فأجبت إني قد تارك فيكم الثقلين أحدهما أكبر من الآخر كتاب الله وعترتي أهل بيتي فانظروا كيف تخلفوني فيهما فإنهما لن ينفرقا حتى يردا علي الحوض ثم قال إن الله مولاي وأنا ولي كل مؤمن ثم أخذ بيد علي فقال من كنت وليه فهذا وليه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه

“Sanki davet edilmiş ve davete icabet edecek gibiyim! Sizlere birisi diğerinden daha büyük iki paha biçilmez emanet bırakıyorum: Allah'ın Kitabı ve benim soyum, Ehl-i Beytim. Benden sonra onlara nasıl davranacağınıza dikkat edin. Çünkü onlar, havuz başında (bana) kavuşuncaya dek birbirlerinden asla ayrılmayacaklar. Şüphesiz, Allah benim mevlâm, ben de bütün mü'minlerin velîsiyim.” Arkasından Ali'nin elini tutarak şöyle buyurdu: **“Ben kimin velîsi isem, bu da onun velîsidir! Allah'ım! Onu seveni sen de sev, ona düşman olana sen de düşman ol!”** (Ebu't-Tufeyl diyor ki:) Zeyd'e “Bunu Allah'ın Rasûlü'nden gerçekten duydun mu!?” diye sorunca şu cevabı verdi: “Evet, o gün ağaçların altında olup da bunları gözleriyle görmeyen ve kulaklarıyla duymayan hiç kimse yok!”²⁴⁵

1.2.3.2. Huzeyfe b. Useyd el-Ğifârî'den Gelen Rivâyet

²⁴⁴ el-Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 118, 613.

²⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 366; Müslim, *Fedâilü's-Sâhâbe*, 36; İbn Ebî Âsım, *a.g.e.*, *Bâb u fi fedâil i Ehl-i Beyt*, II, 644; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130; Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, III, 118; krş., Küleynî, *Usûl-ü kâfî*, I, 291; el-Emînî, *el-Gadîr*, I, 29, 38, 174-176.

Sakaleyn hakkında Huzeyfe'den bir rivâyet nakledilmiştir. Huzeyfe'den gelen rivâyet, detaylı bir şekilde Gadîr-i Hum rivâyetini konu edinmiştir. Olayı anlatan rivâyetler içerisinde en uzununu ve detaylı olanı Huzeyfe'den gelen bu rivâyettir.

Veda Haccı dönüşünde Allah Rasûlü önde gidenlerin geri dönmesini ve geride kalanların da bu bölgede onlara ulaşmasını emretti. O bölgede bulunan, birbirine yakın beş büyük ağacın altında oturmaktan onları sakındırdı; bu ağaçların altını temizletti, öğle namazı için ezan okundu, daha sonra Allah Rasûlü halkla birlikte o ağaçların altında namaz kıldı. Hava çok sıcaktı; insanlar sıcaktan abalarının yarısını başlarına çekip, yarısını da ayaklarının altına seriyorlardı. Semure denen ağacın üzerine elbise vb. şeyleri atarak Allah Rasûlü için gölgelik yaptılar. Allah Rasûlü namazını bitirdikten sonra cemaatin ortasında deve semerleri üzerine çıkararak herkesin duyacağı şekilde yüksek bir sesle şöyle buyurdular: ***“Bütün övgüler Allah'a mahsustur; O'ndan yardım diliyor, O'na iman ediyor, Ona güveniyoruz. Nefsimizin şerlerinden, kötü amellerimizden Allah'a sığıntıyoruz. Sapan kimseyi O'ndan başka kimse hidâyet edemez; O'nun hidâyet ettiğini ise kimse saptıramaz. Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in Onun kulu ve elçisi olduğuna şehadet ediyorum.*** Sonra: ***Ey insanlar! Lafîf ve Habîr olan Allah bana haber verdi ki, hiçbir Peygamber, kendisinden önceki peygamberin ömrünün yarısından fazla yaşamamıştır; ben yakında Rabbimin davetine icabet edeceğim. Ben sorumluyum, siz de sorumlusunuz. O halde siz ne düşünüyorsunuz?*** Halk: Biz senin tebliğ ettiğine, nasihatte bulunduğuna, çaba sarf ettiğine tanıklık ediyoruz. Allah sana mükâfat versin.

Allah Rasûlü: ***Allah'tan başka ilah olmadığına, Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna, cennet ve cehenneminin hak olduğuna, kıyamet gününün geleceğine ve kabirde olanların dirileceğine şehadet ediyor musunuz?*** Halk: Evet buna şehadet ediyoruz, dediklerinde Allah Rasûlü: ***Allah'ım şahit ol*** buyurdu. **يا أيها الناس إن الله مولاي وأنا مولى المؤمنين وأنا أولى بهم من أنفسهم فمن كنت مولاه فهذا مولاه يعني عليا رضي الله عنه اللهم وال من والاه وعاد من عاداه ثم قال يا أيها الناس إنني فرط وأنتم واردون على الحوض حوض ما بين بصرى إلى صنعاء فيه عدد النجوم قدحان من فضة وإني سانلكم عن الثقلين فانظروا كيف تخلفوني فيهما كتاب الله عز وجل سبب طرفه بيد الله عز وجل وطرفه بأيديكم فاستمسكوا به لا تضلوا ولا تبدلوا وعترتي أهل بيتي فإنه قد نبأني اللطيف الخبير أنهما لن يتفرقا حتى يردا على الحوض** Yine Allah Rasûlü: ***Ey insanlar! Allah benim mevlâmdır; ben de tüm mü'minlerin mevlâsıyım ve ben onlara kendi nefislerinden daha evlâyım. Ben kimin mevlâsıysam, bu da (Ali) onun mevlâsıdır. Allah'ım ona***

*dost olana dost, düşman olana düşman ol. Ardından (Allah Rasûlü): Ben sizden önce (Kevser) havuzun başına gideceğim, siz orada benim yanıma geleceksiniz. O havuzun genişliği San'a ve Busra arası kadardır. O havuzda, yıldızlar sayısında kadehler vardır. Benden sonra sakaleyn hakkında nasıl davranacağınıza bakın! Onlardan ilki, Allah'ın kitabıdır; bir tarafı Allah'ın elindedir, diğer tarafı ise sizin elinizdedir. Ona sımsıkı sarılın, sapmayın. (Değerli küçük emanet ise): Ehl-i Beyt'imdir. Allah-u Teala bana bildirdi ki, onlar havuzun başında bana ulaşınca kadar birbirlerinden ayrılmayacaklardır. Bunların birbirinden ayrılmamasını ben de Rabbimden istedim. Onlardan ne öne geçin ve ne de geride kalın; çünkü helak olursunuz.*²⁴⁶

1.2.3.3. Ebu't-Tufeyl'den (ö. 100/719) Gelen Rivâyet

Konu hakkında Ebu't-Tufeyl'den de bir rivâyet nakledilmiştir.

Allah Rasûlü veda haccı dönüşünde Gadîr-i Hum'da şöyle buyurdular: *بغدير خم قال كأيي قد دعيت فأجبت وإني تارك فيكم الثقلين أحدهما أكبر من الآخر كتاب الله وعترتي فانظروا كيف تخلفوني فيهما ولن يتفرقا حتى يردها علي الحوض وإن الله مولاي وأنا ولي المؤمنين ثم أخذ بيد علي رضي الله عنهما فقال من كنت وليه فإني وليه* **“Çağrılıp icabet etmeme az kaldı. Birincisi diğerinden daha büyük olan iki şey/Sakaleyn bırakıyorum: Allah'ın kitabı ve Ehl-i Beytim.”**²⁴⁷ *O halde benden sonra bu ikisine dikkat edin! Havzın başına gelinceye kadar bu ikisi birbirinden ayrılmayacaklar. Allah benim mevlâmdır, ben de tüm mü'minlerin mevlâsıyım.* Sonra Ali'nin elini kaldırarak şöyle dedi: **“Ben kimin velisiysem, Ali de onun velisidir.”**²⁴⁸

Hadîsin Müslim'deki Zeyd b. Erkâm (ö.68/687) rivâyeti şöyledir. "Mekke ile Medine arasında Hûm denilen bir subaşında bulunurken Rasûlullah hutbe irâd etmek üzere ayağa kalktı; Allah'a hamd ve sena etti, vaaz ve hatırlatmalarda bulundu; sonra, **“Haberiniz olsun ki ey insanlar, ben ancak bir insanım; Rabbimin elçisinin gelmesi ve benim ona icâbet etmem yaklaşıyor. Ben size iki ağır emanet bırakıyorum:**

²⁴⁶ Heysemî, *Mecma'*, IX, 164-5.

²⁴⁷ **Sakaleyn** hadisinin sıhhati, Sünnî ulemâ tarafından kabul edilmiştir. Ancak Sünnî ulemânın, Sakaleyn hadisinin kapsamı bağlamında, Şîî kesimden farklı baktığı nokta şudur: buradaki İtret, Sadece Hz. Ali ve neslini ifade etmez, bunun içerisine Allah Rasûlü'nün tüm hanımları hatta bütün Haşimoğulları girmektedir. Şîî kesim ise buradaki İtret'i Hz. Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin ve bunların torunlarıyla sınırlandırmıştır. Bk. İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 85. Burada değinilmesi gereken diğer önemli bir nokta da Sünnî kaynaklarda yer alan ve Kur'an'dan sonra uyulması gereken merci/kaynak olarak gösterilen Sünnet ifadesini Şîî kesim gereksiz ve zayıf bir rivâyet olarak görmekteyler. Bk. Kazvinî (ve el-Musevî), *eş-Şiatü ve't-tashihü*, s. 75-79.

²⁴⁸ İbn Ebî Âsım, *a.g.e.*, II, 644; ayrıca bk. Müslim, *Fedâilü's-Sâhâbe*, 36; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130; Küleynî, *Usûl-ü kâfi*, I, 404-5; 422-3; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29-37, 48.

Bunların birincisi, Allah'ın kitâbıdır; onda mutlak hidâyet ve nur vardır. Bundan dolayı sizler Allah'ın kitâbına tutununuz ve ona sımsıkı sarılınz” buyurdu. Böylece Allah'ın kitâbına teşvik edip gönülleri ona rağbet ettirdi; sonra da şöyle dedi: **“Diğeri de Ehl-i Beyt'imdir. Ben, Ehl-i Beytim hakkında sizlere Allah'ı hatırlatıyorum”** (Rasûlullah bu son cümleyi üç kere tekrarlamıştır).²⁴⁹

1.2.4. Menzile Rivâyetleri

Şia, özellikle de İmamiyye, Menzile rivâyetlerinin de Gadîr-i Hum'da söylenildiğini iddia etmişlerdir. Tabatabâî, tefsiri *el-Mizân*'da konu hakkındaki rivâyetleri, Gadîr-i Hum'daki Mevla rivâyetleriyle irtibatlandırarak nakletmiştir. Bu rivâyetlerden biri şudur: "Veda Haccı sırasında Cebrail, Peygamberimize Hz. Ali'nin halifeliğini emreden **"Ey Elçi, Rabbin tarafından sana indirilen mesajı tebliğ et..."** ayetini indirince, Peygamber Cuhfe'ye gelinceye kadar insanların korkusundan üç gün durdu (sustu) ve Ali'nin elini tutmadı (veliliği ve halifeliğini ilân etmedi). Gadîr-i Hum günü Cuhfe'ye varınca, Mehya denen yerde konakladı ve *'Haydin namaza!'* diye seslendi. İnsanlar toplanınca, **'Size kendinizden evlâ kimdir?'** diye sordu. İnsanlar yüksek sesle, 'Allah ve O'nun Peygamberi.' diye bağıldılar. Peygamber aynı soruyu ikinci ve üçüncü kez sordu. Yine, 'Allah ve O'nun Peygamberi.' dediler. Arkasından Hz. Ali'nin elini tutarak şöyle dedi: **'Ben kimin mevlâsı isem, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu dost edineni dost edin, ona düşman kesilene düşman kesil. Ona yardım edene yardım et; onu yalnız bırakanı yalnız bırak. O benden ve ben de ondanım. Harun, Musa için ne idi ise, o da benim için odur. Yalnız benden sonra başka peygamber gelmeyecektir.'**²⁵⁰

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre ise Menzile rivâyetlerinin Gadîr-i Hum olayıyla bir ilgisi bulunmamaktadır. Ehl-i Sünnete göre Menzile hadîsinin vürûd sebebi, Allah Rasûlünün Tebuk seferine çıkarken Hz. Ali'yi yerine vekil bırakması ile gelişen olaylardır. Allah Rasûlü Hz. Ali'yi yerine vekil bırakınca, münafıklar Ali aleyhine Medine'de söylentiler yaymaya başladılar. Bu durum üzerine Hz. Ali, Allah Rasûlüne gelip: **“...Beni kadın ve çocuklarla geride mi bırakıyorsun”** diyerek durumu kendilerine iletince, Allah Rasûlü,

²⁴⁹ *Sahih-i Müslim ve Tercemesi*, (Trc. M. Sofuoğlu), VII, 311–314.

²⁵⁰ Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 48, 70–72.

Ali'yi teskin edici bir tarzda: **“Bana karşı Harun’un Musa’ya olan mesabesinde olmak istemez misin? Ancak benden sonra Peygamber yoktur.”** buyurmuşlardır.²⁵¹

Yukarıdaki hâdisenin Buhârî ve Müslim’deki rivâyet şekli şöyledir:

عن سعد بن أبي وقاص قال خلف رسول الله صلى الله عليه وسلم علي بن أبي طالب في غزوة تبوك فقال يا رسول الله فقال أتخلفني في النساء والصبيان فقال أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي

Sa’d b. Ebî Vakkâs’tan rivâyetle: Allah Rasûlü, Tebük gazvesinde Ali b. Ebî Talib’i yerine vekil bıraktı. Bunun üzerine (Ali): “Beni kadın ve çocuklarla geride mi bırakıyorsun? Deyince Allah Rasûlü şöyle buyurdular: **“Bana karşı Harun’un Musa’ya olan menzilesinde/mesabesinde olmak istemez misin? Ancak benden sonra Peygamber yoktur.”**²⁵²

Bu başlık altında menzile rivâyetlerinin tümü alınmayacaktır. Sadece Sa’d b. Ebî Vakkâs’tan Mevlâ rivâyetiyle birlikte gelen üç rivâyet zikredilecektir.

1.2.4.1. Sa’d b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)’tan Gelen Rivâyetler

Konu hakkında Sa’d’dan üç rivâyet nakledilmiştir. Sa’d’dan gelen Menzile rivâyeti Mevla rivâyeti ile birlikte nakledilmektedir.

1. Muaviye hac için (yapılan yolculuklardan birisinde) gelmişti. Sa’d ona geldi ve Ali den söz açıldı. Bunun üzerine Muaviye, Ali’yi itham edince/karalayınca Sa’d kızdı ve dedi ki, Allah Rasûlünden işittiğim ve bana dünya ve içindekilerden daha sevimli üç hasleti taşıyan kişi hakkında mı bunu söylüyorsun? Allah Rasûlü’nün (o kişi hakkında) şöyle buyurdıklarını işittim: أنت مني بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا من كنت مولاه فعلي مولاه “Ben kimin mevlâsı isem Ali de onun mevlâsıdır. Senin bana olan konumun Harun’un Musa’ya olan konumu gibidir, ancak benden sonra peygamber gelmeyecektir. Bayrağı öyle birine vereceğim ki o Allah’ı ve Rasûlü’nü sever.”²⁵³

²⁵¹ Buhârî, *Menâkıb*, 27; Müslim, *Fedâil*, 17; Nesâî, *Hasâis*, 19-25; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 108; Kurtubî olayı detaylı bir şekilde anlatmaktadır. Detaylı bilgi için bk., Kurtubî, *el-Câmi lî-ahkâmi’l-Kur’ân*, I, 185.

²⁵² Buhârî, *Menâkıb*, 27; Müslim, *Fedâil*, 17.

²⁵³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, II, 613, 643; İbn Mâce, *Fedâil*, 45.

2. Hac seferlerinden birisinde, Muâviye gelince, Sa'd onun yanına vardı. Bir ara Ali den bahsettiler. Muâviye Ali aleyhinde konuştu. Sa'd bundan öfkeleni ve Sen (nasıl) bu sözü öyle bir adam için söylüyorsun? (Çünkü) ben onun hakkında Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu işittim: من كنت مولاه فعلي مولاه وسمعته يقول أنت مني بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي وسمعته يقول لأعطين الراية اليوم رجلا يحب الله ورسوله **“Ben kimin mevlası isem Ali’ de onun mevlasıdır.”** Rasûlullah'ın şöyle buyurduğunu da işittim: **“(Yâ Ali!) Senin benim yanımdaki mevkiin, Harun'un Musa yanındaki mevki mesabesinde. Şu farkla ki benden sonra peygamber yoktur.”** Rasûl-i Ekrem'den şunu da buyurduğunu işittim: **“Bugün sancağı öyle bir adama vereceğim ki o, Allah'tı ve O'nun Rasûlünü sever.”**²⁵⁴

3. Biz Ali'yle beraber oturuyorduk. Sa'd dedi ki: “Allah Rasûlünden öyle üç haslet işittim ki onlardan her biri benim için kızıl deveden daha sevimidir.” Allah Rasûlü'nün şöyle buyurduğunu işittim: إنه مني بمنزلة هارون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي وسمعته يقول لأعطين الراية غدا رجلا يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله وسمعته يقول من كنت مولاه فعلي مولاه **“Senin bana olan konumun Harun'un Musa'ya olan konumu mesabesinde. Şu farkla ki benden sonra peygamber yoktur. Şöyle buyurduğunu da işittim: Yarın sancağı öyle bir adama vereceğim ki o Allah'tı ve Rasûlünü sever; Allah ve Rasûlü de onu sever. Şöyle buyurduğunu da işittim: Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır.”**²⁵⁵

1.3. Gadîr-i Hum Hadîsini (Mevlâ Hadîsini) Rivâyet Eden Sahâbîler

Gadîr-i Hum hadisi, temelde hem Ehl-i Sünnet hem de Şia kaynaklarında yer alan bir rivâyettir. Her iki mezhebin kaynaklarında da birçok sahâbî tarafından nakledildiği kaydedilmektedir. Burada asıl konu, Ehl-i Sünnetin kaynaklarındaki olayın hangi sahâbîler tarafından nakledildiği olmakla birlikte, Şia'nın nakilde bulunduğu sahâbîlerin de yer aldığı bir liste sunulacaktır. Listede, hem bu araştırmada konu hakkında Sünnî kaynaklarda rivâyetleri tespit edilen sahâbîler, hem de ilave olarak el-Eminî'nin *el-Gadîr* Tabatabâî'nin *el-Mîzân* ve Çuhacıoğlu'nun *el-Hasâis Tercümesi* adlı eserlerinde verdikleri sahâbî isimleri yer almaktadır. Araştırmanın alanını genişletir düşüncesiyle

²⁵⁴ İbn Mâce, *mukaddime* 43, 45; krş., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 366; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 419; Nesâî, *Menâkıb*, 108; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 126; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 38–42.

²⁵⁵ Nesâî, *Menâkıb*, 108, 131, 134-5; İbn Mâce, *mukaddime*, 43; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 419; Hâkim en-Nisaburî, *el-Müstedrek*, III, 126; krş., Küleynî, *Usûl-ü kâfî*, I, 422; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 38–42.

Sahâbîler hakkında ayrıca malumat verilmemiştir. Ancak rivâyetlerin nerelerde geçtiği bilgisi dipnotlarda verilmiştir.

1. Zeyd b. Erkâm (r.a.) (ö. 67–68/687)²⁵⁶
2. İmran b. Husayn (r.a.) (ö. 52/673)²⁵⁷
3. Büreyde b. Hasîb el-Eslemî (r.a.) (ö. 63/684)²⁵⁸
4. Ebu't-Tufeyl Âmir b. Vâsile el-Eska' (r.a.)²⁵⁹
5. Hz. Ali (r.a.) (ö. 40/661)²⁶⁰
6. el-Bera b. Âzib (r.a.) (ö. 72/692)²⁶¹
7. İbn Abbas (r.a.) (Abdullah b. Abbas) (ö. 68/688)²⁶²
8. Ebû Saîd el-Hudrî Sa'd b. Mâlik b. Sinân el-Ensârî (r.a.) (ö. 74/694)²⁶³
9. Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.) (ö. 55/676)²⁶⁴
10. Ammâr b. Yâsir (r.a.) (ö. 37/658)²⁶⁵

²⁵⁶ Ahmed, *Müsned*, I, 118, IV, 366, 368, 372; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 605–7, 644; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 51, 130–1; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 118, 613; Taberânî, *el-Mucemu'l-kebîr*, V, 165, 170–1, 175, 191–195, 204; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 29–37; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁵⁷ Tayâlisî, *Müsned*, I, 111; Ahmed, *Müsned*, IV, 437; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 132; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 373; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 57; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁵⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 365, 374; Ahmed, *Müsned*, V, 347, 350, 356, 358, 361; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604–5; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130, 133; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 374; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; Makdisî, *el-Muhtare*, III, 139; Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I, 84; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁵⁹ Ahmed, *Müsned*, I, 118, IV, 370; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 606, 644; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130, 134; İbn Hibbân, *Sahîh*, XV, 376; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 118; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 48.

²⁶⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366, 368; Ahmed, *Müsned*, I, 84, 88, 118–9, 152, V, 366, 419; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604–7; Nesâî, *Menâkıb*, 131–2, 136, 154; Ebû Ya'la, *Müsned*, I, 428–9; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 419; el-Makdisî, *el-Muhtare*, II, 87, 105–6; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–4, 128–9; Taberânî, *el-Mucemu'l-evsat*, II, 105; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 54–56; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁶¹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 372; Ahmed, *Müsned*, IV, 281; İbn Mâce, *Fedâil*, 43; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 605; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 18–20; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁶² İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 374; Ahmed, *Müsned*, V, 347; Buhârî, *et-Tarîhu'l-kebîr*, VI, 240; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; Taberânî, *el-Mucemu'l-kebîr*, XII, 97–98; Heysemî, *Mecma'*, IX, 107; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 49; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁶³ Buhârî, *et-Tarîhu'l-kebîr*, IV, 193; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 606; Makdisî, *el-Muhtare*, III, 273–4; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 126; Taberânî, *el-Mucemu'l-evsat*, VII, 104; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 42–44; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

²⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; İbn Mâce, *Fedâil*, 45; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 565, 607; Nesâî, *Menâkıb*, 108, 131, 134–5; el-Makdisî, *el-Muhtare*, III, 139; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 38–42; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78.

11. Amr b. Şa's el-Eslemî (r.a.)²⁶⁶
12. Ebû Rafî' el-Kıbtî (r.a.) (ö. 40/661)²⁶⁷
13. Ebû Hureyre (r.a.) (ö. 58/679)²⁶⁸
14. İbn Ömer (r.a.) (ö. 74/694)²⁶⁹
15. Mâlik b. el-Huveyris Ebû Süleymân el-Leysî (r.a.) (ö. 74/694)²⁷⁰
16. Hubşî b. Cünâde es-Selûfî (r.a.)²⁷¹
17. Cerîr b. Abdillâh el-Becelî (r.a.)²⁷²
18. Abdullâh b. Mes'ud (İbn Mes'ud) (r.a.) (ö. 32/654)²⁷³
19. Talha b. 'Ubeydillâh (r.a.)²⁷⁴
20. Huzeyfe b. Useyd el-Ğifârî (r.a.)²⁷⁵
21. Câbir b. Abdillâh (r.a.) (ö. 78/698)²⁷⁶
22. Ebû Eyyûb el-Ensârî (r.a.)²⁷⁷
23. Vehb b. Hamze (r.a.)²⁷⁸
24. Âmir b. Leylâ b. Damra (r.a.)²⁷⁹
25. Enes b. Mâlik (r.a.)²⁸⁰
26. Abbas b. Abdilmuttalib (r.a.)²⁸¹

²⁶⁵ Heysemî, *Mecma'*, VII, 17, IX, 108–9; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 56; Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 78.

²⁶⁶ Heysemî, *Mecma'*, VII, 128–9.

²⁶⁷ Heysemî, *Mecma'*, IX, 128–9; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 16.

²⁶⁸ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 369; Ebû Ya'la, *Müsned*, XI, 307; Taberânî, *el-Mucemu'l-evsat*, II, 105; Heysemî, *Mecma'*, IX, 104–5; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 14; Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 78.

²⁶⁹ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; Heysemî, *Mecma'*, IX, 106; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 53.

²⁷⁰ Taberânî, *el-Mucemu'l-kebir*, XIX, 291; Heysemî, *Mecma'*, IX, IX, 106; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 59.

²⁷¹ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 605; Nesâî, *Menâkıb*, 45; Taberânî, *el-Mucemu'l-kebir*, IV, 16; Heysemî, *Mecma'*, IX, 106; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 24.

²⁷² Heysemî, *Mecma'*, IX, 107; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 22.

²⁷³ Heysemî, *Mecma'*, IX, 108.

²⁷⁴ İbn Ebî Âsım, *el-Musannef*, II, 604; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–164; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 45.

²⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, III, 179; Heysemî, *Mecma'*, IX, 164–5; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 25, 26–7.

²⁷⁶ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; İbn Kesîr, IV, 113; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 21–22; Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 78.

²⁷⁷ İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, II, 604; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 28–29; Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 78.

²⁷⁸ Heysemî, *Mecma'*, IX, 106; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 623; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 60.

²⁷⁹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 46.

²⁸⁰ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 18; Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 78.

27. Hasan b. Ali (r.a.)²⁸²
28. Hüseyin b. Ali (r.a.)²⁸³
29. Abdullah b. Ca'fer b. Ebî Talib (r.a.)²⁸⁴
30. Selmân el-Farîsî (r.a.)²⁸⁵
31. Semure b. Cündeb el-Fezârî (r.a.)²⁸⁶
32. Seleme b. Amr b. Ekva' (r.a.)²⁸⁷
33. Zeyd b. Harise (r.a.)²⁸⁸
34. Zeyd b. Sâbit (r.a.)²⁸⁹
35. Ya'la b. Murre b. Vehb (r.a.)²⁹⁰
36. Ömer b. Hattab (r.a.) (ö. 23/645)²⁹¹
37. Amr b. Mürre el-Cühenî (r.a.)²⁹²
38. Umâre el-Hazrecî (r.a.)²⁹³
39. Cende' b. Amr b. Mazin el-Ensârî (r.a.)²⁹⁴
40. Kays b. Sâbit (r.a.)²⁹⁵
41. Habib b. Büdeyl b. Varka' (r.a.)²⁹⁶
42. Zeyd b. Şurahbil el-Ensârî (r.a.)²⁹⁷
43. Ebû Leylâ el-Ensârî (r.a.) (ö. 37/658)²⁹⁸

²⁸¹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 48; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸² el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 28; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸³ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 28; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸⁴ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 49; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸⁵ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 44; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸⁶ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 44; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸⁷ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 44; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸⁸ Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁸⁹ Heysemî, *Mecma'*, IX, 162; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 37; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹⁰ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 60; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹¹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 56; Tabatabâî, *el-Mizân*, VI, 78; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹² el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 58; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹³ Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹⁴ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 23; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹⁵ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 58; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹⁶ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 25; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 264.

²⁹⁷ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 38; Çuhacioğlu, *el-Hasâis*, s. 265.

44. Ebû Zeyneb el-Ensârî (r.a.)²⁹⁹
45. Ebû Fedâle el-Ensârî (r.a.)³⁰⁰
46. Ebû Kudâme el-Ensârî (r.a.)³⁰¹
47. Ebû Amra el-Ensârî (r.a.)³⁰²
48. Ebu'l-Heysem el-Ensârî (r.a.)³⁰³
49. Ebû Züeyb eş-Şâir (r.a.)³⁰⁴
50. Ebû Zer el-Ğıfarî (r.a.)³⁰⁵
51. Ebû Umâme el-Bahilî (r.a.)³⁰⁶
52. Ebû Bekir b. Ebû Kuhafe (r.a.)³⁰⁷
53. Usame b. Zeyd b. Harise (r.a.)³⁰⁸
54. Ubey b. Ka'b (r.a.)³⁰⁹
55. Es'ad b. Zürâre (r.a.)³¹⁰
56. Esmâ bnt. Ümeys (r.a.)³¹¹
57. Ümmü Seleme (r.a.)³¹²
58. Ümmü Hani' bnt. Ebî Talib (r.a.)³¹³
59. Ebû Saïd Sâbit b. Vedia el-Ensârî (r.a.)³¹⁴

²⁹⁸ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 15.

²⁹⁹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 15.

³⁰⁰ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 15.

³⁰¹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 16.

³⁰² el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 16.

³⁰³ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 16.

³⁰⁴ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 16.

³⁰⁵ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 23; Tabatabâi, *el-Mizân*, VI, 78.

³⁰⁶ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 45.

³⁰⁷ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 16.

³⁰⁸ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 17.

³⁰⁹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 17.

³¹⁰ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 17.

³¹¹ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 17.

³¹² el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 17.

³¹³ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 18.

³¹⁴ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 20.

60. Câbir b. Semure b. Cünâde (r.a.)³¹⁵
61. Cebele b. Amr el-Ensârî (r.a.)³¹⁶
62. Cübeyr b. Mut'im (r.a.)³¹⁷
63. Habbe b. Cüveynî Ebû Kudâme el-Uranî (r.a.)³¹⁸
64. Huzeyfe b. Yemân (r.a.)³¹⁹
65. Hassan b. Sâbit (r.a.)³²⁰
66. Halit b. Velit (r.a.)³²¹
67. Huzeyme b. Sâbit (r.a.)³²²
68. Ebû Şureyh Hüveylid b. Amr (r.a.)³²³
69. Rifa'a b. Abdilmünzir (r.a.)³²⁴
70. Zübeyr b. Avvâm (r.a.)³²⁵
71. Zeyd b. Abdillâh el-Ensârî (r.a.)³²⁶
72. Sa'd b. Cünâde el-Avfî (r.a.)³²⁷
73. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî el-Hazrecî (r.a.)³²⁸
74. Saîd b. Sa'd b. Ubâde el-Ensârî (r.a.)³²⁹
75. Saîd b. Zeyd el-Adevî (r.a.)³³⁰
76. Sehl b. Huneyf el-Ensârî el-Evsî (r.a.)³³¹

³¹⁵ el-Eminî, el-Gadîr, I, 21.

³¹⁶ el-Eminî, el-Gadîr, I, 22.

³¹⁷ el-Eminî, el-Gadîr, I, 22.

³¹⁸ el-Eminî, el-Gadîr, I, 24.

³¹⁹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 27.

³²⁰ el-Eminî, el-Gadîr, I, 28.

³²¹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 29.

³²² el-Eminî, el-Gadîr, I, 29.

³²³ el-Eminî, el-Gadîr, I, 29.

³²⁴ el-Eminî, el-Gadîr, I, 29.

³²⁵ el-Eminî, el-Gadîr, I, 29.

³²⁶ el-Eminî, el-Gadîr, I, 38.

³²⁷ el-Eminî, el-Gadîr, I, 42.

³²⁸ el-Eminî, el-Gadîr, I, 42.

³²⁹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 44.

³³⁰ el-Eminî, el-Gadîr, I, 44.

77. Sehl b. Sa'd es-Sa'idî el-Ensârî (r.a.)³³²
78. Damra el-Esedî (r.a.)³³³
79. Amir b. Umeyr en-Numeyrî (r.a.)³³⁴
80. Aişe bnt. Ebî Bekir (r.a.)³³⁵
81. Abdurrahman b. Abdirrab (r.a.)³³⁶
82. Abdurrahman b. Avf. (r.a.)³³⁷
83. Abdurrahmân b. Ya'mur (r.a.)³³⁸
84. Abdullah b. Ebî Abdilesed el-Mahzumî (r.a.)³³⁹
85. Abdullah b. Büdeyl b. Varka' (r.a.)³⁴⁰
86. Abdullah b. Beşîr/Büsr el-Mazinî (r.a.)³⁴¹
87. Abdullah b. Sâbit el-Ensârî (r.a.)³⁴²
88. Abdullah b. Hantab el-Mahzumî (r.a.)³⁴³
89. Abdullah b. Rabi'a (r.a.)³⁴⁴
90. Abdullah b. Ebî Evfa el-Eslemî (r.a.)³⁴⁵
91. Abdullah b. Mes'ud (r.a.) (ö. 33/654)³⁴⁶
92. Abdullah b. Yâmil (r.a.)³⁴⁷
93. Osman b. Affan (r.a.) (ö. 35/654)³⁴⁸

³³¹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 45.

³³² el-Eminî, el-Gadîr, I, 45.

³³³ el-Eminî, el-Gadîr, I, 45.

³³⁴ el-Eminî, el-Gadîr, I, 46.

³³⁵ el-Eminî, el-Gadîr, I, 48.

³³⁶ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³³⁷ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³³⁸ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³³⁹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³⁴⁰ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³⁴¹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³⁴² el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³⁴³ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 49.

³⁴⁴ el-Eminî, el-Gadîr, I, 49.

³⁴⁵ Çuhacıoğlu, el-Hasâis, s. 266.

³⁴⁶ el-Eminî, el-Gadîr, I, 53.

³⁴⁷ el-Eminî, el-Gadîr, I, 53.

94. Ubeyd b. Azib el-Ensârî (r.a.)³⁴⁹
95. Adiy b. Hâtem et-Tâî (r.a.) (ö. 68/688)³⁵⁰
96. Atiyye b. Büsr el-Mâzinî (r.a.)³⁵¹
97. Ukbe b. Amir el-Cühenî (r.a.)³⁵²
98. Ömer b. Ebî Seleme (r.a.) (ö. 83/703)³⁵³
99. Amr b. Hamik el-Huza'i (r.a.)³⁵⁴
100. Amr b. Şurahbil (r.a.)³⁵⁵
101. Amr b. As (r.a.)³⁵⁶
102. Fatıma ez-Zehrâ (r.a.)³⁵⁷
103. Fatıma bnt. Hamze (r.a.)³⁵⁸
104. Kays b. Sa'd b. Ubâde (r.a.)³⁵⁹
105. Ka'b b. Ugra el-Ensârî (r.a.) (ö. 51/672)³⁶⁰
106. Mikdad b. Amr el-Kindî (r.a.) (ö. 33/654)³⁶¹
107. Naciye b. Amr el-Huzâ'i (r.a.)³⁶²
108. Fadle b. Utbe/Uteybe el-Eslemî (r.a.) (ö. 65/685)³⁶³
109. Numan b. Aclan el-Ensârî (r.a.)³⁶⁴
110. Haşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs (r.a.) (ö. 37/658)³⁶⁵

³⁴⁸ el-Eminî, el-Gadîr, I, 53.

³⁴⁹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 54.

³⁵⁰ el-Eminî, el-Gadîr, I, 54.

³⁵¹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 54.

³⁵² el-Eminî, el-Gadîr, I, 54.

³⁵³ el-Eminî, el-Gadîr, I, 56.

³⁵⁴ el-Eminî, el-Gadîr, I, 57.

³⁵⁵ el-Eminî, el-Gadîr, I, 57.

³⁵⁶ el-Eminî, el-Gadîr, I, 57.

³⁵⁷ el-Eminî, el-Gadîr, I, 58.

³⁵⁸ el-Eminî, el-Gadîr, I, 58.

³⁵⁹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 58.

³⁶⁰ Heysemî, Mecma, IX, 129; el-Eminî, el-Gadîr, I, 59.

³⁶¹ el-Eminî, el-Gadîr, I, 59.

³⁶² el-Eminî, el-Gadîr, I, 59.

³⁶³ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 59.

³⁶⁴ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 59.

111. **Vahşi b. Harb el-Habeşî (r.a.)**³⁶⁶
112. **Vehb b. Abdillâh es-Suvaî (r.a.) (ö. 74/694)**³⁶⁷
113. **Nübayt b. Şürayt (r.a.)**³⁶⁸
114. **Abdurrahman b. Müdlic (r.a.)**³⁶⁹
115. **Cüdeb b. Abdillâh b. Süfyan el-Beceli (r.a.)**³⁷⁰
116. **Rifa'a b. Rafi' el-Ensârî (r.a.)**³⁷¹
117. **Osman b. Huneyf el-Ensârî (r.a.)**³⁷²
118. **Ebu'l-Hamrâ (r.a.)**³⁷³
119. **Amir b. Leylâ el-Ğıfarî (r.a.)**³⁷⁴

1.4. Değerlendirme

Gadîr-i Hum hadisesi ve orada Hz. Peygamber'in Hz. Ali hakkında buyurdıkları, farklı râvîlerden ve değişik tariklerden gelmesine rağmen, rivâyetlerde ortak olan nokta, Hz. Ali'nin, Allah Rasûlü (a.s.) tarafından övüldüğüdür. Rivâyetlerde göze çarpan bölüm, Allah Rasûlü'nün şu sözüdür: “...*Ben kimin mevlâsı/velisi isem, Ali de onun mevlâsıdır/velisidir...*” Bu rivâyetleri nakleden istisnasız bütün müellifler, hadisin bu kısmını tereddütsüz, sahîh olarak kabul etmişlerdir. Bu nedenle Gadîr-i Hum ve sonrasında Hz. Ali hakkında bu bağlamda gelen rivayetlerin sıhhat dereceleri birbirinden farklılık arz etse de, Şîî ve Sünnî taraflar arasında tartışma noktası, bunların sahihliği sakimliği noktasında değil, *Mevlâ* ve *Velî* kelimeleri etrafında olmuştur. Şia, özellikle de İmamiyye, bu kelimeleri bir tasarruf hakkı, dinî ve dünyevî alanda liderlik ve bunun neticesinde Hz. Ali'ye ve Ehl-i Beyt'e yönelik bir masumiyet özelliği olarak algılamış ve bu yönde bir söylem geliştirmişlerdir. Onlara göre Allah Rasûlü burada,

³⁶⁵ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 60.

³⁶⁶ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 60.

³⁶⁷ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 60.

³⁶⁸ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 312.

³⁶⁹ Çuhacıoğlu, *el-Hasâis*, s. 268.

³⁷⁰ Çuhacıoğlu, *el-Hasâis*, s. 268.

³⁷¹ Çuhacıoğlu, *el-Hasâis*, s. 268.

³⁷² Çuhacıoğlu, *el-Hasâis*, s. 268.

³⁷³ Çuhacıoğlu, *el-Hasâis*, s. 268.

³⁷⁴ el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 47.

Allah'ın emri dışında bir şey yapmamıştır. Hatta Şia'ya göre Hz. Peygamber, kavminin cahili geleneklerden yeni çıkmış olduğunu düşünerek, bir an için bu emri tebliğden vazgeçmeyi düşünmüş, ancak Allah Rasûlü, Allah tarafından uyarılarak, Allah için de vacip olan Hz. Ali'nin imameti ve liderliği emrini burada tebliğ etmiştir.

Ehl-i Sünnet ise bu rivâyetleri, Hz. Ali'ye yönelik eleştirilerin haksızlığının ortaya konulması, Hz. Ali hakkında oluşan olumsuz algılamaların giderilmesi ve Hz. Ali'nin fâziletinin bildirilmesi bağlamında değerlendirmiştir.

Gadîr-i Hum ile bağlantılı rivâyetler incelendiğinde, bu rivâyetlerin sadece Gadîr-i Hum'da söylenmediği görülmektedir. Belirli zaman periyotlarında Hz. Ali'ye yönelik kendisine ulaşan hoşnutsuzluklarda Allah Rasûlü, Gadîr-i Hum'da irad ettiği hutbe akabinde söylediği sözlere benzer sözlerle Hz. Ali'yi taltif etmişlerdir.

Rivâyetler birçok sahâbî tarafından nakledilmiştir. Bu sahâbîlerin isimleri ve rivâyetlerin nerelerde geçtiği bilgisi yukarıda verilmiştir. Örneğin yukarıda metin bölümleri verilen dokuzu İmran b. Husayn, on yedisi Büreyde el-Eslemî, altısı Sa'd b. Ebî Vakkâs, on ikisi Zeyd b. Erkâm, üçü Bera b. Azib, yirmi üçü Hz. Ali, beşi Ebu't-Tufeyl Amir b. Vâsile, ikisi Cabir b. Abdillâh, ikisi Ebû Hureyre, dördü Ebû Saîd el-Hudrî, biri Ebû Eyyûb el-Ensârî, ikisi Hubşî b. Cünâde es-Selûlî, ikisi Ammâr b. Yâsir, biri Abdullah b. Ömer, biri Mâlik b. el-Huveyris, biri Cerîr, biri İbn Abbas, biri Abdullah b. Mes'ud, biri Huzeyfe b. Useyd'den olmak üzere on dokuz (19) kişiden gelen toplam doksan dört (94) rivâyet, Ehl-i Sünnetin temel hadîs kaynaklarında sahîh olarak geçmektedir.

Bu rivâyetler içerisinde Mevlâ hadisini, Yemen seferiyle bağlantılı olarak rivâyet edenler olduğu gibi (bu konuda İmrân b. Husayn'dan yedi (7), Büreyde el-Eslemî'den sekiz (8), olmak üzere on beş (15) hadîs nakledilmiştir.), Gadîr-i Hum'da geçtiğini yer belirterek rivâyet edenler de vardır. Bu şekilde Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan bir (1), Zeyd b. Erkâm'dan sekiz (8), Bera b. Azib'den üç (3), Ali den on üç (13), Ebu't-Tufeyl'den dört (4), Cabir'den bir (1), Ebû Saîd el-Hudrî'den iki (2), Hubşî b. Cünâde'den bir (1), Cerîr'den bir (1) ve Huzeyfe b. Useyd'den bir (1) olmak üzere toplam otuz beş (35) rivâyet nakledilmiştir. Bunların dışında Mevlâ hadisi, Muaviye'nin Hz. Ali'ye yönelik tavrı üzerine yer belirtmeden Büreyde ve Sa'd'dan ikişer rivâyet, Menzile hadisiyle

beraber nakledilmiştir. Geri kalan Mevlâ hadisleri ise, yer belirtilmeden rivâyet edilmişlerdir.

Diğer taraftan bu araştırmada, Ehl-i Sünnet'in temel kaynakları ile ulaşılabildiği kadarıyla Şîf kaynakları incelenmiş olup, Mevlâ rivâyetlerinin 119 sahâbîden rivâyet edildiği görülmüştür.

Burada değinilmesi gereken önemli noktalardan biri, Şia'nın bir iddiası olan Allah Rasûlünün takiiye yaparak, Hz. Ali'nin imametinin tebliğini ümmetinden gizlemesi hâdisesidir. Hiçbir Peygamber, Rabbinden aldığı emri, şartlara ve duruma uygun olmadığını düşünerek insanlara tebliğ etmekten kaçınmaz. Böylesi bir durumdan, tüm Peygamberler münezzehtirler. Kaldı ki İslâm'ın ulaşmadığı ev kalmaması için, her şeyini feda eden bir Peygamberin, bu şekilde bir davranışta bulunması kabul edilemez. Burada Hz. Peygamber (a.s.)'i itham söz konusudur. Canı pahasına Allah'tan gelen tüm emirleri insanlara tebliğ eden bir Peygamberin, kavminin cahili geleneklerinden yeni çıkmış olduklarını düşünerek, Allah'ın bir emrini yerine getirmek istememesi düşünülemez. Böyle bir şeyin vuku bulması demek, Allah Rasûlü (a.s.)'nin Rabbi tarafından azaba düşürülmesi demektir. Hâlbuki böyle bir şeyi Peygamberler hakkında düşünmek, nübüvvetin mantığına vakıf olmamakla eşdeğerdir. Çünkü onların Allah'tan gelen emirleri gizlemek gibi ne bir düşünceleri ve ne de bir yetkileri olabilir. Her ne şekilde olursa olsun, Allah Rasûlü'nün insanlardan korkarak takiiye yapması (Allah'ın emrini insanlardan gizlemesi) İslâm'ın tebliği mantığına ve Peygamberlerin özelliklerine aykırı bir durumdur. Böyle bir durum söz konusu dahi edilemez.

Diğer bir nokta ise Hâris b. Nu'man el-Fihri hâdisesidir. Olayın özellikle Şîf kaynaklarda iddia edildiği şekliyle meydana gelip gelmediği şüphelidir. Bazı kaynaklarda Me'âric Suresinin ilk üç âyetinin ("**Bir isteyen, olacak azabı istedi. Kâfirler için onu savacak yok. O (azap), derece ve makamların sahibi Allah'tandır.**") bu olay üzerine inzal olduğunu nakledilmektedir.³⁷⁵ Ancak Yazır'ın ifadesine göre cumhurun kavli, bu ayetlerin **Nadr b. Hâris'in "Allah'ım! Eğer bu (kitap), gerçekten Senin katından ise bize gökten taş yağdır veya can yakıcı bir azab ver"**³⁷⁶ demesi

³⁷⁵ Rıza, *el-Menâr*, VI, 464.

³⁷⁶ el-Enfâl, 8/32.

üzerine nâzil olduğu yönündedir. Bu kişi de Bedir’de öldürülmüştür.³⁷⁷ Demek ki bu ayet Gadîr’den hayli zaman önce nâzil olmuştur. İbn Teymiyye ise, Hâris olayının tamamen uydurma ve yalandan ibaret olduğunu söyler. Ayrıca **Hâris**’in Hz. Peygamber’e **Ebtah** denen yerde geldiğini, bu yerin de Mekke’de olduğunu, hâlbuki Allah Rasûlü’nün, Veda haccından sonra kısa bir ömür sürdüğünü ve Mekke’ye de dönmediğini belirtir. Diğer yandan Meâric suresinin de Mekkî olduğunu ve Gadîr olayından çok önceleri nazil olduğunu söylemektedir.³⁷⁸ Şîî müfessir Tabatabâî ise *el-Mîzân* adlı eserinde, Reşid Rıza’nın *el-Menâr*’ındaki Şîî kaynaklarda geçen Hâris hakkındaki rivâyetlerin uydurma olduğu yönündeki bölümleri, detaylı olarak cevaplandırmaktadır.³⁷⁹

³⁷⁷ Yazır, *Hak Dini*, VIII, 5350.

³⁷⁸ İbn Teymiyye, *Minhâcu’s-sünne*, IV, 10, 13–4; Rıza, *el-Menâr*, VI, 464.

³⁷⁹ Tabatabâî, *el-Mîzân*, VI, 73–80.

BÖLÜM 2: HADİS İLMİ ÇERÇEVESİNDE GADİR-İ HUM RİVÂYETLERİNİN TAHLİLİ

2.1. Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Sened Açısından (Râvî) Tahlili

Birinci bölümde, Sünnî Hadîs kaynaklarından Gadîr-i Hum olayının nakledildiği rivâyetler azami ölçüde sunulmuştur. Her ne kadar, hâdisiyle ilgili temel alınan eserler, Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i, İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'i, Tirmizî (ö. 279/893)'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'in *Sahih*'i olsa da, zaman zaman diğer hadîs kaynaklarından da faydalanılmıştır. Konuya daha iyi vakıf olmak adına böyle bir yol izlenilmiştir. Bu bölümde ise, birinci bölümde zikredilen Sünnî kaynaklardaki râvîlerin ve rivâyetlerin tamamı incelenmeyecektir. Bunun yerine, ayrıntıya kaçmamak amacıyla, adı geçen dört temel hadîs kitabı esas alınacak ve bu kitaplardaki râvîler ve rivâyetleri (sened/ricâl ve metin/muhteva açısından) tetkik edilecektir.

Birinci bölümde Gadîr-i Hum rivâyetlerinin metin bölümleri ve sahâbî râvîleri işlenmiş, bu rivâyetlerin nerelerde geçtiği bilgisi de dipnotlarda verilmiştir. İkinci bölümde ise Gadîr-i Hum ve/veya Mevlâ rivâyetlerinin râvîleri, Ehl-i Sünnet'in dört temel hadîs kitabı esas alınarak incelenecektir. Burada râvîler, rivâyet merkezli değil de kitap merkezli tetkik edileceklerdir. Bunun nedeni ise, araştırmada esas alınan dört hadîs kitabının, adı geçen rivâyetleri hangi râvîlerden aldıklarını daha açık bir biçimde göstermektir.

Gadîr-i Hum rivâyetlerini nakleden râvîlerin tahlilinde sahâbî râvîler tenkide tabi tutulmadığından, onlardan gelen rivâyetlerin metinleri hakkında genel bir değerlendirme yapılacaktır. Ardından o sahâbîden gelen rivâyet zinciri tahlil edilecektir.

2.1.1. İmran b. Husayn'dan (ö. 52/673) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Mevlâ hadisiyle bağlantılı olarak İmran b. Husayn'dan gelen rivâyetlerin ortak noktası, Hz. Ali'nin bir sefere gönderilmesi (İmran'dan gelen rivâyetlerde yer belirtilmese de konuyla alakalı diğer rivâyet tarikleri incelendiğinde bu seferin Yemen seferi olduğu açıklık kazanmaktadır) ve bu seferde Hz. Ali'nin bazı davranışlarından duyulan

rahatsızlıkların (cariye olayı ve ganimetlerin dağıtılması) Hz. Peygamber (a.s.)'e şikâyet edilmesi ve Allah Rasûlünün konu hakkındaki tavrıdır.

İmran'dan gelen rivâyetlerin râvîlerinin tahlilinde de görüleceği üzere, hadisleri alınamaz şekilde cerh edilen bir râvî bulunmamaktadır. Sadece Ca'fer b. Süleyman üzerinde Şiiliğe meyyal olduğu için biraz durulmuştur. Ancak onun da, hadiste müstakim olduğunu kaynaklar belirtmişlerdir.

2.1.1.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in Müsned'inde İmran b. Husayn'dan Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin İncelenmesi

2.1.1.1.1 Mutarrif b. Abdillâh b. Şihhîr el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/714)¹: Tabîîn'in büyüklerindedir.² *Sika* birisidir. Babası ashabdandır.³ Basra'nın âbid ve zahidlerindedir.⁴ İbn Hacer'in belirttiğine göre, İbn Sa'd onu Basra'nın üçüncü tabakasından sayar.⁵ *Tehzîbu'l-kemâl*'de de, Basra'nın üçüncü tabakasından olduğu kaydedilir.⁶ el-'Iclî onun sika olduğunu⁷; İbn Ka'b, sika, vera, fazilet sahibi ve zahid birisi olduğunu söyler.⁸ Suyûti'de onu faziletli, vera sahibi, edîb ve sikattan saymıştır.⁹ İbn Hibban onu Tabîîn'in sika olanlarından saymıştır.¹⁰

2.1.1.1.2. Yezîd er-Rişk Yezîd b. Ebî Yezîd Ebu'l-Ezher el-Kassam el-Basrî (ö. 130/748)¹¹: Tabîîn'dendir. Sikâ birisidir.¹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*'de naklettiğine göre, Ahmed b. Hanbel'e Yezîd hakkında sorulduğunda o, onun '*Salihu'l-hadîs*; (صالح لحدیث)¹³ olduğunu söylemiştir. İbn Ebî Hâtim, ayrıca Yahya b. Maîn'in onun hakkında '*Leyse bihî be's*; (ليس به بأس)¹⁴ dediğini ve onun '*Salih*; (صالح)¹⁵ olduğunu

¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 157; Suyûti, *Tabakâtu'l-huffâz*, I, 31; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXVIII, 67.

² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VIII, 312; el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 282; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 260.

³ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 282.

⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 429; İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 260.

⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 157.

⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXVIII, 67.

⁷ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 260; aynı ifadeler için ayrıca bk., el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXVIII, 67.

⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 157; aynı ifadeler için bk., el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXVIII, 67.

⁹ Suyûti, *Tabakâtu'l-huffâz*, I, 31; ayrıca bk., İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 260.

¹⁰ İbn Hacer, *el-İsâbe*, VI, 260.

¹¹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 631.

¹² İbn Hacer, *Fethu'l-barî*, XI, 492.

¹³ Ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 325. Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır ve hadîsi delil olarak kullanılabilir. Aydın, *Hadîs İstılahları*, 136; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 353; Yücel, *Hadîs İstılahları*, s. 123, 131.

¹⁴ Ayrıca bk., İbn Hacer, Nesâi'nin de onu aynı lafızla nitelediğini belirtir. *Tehzîb*, XI, 325; Ebû Hafs, (ö. 385/995), *Târîhu esmâi's-Sikât*, I, 254.

nakleder. Ebû Zür'a da onun 'Sika; (ثقة) olduğunu söyler.¹⁶ İbn Hacer, Ebû Hatim'in Yezîd'i sika addettiğini nakleder.¹⁷ Zehebî de onu sikattan saymıştır.¹⁸ Bunlara ilaveten İbn Hacer, bazılarının onu zayıf saydıklarını ve onun hakkında 'Leyse bi'l-kaviyy; (ليس بالقوي)¹⁹ dediklerini belirtir.²⁰

2.1.1.1.3. Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'iyi el-Basrî (ö. 178/795)²¹: Etbâ'u't-Tabîîn'in küçüklerindedir. Mübârekfûrî (ö. 1353/1935)'nin dediğine göre *Takrib*'de ve *Mizan*'da onun *Sadûk*²² ve *Zahid*²³ birisi olduğu geçmektedir. Lakin Şîliğe yatkın birisidir.²⁴ Mübârekfûrî onu aşırı bir Şîi olarak kabul etmektedir.²⁵ Müellifin belirttiğine göre Ca'fer, yanında Muaviye anıldığında küfreder, Hz. Ali (r.a.) anıldığı zaman ağlayarak diz çökerdi.²⁶ Ebûbekir ve Ömer hakkında da iyi düşünmezdi. Bid'at ehliyindedir. Aynı zamanda Ca'fer, Şîilerin kendisiyle istidlal ettiği وهو ولي كل مؤمن بعدي , **“O benden sonra bütün mü'minlerin velisidir.”** Rivâyetinin sonundaki بعدي 'de teferrüd²⁷ etmiştir.²⁸

el-Münâvî (ö. 1032/1623)'nin *Feyzu'l-kadîr*'de belirttiğine göre, Zehebî *Du'afâ*'sında onu almış ve onu *Meçhul*²⁹ saymış, *el-Kâşif*'inde ise sikâ olarak nitelendirmiştir. Bazıları onu zayıf addetmiş, bir topluluk da onu *Sikâ* olarak nitelendirmiştir.³⁰ İbn Ebî Hatim *el-Cerh ve't-ta'dil*'de, İbn Hacer *Tehzîb*'de onun için 'La be'se bih'³¹ denildiğini;

¹⁵ Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır ve hadîsi delil olarak kullanılabilir. Aydın, *Hadîs Istılahları*, 136; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 352; Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 131.

¹⁶ İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, IX, 297; krş., Ayrıca İbn Hacer, Ebû Zür'a, Ebû Hatim ve Tirmizî'nin onu sika addettiğini ve İbn Hibbân'ın da onu *es-Sikat*'ta zikrettiğini belirtir, *Tehzîb*, XI, 325.

¹⁷ İbn Hacer, *Lisânu'l-mîzân*, VII, 444.

¹⁸ Zehebî, *el-Muktenâ*, I, 84.

¹⁹ Hadîs rivâyetinde kuvvetli değildir. Ancak böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır ve hadîsi delil olarak kullanılabilir. Aydın, *Hadîs Istılahları*, 88; Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 132.

²⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 325.

²¹ Buhârî *Edeb*'de, Müslim ve diğerleri de farklı yerlerde ondan rivâyette bulunmuşlardır. İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

²² Zehebî onu *Sadûk*, *Salih*, *Sika* ve *Meşhûr* olarak niteler. Zehebî, *el-Muğnî*, I, 132.

²³ Allah'a yönelen, kendini O'na ibadete veren kişi anlamındadır.

²⁴ صدوق زاهد لكنه كان يتشيع el-Mübârekfûrî, *Tuhfe*, I, 446; II, 42; ayrıca bk., el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, I, 125; ayrıca bk., Zehebî, *Zikru esmâ*, I, 60.

²⁵ أنه كان غالباً في التشيع , جعفر بن سليمان وهو شيعي بل هو غالب في التشيع , Mübârekfûrî, *Tuhfe*, X, 146.

²⁶ Krş., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81-82.

²⁷ Bir hadîsi rivâyette tek kalmak, tek başına rivâyet etmek. Bk., Aydın, *Hadîs Istılahları*, s. 153.

²⁸ Mübârekfûrî, *Tuhfe*, X, 146.

²⁹ Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs itibar için alınır. Aydın, *Hadîs Istılahları*, s. 94.

³⁰ el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*, I, 125.

³¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 481. لا بأس به Rivâyetinde sakınca yoktur. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadisler i'tibâr için alınır. Yahya b. Main sikâ anlamında kullanmıştır. Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 125; Aydın, *Hadîs Istılahları*, 86; Ayrıca onun hakkında ليس به بأس. Denilmiştir. el-Va'ız, *Târîhu esmâ*, I,

hadisinin yazılmaması/alınmaması³² ve peşine düşülmemesi gerektiğini,³³ Şiîliğe eğilimli birisi olduğunu,³⁴ Hz. Ali'nin faziletiyle alakalı hadisler tahdis ettiğini, hatta aşırı Ali düşkününü olduğunu,³⁵ ancak Yahya b. Main'den Ca'fer hakkında sorulduğunda sika birisidir dediğini kaydeder.³⁶ Yahya b. Saîd el-Kettân ise ondan rivâyette bulunmaz ve hadislerini yazmazdı.³⁷ İbn Ebî Hatim, Ali el-Medîni'nin Ca'fer'in çoğunlukla Sabit'ten Mürsel rivâyetlerde bulunduğunu ve Ca'fer b. Süleyman + Sabit + Allah Rasûlü şeklinde münker rivâyetleri olduğunu söylediğini kaydeder.³⁸ Bunun aksine, İbn Hibbân, Ebû Hatim'in Ca'fer b. Süleyman'ı kendisinden hadîs alınabilecek sikattan biri olarak gördüğünü belirtir.³⁹

el-'İclî, *Ma'rifetu's-Sikat*'ta Ca'fer'in sika birisi olduğunu fakat Şiîliğe meyyal durduğunu kaydeder.⁴⁰ Hakeza İbn Hibban *es-Sikât*'ta, kendisine Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e sövdüğü yönündeki haberler iletilince o, onlara sövmediğini fakat buğz ettiğini⁴¹ dile getirmiştir. Onun hakkında hakaretvârî bir şekilde Rafizî⁴² de denilmiştir.⁴³ İbn Hibban, Ca'fer'in, Ehl-i Beyt'e karşı bir meylinin olduğunu, onlardan

55; ayrıca bk., Cürcânî, Ahmed b. Hanbel'in Ca'fer hakkında bu lafzı kullandığını kaydeder. el-Cürcânî, *el-Kâmil*, II, 144. Bu lafız, Sika bir râvî hakkında kullanılmaktadır. Böyle birisinin hadisi alınır, araştırılır ve hadisiyle ihticac edilir. Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 123; Uğur, Mücteba, *Hadis Terimleri*, s. 195; Aydın, *Hadîs Istılahları*, s. 88.

³² Cürcânî *el-Kâmil'de* Yahya b. Saîd'in, Süleyman b. Harb'in, Ca'fer'in hadîsinin yazılmaması gerektiğini söylediklerini nakletmiş. el-Cürcânî, *el-Kâmil*, II, 144; aynı ifade için bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

³³ Ca'fer'in hadîsi için yorulmaması gerektiğini belirten bir lafız. Bu istilâh, genelde zayıf râvîler hakkında kullanılmıştır. Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 128.

³⁴ *كان يتشيع* İbn Ebî Hâtim, (ö. 327/938) *el-Cerh*, II, 481; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

³⁵ *يغلون في علي* İbn Ebî Hâtim, *a.g.e.*, II, 481; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81; İbn Hibbân'da Ca'fer'in aşırı bir Şiî olduğunu kaydeder. *كان يتشيع ويغلو فيه* krş., İbn Hibbân, *Meşâhîr*, I, 159.

³⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

³⁷ el-'Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-Kebîr*, I, 188; ayrıca bk., Zehebî, *el-Muğnî*, I, 132; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

³⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, II, 481; İbnü'l-Cevzî'de bazı hadîslerinin münker olduğunu belirtmiştir. Krş., İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, I, 171; ayrıca bk., el-Cürcânî, *el-Kâmil*, II, 144; ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

³⁹ *قال أبو حاتم وكان جعفر بن سليمان من الثقات المتقين* İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 140.

⁴⁰ el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 268; ayrıca bk., Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, I, 111; İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'nda da sika ' *وكان ثقة* ' olarak geçer. Ancak Şiîliğe meyyal birisi olduğu da söylenir. İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 288.

⁴¹ *أما السب فلا ولكن البغض ما شئت* ; İbnü'l-Cevzî'de Ca'fer b. Süleyman'ın Hz. Ebû Bekir ve Ömer'e buğz ettiğini nakleder. İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, I, 171; ayrıca benzer ifadeler için bk., *زعموا أنك تسب أبا بكر* , *بلغنا أنك تشتم أبا بكر وعمر قال أما الشتم فلا ولكن بغضا بآلك* , *وعمر فقال أما السب فلا ولكن بغضا بآلك* el-Cürcânî, *el-Kâmil*, II, 144; *بلغني أنك تشتم أبا بكر وعمر فقال أما اشتم فلا ولكن البغض ما شئت* el-'Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-kebir*, I, 188; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

⁴² *هو رافضي مثل الحمار* İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 140; krş., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

⁴³ *ed-Du'afau'l-kebir*'de 'Ukaylî'de Ca'fer'i rafizîlikle itham etmektedir. Ayrıca onun iki bid'at sahibi, Kaderî ve Şiî olduğu hakkında da nakillerde bulunmaktadır: *وكان جعفر ينسب إلى الرافض* ; *كانت فيه بدعتين كان* ; *وقدريا وكان شيعيا* el-'Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-kebir*, I, 188.

ilim aldığını, fakat bid'at mezhebine dailik yapmadığını, bu nedenle de hadis ehline kabul edilen kural icabınca⁴⁴ hadisleriyle ihticac edilebileceğini belirtir.⁴⁵ Aynı şekilde Cürcânî (ö. 365/976)'nin *el-Kâmil*'de Ca'fer'in Şîi eğilimli birisi ve aşırı Ali bağımlısı olduğunu, Hz. Ali ve Basra'yla alakalı hadîsleri rivâyet ettiğini nakleder.⁴⁶

Ayrıca İbn Hacer (ö. 852/1448), İbn Şahin ve Bezzar'ın, hiç kimseden onun hadisleri hakkında *Ta'n*⁴⁷ edici bir söz işitmediklerini veya rivâyetlerinde bir hata tespit etmediklerini; Şîiliğe meyilli olduğu hakkında sözler olduğunu ancak hadislerinin mustakim olduğunu nakleder.⁴⁸

2.1.1.1.4. Abdurrezzak b. Hemmâm b. Nafi'el-Humeydî⁴⁹/el-Humeyrî⁵⁰ es-San'ânî/Yemânî (ö. 211⁵¹/827): Zehebî, onun için (الحافظ الكبير) *el-Hâfizu'l-Kebîr*, *Sika* ve *Şîi* der.⁵² Nesâî onun için (فيه نظر) *Fîhi Nazar* der.⁵³ Yahya b. Maîn'in onun hakkında (ليس بالقوي) *Leyse bi'l-Kaviyy* dediği nakledilir.⁵⁴ İbn Hacer, onun *Sika*, *Musannif* ve *Meşhûr* bir *Hâfız* olduğunu, hadîslerini tahrîc etme konusunda ittifak edildiğini, ancak *Tedlîs* yapmakla da itham edildiğini ve ömrünün sonlarına doğru hafızasının ve kendisinin değiştiğini, az da olsa *Şîiliğe* meylettiğini nakleder.⁵⁵

2.1.1.1.5. 'Affân b. Müslim b. Abdullah es-Saffâr Ebû Osman el-Ensârî el-Basrî (ö. 219⁵⁶-220/834)⁵⁷: *Sika*, *Mutkîn*⁵⁸ ve metîn birisidir.⁵⁹ İbn Hibbân onu es-Sikat'ında zikreder.⁶⁰ Zehebî onu, İslâm'ın âlimi/önderi ve ilimlerin İmâmı olarak niteler.⁶¹

⁴⁴ Eğer bid'at ehline meyli olan birisi sikattan ise ve bid'at mezhebinin dailiğini yapmıyorsa onun rivâyetleri alınır ve onunla ihticac edilir. Onun bid'at ehlinden yaptığı intihallerin karşılığı da onunla Rabbi arasındadır. O, dilerse affeder, dilerse cezalandırır. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 140; benzer nakiller için bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81.

⁴⁵ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 140.

⁴⁶ el-Cürcânî, *el-Kâmil*, II, 144.

⁴⁷ Râvîyi, takvası ve hıfzı bakımından tenkit etmektir. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, 149.

⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 81–82.

⁴⁹ Müslim b. el-Haccâc, *el-Kunâ ve'l-esmâ'*, 1404, I, 126.

⁵⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VI, 38; Zehebî, *Siyer*, IX, 563; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 158; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 412.

⁵¹ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 158; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 412.

⁵² Zehebî, *Siyer*, IX, 563; a.mlf., *Mizân*, IV, 342; el-'İclî'de onu *Sika* ve *Şîi* olarak niteler. Bk., el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, II, 93; İbn Hibbân'da onun için benzer ifadeler kullanır. Krş., İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 412; İbnu'l-Cevzî'de onu *Şîi* olarak niteler. Bk., İbnu'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, II, 104.

⁵³ Nesâî, *ed-Du'afâ* ve *'l-Metrûkîn*, 69.

⁵⁴ el-Cürcânî, *el-Kâmil*, V, 311.

⁵⁵ İbn Hacer, *el-Müdekkisîn*, 34; a.mlf., *Tehzîb*, VI, 278–280; a.mlf., *Takrîb*, 354.

⁵⁶ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 167.

⁵⁷ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 167; Buhârî, *et-Tarîhu's-Sağîr*, II, 342; İbn Hibbân, *es-Sikat*, VIII, 522; Zehebî, *Mizân*, V, 102.

2.1.1.1.6. el-Hasan b. Ömer b. Şakîk el-Basrî (ö. 232/847)⁶²: İbn Ebî Hatim, onun hakkında *La be'se bihî* ve *Sadûk* denildiğini nakleder.⁶³ İbn Hibbân'da onu *es-Sikât'*nda zikreder.⁶⁴ Aynı zamanda *Sika* birisidir.⁶⁵

2.1.1.1.7. Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsîlî (ö. 307/920)⁶⁶: *Hâfiz* ve *Sika* birisidir. *Müsned'*i vardır.⁶⁷

2.1.1.2. Tirmizî (ö. 279/893)'nin Sünen'inde Gadîr-i Hum Olayını İmran b. Husayn'dan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.1.2.1. Mutarrif b. Abdillâh b. Şihhîr el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/714): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 86.

2.1.1.2.2. Yezîd er-Rişk Yezîd b. Ebî Yezîd Ebu'l-Ezher el-Kassam el-Basrî (ö. 130/748): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 86.

2.1.1.2.3. Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'iyî el-Basrî (ö. 178/795): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 87.

2.1.1.2.4. Kuteybe b. Saîd b. Cemîl es-Sekafî (ö. 240/855)⁶⁸: *Sadûk* birisidir. Hâkim Küteybe'nin *Sika* ve *Me'mûn* birisi olduğunu söyler.⁶⁹

2.1.1.3. İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın Sahih'inde Gadîr-i Hum Olayını İmran b. Husayn'dan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.1.3.1. Mutarrif b. Abdillâh b. Şihhîr el-Âmirî el-Basrî (ö. 95/714): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 86.

⁵⁸ Hadîs rivâyetinde işini sağlam tutan ve güvenilir râvîler hakkında kullanılan bir ta'dil lafzı. Aydınlı, *Hadîs Istılahları*, s. 121; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 296.

⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dil*, VII, 30; Zehebî, *Mizân*, V, 102; el-'İclî'de onu hem *Sahibu's-Sünne* (Sünnete bağlı birisi), hem de *Sikat'*tan saymıştır. Bk., Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 167; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 205; a.mlf., *Takrîb*, 393.

⁶⁰ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VIII, 522; ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 205.

⁶¹ Zehebî, *Mizân*, V, 102.

⁶² İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, III, 489; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 266.

⁶³ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, III, 489; krş., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 266; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, VI, 278; el-Bâcî, *et-Ta'dil*, II, 480.

⁶⁴ İbn Hibbân, *es-Sikat*, VIII, 172.

⁶⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 328.

⁶⁶ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 309.

⁶⁷ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 309.

⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 321.

⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 321.

2.1.1.3.2. Yezîd er-Rişk Yezîd b. Ebî Yezîd Ebu'l-Ezher el-Kassam el-Basrî (ö. 130/748): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 86.

2.1.1.3.3. Ca'fer b. Süleyman ed-Dube'iyi el-Basrî (ö. 178/795): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 87.

2.1.1.3.4. el-Hasan b. Ömer b. Şakîk el-Basrî (ö. 232/847): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 90.

2.1.1.3.5. Ebû Ya'lâ Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ el-Mevsîlî (ö. 307/920): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 90.

2.1.2. Büreyde el-Eslemî'den (ö. 63/684) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Büreyde rivâyetlerinde de İmran'dan gelen rivâyetlere benzer şekilde sefer olayı, (hangi sefer olduğu belirtilerek) geçmektedir. Aşağıda görüleceği üzere Büreyde'den gelen rivâyetlerin râvîlerinde, hadisleri alınamaz şekilde cerh edilen bir râvî bulunmamaktadır. Ancak râvîlerden Eclah Sinan üzerinde biraz durulmuştur. Onun da hadislerinin yazılabileceğini, lakin kendisiyle ihticâc edilemeyeceğini söylemişlerdir.

2.1.2.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in Müsned'inde Büreyde el-Eslemî'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin İncelenmesi

2.1.2.1.1. Saîd b. Cübeyr el-Esedî el-Kûfî⁷⁰ (ö. 95⁷¹/714): (نقة) *Sika* birisidir.⁷² Aynı zamanda (فقيه) *Fakîh*,⁷³ (إمام حجة) *İmâm*⁷⁴ ve *Hüccet birisidir*.⁷⁵ Haccâc tarafından 49 yaşındayken şehit edilmiştir. Takva sahibi ve faziletli birisidir.⁷⁶

2.1.2.1.2. Abdullah b. Büreyde b. el-Hasîb el-Eslemî Ebû Sehl el-Mervezî (ö. 115/733)⁷⁷: Merv şehrinin kadısıdır.⁷⁸ *Sika*⁷⁹ ve *Sadûk* birisidir.⁸⁰ Ancak bazı kimseler,

⁷⁰ el-Bâcî, *et-Ta'dîl*, III, 1075.

⁷¹ İbn Hacer, *Takrîb*, 234; a.mlf., *Tehzîb*, IV, 11-4.

⁷² Yahya b. Maîn'de onu *Sika* olarak nitelemiştir. Bk., el-Bâcî, *et-Ta'dîl*, III, 1075.

⁷³ İbn Hacer, *Takrîb*, 234. *Fakîh*: Fıkıh ilmine sahip olan kimse, fıkıh âlimi, İslâm hukukçusu için kullanılan bir Fıkıh Usûlü terimidir. Çoğulu *Fukahâ*'dır.

⁷⁴ **İmâm**: Hâkim, Hüccet, Hâfız terimleriyle aynı anlama gelen bir ta'dîl lafzıdır. Böyle birisinin rivâyeti ihticâc için alınır. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, 75; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 161

⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 11-4.

⁷⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 11-4.

⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 298; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, S. 47; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 303; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIV, 328.

⁷⁸ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, S. 47; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIV, 328.

⁷⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, 540.

onun, babasından *Münker* hadîsler rivâyet ettiğini (روى عبد الله عن أبيه أحاديث منكورة) ve hadîslerinin *Zayıf* olduğunu söylemişlerdir.⁸¹ Zehebî onu tanıtırken *Hâfiz*, *İmâm*,⁸² *Şeyh*,⁸³ ilim kabı (أوعية العلم) ve Merv'in kadısı olarak nitelemiştir.⁸⁴ Aynı zamanda, İshak b. Mansûr, Yahya b. Maîn, Ebû Hatim ve el-'Iclî tarafından *Sika* olarak vasıflandırılmıştır.⁸⁵

2.1.2.1.3. Sa'd b. 'Ubeyde es-Sülemî Ebû Damra el-Kûfî⁸⁶ (ö. ?): Tabiîn'dendir.⁸⁷ *Sika* birisidir.⁸⁸ Aynı şekilde İbn Maîn ve Nesâî onu sikattan saymışlardır.⁸⁹ Mizzî'nin naklettiğine göre, Nesâî ve Ebû Hatim onun hadîslerinin yazılabileceğini söylemişlerdir. Aynı şekilde o, İshak b. Mansûr ve Yahya b. Maîn tarafından *Sika* olarak vasıflandırılmıştır.⁹⁰ İbn Sa'd'ın *et-Tabakât*'ında da *Sika* olduğu ve birçok hadîs rivâyet ettiği nakledilmektedir.⁹¹

2.1.2.1.4. Eclah b. Abdillâh Ebû Hacıyye Sinan el-Kûfî (ö. 145/763)⁹²: el-'Azîmâbâdî'nin naklettiğine bakılırsa, el-Münzirî Eclah Sinan için (لا يحتج / لا يحتج به) 'Azîmâbâdî'nin naklettiğine bakılırsa, el-Münzirî Eclah Sinan için (لا يحتج / لا يحتج به) *La Yuhteccü bihî/La Yuhteccü bi Hadîsihi*⁹³ demiştir.⁹⁴ *Sadûk* ve *Şîi* birisi olduğu da nakledilir.⁹⁵ Yahya b. Maîn ve el-'Iclî onu *Sika* saymışlar; Nesâî ise onu *Zayıf* saymıştır.⁹⁶ Aynı zamanda Ebû Hatim onun için (وقال أبو حاتم ليس بالقوي يكتب حديثه)

⁸⁰ İbn Büreyde, İshak b. Mansûr ve Yahya b. Maîn tarafından bu şekilde nitelendirilmiştir. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 137; a.mlf., *Takrîb*, s. 297; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, V, 13.

⁸¹ Bu görüş Ahmed b. Hanbel'e aittir. İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 137.

⁸² Hadîs ilminde üstad-ı kâmil mertebesine erişenlere verilen bir pâyedir. Hâkim, Hücet, Hâfiz'la eş anlamlıdır. İmâm derecesine yükselen hadîs âlimine Şeyh'de denir. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 75; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 161.

⁸³ İmâm mertebesine yükselen kişiye Şeyh'de denir. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 145; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 377.

⁸⁴ Zehebî, *Siyer*, V, 50.

⁸⁵ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XIV, 328.

⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 415.

⁸⁷ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 391.

⁸⁸ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 89; el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 391; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 232; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 429.

⁸⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 415.

⁹⁰ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, X, 290.

⁹¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 298.

⁹² İbn Hacer, *Takrîb*, 96; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 229; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 350.

⁹³ 'Kendisiyle ve hadîsiyle ihticâc edilemez' anlamına gelen bir cerh lafzıdır. Böyle bir râvînin rivâyeti i'tibâr için alınır. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 87; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 196.

⁹⁴ el-Âzîmâbâdî, *'Avnu'l-Ma'bûd*, XI, 9.

⁹⁵ Mübârekfûrî, *Tuhfe*, V, 294; Zehebî, *Zikru esmâ*, 34; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 229; İbn Hacer, *Takrîb*, 96.

⁹⁶ Zehebî, *Zikru esmâ*, 34; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 229; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, II, 275-6.

ولا يحتج به) ‘Leyse bi’l-Kaviyy’dir, hadîsi yazılır fakat onun la ihticâc edilmez’ demiştir.⁹⁷ İbn Sa’d ise onun için, (وكان ضعيفا جدا) ciddi bir şekilde *Zayıf* tır demiştir.⁹⁸

2.1.2.1.5. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A’meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149⁹⁹ / 765)¹⁰⁰: Tabiîn’in küçüklerinden sayılır.¹⁰¹ Kendisinin halîm ve sıdk sahibi birisi olduğu söylenir.¹⁰² Zehebî A’meş’i *İmam*, *Şeyhu’l-İslâm*, *Şeyhu’l-Mukriîn* ve *Şeyhu’l-Muhaddisîn* olarak nitelemesine rağmen onun *Tedlis* yapan birisi olduğunu da kaydeder.¹⁰³ Yine Zehebî’nin bildirdiğine göre, Süfyan b. ‘Uyeyne onun Kitab’ı en iyi okuyan/kârî¹⁰⁴, Hadîs’i en iyi hıfzeden/hâfız ve Ferâizi en iyi bilen¹⁰⁵ birisi olduğunu söylemiştir.¹⁰⁶ Yahya b. Saîd el-Kattân’da onu Allâme-i İslâm olarak nitelemiştir.¹⁰⁷ Kendi zamanında Kûfe’nin dört bin hadîs bilen, *Sika* bir Muhaddisi olduğu söylenir.¹⁰⁸ Aynı zamanda kendisinde *Teşeyyu*¹⁰⁹ belirtileri görüldüğü yönünde haberler vardır.¹¹⁰ Kûfe’de Ümmet-i Muhammed içerisinde İlm’i/Hadîs’i en iyi muhafaza eden birisi olduğu dile getirilmiştir.¹¹¹ Enes’ten yaptığı rivâyetlerinde *Munkatı*¹¹² olduğu, Enes’ten hadîs işitmediği yönünde nakiller vardır.¹¹³ *Câmi’u’t-tahsîl*’de nakledildiğine göre onun, sahâbeden herhangi birisinden *Sema’i*¹¹⁴ olmadığı halde, Enes ve İbn Ebî

⁹⁷ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, II, 275–6; (يكتب حديثه ولا يحتج به) Ricâl kitaplarında geçen bu tür terimler, o râvînin zayıflığına delâlet etmektedir. Bundan kasıt ise bu şekilde nitelenen bir râvînin hadîsinin yazılabildiğini ancak onunla ihticâc edilemeyeceğini göstermektir. Yücel, *Hadîs İstılahları*, s. 131.

⁹⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VI, 350.

⁹⁹ el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, I, 432.

¹⁰⁰ Buhârî, *et-Tarihü’l-kebîr*, IV, 37; el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, I, 432; Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, s. 74; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 302; Zehebî, *Mizân*, III, 315; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 195.

¹⁰¹ Zehebî, *Mizân*, III, 315.

¹⁰² Buhârî, *et-Tarihü’l-kebîr*, IV, 37 vd.

¹⁰³ Zehebî, *Siyer*, VI, 226; a.mlf., *Mizân*, III, 315; Zehebî onun *Sika* birisi olduğunu da belirtir. a.mlf., *el-Muğnî*, s. 283; ayrıca bk., İbn Hacer, *Takrîb*, s. 254; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 111; a.mlf., *es-Sikât*, IV, 302; İbn Sa’d, *et-Tabakât*, VI, 342; el-Halebî, *et-Tebyîn*, s. 105; Kendisinin *Tedlis* yapmakla şöhret bulduğunu söyleyenler de var. Bk., el-Alâ’î, *Câmi’u’t-tahsîl*, s. 188.

¹⁰⁴ **عالمًا بالقرآن** Benzer nitelermeler için ayrıca bk., el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, I, 432; **الحفاظ والقراء** benzer nitelermeler için bk., İbn Hacer, *Lisân*, VII, 238.

¹⁰⁵ **عالمًا بالفرائض** Krş., el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, I, 432.

¹⁰⁶ Zehebî, *Siyer*, VI, 226.

¹⁰⁷ Zehebî, *Siyer*, VI, 226–7.

¹⁰⁸ el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, I, 432; ayrıca bk., Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, s. 74.

¹⁰⁹ Hz. Ali’nin ashâbın en faziletlisi olduğu kanaatinde olan kesim için kullanılan bir tabir. Bk., Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 155; konu hakkında yukarıda Ca’fer b. Süleyman’ın tahlilinde malumat verilmiştir. Bk. s. 4. dipnot 34.

¹¹⁰ el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, I, 432.

¹¹¹ Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, s. 74.

¹¹² **Munkatı**: Peş peşe olmamak şartıyla senesinde iki veya sahâbeden sonra bir râvî düşürülmüş, atlanmış veya müphem bırakılmış olan hadîs çeşididir. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 111.

¹¹³ Zehebî, *Mizân*, III, 315.

¹¹⁴ Hadîs alma ve nakletme yollarının en üstünüdür. Hadîsin bizzat hocanın ağzından/ondan işiterek alınmasıdır. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 137; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 355.

Evfâ'dan rivâyette bulunmuştur. O Enes'i işitmemiş; sadece arkasında namaz kılmıştır. Onun, Enes'ten yaptığı bütün rivâyetleri *Mürsel*'dir.¹¹⁵ İbn Hacer onun Kûfe'nin Muhaddisi ve Kur'ası olduğunu, ancak Kerâbîsî, Nesâî ve Darekutnî'nin onu *Tedlis* yapmakla vasıflandırdıklarını nakleder.¹¹⁶

2.1.2.1.6. Muhammed b. Hazm Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî (ö. 195/811)¹¹⁷: Buhârî onun '*Tedlis*'¹¹⁸ yaptığını nakleder.¹¹⁹ *el-Cerh ve't-ta'dil*'de nakledildiğine göre, Ebû Muaviye, A'meş'in hadislerinde '*(مضطرب) Muzdarib*¹²⁰'dir¹²¹ ve onları iyi muhafaza edememiştir.¹²² Hâlbuki aynı eserde, Yahya b. Main'e, A'meş'ten gelen rivâyetlerde ona hangi râvînin daha sevimli geldiği sorulduğunda o, Ebû Muaviye'nin ona daha sevimli (rivâyeti alınabilir) geldiğini söylemiştir.¹²³ Aynı şekilde onun, 'Ubeydullah b. Ömer'den, '*(منكر) Münker*;¹²⁴ hadisler rivâyet ettiği söylenir.¹²⁵ İbn Sa'd onun *Sika* olduğunu¹²⁶, fakat birçok hadîsinde *Tedlis* yaptığını ayrıca, *Mürchie*'den¹²⁷ olduğunu ve Kûfe'de vefat ettiğini nakleder.¹²⁸ Zehebî'de onun *Mürchie*'den olduğunu

¹¹⁵ el-Alâ'î, *Câmi'u't-Tahsil*, 188; ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzib*, IV, 195; Mürsel: Tâbiûn'dan birisinin, sahâbîyi atlayarak doğrudan Allah Rasûlü'nden yaptığı rivâyetler; ya da kendisinden hadîs duymamış olduğu sahâbîyi zikrederek, Allah Rasûlü'nden rivâyet ettiği hadîslere denir. Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 112; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 302.

¹¹⁶ İbn Hacer, *el-Müdellesîn*, s. 33.

¹¹⁷ Buhârî, *et-Tarihü'l-kebir*, I, 74; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 281.

¹¹⁸ Râvînin rivâyet ettiği hadîsin kusurunu gizleyerek, hadîsi kusursuzmuş gibi rivâyet etmesi. Aynı şekilde, muasırı olup da görüşmediği, ya da görüştüğü halde hadîs almadığı birisinden, hadîs işitmişçesine rivâyette bulunmasıdır. Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 152; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 395.

¹¹⁹ Buhârî, *et-Tarih*, I, 74; ayrıca bk., el-Halebî'de onun *Tedlis* yaptığını nakleder, *كان يدلس*; el-Halebî, *et-Tebyîn*, s. 178.

¹²⁰ Râvîlerin, aralarında tercih imkânı bulunmayacak şekilde birbirine muhalif rivâyet ettikleri hadîsler için kullanılan bir hadîs terimi. Bk., Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 123; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 301.

¹²¹ *حديث الاعمش مضطرب لا يحفظها حفظا جيدا*, İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 246; benzer ifadeler için bk., İbn Hacer, *Lisân*, VII, 483; Zehebî, *Siyer*, IX, 73.

¹²² Zehebî, *Siyer*, IX, 73.

¹²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 246; İbn Hacer'de A'meş'in hadislerini en iyi muhafaza edenin o olduğunu ve ondan yaptığı rivâyetlerde *Sika* sayıldığını nakletmiştir. Bk., İbn Hacer, *Takrîb*, s. 475; a.mlf., *Lisân*, VII, 483; şunu belirtmek yerinde bir tespit olacaktır: Söz konusu edilen rivâyet, el-A'meş'tendir.

¹²⁴ Râvînin muhalefetinden doğan bir zayıf hadîs çeşididir. Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 272; Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 111.

¹²⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 246.

¹²⁶ İbn Hacer'de onun *Sika* olduğunu nakletmiştir. *Takrîb*, s. 475.

¹²⁷ Mürchie isminin menşei hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüş olmasına rağmen, kabul gören görüşe göre, Mürchie mezhebi, büyük günah işleme/mürtekib-i kebir meselesinin tartışıldığı bir ortamda ortaya çıkmıştır. Günahın imana zarar vermediği tezini savunarak, büyük günah işleyene ümit veren ve onun hakkındaki nihai kararın Allah tarafından verileceği tezini savunan ve işini havale edip tehir eden akaid fırkasının adıdır. Bk., M. Ebû Zehra, *İslam'da Siyasî ve İtikadî Mezhepler Tarihi*, s. 166.

¹²⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 392.

söyler.¹²⁹ İbn Hacer *Tabakâtu'l-Müde'llisîn*'de Darekutnî'nin onu *Tedlis* yapmakla nitelendirdiğini nakleder.¹³⁰ Zehebî, onun, A'meş'in hadîslerinde *Sika*;¹³¹ onun dışındakilerde ise, *Muzdarib* sayıldığını, Şeyhayn'ın onun hadîsleriyle ihticac ettiklerini, aynı zamanda onun, *Teşeyyu* da ileri gitmiş birisi olduğunu,¹³² 'Ubeydullah b. Ömer'den, '(منكر) *Münker*' hadîsler rivâyet ettiğini nakleder.¹³³ İbn Hibban ise onun Mürcie'de olsa '(حافظ) *Hâfız*'¹³⁴ ve '(متقن) *Mutqin*'¹³⁵ olduğunu belirtir.¹³⁶ Suyûtî, İbn Ma'în, 'Iclî, Nesâî ve Dârekutnî'nin onu *Sika* olarak nitelendirdiğini, Ebû Dâvûd'un ise onun hakkında, "Kûfe'de Mürcie'nin reisidir," dediğini nakleder.¹³⁷

2.1.2.1.7. Vekî' b. el-Cerrâh b. Melîh b. Adiy Ebû Süfyan el-Kûfî (ö. 196–7/812)¹³⁸: Irak'ın Muhaddislerindendir. Takva sahibi, (نقاة) *Sika*, (حافظ) *Hâfız* ve Fâkih birisidir.¹³⁹

2.1.2.1.8. Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr el-Hemdânî Ebû Hişâm el-Kûfî (İbn Numeyr) (ö. 199/815)¹⁴⁰: İbn Ebî Hatim'in naklettiğine göre, İbn Numeyr, Kûfe'de ilmi, anlayışı, sünneti ve zühdü kendisinde cem eden bir kişiydi. Aynı zamanda *Sika*, *Salihu'l-Hadîs* ve *Sâhibu's-Sunnet*, birisidir.¹⁴¹ Yahya b. Maîn'e İbn Numeyr ve A'meş hakkında sual olunduğunda, her ikisinin de *Sika* olduğunu söylemiştir.¹⁴² Aynı zamanda

¹²⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 167.

¹³⁰ وصفه الدارقطني بالتدليس İbn Hacer, *el-Müde'llisîn*, s. 36.

¹³¹ Gerçi müellif birçok kimsenin onu, *Sika* olarak kabul ettiğini de nakleder. Hatta onun için Sadûk diyenlerde vardır. Zehebî, *Mizân*, VII, 428; Zehebî, *Siyer*, IX, 73.

¹³² غلو التشيع, Zehebî, *Mizân*, VII, 428.

¹³³ Zehebî, *Mizân*, VII, 428; krş., a.mlf., *Siyer*, IX, 73; ayrıca bk., İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 246.

¹³⁴ Metin ve senedleriyle beraber yüz bin hadîsi, cerh ve ta'dil yönleriyle beraber ezberleyen hadîs bilginlerine denir. Bk., Aydınli, *Hadîs Istılahları*, s. 66.

¹³⁵ Hadîs rivâyetinde işini sağlam tutan ve güvenilir râvîler hakkında kullanılan bir ta'dil lafzı. Aydınli, *Hadîs Istılahları*, s. 121; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 296.

¹³⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 441; a.mlf., *Meşâhîr*, s. 172.

¹³⁷ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 281.

¹³⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 350; a.mlf., *Mizân*, VII, 126; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, 1399/1979, III, 170; el-Bâcî, *et-Ta'dil*, III, 1195; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 109-112; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 562; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 133.

¹³⁹ İbnü'l-Cevzî, *Sıfatu's-Safve*, III, 170; el-Bâcî, *et-Ta'dil*, III, 1195; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 109-112; a.mlf., *Takrîb*, 581; Zehebî, *Mizân*, VII, 126; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 562; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 133.

¹⁴⁰ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, I, s. 143; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 173; a.mlf., *es-Sikât*, VII, 60-1; el-Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrîh*, II, 834.

¹⁴¹ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 64, 243; صاحب سنة; Düşünce ve fiiliyatında Sünnete uymaya özen gösteren birisi anlamında kullanılan bir tabir. Aydınli, *Hadîs Istılahları*, 134; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 339.

¹⁴² كلاهما نقاة İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, V, 186.

Mutkîn (متقن)¹⁴³ birisidir.¹⁴⁴ Ebû Hatim, onun, *İşî/Hadîsi Sağlam* (مستقيم الأمر) bir kimse olduğunu söylemiştir.¹⁴⁵

2.1.2.1.9. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218–219/833-4)¹⁴⁶: (*Hâfiz, Mutkîn ve Sebr*¹⁴⁷ birisidir.¹⁴⁸ Aynı zamanda *Sika* ve¹⁴⁹ *Hüccet* (حجة)¹⁵⁰ birisidir. Ancak Şif'liğe meyli vardır. Lakin ilk üç halifeye küfretmez onları da kabul eder. İbn Maîn onun hakkında, *Sâhibu sünne la be'se bihi'* (صاحب سنة لا بأس به) demiştir.¹⁵¹ Buhârî'nin büyük şeyhlerindendir.¹⁵²

2.1.2.1.10. İbrahim b. Ziyâd el-Bağdâdî (ö. 228–232¹⁵³/843–7)¹⁵⁴: *Sika* birisidir.¹⁵⁵ Onun hakkında, Ahmed b. Hanbel, (*La Be'se bihi'* (لا بأس به), Ebû Hatim, (*صالح الحديث*) *Sâlihu'l-Hadîs*¹⁵⁶, Nesâî'de (*Leyse bihi' Be's* (ليس به بأس) demişlerdir.¹⁵⁷

2.1.2.1.11. Muhammed b. Tahir b. Halit b. Ebi'd-Dümeik el-Bağdâdî (ö. 305/918)¹⁵⁸: *Sika*¹⁵⁹, *Şeyh, Âlim* ve *Sadûk* birisidir.¹⁶⁰

2.1.2.1.12. Hasan b. Kays (ö. ?): (*متروك الحديث*) *Metrûku'l-hadîs*¹⁶¹ ve (*مجهول*) *Mechûl* birisidir.¹⁶²

¹⁴³ Hadîs rivâyetinde işini sağlam tutan ve güvenilir râvîler hakkında kullanılan bir ta'dîl lafzı. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 121; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 296.

¹⁴⁴ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 173.

¹⁴⁵ el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, II, 834. *مستقيم الأمر*, bu terim, 'Hadîsi sağlam' anlamına gelir ve genelde *Sika* râvîler hakkında kullanılır. Bk., Yücel, *Hadîs İstılahları*, s. 124.

¹⁴⁶ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 162; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 174; a.mlf., *es-Sikat*, VI, 216; Zehebî, *Mîzân*, V, 426; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 245; a.mlf., *Takrîb*, 446.

¹⁴⁷ Özü-sözü doğru ve zabtı tam ve hüccet sayılan bir râvî hakkında kullanılan ta'dîl lafzıdır. Böyle nitelenen bir râvînin hadîsleri ihticâc için alınır. Bk., Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, 136; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 354.

¹⁴⁸ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, s. 174; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 162; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 243–4.

¹⁴⁹ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 162; el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, I, 303; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 243–4.

¹⁵⁰ Hadîs sahasındaki yeterliliği herkes tarafından kabul edilen, hadîsleriyle ihticâc edilen, *Sika*'nın üstünde bir ta'dîl lafzıdır. Bk., Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, 70; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 132.

¹⁵¹ Zehebî, *Mîzân*, V, 426.

¹⁵² İbn Hacer, *Takrîb*, 446.

¹⁵³ İbn Hibbân onun H. 232'de öldüğünü söyler. İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 77.

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 351; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 136; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 104; a.mlf., *Takrîb*, 89.

¹⁵⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 104; a.mlf., *Takrîb*, 89; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, II, 100.

¹⁵⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, II, 100.

¹⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 104; ayrıca bk., el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, IX, 256.

¹⁵⁸ Zehebî, *Siyer*, XIV, 227; el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, V, 377.

¹⁵⁹ el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd*, V, 377.

¹⁶⁰ Zehebî, *Siyer*, XIV, 227.

¹⁶¹ **Metrûku'l-Hadîs:** Metrûk/Hadîsleri terk edilmiş râvî anlamında ağır bir cerh lafzıdır. Yalancılık, fîsk ve galat gibi cerh edici bir özelliği olan râvînin tek başına olan rivâyeti hakkında da kullanılır. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, 99; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 223; İbn Ebî Hâtim'in naklettiğine göre, el-Ezdî, Hasan b.

2.1.2.1.13. Abdülmelik b. Humeyd b. Ebî Ğaniyye el-Huza'î el-Kûfî¹⁶³ (ö. ?): (ثقة) *Sika* birisidir.¹⁶⁴

2.1.2.2. İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın *Sahih*'inde Gadîr-i Hum Olayını Büreyde el-Eslemî'den Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.2.2.1. Abdullah b. Büreyde b. el-Hasîb el-Eslemî Ebû Sehl el-Mervezî (ö. 115/733): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 92.

2.1.2.2.2. Sa'd b. 'Ubeyde es-Sülemî Ebû Damra el-Kûfî (ö. ?): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 93.

2.1.2.2.3. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A'meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149/ 765): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 93.

2.1.2.2.4. Muhammed b. Hazm Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî (ö. 195/811): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 95.

2.1.2.2.5. İbrahim b. Ziyâd el-Bağdâdî (ö. 228–232/843–7): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 97.

2.1.2.2.6. Muhammed b. Tahir b. Halit b. Ebi'd-Dümeşk el-Bağdâdî (ö. 305/918): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 97.

2.1.3. Zeyd b. Erkâm'dan (ö. 68/687) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Zeyd b. Erkâm rivâyetlerinde Gadîr-i Hum günü hadîsi, Şia'nın kaynaklarında geçen Gadîr hadîsine az da olsa benzer şekilde, yer belirtilerek rivâyet edilmiştir. Sakaleyn hadîsinin Gadîr-i Hum günü söylendiği, Zeyd b. Erkâm rivâyetlerinde görülmektedir. Bu rivâyetlerdeki Sakaleyn'den birincisinin Kitabullah, ikincisinin ise, kimler olduğu hususunda malumat verilerek, Ehl-i Beyt olduğu nakledilmektedir.

Kays hakkında *Metrûku'l-Hadîs* birisidir, demiştir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 34; benzer nitelermeler için bk., Zehebî, *Mizân*, II, 270a.mlf., *el-Muğnî*, I, 166; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 273; a.mlf., *Lisân*, II, 247.

¹⁶² İbn Ebî Hâtim'in naklettiğine göre, er-Râzî, Hasan b. Kays hakkında *Mechûl* birisidir, demiştir. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 34; benzer nitelermeler için bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 273; a.mlf., *Takrîb*, 163.

¹⁶³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 349.

¹⁶⁴ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 101; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 349; a.mlf., *Takrîb*, 362; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 664; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XVIII, 302; el-Bâcî, *et-Ta'dil*, II, 903.

Aşağıda görüleceği üzere, Zeyd'den gelen rivâyetlerin râvîlerinde hadisleri alınmaz şeklinde cerh edilen bir râvî bulunmamaktadır. Sadece Şerik b. Abdillâh üzerinde *Tedlis* yapmakla itham edildiği için biraz durulmuştur.

2.1.3.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in *Müsned*'inde Zeyd b. Erkâm'dan Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin İncelenmesi

2.1.3.1.1. Meymûn Ebû Abdillâh Sinan el-Basrî¹⁶⁵ (ö. 74/694): İbn Hacer, onun değersiz birisi olduğunu, hadislerinin *Münker* olduğunu¹⁶⁶, onun hakkında Yahya b. Maîn'in (لا شيء) *La şey*¹⁶⁷, Ebû Dâvud'un (تكلم فيه) *Tekellemü fih*¹⁶⁸, Nesâî'nin (ليس بالقوي) *Leyse bi'l-kaviyy* dediğini nakleder.¹⁶⁹ *Tuhfe*'de onun *Zayıf* birisi olduğu nakledilir.¹⁷⁰ İbn Hibbân ise onu *Sika* saymıştır.¹⁷¹

2.1.3.1.2. Ebu'l-Hasen Atiyye b. Sa'd el-Avfî el-Kûfî (ö. 111/730)¹⁷²: Tabîîn'dendir.¹⁷³ *Sika* birisidir.¹⁷⁴ *Sadûk*'tur.¹⁷⁵ Yahya b. Maîn'e Atiyye el-Avfî hakkında sorulduğunda o, onun zayıf birisi olduğunu, ancak hadislerinin yazılabileceğini söylemiştir. Ayrıca onun hakkında, *Leyse bihi be'se* (ليس به بأس) dediği de nakledilmektedir.¹⁷⁶ Aynı şekilde Süfyan es-Sevrî 'de onun hadislerini zayıf addetmiştir.¹⁷⁷ Nesâî'de onun zayıf olduğunu söyler.¹⁷⁸ Onun 'hadîs rivâyetinde kuvvetli olmadığı (ليس بالقوي)' da nakledilmektedir.¹⁷⁹ *Tezhib*'de onun, *Da'îfu'l-hadîs* (ضعيف الحديث)¹⁸⁰, *Sâlih* (صالح)¹⁸¹, *Leyin* (لين)¹⁸² olduğu geçer.¹⁸³ Ebû Hatim de onu Zayıf

¹⁶⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 351.

¹⁶⁶ Bunu Ahmed b. Hanbel'in onun hakkında söyler. İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 351; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXIX, 231.

¹⁶⁷ *La Şey*: Bir cerh lafzıdır. Böyle bir râvînin rivâyeti asla alınmaz. Aydın, *Hadîs İstılahları*, 87; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 196.

¹⁶⁸ *Tekellemü Fih*: Bir cerh lafzıdır. Böyle bir râvînin rivâyeti i'tibâr için alınır. Aydın, *Hadîs İstılahları*, 153; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 399.

¹⁶⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 351; ayrıca bk., el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXIX, 231.

¹⁷⁰ el-Mübârekfûrî, *Tuhfetu'l-ahvezî şerhu cami'i't-Tirmizî*, VI, 210; ayrıca bk., İbn Hacer, *Takrîb*, 556.

¹⁷¹ el-Mübârekfûrî, *Tuhfe*, X, 162; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 351.

¹⁷² İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 200; a.mlf., *Takrîb*, 393.

¹⁷³ Zehebî, *el-Muğnî*, II, 436.

¹⁷⁴ el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, II, 140.

¹⁷⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 393.

¹⁷⁶ Ebû Hafs, *Târîhu esmâ*, 172.

¹⁷⁷ el-Cürçânî, *el-Kâmil*, V, 369.

¹⁷⁸ Nesâî, *ed-Du'afâ*, XVIII, 85; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 200.

¹⁷⁹ el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, II, 140.

¹⁸⁰ *Da'îfu'l-Hadîs*: Bir cerh lafzıdır. Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır. Aydın, *Hadîs İstılahları*, 163; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 57.

¹⁸¹ *Sâlih*: bir ta'dîl lafzıdır. Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır. Aydın, *Hadîs İstılahları*, 136; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 352.

saymıştır.¹⁸⁴ Onunla ihticac edilmez diyenler olduğu gibi, Şiîliğe meyilli olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁸⁵

2.1.3.1.3. Habîb b. Ebî Sâbit Kays b. Dînar Ebû Yahya el-Kûfî (ö. 119/737)¹⁸⁶:

Tabîîn'dendir. Kûfe'nin Müftî'sidir.¹⁸⁷ *Sika* birisidir.¹⁸⁸ Yahya b. Maîn ve çoğunluk onu *Sika* olarak tanımlamışlardır. Hepsi de, tereddütsüz onunla ihticac edilebilir, demişlerdir.¹⁸⁹ Ancak el-Halebî ve el-Alâ'î, İbn Hibbân'ın, onun *Tedlîs* yaptığını söylediğini naklederler.¹⁹⁰ İbn Hacer, İbn Hüzeyme ve Dârekutnî'nin de, onun hakkında, *Tedlîs* yapmakla şöhret bulmuştur, dediklerini nakleder.¹⁹¹ Ebû Hatim ise, onun için, *Sadûkun Sikatun*, (صدق ثقة) demiştir.¹⁹² Zehebî'de onun için *Sika*, *Müctehid* ve *Fakîh* birisidir, demiştir.¹⁹³

2.1.3.1.4. Seleme b. Küheyl Ebû Muhammed el-Kûfî (ö. 121¹⁹⁴-2¹⁹⁵/739-740):

Tabîîn'dendir.¹⁹⁶ *Sika*¹⁹⁷, *Mutkin*¹⁹⁸, *Me'mûn*¹⁹⁹ birisidir.²⁰⁰ Az da olsa, Şiîliğe meyyal olduğu da nakledilmiştir.²⁰¹

2.1.3.1.5. el-Muğîre b. Mıksem ed-Dabiy el-Kûfî (ö. 134²⁰²-136/752): *Tedlis* yapan

birisidir.²⁰³ Ahmed b. Hanbel'e göre, onun İbrâhîm en-Nehâî'den gelen tüm hadîsleri

¹⁸² *Leyin*: Bir cerh lafzıdır. Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır. Aydınlı, *Hadîs Istılahları*, 89; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 202.

¹⁸³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 200.

¹⁸⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 200.

¹⁸⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 200-1; a.mlf., *Takrîb*, 393.

¹⁸⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 51; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 137; İbn Hacer, *Takrîb*, 150.

¹⁸⁷ el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 281; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 51.

¹⁸⁸ Yahya b. Maîn'de onu *Sika* saymıştır. İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, III, 107; ayrıca bk., el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 281; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 51; el-Va'ız, *Târîhu esmâi's-sikât*, 64; Zehebî, *Mîzân*, II, 189; el-Cürçânî, *el-Kâmil*, II, 406; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 156.

¹⁸⁹ Zehebî, *Mîzân*, II, 189.

¹⁹⁰ el-Halebî, *et-Tebyîn*, 59; el-Alâ'î, *Câmi'u't-tahsîl*, 105.

¹⁹¹ İbn Hacer, *el-Müdellisîn*, 37; İbn Hacer, *Takrîb*, 150.

¹⁹² İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 156.

¹⁹³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 307.

¹⁹⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 317; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 454; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 138.

¹⁹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 137.

¹⁹⁶ el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 421; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 137.

¹⁹⁷ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 170; el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 421; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 137; a.mlf., *Takrîb*, 248; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 454; el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, III, 1128.

¹⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 137; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 170; el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, III, 1128.

¹⁹⁹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 170; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 137; el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, III, 1128.

²⁰⁰ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 170.

²⁰¹ (وكان فيه تشيع قليل) el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 421; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 137.

²⁰² el-Bâcî, *et-Ta'dîl*, II, 728.

²⁰³ İbn Hacer, *el-Müdellisîn*, 46; a.mlf., *Tehzîb*, X, 241; el-Alâ'î, *Câmi'u't-tahsîl*, 284.

Medhûl (مدخول)²⁰⁴ dür.²⁰⁵ *Sika* ve *Sâhibu sünne* (صاحب سنة) birisi olduğunu söyleyenler de vardır.²⁰⁶

2.1.3.1.6. Abdülmelik b. Ebî Süleymân Meysere el-‘Arzemî el-Fezârî el-Kûfî (ö. 145/762)²⁰⁷: *Sika* birisidir.²⁰⁸ *Sadûk* (ثقة صدوق), olduğu da söylenmiştir.²⁰⁹ İshâk b. Mansûr Yahya b. Maîn'den onun Zayıf olduğunu nakletmiştir.²¹⁰ Şuf'a hadîsiyle meşhûrdur.²¹¹

2.1.3.1.7. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A'meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149/ 765): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 93.

2.1.3.1.8. Şu'be b. el-Haccâc Ebû Bistam el-Vâsîfî el-‘Atekî el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777)²¹²: *Sika*, *Hâfız* ve *Mutkin* birisidir.²¹³ Hadîste otoritedir. Hafzasıyla, güvenilirliğiyle, faziletiyle ve takvasıyla Irak bölgesinde meşhûrdur.²¹⁴ Abdurrahman b. Mehdî onu, (أمير المؤمنين في الحديث / امام في الحديث) Hadîs'te *İmâm/Emiri'l-Mü'minîn* olarak niteler.²¹⁵ Zamanının ulemâsının fevkinde bir yere sahiptir.²¹⁶ Hâkim'e göre o, Basra'da Hadîs alanında İmâm'ların imâmıdır.²¹⁷

²⁰⁴ *Medhûl*: Bir râvînin rivâyet etmiş olduğu hadîslerinin içerisine, -bilerek veya bilmeyerek- sokulmuş olan hadîs. Bk., Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, 94; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 215.

²⁰⁵ el-Alâ'î, *Câmi'u't-Tahsîl*, 284; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 241.

²⁰⁶ İbn Hacer, *el-Müdellesîn*, 46; a.mlf., *Tehzîb*, X, 241.

²⁰⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 350; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 665; İbn Hacer, *Takrîb*, 363.

²⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 352; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 350; el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, II, 103; Ebû Hafs, *Târîhu esmâ*, 158; İbnu'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, II, 150; el-Cürcânî, *el-Kâmil*, V, 302; Zehebî, *Mîzân*, IV, 400; a.mlf., *Siyer*, VI, 107; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 665; Zehebî onu hem *Sika* hem de *Meşhûr* birisi olarak niteler. Bk., Zehebî, *el-Muğnî*, II, 406. Ahmed b. Hanbel ve Nesâî bu görüştedir. Buhârî ise onunla ihticac olunamayacağı görüşündedir.

²⁰⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 352; İbn Hacer, *Takrîb*, 363; Sadûk lafzı *Sika* lafzıyla beraber kullanıldığında râvînin *Sika* olduğuna delâlet eder. Bk., Yücel, *Hadîs İstılahları*, s. 131.

²¹⁰ Ancak aynı yerde, Yahya b. Maîn'in, İbn Cüreyc'le onun hakkında *Sika* olduklarını söylediği nakledilmektedir. Ayrıca el-Mevsîlî'nin de onun hakkında *ثقة حجة*, Sikatun Hüccetün lafızlarını kullandığı nakledilmektedir. Bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 352; krş., el-Cürcânî, *el-Kâmil*, V, 302.

²¹¹ Bazı muhaddisler onun bu hadîsini almamaktadırlar. Özellikle de Ahmed b. Hanbel onun bu hadîsini *Münker* olarak kabul eder. Ancak kendisinin *Sika* birisi olduğunu da belirtir. Bk., Ebû Hafs, *Târîhu esmâ*, 158; İbnu'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, II, 150; el-Ukaylî, *ed-Du'afâ'l-kebîr*, III, 31; Zehebî, *el-Muğnî*, II, 406; Zehebî, *Mîzân*, IV, 400; el-Cürcânî, *el-Kâmil*, V, 302.

²¹² Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 89; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 446; a.mlf., *Meşâhîr*, 177; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 297; a.mlf., *Takrîb*, 266.

²¹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 297–300; a.mlf., *Takrîb*, 266.

²¹⁴ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 89; (وكان من سادات أهل زمانه حفظا وإتقانا وورعا وفضلا) İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 446; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 297–300.

²¹⁵ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, I, 126.

²¹⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, I, 126.

²¹⁷ (قال الحاكم شعبية إمام الأئمة في معرفة الحديث بالبصرة) İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 300.

2.1.3.1.9. Ebû ‘Avâne el-Vaddâh b. Abdillâh el-Yeşkurî el-Vâsîfî el-Bezzâz²¹⁸ el-Basrî²¹⁹ (ö. 176²²⁰/793): *Sadûk*, *Sika*²²¹ ve *Sahîhu ‘l-kitâb* (صحيح الكتاب)²²² birisidir.²²³

2.1.3.1.10. Süfyan b. ‘Uyeyne Ebû Muhammed el-Kûfî (ö. 178²²⁴-198²²⁵/795–814): *Âlim*, *Fâkih* ve *Sika* birisidir.²²⁶ Mekke’de ikâmet etmiştir.²²⁷ Abdurrahman b. Mehdî ve İmâm Şafî’ye göre o, Hicaz bölgesinin hadîslerinde, insanların en bilgilisiydi.²²⁸ İbn Ebî Hâtîm, Abdullâh b. Vehb’in onun hakkında, Kur’an tefsirinde onun üstüne başka kimseyi bilmediğini söylediğini nakleder.²²⁹

2.1.3.1.11. Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî el-Kadî el-Kûfî (ö. 177/793)²³⁰: *Sika* birisidir.²³¹ Özellikle de Yahya b. Ma’in onu *Sadûk* ve *Sika* (صدق ثقة) olarak vasıflandırmıştır. Ancak onun *Mutkin* olmadığını, galat’ının (rivâyette hatalar yapmak) olduğunu belirtmiştir. Ahmed b. Hanbel’in de onun *Sika* ve *Sadûk* olduğu yönünde fikir beyân ettiğini İbn Hacer nakletmiştir. İbn Hacer, İbnu’l-Medîni’nin Şerîk için: “İsrâîl’den daha bilgilidir, ancak İsrâîl ondan daha az hata yapar,” dediğini nakleder. Yine İbn Hacer, Ya’kûb b. Şeybe’nin ise Şerîk için *Sadûk* ve *Sika* birisidir dediğini ancak hafızasında ciddi problemler olduğunu (صدق ثقة سيء الحفظ جدا) belirttiğini, Taberî’nin de onun “*Fâkih* ve *Âlim* birisidir” dediğini, Ebû Dâvûd’un da onun *Sika* birisi olduğunu belirttiğini nakleder.²³² Cûzeciânî’de onun hafızasının kötü ve *Muzdarîbu ‘l-Hadîs*²³³ olduğunu nakleder.²³⁴ Nesâî onun için *La be’se bihi*, (لا بأس به)²³⁵

²¹⁸ Suyûtî, *Tabakâtu ‘l-huffâz*, 106; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 103; el-Bâcî, *et-Ta’dîl*, III, 1200.

²¹⁹ el-‘İclî, *Ma’rifetu ‘s-sikat*, II, 340.

²²⁰ Suyûtî, *Tabakâtu ‘l-huffâz*, 106; el-Bâcî, *et-Ta’dîl*, III, 1200.

²²¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IX, 40; el-‘İclî, *Ma’rifetu ‘s-sikat*, II, 340; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 103; el-Bâcî, *et-Ta’dîl*, III, 1200.

²²² *Sahîhu ‘l-Kitâb*: Hadîs kitabını her türlü tebdil ve tağyirden koruyan; kitabından yaptığı rivâyetlerde de hataya düşmeyen kişi hakkında kullanılan bir hadîs istilâhı. Bk., Aydınlı, *Hadîs Istilâhları*, 135.

²²³ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IX, 40; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 103; el-Bâcî, *et-Ta’dîl*, III, 1200.

²²⁴ Buhârî, *et-Tarih*, IV, 94.

²²⁵ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 149; a.mlf., *es-Sikât*, VI, 403.

²²⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, I, 32; IV, 225–6; el-‘İclî, *Ma’rifetu ‘s-sikat*, I, 417; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 149; a.mlf., *es-Sikât*, VI, 403.

²²⁷ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, I, 32; el-‘İclî, *Ma’rifetu ‘s-sikat*, I, 417.

²²⁸ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, I, 32; IV, 225.

²²⁹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh*, IV, 225.

²³⁰ Suyûtî, *Tabakâtu ‘l-huffâz*, 104; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 293.

²³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 293–4; ayrıca bk., el-‘İclî, (ö. 261/875), *Ma’rifetu ‘s-sikat*, I, 453; Zehebî, *el-Muğnî*, 297; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 485; Suyûtî, *Tabakâtu ‘l-huffâz*, s. 104.

²³² İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 293–4.

²³³ مضطرب الحديث, *Muzdarîbu ‘l-Hadîs*: bir Cerh lafzıdır. Böyle nitelenen bir râvînin rivâyeti i’tibâr için alınır. Aydınlı, *Hadîs Istilâhları*, s. 124; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 302.

²³⁴ el-Cûzeciânî, *Ahvâlu ‘r-ricâl*, 92.

demiştir. Dârekuṭnî'ye göre ise *Leyse bi'l-kaviyy*, (ليس بالقوي)²³⁶ dir.²³⁷ *Hasenu'l-hadîs*, (حسن الحديث)²³⁸ birisidir.²³⁹ Çok fazla *Tedlîs*, (تدليس)²⁴⁰ inin olmadığı belirtilmiştir.²⁴¹ İbn Hacer onu az da olsa *Tedlîs* yapan birisi olduğunu nakletmiştir.²⁴² Ahmed b. Hanbel'e Şerîk'ten sorulduğunda, o, Şerîk'in *Âkıl*²⁴³, *Sadûk*²⁴⁴ ve *Muhaddis* birisi olduğunu, ancak şüphe ve bida't ehline meylinin de bulunduğunu söylemiştir. Aynı zamanda hadîsiyle ihticac edilir (يحتج بحديثه), diyenler var olduğu gibi, hadîslerindeki Galatlar dolayısıyla ihticac edilebilirlik makamında olmadığını söyleyenler de var.²⁴⁵ Genelde onun için “*Sika*'dır ancak hafıza yönünden problemlidir (مضطرب , سيء الحفظ) ”²⁴⁶ demişlerdir. Bunun sebebini de el-'İclî şöyle açıklamıştır: “Şerîk'in ilk dönemlerinde verdiği hükümler isabetlidir ve hadîsleri sahihtir; ömrünün sonlarına doğru yaşlanma vb. sebeplerden ötürü bunun tam tersi bir durum söz konusudur.” Aynı zamanda onun *Tedlîs* yaptığını söyleyenler de olmuştur.²⁴⁷

2.1.3.1.12. Muhammed b. Ca'fer Ğunder Ebû Abdillâh el-Hezelî el-Basrî (ö. 192–3–4²⁴⁸/808)²⁴⁹: Güvenilir, *Sika* ve *Sadûk* birisidir.²⁵⁰ Yahya b. Ma'în'e göre o, Kitap/Yazım bakımından insanların en sağlamı/en sahihidir.²⁵¹

²³⁵ Zehebî, *el-Muğnî*, s. 297; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 293-4; Yahya b. Ma'în bu lafzı *Sika* yerine kullanmıştır. Hadîs istilâhında bu tabirin kullanıldığı râvînin rivâyeti i'tibâr için alınır. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 86; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 195; Yücel, *Hadîs İstilahları*, s. 125, 126; .

²³⁶ Hadîs rivâyetinde kuvvetli değildir. Ancak böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır ve hadîsi delil olarak kullanılabilir. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 88; Yücel, *Hadîs İstilahları*, s. 132; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 201.

²³⁷ Zehebî, *Zikru esmâi men tekelleme fîhi*, s. 99; a.mlf., *el-Muğnî*, s. 297.

²³⁸ Bir ta'dil lafzıdır. 'Hadîsleri güzel' anlamındadır. Böyle bir lafızla nitelenen birisinin rivâyeti i'tibar için alınır. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 69; Yücel, *Hadîs İstilahları*, s. 131; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 129.

²³⁹ el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 453.

²⁴⁰ تدليس, *Tedlîs*: Hadîsin bir kusuru olduğu halde, bunu gizleyerek rivâyette bulunma. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 152; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 395.

²⁴¹ el-Halebî, *et-Tebyîn li esmâi'l-müdellesîn*, 111; el-Alâ'î, *Câmi'u't-tahsil fî ahkâmi'l-merâsîl*, 107.

²⁴² İbn Hacer, *el-Müdellesîn*, 33.

²⁴³ Temyîz kabiliyetinde olma halidir. Bu tabir râvîde bulunması gereken Adâlet sıfatı içinde mütâlaa edilmiştir. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 34; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 19.

²⁴⁴ Zehebî, *el-Muğnî*, 297.

²⁴⁵ el-Ukaylî, *ed-Du'afâi'l-kebir*, Thk., Abdulmu'tî Emîn Kal'acî, Dârul-Mektebetu'l-İlmiyye, Beyrut 1404/1984, II, 193; Zehebî, *el-Muğnî*, 297.

²⁴⁶ الوهم, *Vehm*: Râvînin, Hadîsi hep tereddüt ve zan ifade eden sözcüklerle rivâyet etmesi. Bu, râvînin zabtının kötü olduğuna delâlet eder. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 160; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 419–420.

²⁴⁷ İbnü'l-Kattân ve Abdulhak el-İşbîlî onun *Tedlîs* yaptığını söylemişlerdir. İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 293–4–5.

²⁴⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 85-6.

²⁴⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 50.

²⁵⁰ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VII, 221; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 85-6.

²⁵¹ (كان من أصح الناس كتاباً), İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 85-6.

2.1.3.1.13. Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr el-Hemdânî Ebû Hişâm el-Kûfî (İbn Numeyr) (ö. 199/815): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 96.

2.1.3.1.14. Ali b. Hakîm el-Evdî Ebu'l-Hasan el-Kûfî (ö. 231/846)²⁵²: Irak ehliendir. Kûfe'lidir. *Sadûk* (صدق)²⁵³ tur.²⁵⁴ *Tehzîb* 'de geçtiğine göre Yahya b. Maîn onun hakkında *Sikatun Leyse bihi Be's*²⁵⁵ demiştir. Nesâî ve Abdullah b. el-Hadrâmî'de onun hakkında *Sika*'dır demişlerdir.²⁵⁶ Aynı şekilde *Salih*, (صالحا)²⁵⁷ diyenlerde olmuştur.²⁵⁸

2.1.3.1.15. Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân Ebû Bekîr el-'Abdî Bûndâr el-Basrî (ö. 252/866)²⁵⁹: *Sadûk*,²⁶⁰ *Sikâ*²⁶¹ *Hüccet*²⁶² ve *Hâfiz*²⁶³ birisidir.²⁶⁴

2.1.3.2. Tirmizî (ö. 279/893)'nin Sünen'inde Gadîr-i Hum Olayını Zeyd b. Erkâm'dan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.3.2.1. Seleme b. Küheyl Ebû Muhammed el-Kûfî (ö. 121–2/739–740): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 100.

2.1.3.2.2. Şu'be b. el-Haccâc Ebû Bistam el-Vâsîtî el-'Atekî el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 101.

²⁵² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 467; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 274; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XX, 415.

²⁵³ Sadûk, *صدق* : Bir ta'dîl lafzıdır. Böyle bir râvînin rivâyeti yazılır ve araştırmaya tabi tutularak tekrar gözden geçirilir. Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 132; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 333; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 274; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XX, 415.

²⁵⁴ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 183.

²⁵⁵ ثقة ليس به بأس: Yahya b. Maîn bu terimi Sika ile birlikte kullanır. Bk., Yücel, *Hadis Istılahları*, s. 126; Bu lafız, Sika bir râvî hakkında kullanılmaktadır. Böyle birisinin hadisi alınır, araştırılır ve hadîsiyle ihticac edilir. Yücel, *Hadis Istılahları*, s. 123; Uğur, Mücteba, *Hadis Terimleri*, s. 195; Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 88; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 274; el-Mizzî, (ö. 742/1342), *Tehzîbu'l-kemâl*, XX, 415.

²⁵⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XX, 415.

²⁵⁷ Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır ve hadîsi delil olarak kullanılabilir. Aydınlı, *Hadis Istılahları*, 136; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 352; Yücel, *Hadis Istılahları*, s. 123, 131.

²⁵⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 274.

²⁵⁹ el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, II, 621; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 159; a.mlf., *Mizân*, VI, 79; a.mlf., *Siyer*, XII, 144; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 61; a.mlf., *Takrîb*, 469; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 226.

²⁶⁰ el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh*, II, 621; Zehebî, *el-Muğnî*, II, 559; a.mlf., *Mizân*, VI, 79; a.mlf., *Siyer*, XII, 144; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VII, 214.

²⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 61-2; a.mlf., *Takrîb*, 469; Zehebî, *Mizân*, VI, 79; a.mlf., *Siyer*, XII, 144; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 226.

²⁶² Zehebî, *Mizân*, VI, 79.

²⁶³ İbn Hacer, *Lisân*, VII, 353; Zehebî, *Mizân*, VI, 79; a.mlf., *Siyer*, XII, 144; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 226.

²⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 61-3; a.mlf., *Takrîb*, 469.

2.1.3.2.3. Muhammed b. Ca'fer Ğunder Ebû Abdillah el-Hezeli el-Basrî (ö. 192–3–4/808): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 104.

2.1.3.2.4. Muhammed b. Beşşâr b. Osman b. Dâvûd b. Keysân Ebû Bekîr el-'Abdî Bündâr el-Basrî (ö. 252/866): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 104.

2.1.4. Bera b. Azib'den (ö. 72/692) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Bera b. Azib'den gelen Mevlâ rivâyetlerinde de (İmran ve Büreyde rivâyetlerinde olduğu gibi) Gadîr-i Hum mevkiinden bahsedilmektedir. Bu rivâyetlerde görülen diğer bir ayrıntı da, Allah Rasûlünün Gadir'deki hutbesinin ardından Hz. Ömer'in (r.a.) Hz. Ali'yi (k.v.) tebrik etmesi hâdisesidir.

Bera b. Azib'den gelen rivâyetlerin râvîleri hakkında, hadisleri alınamaz şekilde cerh edilen bir râvî bulunmamaktadır.

2.1.4.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in Müsned'inde Bera b. Azib'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin İncelenmesi

2.1.4.1.1. Adiy b. Sâbit el-Ensârî (ö. ?): *Sika* birisidir.²⁶⁵ Şîa meşicinin İmâm'ı ve Kıssacısı ve aşırı bir Şîi olduğu yönünde haberlerde vardır.²⁶⁶

2.1.4.1.2. Ali b. Zeyd b. Cud'ân Ebu'l-Hasen et-Temîmî el-Basrî (ö. 129²⁶⁷-131²⁶⁸/747–749): Tabîîn'in Âlimlerindedir.²⁶⁹ Hadîsleri iyi muhafaza edemediği (لا يحفظ الحديث), hadîs rivâyetinde zayıf olduğu (ليس بالقوي)²⁷⁰, hadîslerinin delil olarak alınamayacağı ve kendisinin hüccet olamayacağı (ولا يحتج به , ليس بحجة)²⁷¹, hadîslerinin i'tibâr için alınabileceği (وكان يغلو , وكان يتشيع)²⁷², Şîi'liğe meyyal (وكان يتشيع)²⁷³ ve *Zayıf* (ضعيف) birisi olduğu²⁷⁴ ve hadîslerinin asla alınamayacağı (ليس)

²⁶⁵ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VII, 2; وكان شيخا عاليا , el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 319.

²⁶⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VII, 2; وكان امام مسجد الشيعة وقاصهم , el-Ukaylî, *ed-Du'afâi 'l-kebîr*, III, 372.

²⁶⁷ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 65.

²⁶⁸ Zehebî, *el-Kâşif*, II, 40; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 284; a.mlf., *Takrîb*, 401; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 104.

²⁶⁹ Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷⁰ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 186; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283; Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷¹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 186; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 104; Buhârî, İbn Hüzeyme ve Ebû Hatim'de onun hakkında لا يحتج به , terimini kullanmışlardır. Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷² İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 186; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283; Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷³ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 186; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283; Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

(بشيء) söylenmektedir.²⁷⁵ Ayrıca hafızasının da kötü bir durumda olduğu nakledilmektedir.²⁷⁶ Rivâyetlerinde çok hata yapan birisidir.²⁷⁷

2.1.4.1.3. Hammâd b. Seleme b. Dînar Ebû Seleme el-Basrî (ö. 167/784)²⁷⁸: Ahmed b. Hanbel onu insanların en bilgini olarak nitelemiştir.²⁷⁹ Ayrıca Ahmed b. Hanbel'e, onun hakkında sorulduğunda *Salih*²⁸⁰ demiştir. Sika birisidir.²⁸¹ Zehebî onu, İmâmün²⁸² Sadûkun (إمام صدوق) olarak niteler.²⁸³ Onun hakkında, *Hasenu'l-hadîs* (حسن الحديث) diyenlerde olmuştur.²⁸⁴ Ayrıca onun için, Dîn'in İmâm'ı'dır denilmiştir.²⁸⁵ Kütüb-i Sitte müellifleri ondan rivâyette bulunmuşlardır.²⁸⁶ Onun hakkında *Hâfız* ve *Me'mûn* denilmiştir.²⁸⁷

2.1.4.1.4. 'Affân b. Müslim b. Abdillâh es-Saffâr Ebû Osman el-Ensârî el-Basrî (ö. 219²⁸⁸-220/834)²⁸⁹: Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 90.

2.1.4.1.5. Hüdbe b. Hâlid el-Basrî el-Ezdî el-Kaysî (ö. 235²⁹⁰-6²⁹¹/ 850-1): *Hâfız* ve *Sadûk* birisidir.²⁹² Şeyhayn onunla ihticac etmişlerdir. Nesâî onu birkaç yerde *Zayıf* addetmiştir. Yahya b. Maîn onu *Sika* olarak niteler²⁹³

²⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283; a.mlf., *Takrîb*, 401; Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷⁵ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 186; el-'Iclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, II, 154; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283 İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 104; Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷⁶ لا أحتج به لسوء حفظه, bu terimi onun hakkında, İbn Hüzeyme kullanmıştır. İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 283; Zehebî, *Mîzân*, V, 156.

²⁷⁷ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, II, 104.

²⁷⁸ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 94; İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI, 216; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 11.

²⁷⁹ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 94; Zehebî, *Mîzân*, II, 360; İbn Hibbân'da onu insanların en bilgini olarak vasıflandırmıştır. Bk., İbn Hibbân, *es-Sikat*, VI, 216; İbn Maîn'de onu aynı lafızlarla nitelemiştir. Zehebî, *Mîzân*, II, 360.

²⁸⁰ el-'Iclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, I, 319; Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır ve hadîsi delil olarak kullanılabilir. Aydınlı, *Hadîs Istılahları*, 136; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 353; Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 123, 131.

²⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, III, 140; el-'Iclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, I, 319; Zehebî, *Mîzân*, II, 360; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 11.

²⁸² إمام, **İmâm:** Hâkim, Hücet, Hâfız terimleriyle eş anlamlı olarak kullanılır. Böyle nitelenen bir râvînin hadîsi delil olmak üzere alınır. Aydınlı, *Hadîs Istılahları*, 75; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 161.

²⁸³ Zehebî, *Zikru esmâ*, 70.

²⁸⁴ el-'Iclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, I, 319.

²⁸⁵ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 94.

²⁸⁶ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 11.

²⁸⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 12.

²⁸⁸ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 167.

²⁸⁹ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 167; Buhârî, *et-Tarihü's-Sağîr*, II, 342; İbn Hibbân, *es-Sikat*, VIII, 522; Zehebî, *Mîzân*, V, 102.

²⁹⁰ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 205; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 334.

²⁹¹ İbn Zubur, *el-Vefeyât*, II, 519.

²⁹² İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IX, 114.

2.1.4.2. İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'inde Gadîr-i Hum Olayını Bera b. Azib'den Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.4.2.1. Adiy b. Sâbit el-Ensârî (ö. ?): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 105.

2.1.4.2.2. Ali b. Zeyd b. Cud'ân Ebu'l-Hasen et-Temîmî el-Basrî (ö. 129–131/747–749): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 106.

2.1.4.2.3. Hammâd b. Seleme b. Dînar Ebû Seleme el-Basrî (ö. 167/784): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 106.

2.1.4.2.4. Ali b. Muhammed b. İshak b. Ebî Şeddâd et-Tenâfisî el-Kûfî (ö. 233/848): *Hâfiz*,²⁹⁴ *Sikâ* ve *Sadûk* birisidir.²⁹⁵

2.1.5. Hz. Ali (k.v.)'den (ö. 40/61) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Hz. Ali'den azımsanmayacak derecede Mevlâ hadisi rivâyet edilmiştir. Bu rivâyetlerin odak noktası, Hz. Ali'nin, geniş bir alanda (Rahabe'de), insanları Allah Rasûlünün Gadîr-i Hum'daki söyledikleri hakkında şahitlik etmelerine davet etmesidir. Rivâyetlerde, Hz. Ali'nin talebi, Gadîr-i Hum mevki zikredilerek nakledilmiştir.

Hz. Ali'den gelen rivâyetlerde dikkati çeken bir başka nokta ise, bir heyetin (diğer bir rivâyette de bir adamın) Hz. Ali'ye gelerek, Allah Rasûlünün, Gadîr-i Hum'da onun hakkında söylediklerini ikrar etmesidir. Bu rivâyetlerde Hz. Ali'ye gelen heyetin, içlerinde Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin de bulunduğu bir topluluktan oluştuğu nakledilmektedir.

Hz. Ali'den gelen rivâyetlerin râvîlerinin çoğu tabiîndendir. İçlerinde, hadisleri alınamaz şekilde itham edilen birisi de yoktur. Ehl-i Sünnet'in temel hadîs kitaplarından ulaşılabildiği kadarıyla Mevlâ hadisini Hz. Ali'den rivâyet eden râvîler şunlardır:

a. Ebu't-Tufeyl Amir b. Vâsile el-Eska'²⁹⁶

b. Zâzân b. Ömer²⁹⁷

²⁹³ Zehebî, *Siyer*, XI, 97; a.mlf., *Mîzân*, VII, 75; ayrıca bk., el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 325; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 24.

²⁹⁴ Zehebî, *el-Mu'în*, 87.

²⁹⁵ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 202; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 197.

²⁹⁶ Ahmed, IV, 370; Nesâî, *Menâkıb*, V, 134; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 376; Heysemî, *Mecma'*, IX, 104.

- c. Ziyâd b. Ebî Ziyâd²⁹⁸
- d. Zeyd b. Yüsey²⁹⁹
- e. Abdurrahman b. Ebî Leyla³⁰⁰
- f. Ebû Meryem Kays es-Sakafî³⁰¹
- g. Saîd b. Vehb³⁰²
- h. Riyah b. Hâris³⁰³
- ı. Rifa'e b. İyâs ed-Dabbî³⁰⁴
- i. Amîra b. Sa'd³⁰⁵
- j. Amr Zû Murre³⁰⁶
- k. Ebû Saîd el-Hudrî³⁰⁷
- l. Zeyd b. Erkâm³⁰⁸
- m. Nüzeyr ed-Dabbî³⁰⁹

2.1.5.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in *Müsned*'inde Hz. Ali (k.v.)'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin İncelenmesi

2.1.5.1.1. Saîd b. Vehb el-Hemdânî el-Hîvânî el-Kûfî³¹⁰ (ö. 76/696): Tabîîn'dendir.³¹¹ Yahya b. Maîn onu *Sika* olarak niteler.³¹² Hz. Ali (k.v.), Ümmü Seleme, İbn Mes'ûd, Mu'âz b. Cebel, Selmân ve Habbâb b. el-Eret (r.a.)'ten rivâyetlerde bulunmuştur.³¹³ Ölüm tarihi hakkında birkaç farklı rivâyet vardır. Ölüm tarihini, İbn Hacer *Tehzîb*'de H.

²⁹⁷ Ahmed, I, 84; İbn Ebî Asım, *es-Sünne*, II, 607.

²⁹⁸ Ahmed, I, 88; Heysemî, *Mecma'*, IX, 104–107.

²⁹⁹ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, I, 175, VI, 378; Ahmed, I, 118; Nesâî, *Menâkıb*, V, 132; İbn Ebî Asım, *es-Sünne*, II, 606–7; Makdisî, *el-Muhtare*, II, 87, 105; Heysemî, *Mecma'*, IX, 104–107.

³⁰⁰ Ahmed, I, 119; Ebû Ya'la, *Müsned*, I, 428–9; Heysemî, *Mecma'*, IX, 104–107.

³⁰¹ Ahmed, I, 152.

³⁰² Ahmed, V, 366; Nesâî, *Menâkıb*, V, 131, 136, 154; Makdisî, *el-Muhtare*, II, 105–6.

³⁰³ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; Ahmed, V, 419; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, IV, 173.

³⁰⁴ Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 419.

³⁰⁵ Nesâî, *Menâkıb*, V, 131; İbn Ebî Asım, *es-Sünne*, II, 607; Heysemî, *Mecma'*, IX, 103–4; Taberânî, *el-Evsat*, II, (2110, 2254); a.mlf., *es-Sağîr*, VII, (6882).

³⁰⁶ Nesâî, *Menâkıb*, V, 136.

³⁰⁷ Buhârî, *et-Târih*, IV, 193.

³⁰⁸ Heysemî, *Mecma'*, IX, 104–107; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebîr*, V, 171, 175.

³⁰⁹ Heysemî, *Mecma'*, IX, 104–107.

³¹⁰ Zehebî, *Siyer*, IV, 480; el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 406.

³¹¹ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 406; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 369.

³¹² İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IV, 69; Zehebî, *Siyer*, IV, 480; a.mlf., *el-Kâşif*, I, 446; el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 406; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 84; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XI, 97.

³¹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 84.

76³¹⁴, *Takrîb*’de H. 75³¹⁵ ve *el-İsâbe*’de H. 95–6³¹⁶ olarak verirken; Zehebî *Siyer*’inde, H. 76 olarak verir ve İbn Sa’d’ın H. 86 dediğini de nakleder.³¹⁷ İbn Hibbân ise, Saîd b. Vehb’in ölüm tarihini H. 96 olarak verir.³¹⁸ el-Mizzî de H. 75–6 olarak verir.³¹⁹ İbn Hacer, onun için, Muhadram’dır ve *Sika* birisidir, der.³²⁰

2.1.5.1.2. Zâzân b. Ömer (Ebû Ömer) el-Bezzâz el-Kindî el-Kûfî (ö. 82/677): Hz. Peygamber (a.s.)’in yaşadığı zaman doğmuştur. Tabiîn’endir. *Sika* ve *Sadûk* birisidir. Nesâî onun hakkında *Leyse bihi be’s*e demiştir. Yahya b. Maîn onu *Sika* olarak nitelemiştir.³²¹

2.1.5.1.3. Abdurrahman b. Ebî Leyla (Yesâr) Ebû İsâ el-Ensârî (ö. 83/702)³²²: Tabiîn’in büyüklerindedir. *Sika* ve *Fakîh* birisidir.³²³ Hz. Ömer’in hilafeti döneminde doğmuştur.³²⁴ Ancak İbn Maîn’e göre o, Hz. Ömer’i görmemiştir.³²⁵

2.1.5.1.4. Amr b. Murre (Zû Murre) el-Hemdânî el-Kûfî³²⁶ (ö. 116/735): Tabiîn’endir. *Sika*’dır.³²⁷ Hz. Ali (k.v.)’den Semâ’ı vardır.³²⁸ Buhârî, onun, Hz. Ali (k.v.)’den olan rivâyeti için³²⁹, *La Yu’refu*³³⁰ demiştir.³³¹ Aynı zamanda Buhârî, onun

³¹⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 84.

³¹⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 84; İbn Hacer, *Takrîb*, 242.

³¹⁶ İbn Hacer, *el-İsâbe*, III, 258.

³¹⁷ Zehebî, *Siyer*, IV, 480.

³¹⁸ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 291.

³¹⁹ el-Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, XI, 97.

³²⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, 242.

³²¹ Zehebî, *Siyer*, IV, 280; a.mlf., *Mizân*, III, 93; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 261-263; el-Eminî, *el-Gadîr*, I, 64.

³²² Buhârî, *et-Tarîhu’s-Sağîr (el-Evsed)*, I, 180; Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, s. 26; İbn Hibbân, *es-Sikât*, V, 100; İbn Hacer, *Takrîb*, 349.

³²³ el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, XXVIII, 86; Zehebî, *Mizân*, IV, 311; a.mlf., *el-Muğnî*, II, 385; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 234; a.mlf., *Takrîb*, 349.

³²⁴ Suyûtî, *Tabakâtu’l-huffâz*, s. 26; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 234.

³²⁵ el-Alâ’î, *Câmi’u’t-Tahsîl*, 226; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 234.

³²⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 232.

³²⁷ el-‘İclî, *Ma’rifetu’s-sikat*, II, 188; ayrıca bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 106.

³²⁸ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 232.

³²⁹ el-Cürcânî, Amr’ın Ebî İshak’tan Ma’rûf bir hadîsinin olmadığını belirtmiştir. Bk., el-Cürcânî, *el-Kâmil*, V, 142.

³³⁰ Ünlü bir muhaddisin bir hadîs veya kişi hakkında böyle bir tabir kullanması, o hadîsin bilinmezliğine ya da zayıflığına hükmedici bir karine olabilir. Bk., Aydınlı, *Hadis Istılahları*, s. 86; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 194.

³³¹ İbnü’l-Cevzî, *ed-Du’afâ*, II, 222; Zehebî, *Mizân*, V, 354; el-Ukaylî, *ed-Du’afâi’l-kebîr*, III, 271; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 106; el-Mizzî, *Tehzîbu’l-kemâl*, XXII, 302.

için, *Fîhi Nazar*, (فيه نظر)³³² demiştir.³³³ İbn Hibbân ise onun bu hadîsini Munker hadîslerden saymış, hatta bu hadîsi, ihticac edilebilir sınırının dışına çıkarmıştır.³³⁴ Müslim ve Ebû Hatim ise onun Ebû İshak'tan rivâyetinin olmadığını söylemişlerdir.³³⁵ İbn Hacer onun için *Meçhul*, (مجهول)³³⁶ demiştir.³³⁷

2.1.5.1.5. Ebû İshak Amr b. Abdullah b. Ubeyd el-Hemdânî es-Sebî'î el-Kûfî (ö. 126/744)³³⁸: Yirmi bir sahâbîden rivâyette bulunmuştur. Örneğin o, Hz. Ali (k.v.), Usame b. Zeyd, İbn Abbâs, Enes, İbn Ömer, Bera ve Zeyd b. Erkâm gibi sahâbîlerden rivâyette bulunmuştur.³³⁹ Ebû Hatim onun Sika birisi olduğunu söyler. Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Ebû İshak'ın, Hz. Ali ve İbn Mes'ud'un hadîslerini en iyi bilen kişi olduğunu nakleder.

2.1.5.1.6. Yezîd b. Ebî Ziyad el-Haşimî el-Kûfî (ö. 136–137³⁴⁰/754)³⁴¹: Etbâ'u't-Tabiîn'dendir. Ömrünün sonlarına doğru hafızası kötü olmuş ve bu sebeple de Zayıf addedilmiştir.³⁴² Sika birisidir.³⁴³ el-'İclî, onun için '*Sikadır, hadisi alınabilir*' (ثقة جائز) tabirini kullanmıştır. Bu şekilde tanımlanma, zayıf, ama hadîsleri yazılabilen râviler hakkında yapılmaktadır.³⁴⁴ Yahya b. Maîn, , '*hadisiyle ihticac edilemez*' (لا يحتج) demiştir. Ahmed b. Hanbel'de onun *Hâfiz* olmadığını belirtmiştir.³⁴⁵ Dârimî, Nesâî Ebû Hatim ise, onun hakkında, '*hadis rivâyetinde kuvvetli değildir*' (ليس بالقوي)

³³² فيه نظر: Bir cerh lafzıdır. Böyle bir râvînin hadîsi asla alınmaz. Özellikle de Buhârî bu lafzı böyle kullanmıştır. Sehâvî'ye göre ise, bu tür bir râvînin rivâyeti i'tibâr için alınabilir. Bk., Aydın, *Hadis Istılahları*, s. 58; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 99.

³³³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 106.

³³⁴ İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, II, 222; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 106.

³³⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 106.

³³⁶ Hadîs öğrenimiyle tanınmamış, yani kimliği ve adâlet durumu meçhul olan/bilinmeyen; hadîsleri de tek bir râvî kanalıyla gelen kimseler için kullanılan bir cerh lafzıdır. Bk., Aydın, *Hadis Istılahları*, s. 94; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 211.

³³⁷ İbn Hacer, *Takrîb*, 428.

³³⁸ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 50; İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 111.

³³⁹ İbn Hayyân, *Tabakâtu'l-muhaddisîn bi-İsbehân ve'l-vâridîne aleyhâ (Tabakâtu'l-İsfehâniyyîn)*, I, 336; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 50.

³⁴⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 287; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382.

³⁴¹ Zehebî, *Mizân*, VII, 240; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 99.

³⁴² İbn Hacer, *el-Müdekkisîn*, 112; a.mlf., *Tehzîb*, XI, 287; a.mlf., *Takrîb*, 601; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 99; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382.

³⁴³ el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, 1405/1985, II, 364; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382.

³⁴⁴ el-'İclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, 1405/1985, II, 364; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 287; Yücel, *Hadis Istılahları*, s. 131.

³⁴⁵ Aynı zamanda onun hakkında 'ليس بذلك' o, aradığım gibi kuvvetli değildir ve ضعیف 'Zayıftır' demiştir. Aynı şekilde Yahya'nın onun hakkında, ليس بالقوي dediği de nakledilmektedir. Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 68; Zehebî, *Mizân*, VII, 240; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 99; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 287; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel ve ma'rîfetu'r-ricâl*, II, 484; adı geçen cerh lafızları için bk., Yücel, *Hadis Istılahları*, s. 132-3.

³⁴⁶ demişlerdir.³⁴⁷ Hafızasının iyi olmadığı söylenmektedir.³⁴⁸ İbnu'l-Mübârek, hadîsi hiçbir surette alınmaz, onu at gitsin, anlamında (ارم به) demiştir.³⁴⁹ Müslim, onun rivâyetini, *Sika* bir râvînin rivâyetiyle beraber (مقروننا) nakletmekte, adeta onun rivâyetine kuvvet kazandırmaktadır.³⁵⁰ Ayrıca onun *Tedlîs* yaptığı da söylenmektedir.³⁵¹ İbn Hacer'in bildirdiğine göre, İbn Adiy, onun, Kûfe'nin Şîî'lerinden olduğunu söylemiştir.³⁵²

2.1.5.1.7. Nu'aym b. Hakîm el-Medâinî (ö. 148/765)³⁵³: *Sika* birisidir.³⁵⁴ Hadîslerinin münker olduğunu söyleyenler de vardır.³⁵⁵ Nesâî onun için, *Leyse bi'l-kaviyy* (ليس بالقوي) demiştir.³⁵⁶ İbn Hacer'in naklettiğine göre, İbn Hiraş onun için, Sadûkun *la be'se bihi* (صدوق لا بأس به) demiştir.³⁵⁷

2.1.5.1.8. Fıtr b. Halîfe el-Hennât el-Kûfî (ö. 153/770)³⁵⁸: *Sika* birisidir.³⁵⁹ Aynı zamanda 'Sâlihu'l-hadîs' (صالح الحديث)³⁶⁰ ve *Sadûk*³⁶¹ olduğunu da söylemişlerdir.³⁶²

³⁴⁶ ليس بالقوي *Leyse bi'l-Kaviyy*: bir cerh lafzıdır ve böyle bir râvînin hadîsiyle ihticac edilmezse de, bir kenara da atılmaz. İ'tibar için alınır. Bk., Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, s. 88; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 201; Yücel, *Hadîs İstilahları*, s. 132.

³⁴⁷ Nesâî, *ed-Du'afâ*, 111; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 287.

³⁴⁸ Zehebî, *Mizân*, VII, 240; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, III, 99.

³⁴⁹ Zehebî, *Mizân*, VII, 240.

³⁵⁰ Zehebî, *Mizân*, VII, 240-1.

³⁵¹ el-Alâ'î, *Câmi'u't-Tahsil fî Ahkâmi'l-Merâsil*, 112; İbn Hacer, *el-Müdellesîn*, 112.

³⁵² İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 287; ayrıca bk., Zehebî, *el-Kâşif*, II, 382.

³⁵³ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 408; a.mlf., *Takrîb*, 564.

³⁵⁴ el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 315; İbn Maîn'de onun *Sika* olduğunu belirtmiştir. Zehebî, *Mizân*, VII, 40; İbn Hacer, *Lisân*, VII, 412; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 408.

³⁵⁵ el-Ezdî onu bu şekilde niteler. İbnu'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, III, 164; Zehebî, *Mizân*, VII, 40; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 408.

³⁵⁶ Zehebî, *Mizân*, VII, 40; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 408.

³⁵⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 408.

³⁵⁸ İbn Hibbân, *Meşâhîr*, 168; a.mlf., *es-Sikât*, V, 300.

³⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 270; el-Cûzecânî, *Ahvâlu'r-ricâl*, 66; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 90; Zehebî, *Mizân*, V, 441; a.mlf., *Zikru esmâ*, 151; a.mlf., *Siyer*, VII, 30; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 125; el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 208; İbnu'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*, III, 10; el-Cürçânî, *el-Kâmil*, VI, 31; el-'Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-'Ukaylî*, III, 464; Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, I, 443.

³⁶⁰ Râvî için zikredilen terim hep *Sika* lafzıyla beraber kullanılmıştır. Bk., Ahmed b. Hanbel, *el-İlel*, I, 443; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 270; Zehebî, *Mizân*, V, 441; el-Cürçânî, *el-Kâmil*, VI, 31; el-'Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-'Ukaylî*, III, 464. (صالح الحديث), **Sâlihu'l-Hadîs**: Bir ta'dîl lafzıdır. Böyle bir râvînin hadîsi i'tibâr için alınır. Aydınlı, *Hadîs İstilahları*, 136; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 353. Ayrıca bu terim, *Sika* lafzıyla birlikte kullanıldığında, râvînin güvenilir birisi olduğuna ve hadîsiyle de ihticâc edilebileceğine delâlet eder. Bk., Yücel, *Hadîs İstilahları*, s. 123.

³⁶¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 270; Zehebî, *Zikru esmâ*, 151; a.mlf., *Siyer*, VII, 30; Râvî hakkında *Sadûk* lafzı *Sika* ile birlikte kullanılmıştır. Bu da, râvînin güvenilir birisi olduğuna ve hadîsiyle de ihticâc edilebileceğine delâlet eder. Bk., Yücel, *Hadîs İstilahları*, s. 123.

³⁶² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh*, VII, 90; Zehebî, *Siyer*, VII, 30.

Dârekutnî, onunla ihticâc edilemeyeceğini söylemiştir.³⁶³ Şîî'liğe az da olsa meyilli birisidir.³⁶⁴ el-'İclî, onun 'Hasenu'l-hadîs (حسن الحديث)' birisi olduğunu söyler.³⁶⁵ Nesâî onun için Leyse *bihi be'se* (ليس به بأس) demiştir.³⁶⁶

2.1.5.1.9. Şu'be b. el-Haccâc Ebû Bistam el-Vâsîtî el-'Atekî el-Ezdî el-Basrî (ö. 160/777): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 101.

2.1.5.1.10. Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî el-Kadî el-Kûfî (ö. 177/793): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 102.

2.1.5.1.11. Muhammed b. Ca'fer Ğunder Ebû Abdillâh el-Hezelî el-Basrî (ö. 192–3–4/808): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 104.

2.1.5.1.12. Muhammed b. Abdillâh b. Numeyr el-Hemdânî Ebû Hişâm el-Kûfî (İbn Numeyr) (ö. 199/815): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 96.

2.1.5.1.13. Yahya b. Âdem b. Süleyman Ebû Zekerîyya el-Kûfî (ö. 203/819)³⁶⁷: *Sika*,³⁶⁸ *Hâfız*, *Sadûk* ve *Hüccet* birisidir.³⁶⁹ Aynı zamanda *Fakîh*'tir.³⁷⁰

2.1.5.1.14. Zeyd b. el-Hübâb Ebu'l-Hüseyn el-'İklî el-Horasanî el-Kûfî (ö. 203/819)³⁷¹: Ali b. el-Medînî ve el-'İclî'ye göre *Sika* birisidir.³⁷² Ebû Hatim onun *Sadûk* olduğunu belirtir.³⁷³ Aynı zamanda zekî, *Hâfız* ve *Âlim* birisidir.³⁷⁴ İlim talebi için Irak'a, Hicaz'a, Şam' ve birçok yere seyahatlerde bulunmuştur.³⁷⁵

³⁶³ *Tehzîb*'de Dârekutnî'den nakille, Buhârî'nin onunla ihticâc etmediği bildirilir. Bk., İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 270; Zehebî, *Zikru esmâ*, 151; a.mlf., *Mîzân*, V, 441.

³⁶⁴ Zehebî, *Siyer*, VII, 30; a.mlf., *Mîzân*, V, 441; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 125; el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 208; el-Cürcânî, *el-Kâmil*, VI, 31; el-'Ukaylî'nin naklettiğine göre, Mezhebi yönüyle tenkit edilmesi dışında bir yanlış tarafı olmayan *Sika* bir muhaddistir. Bk., el-'Ukaylî, *ed-Du'afâu'l-'Ukaylî*, III, 464.

³⁶⁵ el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 208.

³⁶⁶ Zehebî, *Mîzân*, V, 441; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 270.

³⁶⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 402; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 156; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IX, 128; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 154; a.mlf., *Takrîb*, 587.

³⁶⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 402; el-Bâcî, *et-Ta'dîl*, III, 1203; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, IX, 128; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 154.

³⁶⁹ Ebû Hafs, *Târihu Esmâ*, 263; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 154; a.mlf., *Takrîb*, 587.

³⁷⁰ Zehebî, *el-Mu'in fî tabakâti'l-muhaddisîn*, 80; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 154.

³⁷¹ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 153; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 415.

³⁷² İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 347; Zehebî, *Mîzân*, III, 148.

³⁷³ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 347; Zehebî, *Mîzân*, III, 148.

³⁷⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 347.

³⁷⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 347; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 153.

2.1.5.1.15. Şebbâbe b. Suvar el-Fezârî Ebû Amr el-Medâinî (ö. 204–5–206/820)³⁷⁶: Ali b. el-Medinî'ye göre *Sika* birisidir.³⁷⁷ Buna ilaveten *Sadûk* olduğunu söyleyenler olduğu gibi³⁷⁸; hadîslerinin alınabileceğini, fakat onunla ihticac edilemeyeceğini dile getirenler de olmuştur.³⁷⁹ Hatta onun, *Mürchie* daisi olduğunu da söylemişlerdir.³⁸⁰ İbn Hibban onun, *مستقيم الحديث*, *Müstakîmu'l-Hadîs*³⁸¹ olduğunu belirtmiştir.³⁸²

2.1.5.1.16. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218–219/833-4): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 96.

2.1.5.1.17. Zeyd b. Yüsey' el-Hemdânî el-Kûfî³⁸³ (ö. ?): Tabî'n'dendir. *Sika* birisidir.³⁸⁴ Muhadram'dandır.³⁸⁵ İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir.³⁸⁶

2.1.5.1.18. Ali b. Hakîm el-Evdî Ebu'l-Hasan el-Kûfî (ö. 231/846): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 104.

2.1.5.1.19. Ubeydullah b. Ömer el-Meyser el-Kavârî el-Basrî (ö. 235/850)³⁸⁷: '*Hâfiz*³⁸⁸ *حافظ*'dir.³⁸⁹ *Sika* birisidir.³⁹⁰ Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud ve Ebû Hatim ondan rivâyette bulunmuşlardır.³⁹¹

³⁷⁶ Buhârî, *et-Tarîhu's-Sağîr*, II, 308; Zehebî, *Siyer*, IX, 513; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 264; a.mlf., *Takrîb*, 263.

³⁷⁷ Yahya b. Maîn'e göre de *Sika*'dır. Zehebî, *Zikru esmâ*, 97; a.mlf., *Siyer*, IX, 513; a.mlf., *Mizân*, III, 359; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 264; el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 188.

³⁷⁸ Zehebî, *Mizân*, III, 359; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 264.

³⁷⁹ *صدوق يكتب حديثه ولا يحتج به*, İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, V, 346; Zehebî, *Siyer*, IX, 513; a.mlf., *Mizân*, III, 359.

³⁸⁰ *داعية إلى الإرجاء*, Zehebî, *Zikru esmâ*, 97; a.mlf., *Siyer*, IX, 513; a.mlf., *Mizân*, III, 359; el-Ukaylî, *ed-Du'afâi'l-kebir*, II, 195; el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 188; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 264. **Mürchie**: Büyük günah meselesini erteleyen ve hükmünü Allah'a havale edenlere ve imanın sadece dil ile ikrar olduğuna inananlara verilen bir isim. Muhaddisler, kişinin bu şekilde nitelendirilmesini, cerh sebebi saymışlar ve bu şekilde nitelenen birisini cerh etmişlerdir. Bk., Aydınlı, *Hadîs Istılahları*, s. 76.

³⁸¹ *Müstakîmu'l-Hadîs*: Hadîsi sağlam anlamına gelen ve *Sika* yerine kullanılan bir terimdir. Yücel, *Hadîs Istılahları*, s. 124.

³⁸² İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 312.

³⁸³ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 380; Ahmed b. Hanbel'e Yüsey' mi Üsey' mi diye sorduklarında: "bizim nezdimizde Yüsey'"dir" diye cevap vermiştir. Bk., el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, X, 115.

³⁸⁴ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, I, 380; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 369; a.mlf., *Takrîb*, 225; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 419.

³⁸⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 225.

³⁸⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IV, 251; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 369.

³⁸⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 307; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 195; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 350.

³⁸⁸ Metin ve senedleriyle beraber yüz bin hadîsi, cerh ve ta'dil yönleriyle beraber ezberleyen hadîs bilginlerine denir. Bk., Aydınlı, *Hadîs Istılahları*, s. 66; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 116.

³⁸⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 307; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 195.

³⁹⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, 373; İbn Sa'd, *et-Tabakât* VII, 350; el-Va'ız, *Târîhu esmâ*, 165.

³⁹¹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 307; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 195.

2.1.5.1.20. Ahmed b. Ömer b. Hafs el-Vekî'î Ebû Ca'fer el-Kûfî (ö. 235/850)³⁹²: Hâfız'dır.³⁹³ Sika'dır.³⁹⁴ Faziletli, akıllı ve delil alınabilir birsidir.³⁹⁵

2.1.5.1.21. İshak b. İbrahim Ebû Ya'kûb el-Hanzelî İbn Râhuye el-Mervezî (ö. 237/852)³⁹⁶: *Sika*, *Fakih* ve (مأمون) *Me'mûn*³⁹⁷ birisidir.³⁹⁸ İbn Ebî Hatim'in naklettiğine göre aynı zamanda o, (امام) *İmâm*'dir.³⁹⁹ Fıkhi, hafızası, sıdkı, verası, zühdü ve ilme olan merakıyla ün yapmıştır. Ahmed b. Hanbel onu, (وقال أحمد إسحاق إمام من أئمة) (المسلمين) ümmetin İmâm'ı olarak nitelendirmiştir.⁴⁰⁰ Zehebî onun *Sika* ve *Hüccet* birisi olduğunu, ancak ömrünün sonlarına doğru kendisinde hafıza bozukluğunun (أنه تغير قبل / موته اختلط في آخر عمره / *İhtilât*⁴⁰¹ vaki olduğunu nakleder.⁴⁰² İbn Hacer'de onu *Sika*, *Hâfız* ve *Müctehid* olarak nitelemiştir.⁴⁰³

2.1.5.1.22. Haccâc b. Yûsuf eş-Şa'ir es-Sekafî Ebû Muhammed el-Bağdâdî (ö. 259⁴⁰⁴/873): *Hâfız* ve *Sika* birisidir.⁴⁰⁵ Ancak Nesâî, onun *Sika* ve *Me'mûn*⁴⁰⁶ olmadığını söyler.⁴⁰⁷

2.1.5.1.23. Abdülmelik b. Abdulhamîd b. Meymûn b. Mihrân el-Cezerî (Ebu'l-Hasan el-Meymûnî)⁴⁰⁸ (ö. 274/888)⁴⁰⁹: *Hâfız* ve *Fakih* birisidir.⁴¹⁰ Fıkhi Ahmed b. Hanbel'den tedris etmiştir. Onun öğrencisidir.⁴¹¹ Ondan da Nesâî, Ebû 'Avâne ve Ebû

³⁹² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 200; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, I, 412.

³⁹³ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 200.

³⁹⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, 83; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, I, 412.

³⁹⁵ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, I, 412.

³⁹⁶ el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, II, 373; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 190-1; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 191; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 115; Zehebî, *Mizân*, I, 333; İbnu'l-Keyâl, *el-Kevâkibu'n-neyyirât men ihteleta mine'r-rivâti's-sikât*, I, 16; İbn Hacer, *Takrîb*, 99.

³⁹⁷ **Me'mûn**: Bir ta'dîl lafzıdır. Böyle bir râvînin rivâyet ettiği hadîs i'tibâr için alınır. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 95; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 216.

³⁹⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 190; Zehebî, *Mizân*, I, 333.

³⁹⁹ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, II, 209.

⁴⁰⁰ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 191; krş., İbn Hibbân, *es-Sikât*, VIII, 115; Zehebî, *Mizân*, I, 333.

⁴⁰¹ **İhtilât**: Yaşlanma ve buna benzer nedenlerle hafıza bozukluğuna düşürmek. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 73; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 147.

⁴⁰² Zehebî, *Mizân*, I, 333; ayrıca bk., İbnu'l-Keyâl, *el-Kevâkibu'n-neyyirât men ihteleta mine'r-rivâti's-sikât*, I, 16; el-Halebî, *el-İğtibât*, I, 54; İbn Hacer, *Takrîb*, 99.

⁴⁰³ İbn Hacer, *Takrîb*, 99.

⁴⁰⁴ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 248.

⁴⁰⁵ Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 248; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, III, 168.

⁴⁰⁶ Bir ta'dîl lafzıdır. Böyle bir râvînin hadîs i'tibâr için alınır. Bk., Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 95; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 216

⁴⁰⁷ İbn Hacer, *Lisân*, II, 180.

⁴⁰⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 355; a.mlf., *a.g.e.*, XII, 77; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, V, 358.

⁴⁰⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 355; Zehebî, *Siyer*, XIII, 89.

⁴¹⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 355; Zehebî, *el-Kâşif*, I, 666.

⁴¹¹ Zehebî, *Siyer*, XIII, 89.

Bekir b. Ziyâd hadîs almıştır.⁴¹² Nesâî, Ebû Hatim ve birçok kişi onu *Sika* olarak nitelendirir.⁴¹³ Zehebî onu *Allâme, İmâm, Hâfız* ve *Fakîh* olarak niteler. O, kendi zamanının *Müftî*'sidir.⁴¹⁴

2.1.5.1.24. Yûnus b. Erkâm Sinan el-Basrî⁴¹⁵ (ö. ?): Buhârî'ye göre, Şiîliğe meyilli birisidir.⁴¹⁶ Ayrıca Buhârî'ye göre hadîs rivâyetiyle tanınmış (*معروف الحديث*) birisidir.⁴¹⁷ *Leyyinu'l-hadîs*, (*لين الحديث*)⁴¹⁸ olduğunu söyleyenler de var.⁴¹⁹

2.1.5.1.25. Simâk b. Ubeyd b. el-Velîd el-'Absî (ö. ?): İbn Hacer İbn Hibban'ın onu, *es-Sikat*'ında zikrettiğini söyler.⁴²⁰

2.1.5.1.26. el-Velîd b. Ukbe b. Nizâr el-'Ansî (ö. ?)⁴²¹: İbn Hacer onu, *Meçhul* (*مجهول*) olarak niteler.⁴²²

2.1.5.1.27. Ebû Meryem Kays es-Sakafî el-Medâyinî el-Kûfî (ö. ?)⁴²³: *Sika* birisidir.⁴²⁴ İbn Hibbân'da onu *Sikat*'tan saymıştır.⁴²⁵ *Meçhul* olduğunu söyleyenler de vardır.⁴²⁶

2.1.5.1.28. Riyah b. el-Hâris Ebu'l-Müsennâ en-Neha'î el-Kûfî (ö. ?)⁴²⁷: *Tabîin*'dendir⁴²⁸ ve *Sika* birisidir.⁴²⁹ Hz. Ömer (r.a.)'le beraber hac ettiklerine dair rivâyetler vardır.⁴³⁰

⁴¹² Zehebî, *el-Kâşif*, I, 666.

⁴¹³ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 355; Nesâî *es-Sünen*'inde ondan rivâyetlerde bulunmuştur. Zehebî, *Siyer*, XIII, 89; ayrıca bk., Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 267.

⁴¹⁴ Zehebî, *Siyer*, XIII, 89.

⁴¹⁵ Buhârî, *et-Tarih*, VIII, 410.

⁴¹⁶ Buhârî, *et-Tarih*, VIII, 410; krş., İbn Hacer, *Ta'cil*, 459; a.mlf., *Lisânu'l-mîzân*, VI, 331.

⁴¹⁷ İbn Hacer, *Ta'cil*, 459.

⁴¹⁸ *لين الحديث*, **Leyyinu'l-Hadîs**: Cerhin en hafîf derecesidir. Adâlet vasfını yitirmeyen râvîlerde görülen bir kusuru için kullanılan bir tabirdir. Böyle birisinin hadîsi i'tibâr için alınır. Bk., Aydınlı, *Hadis İstilahları*, s. 88; Uğur, *Hadis Terimleri*, s. 202.

⁴¹⁹ Zehebî, *Mîzân*, VII, 311; a.mlf., *el-Muğnî*, II, 765; İbn Hacer, *Ta'cil*, 459; a.mlf., *Lisânu'l-mîzân*, VI, 331.

⁴²⁰ İbn Hacer, *Ta'cil*, 168; bk., İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 426.

⁴²¹ İbn Hacer, *Lisân*, VII, 426; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXXI, 62.

⁴²² İbn Hacer, *Lisân*, VII, 426; a.mlf., *Takrîb*, 583; a.mlf., *Tehzîb*, XI, 127; ayrıca bk., Zehebî, *el-Kâşif*, II, 353; a.mlf., *Mîzân*, VII, 135.

⁴²³ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 252.

⁴²⁴ Nesâî onu *Sika* olarak niteler. Zehebî, *Mîzân*, VII, 426; a.mlf., *Lisân*, VII, 482; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 252.

⁴²⁵ İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 252.

⁴²⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, 672.

⁴²⁷ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 399; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 258.

⁴²⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 258.

2.1.5.1.29. Haneş b. el-Hâris b. Lakî en-Neha'î el-Kûfî (ö. ?)⁴³¹: Onu, *Sika*, (صالح الحديث) *Sâlihu'l-hadîs* olarak niteleyenler olduğu gibi⁴³², (ليس به بأس) *Leyse bihi be's/Hadîsinde bir sakınca yoktur* diyenlerde vardır.⁴³³

2.1.6. Ebu't-Tufeyl'den (ö. 100/719) Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Ebu't-Tufeyl rivâyetlerinde de Gadîr-i Hum mevki zikredilmektedir. Ebu't-Tufeyl'den gelen rivâyetlerin râvîleri için, hadisleri alınamaz şekilde bir ifade kullanılmamıştır.

2.1.6.1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)'in *Müsned*'inde Ebu't-Tufeyl'den Gadîr-i Hum Olayını Rivâyet Eden Râvîlerin İncelenmesi

2.1.6.1.1. Habîb b. Ebî Sâbit Kays b. Dînar Ebû Yahya el-Kûfî (ö. 119/737): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 100.

2.1.6.1.2. Ebû Muhammed Süleyman b. Mihran el-A'meş el-Esedî el-Kahilî el-Kûfî (ö. 149/ 765): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 93.

2.1.6.1.3. Fıtr b. Halîfe el-Hennât el-Kûfî (ö. 153/770): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 112.

2.1.6.1.4. Şerîk b. Abdillâh en-Nehâî el-Kadî el-Kûfî (ö. 177/793): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 102.

2.1.6.1.5. Yahya b. Âdem b. Süleyman Ebû Zekeriyya el-Kûfî (ö. 203/819): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 113.

2.1.6.1.6. Hüseyin b. Muhammed b. Behrâm Ebû Ahmed el-Mervezî (ö. 213–214/829)⁴³⁴: *Sika* birisidir.⁴³⁵ Hadîs ulemasındandır. Nesâî onun için *Leyse bihi be'se'* (ليس به بأس) demiştir.⁴³⁶

2.1.6.1.7. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218–219/833–4): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 96.

⁴²⁹ Zehebî, *el-Kâşif*, I, 399; İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 258.

⁴³⁰ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 258; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, IX, 256.

⁴³¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 50.

⁴³² İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 50; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, III, 291; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VI, 354.

⁴³³ İbn Hacer, *Tehzîb*, III, 50.

⁴³⁴ Zehebî, *Siyer*, X, 216.

⁴³⁵ el-'Iclî, *Ma'rîfetu's-sikat*, I, 303.

⁴³⁶ Zehebî, *Siyer*, X, 216.

2.1.6.1.8. Ali b. Hakîm el-Evdî Ebu'l-Hasan el-Kûfî (ö. 231/846): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 104.

2.1.6.1.9. İshak b. İbrahim Ebû Ya'kûb el-Hanzelî İbn Râhuye el-Mervezî (ö. 237/852): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 115.

2.1.6.2. İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın *Sahih*'inde Gadîr-i Hum Olayını Ebu't-Tufeyl'den Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.6.2.1. Fıtr b. Halîfe el-Hennât el-Kûfî (ö. 153/770): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 112.

2.1.6.2.2. Yahya b. Âdem b. Süleyman Ebû Zekerriyya el-Kûfî (ö. 203/819): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 113.

2.1.6.2.3. Ebû Nu'aym Fadl b. Dükeyn et-Temîmî el-Kûfî (ö. 218–219/833–4): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 96.

2.1.6.2.4. İshak b. İbrahim Ebû Ya'kûb el-Hanzelî İbn Râhuye el-Mervezî (ö. 237/852): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 115.

2.1.7. Sa'd b. Ebî Vakkâs (ö. 55/676)'tan Gelen Rivâyetlerin Râvîleri

Sa'd b. Ebî Vakkâs rivâyetlerinde, Muaviye olayını anlatan hadîslerde göze çarpan husus şudur: Mevlâ Hadîsi, Menzile hadîsi ve Allah Rasûlünün Hayber kuşatmasında Hz. Ali hakkında söylediği övücü ve kahramanlığını ortaya koyucu sözleri birlikte zikredilmiştir. Ayrıca Gadîr-i Hum olayı, detaylı olmasa da, Cuhfe günü ifadesiyle rivâyet edilmiştir.

Sa'd'dan gelen rivâyetlerin râvîleri için, hadisleri alınamaz şeklinde bir cerh lafzı da bulunmamaktadır.

2.1.7.1. İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'inde Gadîr-i Hum Olayını Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan Rivâyet Eden Râvîlerin Tahlili

2.1.7.1.1. Abdurrahman b. Sâbit el-Mekkî (ö. 118/736)⁴³⁷: *Tabiîn*'dendir. *Sikâ* birisidir.⁴³⁸ Söylenildiğine göre o, hiçbirisini idrak etmediği halde, Hz. Ömer, Sa'd b.

⁴³⁷ İbn Hacer, *Tehzib*, VI, 163; a.mlf., *Takrîb*, 340.

Ebî Vakkâs, Abbas, Muâz b. Cebel ve Ebî Sa'lebe'den rivâyetlerde bulunmuştur.⁴³⁹ Yani o, (إرسال) *Irsâl*⁴⁴⁰ yapan birisidir.⁴⁴¹

2.1.7.1.2. Mûsa b. Müslim et-Tahhân Ebû İsa el-Kûfî (ö. ? /)⁴⁴²: *Sikâ* birisidir.⁴⁴³ Çok muttaki birisidir. Secde ederken vefat ettiği söylenir.⁴⁴⁴ Onun hakkında (لا بأس به) *La be'se bihi'* de denilmiştir.⁴⁴⁵

2.1.7.1.3. Muhammed b. Hazm Ebû Muaviye ed-Darîr el-Kûfî (ö. 195/811): Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 95.

2.1.7.1.4. Ali b. Muhammed b. İshak b. Ebî Şeddâd et-Tenâfisî el-Kûfî (ö. 233/848)⁴⁴⁶: Râvînin tahlili yukarıda geçti. Bk. s. 107.

2.2. Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Muhteva Tahlili

Bu başlık altında, konuyla alakalı rivâyetlerin muhteva tahlilleri yapılacaktır. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i, İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'i, Tirmizi (ö. 279/893)'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın *Sahih*'i temel alınarak, rivâyetlerin sened tahlilleri yapılırken râvîlerle ilgili iki özellik dikkati çekmektedir. Bu özellikler şunlardır:

2.2.1. Gadîr-i Hum Hadisini Rivâyet Eden Râvîlerin Irak Bölgesinden Olmaları

Gadîr-i Hum hadisesini nakleden râvîlerin tamamına yakını Irak (Kûfe, Basra) bölgesindedir. Hatta sened zincirindeki Sahâbîler den olan [İmrân b. Husayn (ö. 52–3/673)⁴⁴⁷, Büreyde el-Eslemî (ö. 63/684)⁴⁴⁸, Zeyd b. Erkâm (ö. 66, 68/686, 688)⁴⁴⁹, el-

⁴³⁸ el-'Iclî, *Ma'rifetu's-sikat*, II, 77; İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, V, 240; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 163; a.mlf., *Takrîb*, 340.

⁴³⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 163.

⁴⁴⁰ *Irsâl*: Senedde bir veya birkaç râvînin düşürülmesine denir. Özellikle de Tabîîn'den olan birisinin, Sahâbî râvîyi atlayarak, doğrudan Rasûlullah'dan hadîs rivâyet etmesine denir. Aydınlı, *Hadîs İstılahları*, s. 76; Uğur, *Hadîs Terimleri*, s. 163–5.

⁴⁴¹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 163; a.mlf., *Takrîb*, 340.

⁴⁴² İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VIII, 158; Zehebî, *Mîzân*, VI, 563; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXIX, 152.

⁴⁴³ Zehebî, *Mîzân*, VI, 563; a.mlf., *el-Kâşif*, II, 308; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 331; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXIX, 152.

⁴⁴⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 331; a.mlf., *Takrîb*, 554; Zehebî, *el-Kâşif*, II, 308; el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*, XXIX, 152.

⁴⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, 554.

⁴⁴⁶ İbn Ebî Hatim, *el-Cerh*, VI, 202; Suyûtî, *Tabakâtu'l-huffâz*, 197.

⁴⁴⁷ İmrân b. Husayn *Basra*'yı mesken tutmuştur. (, تحول إلى البصرة إلى أن مات بها , وقيل سنة ثلاث مات سنة اثنتين وخمسين , تحول إلى البصرة إلى أن مات بها ,) İbn Hacer, *el-İsâbe*, IV, 705.

Berâ b. Âzib (ö. 72/692)⁴⁵⁰] Irak bölgesini mesken tutmuş kişilerdir.⁴⁵¹ Irak bölgesinin hadîs alma yöntemleriyle, Hicaz bölgesinin hadîs alma yöntemleri/şekilleri birbirinden tamamen farklıdır. Merkeze uzak olmak gibi etkenler yöntem farklılığına sebep teşkil etmiştir. Bu nedenle de bu râvîlerin, buldukları ortamın sosyo-kültürel yapısı, onların hadîs alma ve nakletme usûllerine yansımış olabilir.

2.2.2. Gadîri Hum Hadisini Rivâyet Eden Râvîlerin Hemen Hepsinin Cerh Edilmiş Olmaları ve Aynı Çevreden Gelmiş Olmaları

Gadîr-i Hum hadîsini nakleden râvîlerde dikkati çeken bir özellik de, hemen hepsinin bir cerh lafzına muhatap olmasıdır. Bu durum, hadîşçileri, bu râvîlerden gelen bütün rivâyetlere karşı temkinli davranmaya itmiştir. Ancak hadisçiler, bu kişilerden gelen rivâyetleri almamazlık etmemişlerdir.

Ayrıca, araştırmada dikkati çeken bir durum da, adı geçen olayı nakleden tüm râvîlerin, belirli bir çevreden gelmiş kişiler olmalarıdır. Bu gerçeklik, Allah Rasûl'ün hadîslerinin, belirli bir kısmının onlara ulaştığı fikrini/kanaatini ortaya çıkarmış oluyor. Nihayetinde kendilerine ulaşan hadîsler sınırlı olunca, olaylara karşı geliştirdikleri tepkiler de, yaşadıkları sosyal çevrenin bakış açısıyla ve kendilerine ulaşan hadisler nispetince olmuştur.

Olayın Sünnî hadis kitaplarından Buhârî ve Müslim'de geçmeyip, diğerlerinde geçmesini ilginç bir şekilde değerlendirmeye tabi tutanlar olmuştur. Onlara göre bunun sebebi, (Gadîr ve/veya Mevlâ hadisini eserlerine alan) bu âlimlerin Emevîler'in zulüm kokan yönetimlerine tepkileridir.⁴⁵² O zaman, adı geçen âlimlerin, bu tepkilerine binaen Ehl-i Beyt'in tarafını desteklemek adına hadîs uydurdukları ya da, sahîh-sakîm ayrımı yapmaksızın, Ehl-i Beyt'i öven tüm haberleri, hadîs adı altında eserlerine aldıkları sonucu çıkmış oluyor. Bu, hem sağlıklı bir sonuç değil, hem de adı geçen hadîsleri kitaplarına alan âlimleri itham etmekle eşdeğerdir. Buhârî *Tarihinde*, *Sahihine* almadığı

⁴⁴⁸ Büreyde el-Eslemî, Hz. Ali'yle beraber *Siffîn*'e katılmışlardır. (شهد صفين من الصحابة مع علي وقتل بها) , (وسكن البصرة , مات سنة ثلاث وستين , Ibn Hacer, *el-İsâbe*, I, 286.

⁴⁴⁹ Zeyd b. Erkâm'da Hz. Ali'yle beraber *Siffîn*'e katılmışlardır. (شهد صفين مع علي ومات بالكوفة أيام المختار) , (سنة ست وستين وقيل سنة ثمان وستين , Ibn Hacer, *el-İsâbe*, II, 589.

⁴⁵⁰ el-Berâ b. Âzib *Cemel*, *Siffîn* ve *Nehrevân* savaşlarına şahit olmuştur. (شهد البراء مع كل الجمل وصفين) , (وقتال الخوارج ونزل الكوفة وابتنى بها دارا ومات في إمارة مصعب بن الزبير وأرخه بن حبان سنة اثنتين وسبعين , Ibn Hacer, *el-İsâbe*, I, 278,

⁴⁵¹ Ateş, Ali Osman, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, s. 131.

⁴⁵² Ateş, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, s. 130–135.

halde, bu konuyu işlemiştir. Müslim de yer belirtmeksizin ve Mevla rivâyetini dâhil etmeksizin Sakaleyn hadisini (Kitabullah ve Ehl-i Beyt olarak) *Sahihinde* işlemiştir.

Gadîr-i Hum hadisesi öncesi durumlar, Gadîr-i Hum mevkiinde Allah Rasûlü'nün hitabesi ve Gadîr-i Hum sonrası meydana gelen vakalar, bütüncül bir perspektiften tahlil edilmelidir. Zira bir olay değerlendirilirken öncesi ve sonrasıyla ele alınmalıdır. Aksi takdirde verilen her hüküm, tarihi zeminde bir gerçeklik olarak yaşanan olayları, kendi mecrasından alıp, yeni bir kurguya dönüştürebilir. Bu da tarihteki olayların, bilerek veya bilmeyerek, ihtilaflara yol açacak şekilde değerlendirilmesine yol açabilir. Bu durum, ne tarihte bu olayları yaşayanlara, ne de bunu tartışan kesimlere bir fayda sağlayacaktır. Gadîr-i Hum olayı da bu minval üzere değerlendirilmelidir.

2.2.3. Gadîr-i Hum'da Hz. Ali'ye İmametın Tebliği Meselesi

Rivâyetlere bütün olarak bakıldığında, Allah Rasûlü'nün (a.s.), adı geçen mevkide, Hz. Ali (k.v.) hakkında söylediği sözlerin, onun imâmetine/hilafetine delâlet etmediği anlaşılmaktadır. Eğer böylesi bir durumun gerçekliği olmuş olsaydı, Hz. Ali her bulunduğu ortamda bunu dile getirir, Hz. Peygamber (a.s.) tarafından kendisine verilen bu hakkından asla vazgeçmezdi.⁴⁵³ Aynı zamanda Hz. Ali'ye atfedilen ünlü *Nehcü'l-belaga* adlı eserde, kendisinin, Hz. Peygamber (a.s.) tarafından imâm/halife tayin edildiğine ve öncekilerin, kendisinin hakkını gasp ettiklerine dair Hz. Ali (k.v.)'nin bir ifadesi bulunmamaktadır. Diğer yandan, Hz. Ali'nin ağzından, hayatının hiçbir evresinde (ne halife olmadan önceki devrede, ne de hilafeti devraldıktan sonraki devrede), Allah Rasûlü'nün, kendisini, ümmet üzerine halife tayin ettiğine dair bir kelam çıkmamıştır.⁴⁵⁴

Hz. Ali gibi bu uğurda mücadele etmiş olan Hz. Hasan'ın ve bu yolda şehit düşünceye kadar mücadelesinden vazgeçmeyen Hz. Hüseyin'in ağzından da bu yönde bir kelam işitilmemiştir. Tarihi gerçekler de gösteriyor ki Hz. Hasan, ortam huzur bulsun diye hilafeti Muaviye'ye kendi isteğiyle devretmiştir. Eğer bu yönde bir nas bulunmuş olsaydı, her ne pahasına olursa olsun Hz. Hasan, hilafetten asla feragat etmezdi.

⁴⁵³ Zuhaylî, *İslâm Fıkhi*, VIII, 403.

⁴⁵⁴ Gümüšoğlu, *İmâmet ve Hilafet*, s. 129.

Peygamber, imamet gibi önemli bir meselede, birçok anlama gelen ve ümmetin ihtilafına ve kendi en yakınlarının hakkının gasp edilmesine sebebiyet veren bir kelimeyi kullanmış olması düşündürücüdür. Eğer Hz. Muhammed (a.s.), adı geçen mevkide, Hz. Ali'nin imametini kastetmiş olsaydı, daha net ve açık ifadelerle ve hiçbir ihtilafa ve tereddüde mahal bırakmayacak şekilde bildirirdi. Bu durumu, *et-Tabakât*'ta nakledildiğine göre⁴⁶¹, Hz. Ali'nin torunlarından olan Hasan el-Müsennâ çok güzel bir şekilde özetlemiştir: “Eğer Allah Rasûlü (a.s.), **‘ben kimin mevlâsıysam, Ali’de onun mevlâsıdır**, cümlesiyle emirliği/hilafeti kastetmiş olsaydı, namaz, oruç, zekât ve hacca ilgili hükümleri açıkça belirttiği şekliyle bunu da belirtir ve **“Ey insanlar, bu (Ali) benden sonra sizin halifenizdir”** buyururlardı. Hiç şüphesiz Allah Rasûlü (a.s.), müslümanların en fasih olanı ve onlar içerisinde en açık konuşanıdır.”⁴⁶²

Allah Rasûlü'nün ‘Mevlâ’ kelimesini hilafet manasında kullandığını varsayarsak⁴⁶³ bu durumda Hz. Ali dâhil, onu halife olarak seçmeyen tüm ashâb, zan altında bırakılmış olur. Bu da hem tarihi gerçeklere, hem de İslâm'ın özüne ters düşen bir durumdur. Şöyle ki Veda Haccında hazır bulunan tüm ashâbın hiç tartışmasız Hz. Ali'yi halife olarak seçmesi ve hiçbirinin ona biat etmekten kaçınmaması gerekirdi.

2.2.5. Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum'da Ehl-i Beytini Ümmetine Emanet Etmesi

İslâm'ın genel mantığı ve o zaman ki durum göz önüne alındığında, Hz. Muhammed (a.s.)'in, Gadîr-i Hum'da Hz. Ali'yi yerine halife tayin etmediği aşikârdır. Allah Rasûlü burada, Ehl-i Beytini ümmetine emanet etmiştir. Özellikle de Hz. Ali gibi faziletli birisiyle münakaşa etmemelerini istemiştir. Gadîr-i Hum'da Allah Rasûlü'nün, Hz. Ali'yi öven sözleri üzerine Hz. Ömer'in, Hz. Ali'yi tebrik etmesi de onun halifeliği bağlamında değildir. Hz. Ömer, Hz. Ali'yi, Allah Rasûlü'nün övgüsüne mazhar olduğundan dolayı kutlamıştır. Eğer Hz. Ömer (r.a.)'in, Hz. Ali (k.v.)'yi kutlaması, imamet/hilafet bağlantılı bir durumdan kaynaklanmış olsaydı, Hz. Ömer, iki üç ay sonra Hz. Ebû Bekir'i hilafete getirmede istekli davranmazdı. Gadîr-i Hum'daki bu olayı mutlaka gündeme getirirdi. Ancak Şia'ya göre, Hz. Ömer ve yandaşları önceden hilafet

⁴⁶¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 320.

⁴⁶² İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 320; Açikel, *Ehl-i Beyt*, s. 243; “Gadîr-i Hum Hadisesi ve Çelişkiler,” <http://www.alevileriz.biz/showthread.php?t=23766>.

⁴⁶³ Mevlâ kelimesinin değişik kullanımları için bk., Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, VIII, 405.

konusunda anlaşmalı bir tutum içerisinde olduklarından Gadîr-i Hum'daki meseleyi gizlemişlerdir.

Gadîr-i Hum'da geçen rivâyetlerin içeriği tahlil edildiği zaman görülecektir ki, olay, bir hilafet meselesinden öte, öncesinde meydana gelen bazı tartışmaların değerlendirilmesi ve bu tartışmalara Allah Rasûlü'nün son noktayı koymasından ibarettir. Allah Rasûlü, Hz. Ali hakkında kendisine ulaşan tartışmaları değerlendirmiş, her ne kadar burada geçen rivâyetlerde bahsedilmese de, büyük ihtimalle konu hakkında Hz. Ali'yle de istişare etmiş (özellikle de cariye hususunda), sonuçta Hz. Ali'nin hakkaniyetine karar vererek, toplumu aydınlatmış ve Hz. Ali'ye yönelik ashâbın bir kısmından yükselen itirazı bertaraf etmiştir.

2.2.6. Gadîr-i Hum Rivâyetleri Arasındaki Farklar

Araştırmanın Birinci Bölümünde de görüldüğü üzere, Gadîr-i hum olayını nakleden rivâyetler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bazı rivâyetlerde olayın geçtiği Gadîr-i Hum mevki zikredilirken,⁴⁶⁴ bazılarında ise, olayın geçtiği yerden bahsedilmeksizin, sadece hadîsin meşhûr olan “**Ben kimin mevlâsıysam, Ali'de onun mevlâsıdır**” kısmı zikredilmiştir.⁴⁶⁵

Rivâyetlerdeki diğer bir farklılık da, *Mevlâ* ve *Velî* kelimelerinde kendini göstermektedir. Bazı rivâyetlerde *Mevlâ* kelimesi geçerken (“**Ben kimin mevlâsıysam Ali'de onun mevlâsıdır**”),⁴⁶⁶ bazılarında ise *Velî* kelimesi (“**Ben kimin velisiysem Ali'de onun velisidir**”)⁴⁶⁷ geçmektedir.

Gadîr-i Hum hadislerinde *Mevlâ* ve *Velî* kelimelerinin kullanılarak, değişik iki lafızla rivâyetlerin kaynaklarda nakledilmiş olması, iki sebepten ileri gelmiş olabilir. Birincisi:

⁴⁶⁴ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366, 368, 372, 374; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118, 119, 152, IV, 281, 368, 370, 372; İbn Mâce, *Mukaddime*, 43; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 51, 130, 135–6, 154; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 173, V, 170, 175, 194–195; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 376; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 118; el-Mizzî, *Tehzibu'l-kemâl*, XI, 97.

⁴⁶⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, V, 366, krş., V, 361; krş., a.mlf., *Fedâil*, II, 598; Nesâî, *Menâkıb*, 136; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 105.

⁴⁶⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 361, 366, 419; krş., a.mlf., *Fedâil*, II, 572, 598; Nesâî, *Menâkıb*, 136; Makdisî, *el-Muhtâre*, II, 105; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 366; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, IV, 173.

⁴⁶⁷ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 361; a.mlf., *Fedâilu's-Sahâbe*, II, 569; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, VI, 365, 366; Nesâî, *Menâkıb*, 45; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, III, 179.

hadîsi rivâyet eden râvîlerin metinleri farklı hatırlamaları, ikincisi ise: bu hadisleri rivâyet eden râvîlerin bu iki kelimeyi müradif kullanmış olmaları ihtimalidir.

Diğer bir farklılık da, Hz. Ali'nin, Allah Rasûlü'nün (a.s.) Gadîr-i Hum'da söylediklerini insanlardan istemesi üzerine nakledilen rivâyetlerde görülmektedir. Hz. Ali'nin isteği üzerine, Allah Rasûlü'nün, Gadîr-i Hum'da, Hz. Ali hakkında söylediklerine şahitlik edenlerin sayılarında da farklılık göze çarpmaktadır. Bazı rivâyetlerde bu olaya şahitlik eden kişi sayısı beş ya da altı,⁴⁶⁸ bazılarında on iki,⁴⁶⁹ bazılarında on üç,⁴⁷⁰ bazılarında bu sayı otuz kişi,⁴⁷¹ bazılarında ise insanların çoğu⁴⁷² şeklinde nakledilmektedir.

Hz. Ali'nin Rahabe'de, Allah Rasûlü'nün Gadîr-i Hum'da kendisi hakkında söyledikleriyle ilgili insanlardan şahitlik istemesi, şahitlik edenlerin de rivâyetlerde az olması, Hz. Ali (k.v.) hakkında adı geçen yerde Hz. Peygamber (a.s.)'in sadece ilgili kişilere hitap ettiği, Hz. Ali ve diğerleri arasındaki problemi, o an için tatlıya bağladığı kanaatini güçlendirmektedir. Gadîr-i Hum'da gerçekten tüm ashâba yönelik bir hutbe irad edildiyse, neden o kadar kişi içerisinde sadece sayılı birkaç kişi kalkıp şahitlikte bulunsun. Geri kalan sahâbiler, bu durumu gizleme ihtiyacı mı hissettiler. Madem Allah Rasûlü (a.s.), bütün Müslümanların toplanıp dinlediği bir hutbe irad etti. Ve bütün ashâb bu durumdan haberdar edildi. Sonradan Hz. Ali bu meseleyle irtibatlı olarak neden şahitlik isteme gibi bir durumla karşı karşıya kalsın?

Bazı rivâyetlerde Yemen seferinde Hz. Ali'yle diğerlerinin arasındaki anlaşmazlığın sebebinin, bir cariye olayı olduğu nakledilir.⁴⁷³ Ancak bu hadise hakkındaki rivâyetler arasında da farklar mevcuttur. Bazı rivâyetlerde cariye olayı bizzat zikredilirken,⁴⁷⁴ bazılarında ise cariyeden bahsedilmeksizin sadece Hz. Ali'nin seferde yaptıkları

⁴⁶⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 366; Nesâî, *Menâkıb*, 131.

⁴⁶⁹ Makdisî, *el-Muhtare*, II, 464, 479, 481, III, 937, 1078; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 368; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118; bazı rivâyetlerde bu on iki kişinin Bedir ashabından (فقام اثنا عشر بدرية) oldukları da belirtilir. Bk., Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, I, 88, 119; ayrıca krş., İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, *Fedâil*, 368; Taberânî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, V, 175.

⁴⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 84, 88.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IV, 370; krş., a.mlf., *Fedâil*, II, 682; ayrıca bk., Nesâî, *Menâkıb*, 136, 154; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 376.

⁴⁷² Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, IV, 370.

⁴⁷³ Tayalisî, *Müsned*, I, 111, ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; Heysemî, *Mevârid*, I, 543; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Nesâî, *Menâkıb*, V, 45, 132.

⁴⁷⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 356; krş., Nesâî, *Menâkıb*, 133; Heysemî, *Mecma*, IX, 103; a.mlf., *Mevârid*, I, 543..

dolayısıyla anlaşmazlığa düştükleri ve Hz. Ali'yi, Hz. Peygamber'e şikâyet ettikleri nakledilir.⁴⁷⁵ Aynı olayı anlatan rivâyetlerde göze çarpan diğer bir farklılık da, Hz. Ali'yi, Allah Rasûlü'ne şikâyet meselesinde görülmektedir. Bazı rivâyetlerde, Hz. Ali'nin, seferde yaptığı davranışı, dört kişinin aralarında anlaşarak Allah Rasûlü'ne teker teker şikâyet ettikleri⁴⁷⁶ nakledilirken, bazılarında ise Hz. Büreyde'nin, Hz. Ali'de gördüğü davranışı, bizzat kendisinin, Allah Rasûlü'ne şikâyet ettiği⁴⁷⁷ nakledilmektedir. Bu sefer olayını anlatan rivâyetlerde görülen başka bir farklılık da, bazı rivâyetlerde Allah Rasûlü'nün, bu seferde iki komutan (biris Hz. Ali'dir, diğeri Halid b. Velîd) tayin ettiği geçerken,⁴⁷⁸ bazılarında bundan hiç bahsedilmeksizin Hz. Ali'nin bu seferdeki davranışı ve olayın Hz. Peygamber'e şikâyet edilmesi⁴⁷⁹ nakledilmektedir. Bu rivâyetlerdeki diğer bir farklılık da, seferin adıyla ilgilidir. Bazılarında bu Yemen seferi⁴⁸⁰ olarak nakledilirken, bazılarında ise, Allah Rasûlü'nün, Hz. Ali'yi, bir orduyla (sefere) gönderdiğinden⁴⁸¹ bahsedilmektedir. Amr b. Şâs el-Eslemî rivâyetinde ise Amr'ın, Hz. Ali'yle beraber Yemen'e gittiğinden ve onda gördüğü hoş olmayan davranışları Peygamber mescidinde ortaya koyduğundan ve bunu da Hz. Peygamber'in işitip, ashâbını Hz. Ali'ye eziyet etmekten sakındırarak bu durumdan duyduğu memnuniyetsizliğini dile getirdiğinden bahsedilir.⁴⁸² Aynı zamanda Yemen seferi, bu seferde yaşananlar ve şikâyetler üzerine Allah Rasûlü'nün, Hz. Ali hakkında ve onun lehinde kullandığı ifadeler göz önüne alındığında, Gadîr-i Hum olayının, bu seferden sonra meydana geldiği ağırlık kazanmaktadır. Burada dikkati çeken başka bir nokta da, hadisenin Yemen seferi dönüşü gerçekleştiği belirtilmiş iken, Büreyde'nin Yemen seferi sonrasında Hz. Peygamber (a.s.) ile konuşmalarının nerede geçtiğinin belli olmamasıdır.

Hadisin meşhûr olan kısmı haricindeki bölümde de farklılık görülmektedir. Bazı rivâyetlerde **“Ben kimin mevlâsı isem Ali'de onun mevlâsıdır. Allah'ım, onu seveni**

⁴⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 436, 437, V, 347; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Tayalisî, Ebû Dâvud, *Müsned*, I, 111; Nesâî, *Menâkıb*, 132, V, 45; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Heysemî, *Mevârid*, I, 543.

⁴⁷⁶ Tayalisî, *Müsned*, I, 111, ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 437; Nesâî, *Menâkıb*, 45; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; Heysemî, *Mevârid*, I, 543.

⁴⁷⁷ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, VI, 374, 2004 baskısında *Fedâil*, 154; ayrıca bk., Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 347, 350; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 356; krş., Nesâî, *Menâkıb*, 133; Heysemî, *Mecma*, IX, 103, 127-129.

⁴⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, V, 347; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130, 132; Heysemî, *Mevârid*, I, 543.

⁴⁸⁰ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, *Fedâil*, 374, 2004 baskısında *Fedâil*, 154; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 347, 356; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130, 132-3; Hâkim, *el-Müstedrek*, III, 119; Heysemî, *Mecma*, IX, 127-129.

⁴⁸¹ Tayalisî, Ebû Dâvud, *Müsned*, I, 111; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, IV, 436, 437; Tirmizî, *Menâkıb*, 632; Nesâî, *Menâkıb*, 45, 130, 132; İbn Hibbân, *Sahih*, XV, 373; Heysemî, *Mevârid*, I, 543.

⁴⁸² Heysemî, *Mecma*, IX, 128-9.

sev, ona düşman olana düşman ol!”⁴⁸³ Şeklinde geçerken, bazılarında ise “**Ben kimin mevlâsı isem Ali’de onun mevlâsıdır. Allah’ım, onu seveni sev, ona düşman olana düşman ol! Ona yardım edene yardım et, ona sırt çevirene sen de sırt çevir!**”⁴⁸⁴ Şeklinde geçmektedir.

Kaynaklarda geçen konuyla alakalı diğer çelişkili gibi gözükten birkaç rivâyette ise, Hz. Ali (k.v.), arkadaşlarıyla bir alanda otururken, üzerinde yolculuk eseri bulunan birisinin Hz. Ali’ye “Ey Mevlâmız” diyerek selâm verdiği ve Hz. Ali’nin, bu kişiyi tanımadığı, bunun üzerine onu soruşturduğu ve bu kişinin Ebû Eyyüb el-Ensârî olduğu nakledilirken,⁴⁸⁵ aynı rivâyetin başka bir versiyonun da ise, bir heyetin Hz. Ali’ye gelerek “Ey Mevlâmız” diye selâm verdikleri nakledilir.⁴⁸⁶ Bu ikinci rivâyeti nakleden râvi, bu heyetin içerisinde Ebû Eyyüb el-Ensârî’nin de bulunduğunu nakleder. Burada büyük bir tezat vardır. Birinci rivâyette, Hz. Ali’ye selam veren sadece Ebû Eyyüb el-Ensârîyken, ikinci rivâyette selam verenin bir heyet olduğu nakledilir. Bu rivâyette göze çarpan nokta ise, Hz. Ali’nin, Allah Rasûlü’nü hicretten sonra evinde konuk eden Ebû Eyyüb el-Ensârî gibi birisini tanımamasıdır.

Gadîr-i Hum rivâyetlerinde Sünnî ve Şîî kaynaklar arasında sadece yorumlama açısından değil, metin açısından da farklılıklar mevcuttur. Bu farklılıkların en önemlisi şudur: Ehl-i Sünnetin hadis kaynaklarındaki Gadîr-i Hum ve/veya Mevlâ rivâyetlerinin hiçbirinde imametin Hz. Ali’ye ve ondan sonra onun soyundan gelenlere verildiğine dair bir karine bulunmamaktadır. Buna karşın Şîî kaynaklarda imametin Hz. Ali’den sonra kıyamete kadar onun soyundan devam edeceğine dair rivâyetler mevcuttur.⁴⁸⁷

2.2.7. Gadîr-i Hum Hadisini Kabul Etmeyenler

Gadîr-i Hum hadisini ve bu yöndeki rivâyetleri şiddetle eleştirip reddeden en önemli kişi İbn Teymiyye (ö. 728/1328)’dir. O, *Minhâcu’s-sünne*⁴⁸⁸ adlı eserinin değişik

⁴⁸³ İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 369, 2004 baskısında *Fedâil*, 143; Ahmed b. Hanbel’de geçen bir rivâyette bu son kısmın sonradan insanlar tarafından ilave edildiği belirtilmiştir. Bk., Ahmed b. Hanbel, I, 152.

⁴⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, I, 118; ayrıca bk., İbn Ebî Şeybe, *a.g.e.*, *Fedâil*, 368; Nesâî, *Menâkıb*, 154.

⁴⁸⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, *Fedâil*, 366.

⁴⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V, 419.

⁴⁸⁷ Demircan, *Gadîr-i Hum*, s. 16; Fığlalı, *İmâmiyye Şîa’sı*, s. 212.

⁴⁸⁸ Kaynakların belirttiğine göre bu eserin diğer bir adı da *Minhâcü’l-i’tidal fi nakdi kelâmi ehli’r-Râfîzî ve’l-İ’tizal*’dır. İbn Teymiyye, te’lif ettiği eserlere genelde isim vermemiştir. Eserlerine verilen isimler ya

yerlerinde İmâmet/Hilâfet, Masumiyet, diğer üç halife hakkında söylenenler ve Şîf kesimin diğer meseleleri ile ilgili konulara tartışmalı bir üslupla değinmiştir. İbn Teymiyye, her ne kadar konu hakkındaki Şîf kesimin eserlerindeki rivâyetleri kabul etmese de,⁴⁸⁹ Sünnî kesim tarafından nakledilen rivâyetleri bu şekilde değerlendirmemektedir. Ancak o, bu rivâyetleri de zayıf görmüş ve değerlendirmelerini bunun üzerine bina etmiştir. İbn Teymiyye'ye göre, Gadîr-i Hum günü hâdisesi bir uydurmadan ibarettir.⁴⁹⁰ Ona göre, hadisin meşhur olan kısmı dışındaki tüm bölümler, sonradan hadise eklenmiş yalan sözlerdir.⁴⁹¹ Hadisin meşhur olan “*..Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır..*” kısmının ise hadis alimlerince zayıf addedildiğini, aynı zamanda Sahîh sahiplerinin eserlerinde geçmediğini belirtmiştir.⁴⁹²

İbn Teymiyye'nin bu yaklaşımı hadîs ilmi açısından problemlili gözükmemektedir. Çünkü bu araştırmada da ortaya konulduğu üzere, Gadîr-i Hum hadislerinin sıhhati noktasında bir problem bulunmamaktadır. Bu konudaki asıl mes'ele, bu hadislerin, Şia tarafından yorumlanma şeklidir. Hz. Muhammed (a.s.), Hz. Ali hakkında birinci bölümde detaylı olarak ele alınan sözleri söylemiştir. Ancak O bununla, Hz. Ali'nin hilafetini/imametini kastetmemiştir.

İbn Teymiyye, Hz. Ali'nin faziletini ortaya koyan rivâyetleri zayıf bulsa da, hadislerin doğruluğunu kabul etmektedir. Onun reddettiği, Gadîr-i Hum meselesi ve bunun Şia tarafından yorumlanma şeklidir. İbn Teymiyye'ye göre, bu hadisenin doğru olması imkânsızdır. Bu olay hakkında ne Sakîfe gününde, ne Hz. Ömer'in seçimindeki şura anında, ne de Hz. Osman'ın şehadeti akabinde Hz. Ali'ye biat meselesindeki münakaşaların yapıldığı günlerde, ashabdan birisi çıkıp bu olayı gündeme getirmiştir.⁴⁹³ Ayrıca ona göre, hadisin “*Ben kimin mevlâsıysam, Ali de onun mevlâsıdır. Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol*” kısmını Tirmizî'nin dışında kimse nakletmemiştir.⁴⁹⁴

talebeleri ya da o eserleri okuyanlar tarafından konularına uygun olarak verilmiştir. Bk. *İbn Teymiyye Kitaplığı*, Giriş bölümü, www.darulkitap.com.

⁴⁸⁹ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 118.

⁴⁹⁰ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 113.

⁴⁹¹ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 16.

⁴⁹² İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 86.

⁴⁹³ İbn Teymiyye, *Minhâcu's-sünne*, IV, 118.

⁴⁹⁴ İbn Teymiyye, *Külliyat*, IV, 339.

Ancak bu araştırmayla sylenilenin aksine Müslim’de, Tirmizî’de, İbn Mâce’de, Nesâî’de (*es-Sünenü ’l-kübrâ*), İbn Hibbân’da, Tayalisi’de vs. bu hadisin farklı rivâyet şekillerinin hem de sahîh isnadlarla nakledildiği görülmüştür.

Aynı şekilde Ali el-Karî’de Gadîr-i Hum olayının şîfler tarafından uydurulduğuna inanmaktadır.⁴⁹⁵

Ancak burada değinilmesi gereken nokta, müellifin uydurma dediği hadîs, bu araştırmaya konu teşkil eden rivâyetlerden değildir. Çünkü *el-Mevzû ’ât*’ta geçen rivâyet şöyledir: “..***Bu benim vâsim, kardeşim ve benden sonra halifedir. Onu dinleyin ve ona itaat edin.***” bu rivâyet meşhur olan Gadîr hadisi değildir. Ehl-i Sünnet hadîs âlimlerinden hiçbiri bu rivâyeti, Hz. Peygamber’e nispet etmemişlerdir.

Gadîr-i Hum olayının gerçekliği hakkında bir şüphe bulunmuş olsaydı, hâdiseyi nakleden müellifler, sorunlu noktalarda açıklamalarda buldukları gibi, konu hakkında mutlaka bir değerlendirmede bulunurlardı. Hâlbuki Ehl-i Sünnet hadîs kaynaklarının bir çoğu bu hâdiseyi değerlendirme yapmaksızın nakletmişlerdir.

Tahâvî ise, Veda Haccı dönüşünde Allah Rasûlünün konakladığı Gadîr-i Hum denen yerde, Hz. Ali’nin bulunmadığını ileri sürmüştür.⁴⁹⁶

Tahâvî, bu sonuca nasıl ulaştı bilinmemektedir. Ancak rivâyetler tetkik edildiğinde Tahâvî’nin ulaştığı sonucun hatalı bir araştırmanın ürünü olduğu görülecektir. Çünkü temel hadîs kaynaklarında, Allah Rasûlünün, Gadîr-i Hum mevkiinde, Hz. Ali’nin elini tutarak, onu övdüğü ve birinci bölümde detaylı bir şekilde ortaya konulan Mevlâ hadisini burada buyurdıkları nakledilmektedir.

İbn Haldun da şia’nın, Hz. Ali’nin hilâfeti hakkında delil olarak sundukları nasların çoğunun uydurma olduğunu ve senedlerinin de ta’n edildiğini söylemiştir.⁴⁹⁷ İbn Haldun’un, şia’nın Hz. Ali’nin Allah ve Rasûlü (a.s.) tarafından imam tayin edilmesi ve onların imamet anlayışı hakkındaki düşüncesi ise şöyledir:

“şîfler Allah Rasûlü (a.s.)’nn Hz. Ali’yi tayin etmiş olduğuna dair bir takım naslar (âyet ve hadisler) nakil ve bu nasları kendi mezheplerine uygun olarak tevil ederler.

⁴⁹⁵ Ali el-Kârî, *el-Mevzû ’ât*, s. 109.

⁴⁹⁶ Tahâvî, *Müşkilü ’l-âsar*, II, 309.

⁴⁹⁷ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 496.

Fakat bu naslar, Ehl-i Sünnet'in ileri gelen bilginlerince belirsizdir. Şeriatı nakledenler de bu nasları bilmezler. Delil diye ileri sürdükleri nasların çoğu uydurmadır. Senetleri, yani rivâyetleri ta'n ve tenkit edilmiş kişilerdir. Naslar da, onların fâsit olan tevillerinden uzaktır.⁴⁹⁸

Ayrıca günümüz Ehl-i sünnet âlimlerinden Vehbe Zuhaylî, Gadîr-i Hum hadîsini kabul etmemektedir. Ona göre bu hadîs, sahih değildir. Sahih olduğu kabul edilse dahi Hz. Peygamber (a.s.) bununla Hz. Ali'nin hilafetini kastetmemiştir.⁴⁹⁹

Araştırmanın birinci bölümünde de görüldüğü üzere, Allah Rasûlünün, Hz. Ali'ye yönelik söylediği sözün sıhhati konusunda herhangi bir problem yoktur. Problem, Ehl-i sünnet ile Şia'nın, özellikle de İmamiyye'nin, bu hadisleri yorumlamalarında kendini göstermektedir.

2.3. Değerlendirme

Bu bölümde Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde İmran b. Husayn'dan 7, Büreyde'den 13, Zeyd b. Erkâm'dan 15, Bera b. Azib'den 5, Hz. Ali'den 29, Ebu't-Tufeyl'den 9 olmak üzere yetmiş sekiz (78); İbn Mâce'nin *Sünen*'inde Sa'd b. Ebî Vakkâs'tan 4, Bera b. Azib'den 4 olmak üzere sekiz (8); Tirmizî'nin *Sünen*'inde İmran'dan 4, Zeyd'den 4 olmak üzere sekiz (8) ve İbn Hibbân'ın *Sahih*'inde İmran'dan 5, Büreyde'den 6, Ebu't-Tufeyl'den 4 olmak üzere on beş (15) râvî, toplamda ise yüz dokuz (109) râvî incelenmiştir. Râvîler hakkında rical âlimleri, ne tür bir nitelemede bulunmuşlarsa, bu nitelemeler aynen nakledilmiştir.

Râvîlerin durumları incelenirken, ricâl ve tabakât kitaplarında bazı râvîler, teşeyyü', tedlîs yapmak, hafıza zayıflığı vb. cerh lafızlarıyla itham edilmişlerse de, "hadisleri alınamaz", lafzıyla itham edilmemişlerdir. Râvîlerin tahlillerinde görüldüğü üzere, bir râvî hakkında bir kısım âlimler, "zayıftır", "Şîliğe meyyal birisidir", gibi olumsuz nitelemelerde bulunurlarken; aynı râvî hakkında diğer bir kısım âlimler ise, hadisleri alınabilir, "Sadûktur", "Mustakimu'l-hadîstir" gibi olumlu nitelemelerde bulunabilmişlerdir. Râvîler hakkında Ricâl ve Tabakât kitaplarında yapılan değerlendirmelerin çoğu, bu râvîlerin güvenilir oldukları ve rivâyetlerinin alınabileceği

⁴⁹⁸ İbn Haldun, *Mukaddime*, I, 796.

⁴⁹⁹ Zuhaylî, *İslâm Fıkhı*, VIII, 405.

yönündedir. Ancak rivâyetlerin çoğu râvîsi hakkında kullanılan Teşeyyü' kavramına değinmek gerekmektedir. **Teşeyyu'**, her ne kadar ilk iki halifenin hilafetlerine ses çıkartılmasa da Hz. Ali'nin, sahâbenin en faziletlisi olduğuna inanılmasıdır.⁵⁰⁰ Cevherî, *es-Sıhah*'da **Teşeyyü'** kelimesini şöyle açıklamaktadır: “**Teşeyyü'**, birinin izinden gitmek, birini takip etmek ve birine yardım etmek ve vilayete sahip olmak anlamına gelmektedir.”⁵⁰¹ Şîî müelliflerden Muğniye ise Teşeyyü'ü şöyle tarif etmektedir: “**Teşeyyü'**, “*Peygamber (a.s.) tarafından Hz. Ali (k.v.)'nin imamet ve hilafetine dair nassın bulunduğu, onun ve evlatlarının hakkında aşırıya gitmeksizin iman etmekten ibarettir.*”⁵⁰² **Ehl-i Teşeyyü'**, Hz. Peygamber'in (a.s.), Hz. Ali'yi, yerine vâsi tayin ettiği kanaatinde olanlara denildiği gibi, Hz. Peygamber (a.s.)'i en iyi temsil ettiğine inandıkları Ali taraftarlığı anlamında da kullanılmaktadır. Bu deyim, Hz. Peygamber (a.s.) hayatta iken sinelerde var olan bir tabirdi ancak Allah Rasûlü vefat edinceye kadar gün yüzüne çıkmamıştı. Allah Rasûlü'nün vefatının ardından, Hz. Ali'nin halifelliğini savunma olarak anlaşılmıştır. Bu savunucuların ilkleri olarak da Ebû Zer, Selman, Mikdad ve Ammâr gösterilmiştir. Teşeyyü' olayı, sanıldığı üzere, Hz. Ali ile Muaviye arasında meydana gelen Sıffin savaşının sonucu ortaya çıkmış bir deyim değildir. Zamanla Şiîleşme olayı birkaç sahâbiyle sınırlı kalmamış, farklı yerlerde, merkezine Hz. Ali'nin hilafeti meselesini alan bu düşünce tarzı, bulunduğu yerin yapısına uygun gelişerek neşvü nema bulmuştur.⁵⁰³

Gadîr-i Hum rivâyetlerini nakleden ravîler hakkında âlimlerin verdiği hükümler farklılık arz etmektedir. Bazı hadîs âlimleri konuyla alakalı hadîsler için *Hasen Sahih* derken,⁵⁰⁴ bazıları *Sahih*⁵⁰⁵ bazıları metni *Mütevâtir*,⁵⁰⁶ bazıları da bu rivâyetler için *Mütevâtir* ve *Meşhûr* hükmünü vermişlerdir.⁵⁰⁷

Bütün rivâyet farklılıklarına rağmen Mevlâ hadisleri hakkında genel kanı, bu rivâyetlerin sahîh olduğu yönündedir. Hadîs âlimleri, bu rivâyetler hakkında sened ve metin yönüyle zayıf hükmü vermemişlerdir. Rivâyet farklılıkları değerlendirildiğinde

⁵⁰⁰ Aydınli, *Hadîs Istılahları*, s. 155.

⁵⁰¹ Cevherî, *es-Sıhah* III, 166.

⁵⁰² Muğniye, *eş-Şia fi'l-mizan*, s. 33.

⁵⁰³ Özkan, *İnanmak ve Yaşamak*, s. 5–10.

⁵⁰⁴ Tirmizî, *Menâkıb*, 632.

⁵⁰⁵ Makdisî, *el-Muhtare*, II, 464.

⁵⁰⁶ Zehebî, *Siyer*, VIII, 334–5.

⁵⁰⁷ el-'Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ*, II, 274; Heysemî, *Mecma*, IX, 127–129.

her bir rivâyet, Gadîr-i Hum olayının farklı bir yönünü naklederek aslında olayın bütününe vermiş olmaktadır. Bu yönüyle de farklılık veya tezat gibi görünen Gadîr-i Hum rivâyetleri, bir bütünün parçaları mesabesinde görülmelidir.

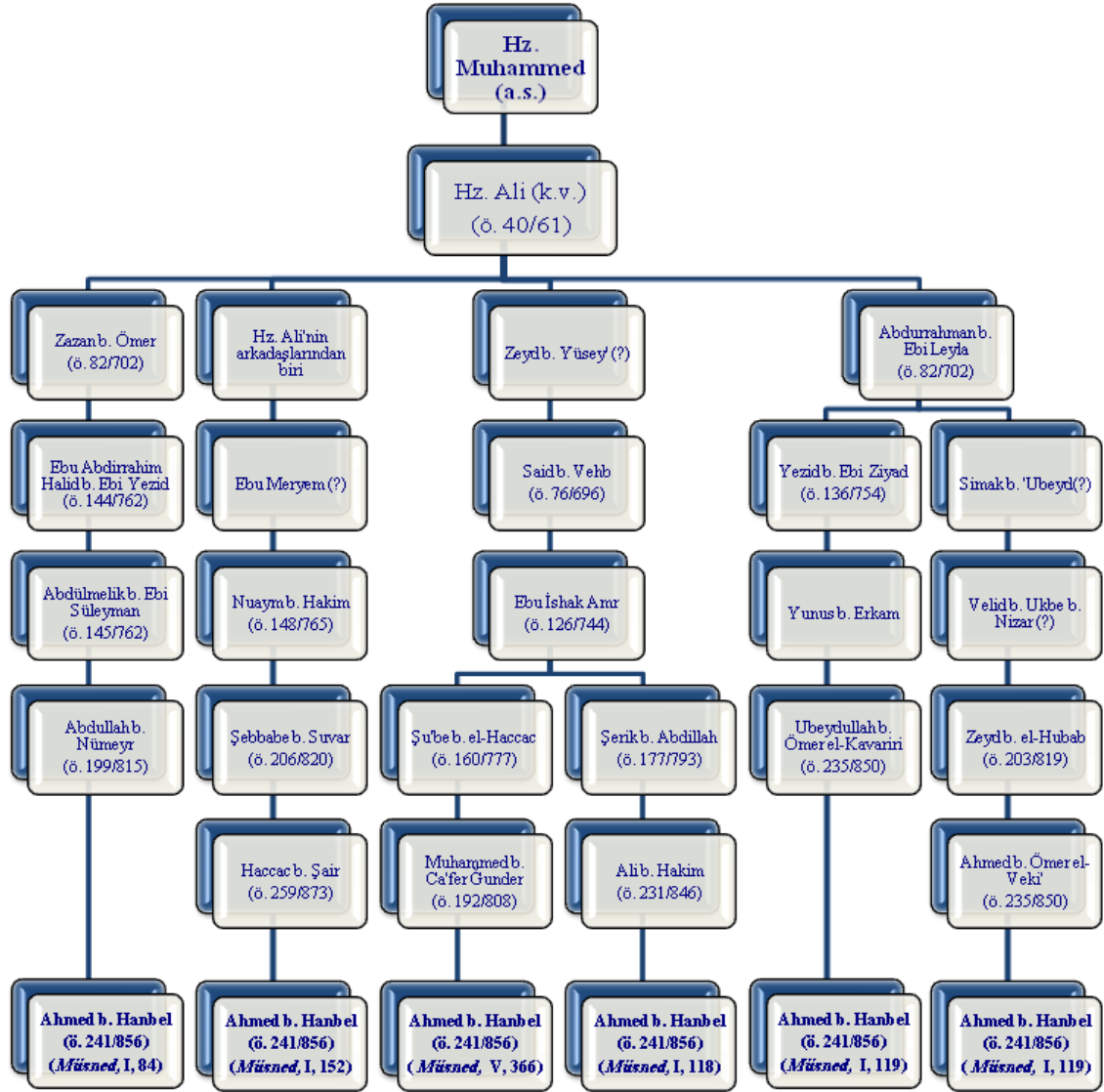
Günümüz çalışmalarının bir kısmında, bu araştırmada detaylı olarak incelenip ortaya konulan Gadîr-i Hum rivâyetlerinin, Hz. Ali bağlularınca uydurulduğu kanaati yer almaktadır.⁵⁰⁸ Ancak Ehl-i Sünnet ulemâsı tarafından temel alınan Sünnî hadîs kaynaklarında böylesi bir hükme rastlanılmamıştır.

Yapılan araştırma sonucunda Gadîr-i Hum rivâyetlerinin râvîleri hakkında cerh ta'dil âlimlerinin muhtelif değerlendirmeleri olduğu görülmüştür. bazı râvîler hakkında tenkitler bulunsa bile, genelde râvîlerin tevsîk edilmiş olduğu, en azından ağır tenkitler yapılmadığı söylenebilir. Bundan dolayı da ilgili rivâyetler hakkında hasen, sahîh gibi değerlendirmeler yapılabilmektedir.

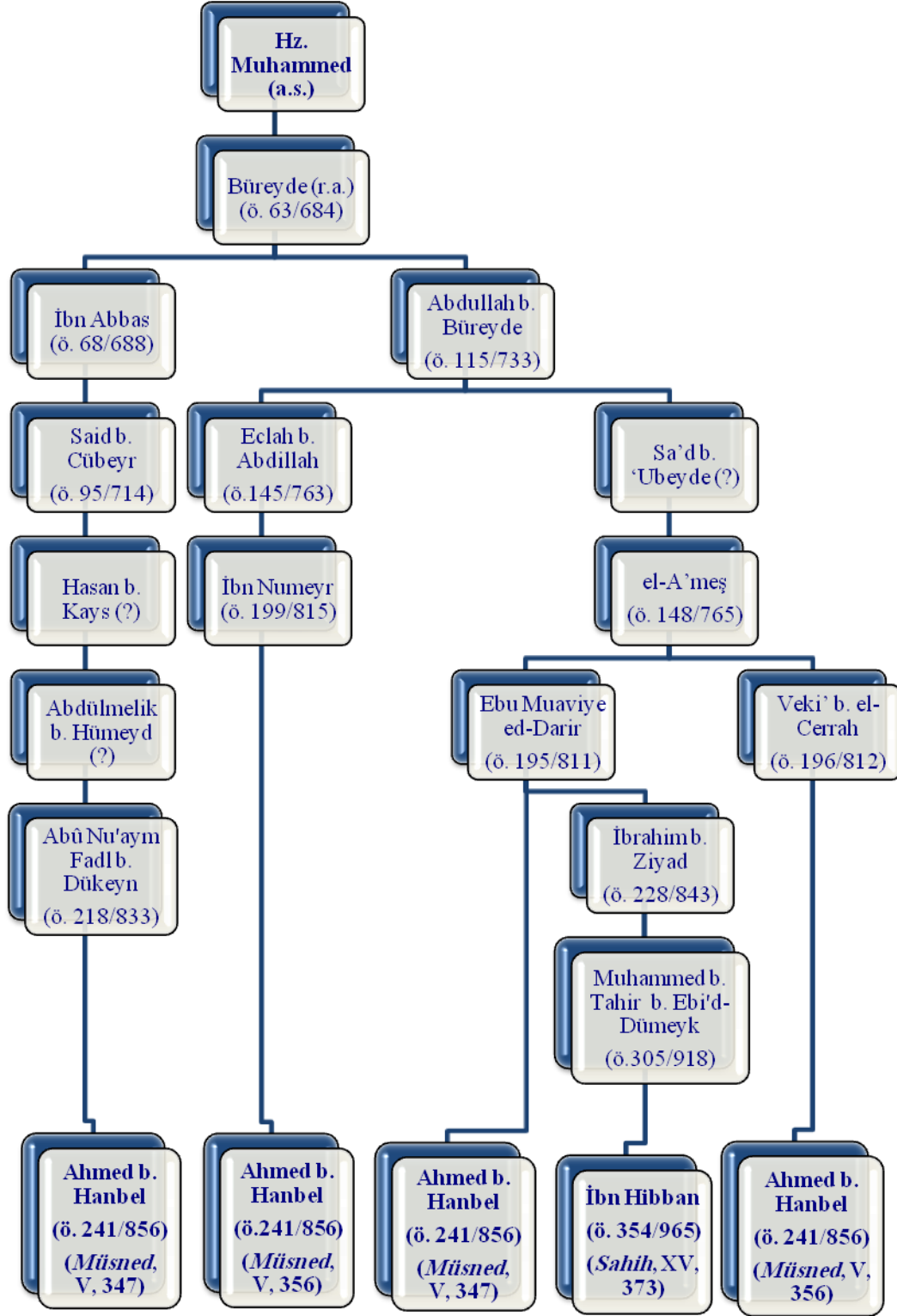
Gadîr-i Hum rivâyetlerinin, senesinde bulunan bazı râvîleri sebebiyle zayıf olduğu, çoğunun ise sened açısından kabul edilebilir seviyede hasen veya sahîh rivâyetler sayıldığı söylenebilir.

⁵⁰⁸ Bk., Demircan, *Gadîr-i Hum*, s. 47. Adı geçen eserde Demircan, bu hükmü bizzat kendisi vermektedir. Hâlbuki bu araştırmada senet ve metin açısından incelenen Gadîr-i Hum rivâyetlerinin *Sahîh* olduğu aşikârdır. Demircan, verdiği hükmün ilmi bir çerçevesini çizmemiş sadece kanaatinin bu yönde olduğunu belirtmiştir.

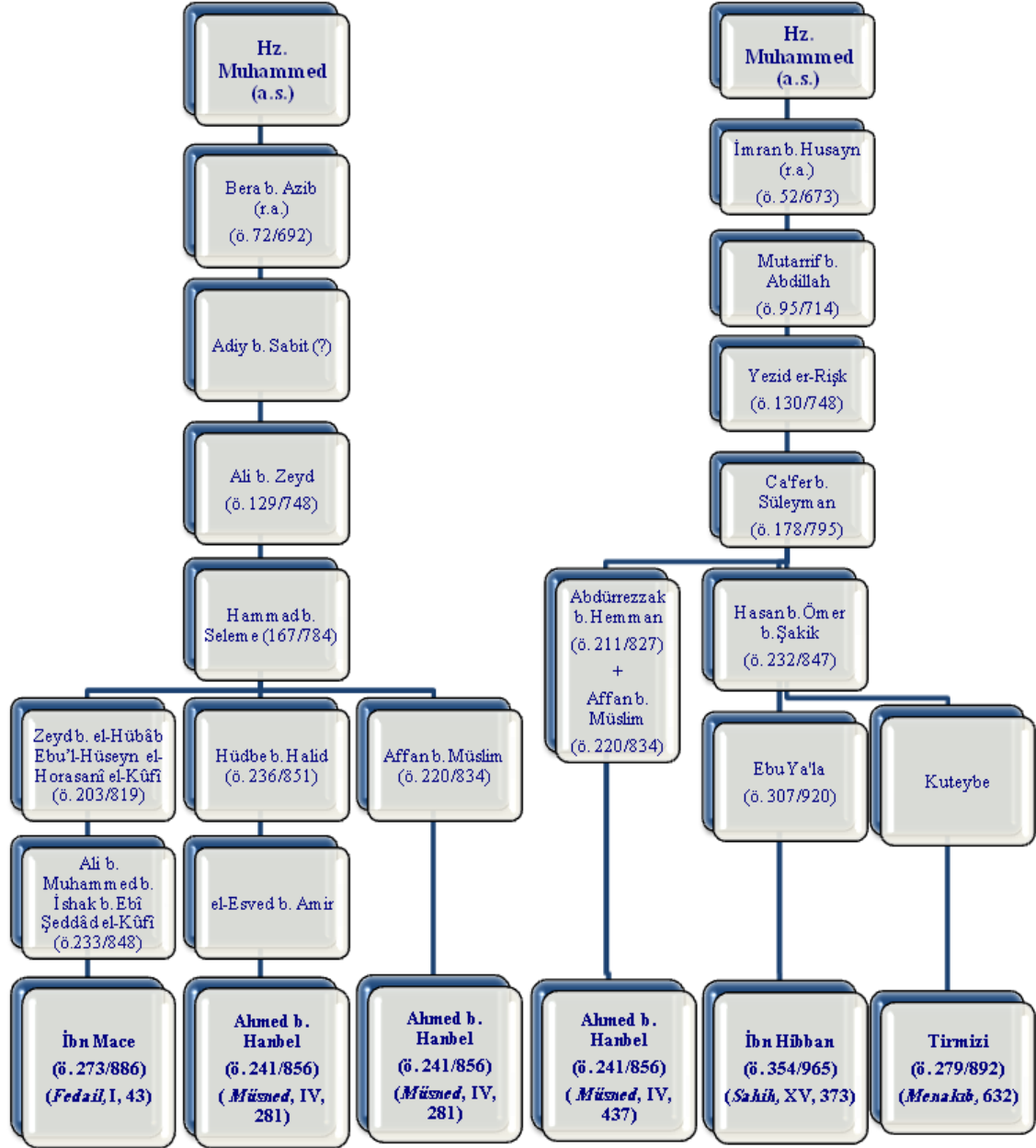
Tablo 1. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri

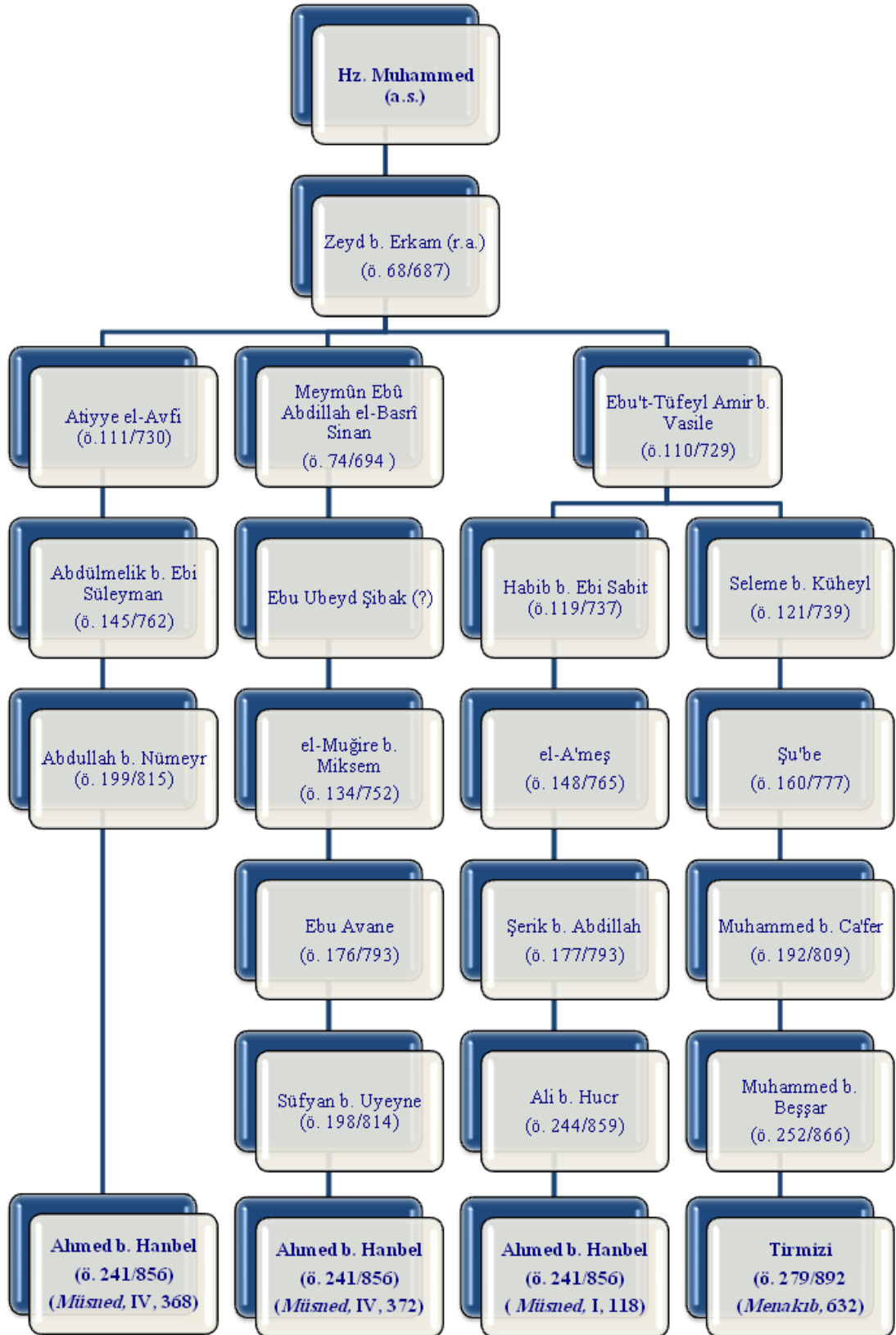
Tablo 2. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın *Sahih*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri

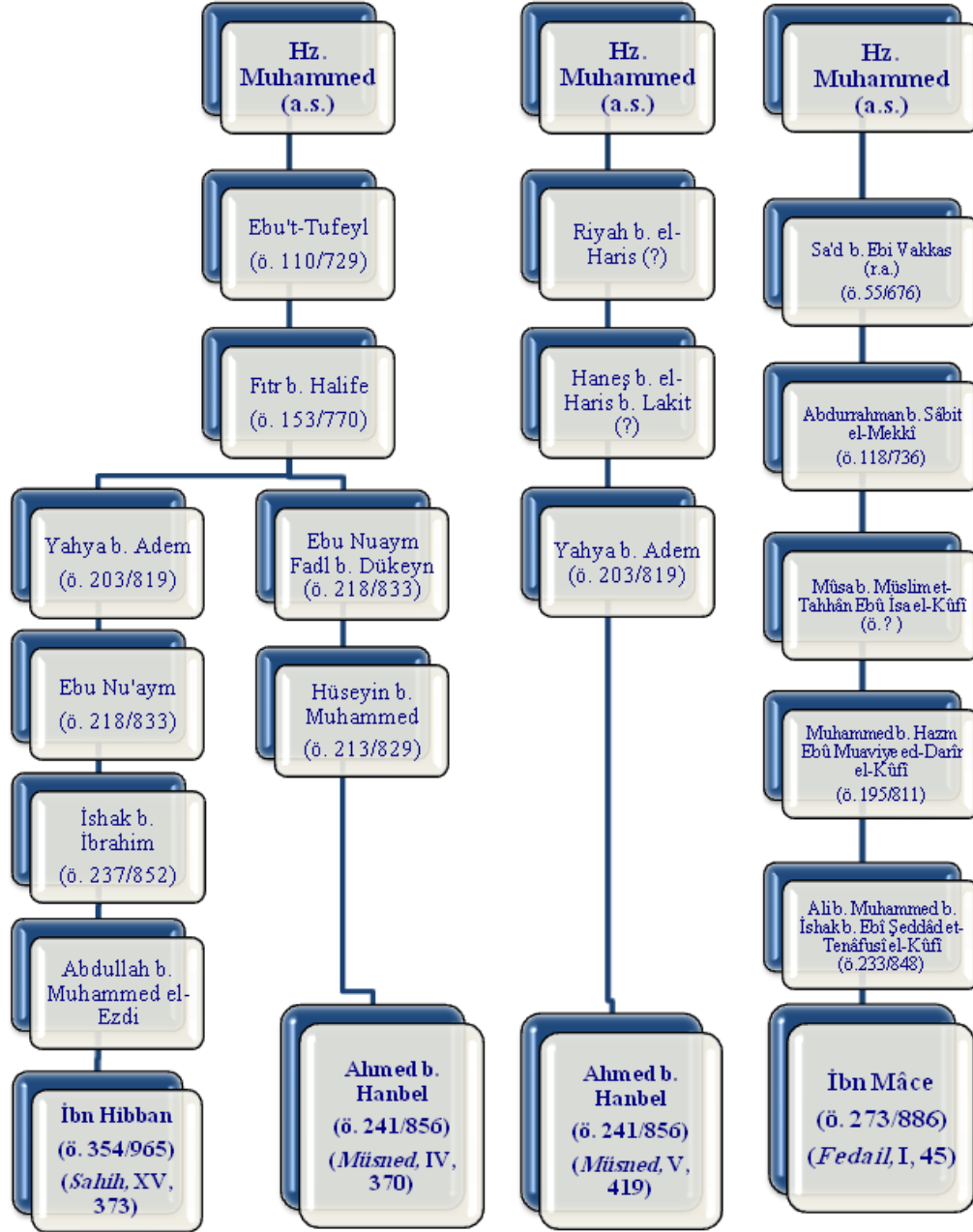
Tablo 3. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i, İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'i, Tirmizî (ö. 279/893)'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın *Sahih*'inde Geçen Gadir-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri

Tablo 4. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i ve Tirmizî (ö. 279/893)'nin *Sünen*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri

Tablo 5. Ahmed b. Hanbel (ö. 241/856)'in *Müsned*'i, İbn Mâce (ö. 273/887)'nin *Sünen*'i ve İbn Hibbân (ö. 354/965)'ın *Sahih*'inde Geçen Gadîr-i Hum Rivâyetlerinin Râvi Zinciri

SONUÇ

Gadîr-i Hum'da söylenilen hadîsi, Ehl-i Sünnet'in hadîs kaynaklarının ekserisi, Şia'nın kaynaklarında geçtiği gibi olay yerinden bahsederek nakletmemişlerdir. Örneğin Ehl-i Sünnet'in hadîs kaynaklarından bazıları, bu hadisin vürûd sebebinin, Üsame'nin Hz. Ali'ye "Sen benim mevlâm değilsin, benim mevlâm Rasûlullah'tır" sözünün olduğunu naklederler. Ehl-i Sünnet'in ana hadîs kaynaklarında yer belirterek mevlâ hadisini nakledenler de vardır. Ancak bu, Şia'nın kaynaklarında geçtiği gibi detaylandırılmış değildir. Sünnî kaynaklarında geçen mevlâ hadislerine dikkat edilirse, genelinde, Gadîr-i Hum hâdisesinden ziyâde, Hz. Ali'ye yönelik gelişen bazı olaylar neticesinde, Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'yi haklı bulmasına ve kendisine yönelik yapılan eleştirileri bertaraf edip, ümmetinin bu konudaki tavrını belirlemesine binaen söylendiği görülecektir. Bu hadislerde Hz. Peygamber'in, Ehl-i Beyt'in korunmasına yönelik bir tavrının olduğu da görülmektedir.

Şîî guruplar içerisinde aşırıya kaçan düşünceleri bir tarafa bırakarak, olaya mutedil olan Şîîler açısından bakıldığında Hz. Ali, bizler gibi bir beşer olmasının yanında, Allah Rasûlü'nün, henüz hayatta iken imâm/vasî/halife tayin ettiği, mü'minlerin dinî ve dünyevî işlerde kendisine itaati gerekli gördüğü, tüm mü'minler için rehber olan bir şahsiyettir. Onlara göre Hz. Ali, Peygamber vasfını haiz olmasa da, dinî ve dünyevî rehberliği idame ettirebilmesi için, Peygamberlik sıfatlarına eşdeğer niteliklere sahip olması gerekmektedir. Dolayısıyla O, diğer mü'minlerden farklı olarak masum/günaha bulaşmayan/kusursuz, ilim ve hikmet sahibi, ilahi kaynaklı/vehbî bir bilgiye sahip, cömert, şecaatli ve ahlâkî meziyetler açısından üstün bir kişiliğe sahiptir. Bu kişiliğe sahip birinin imamlığı, Allah'ın emri ve Allah Rasûlü'nün tayini ile olmuştur. Zaten aksi de tahayyül edilemezdi. Ancak Şia'ya göre halifeliği nassla belirlenmiş bir kişinin hakkı, kişisel menfaatler neticesinde Sakife olayında gasp edilmiş; İslâm'ın ve Müslümanların maslahatı denilerek buna meşruluk kazandırılmaya çalışılmıştır.

Şia tartışılabilir bu iddialarını bazen Kur'an naslarıyla, bazen de hadislerle destekleme yoluna gitmiştir.

Araştırmanın muhtelif yerlerinde değinildiği üzere Sakîfe hâdisesi, bir gasp ya da kişisel kaygılarla meydana gelmiş bir olaydan ziyade; o günkü şartlar mucibince meydana gelmiş bir olay olarak değerlendirilebilir.

Hz. Ali fazilet sahibi, ilmi seviyesi yüksek, şahsiyetli ve bir o kadar cesur bir insandı. Allah Rasûlü'nün savaşlarında göstermiş olduğu kahramanlıkları neticesinde kendisine yönelik bir çekememezliğin olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun bazı belirtileri, hem Mevlâ hadisinin değişik versiyonlarında, hem de Yemen seferi olayında görülmektedir. Allah Rasûlü hayattayken Hz. Ali'ye yönelik bazı eleştiri ve muhalefetlerin olduğu bilinmektedir. Gadîr-i Hum veya Mevlâ hadisinin söylenmesinin sebebi de Hz. Ali'ye yönelik gelişen bu muhalefet olmalıdır.

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Sakîfe olayında Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesi, o günkü gerçeklikler göz önünde bulundurulduğunda, makul ve sosyal boyutu düşünülerek gerçekleştirilen bir vakıa olarak görünmektedir.

Ehl-i Sünnet, tarih boyunca Ehl-i Beyt'e karşı saygısını sürdürmüştür. Ancak onların Hz. Peygamber'in soyundan gelmeleri ve bu saygı ve sevgiyi hak etmeleri, onlara İmamlık/halifelik hakkını tanımaz. Şia'nın düşündüğü gibi bu, bir dini vecibe de değildir. Fikhî bir meseledir. Bunun çözümü de, halkın da içerisinde bulunduğu bir seçim/şura/icma vb. ile mümkündür.

Araştırmaya konu teşkil eden Gadîr-i Hum hadisesi (Şîf ve Sünnî kaynaklarda farklı şekillerde nakledilmesine rağmen) İslâm tarihinde yer edinmiş gerçek bir olaydır. Ancak bu gerçekliği Şia, kendi tarihsel, zihnî, kültürel ve coğrafi şartlarına uyarlayarak farklı bir biçimde yorumlamıştır.

Hz. Ali'nin veya bir başka kişinin imametine/hilafetine delâlet eden, kesin ve açık bir nas (âyet/hadîs) yoktur. Aynı şekilde Şia'nın iddialarının aksine, Hz. Ali, kendinden önceki ilk üç halifeye, onlardan korktuğundan veya takiyyeden dolayı değil, olması gerekenin bu olduğunu bildiğinden dolayı yakınlık göstermiş ve onların hilafetleri döneminde, kendilerinin baş danışmanı mevkiinde bulunmuştur. Ayrıca bu dönemde ve sonraki fitnenin zuhur ettiği dönemlerde, ne Hz. Ali, ne de diğer herhangi bir sahâbî, Şîilerin iddia ettikleri argümanları ileri sürmüşlerdir. Zaten böylesi bir konuda nas

olmuş olsaydı bu kadar ihtilaf vaki olmazdı. Bu konu etrafında bu kadar ihtilafın olması, konuyla alakalı herhangi bir nassın bulunmadığının da kesin bir delilidir.

Ulaşılabildiği kadarıyla incelenen Şîî kaynaklarda göze çarpan bir iddia vardır. O da Gadîr-i Hum'da geçen rivâyetlerin Sünnî kaynaklarda da geçtiği ve senetlerinde en ufak bir şüphenin bulunmadığıdır. Şîa'nın iddia ettiği üzere ve her insafılı ilim ehline de kabul edildiği gibi, Ehli Sünnet'in hadîs kaynaklarında bu rivâyetler geçmektedir. Zaten bu araştırmada yapılan şey de Ehl-i Sünnet'in kaynaklarındaki Gadîr-i Hum rivâyetlerinin tespitidir. Ancak bu kaynaklarda geçen rivâyetlerin hiçbirisinden Ehl-i Sünnet, Allah Rasûlü'nün Hz. Ali'yi kendi yerine halife tayin ettiği sonucunu çıkarmamış ve bu rivâyetler Ehl-i Sünnet ulemasınca bu şekilde anlaşılmamıştır. Ehl-i Sünnet'in kaynaklarında geçen rivâyetler incelendiğinde, bunlar, insanlığın zihni yapısı gereği bazı farklı kelimelerle nakledilse de, Şîa kaynaklarının aksine yorumsuz bir şekilde verilmişlerdir.

Hz. Ali'nin kendisinden önceki üç halife döneminde danışma mercîî makamında bulunması da Şîa'nın ilk üç halife hakkındaki görüşlerini nakzetmektedir. Bunu takiyyeyle açıklamak da Hz. Ali gibi büyük bir sahâbînin kişiliğiyle bağdaştırılamaz.

Allah Rasûlünün Gadîr-i Hum'daki hutbesi ve orada yaşananlar, Şîa ve Ehl-i Sünnet arasında imamet/hilâfet konusunda önemli ihtilaf konularından bir tanesini oluşturmaktadır. Araştırmanında değişik yerlerinde belirtildiği üzere, Şîî kesim bu olayı farklı yorumlamıştır. Onlara göre Allah Rasûlü bu mevkiye, Allah'ın bir emri olarak, Hz. Ali'nin imâmetini ümmetine tebliğ etmiştir. Onlara göre bu kesin/Mütevâtir rivâyet karşısında Ebû Bekir ve Ömer, Hz. Ali'nin hakkını gasp ederek, hilafete kendileri gelmişlerdir.

Şîa, bu hâdiseyi kendi mantalitesine göre bir değerlendirmeye tabi tutarak yorumlamıştır. Bu nedenle de doğal olarak olayın gidişatında bir eksen kayması gerçekleştirmiştir.

Durum böyle olsa da, olayın Ehl-i Sünnetin Hadîs, İslâm Tarihi, Tabâkât vd. kitaplarda nakledildiği şekliyle gerçekliği de ortadadır. Sünnî kaynaklarda bu hâdis, değişik tariklerden gelmesine rağmen, rivâyetlere bütüncül bir yaklaşımla bakıldığında, olayın hemen hemen Şîa kaynaklardakiyle örtüştüğü de görülmektedir. Her iki kaynakta da

birbirleriyle benzeşen ve yer yer de farklılaşan rivâyet şekilleri mevcuttur. Her iki kesimin kaynaklarında geçen rivâyetlerde Allah Rasûlünün, Gadîr-i Hum denen yerde, bir hutbe irad ettiği, ümmetine önemli iki ağırlık (Kitabullah-Ehl-i Beyt/İtret) bıraktığı ve ardından Hz. Ali'nin kolunu kaldırarak Mevlâ hadisi diye meşhur olan **“Ben kimin mevlâsıysam Ali de onun mevlâsıdır, Allah'ım ona dost olana dost, düşman olana düşman ol”** sözünü söylediği ve orada bulunanların Hz. Ali'yi tebrik ettikleri vakidir. Ancak yukarıda ve araştırmanın değişik yerlerinde değinildiği üzere Şîf kesim özellikle de İmamiyye bunu farklı yorumlamıştır.

Mevlâ/Gadîr-i Hum rivâyetlerinin, senesinde bulunan bazı râvîleri sebebiyle zayıf olduğu, çoğunun ise sened açısından kabul edilebilir seviyede hasen veya sahîh rivâyetler sayıldığı ikinci bölümün değerlendirmesinde dile getirilmişti. Bu rivâyetler, farklı lafızlarla ondokuz sahâbîden sahîh olarak nakledilmiştir. Rivâyetlerdeki farklılıklara rağmen Mevlâ hadisleri hakkında genel kanı, bu rivâyetlerin sahîh olduğu yönündedir. Hadîs âlimleri de, bu rivâyetler hakkında sened ve metin yönüyle zayıf hükmü vermemişlerdir.

Öte yandan Şia kaynaklarında Gadîr-i Hum'da Mevlâ hadisiyle beraber Menzile hadisinin de (**“..Senin bana olan menzilen/konumun, Harun'un Musa'ya olan menzilesi/konumu gibidir. Ancak benden sonra Peygamber gelmeyecektir..”**) söylendiği nakledilmektedir. Hâlbuki Sünnî kaynaklarda, Menzile hadisinin, Tebük seferine çıkarken, Allah Rasûlünün Hz. Ali'yi Medine'de bırakması ve Hz. Ali'nin Allah Rasûlüne gelerek: “Sen beni kadın ve çoluk-çocukla mı bırakıyorsun? Demesi üzerine söylendiği nakledilmektedir. Ayrıca Şia kaynaklarında, Sünnî kaynaklardan farklı olarak, Gadîr-i Hum'da Allah Rasûlünün, Hz. Ali'nin imametini/hilafetini açık lafızlarla ibraz eden onlarca hadîs nakledilmiştir. Bu araştırmanın değişik yerlerinde bu tür rivâyetlere atıfta bulunulmuştur.

Gadîr-i Hum'da, Allah Rasûlü'nün irad etmiş olduğu hutbesi, Sünnî kaynaklarda geçtiği şekliyle, Sünnî Müslümanlar için de bir değer olarak kabul edilmiştir. Bu vesileyle Ehl-i Sünnet, Hz. Ali'ye iki açıdan bakmıştır: Birinci cihet, kendi şahsi yüceliği, fazileti ve takvası; ikinci yönü de, Ehl-i Beyt'in bir nevi temsilcisi konumunda olması. Birinci yönünü hiç istisnasız bütün Müslümanlar takdir etmişlerdir. Ancak, Ehl-i Sünnet, bu noktada Hz. Ebû Bekir ve Ömer'i ona takdim etmiştir. İkinci noktada ise, hiç

tartışmasız ittifak edilmiştir. Ancak Hz. Ali'nin, bu ikinci cihetten kabul görmüş konumunu, onun, ümmetin halifesi olarak tayini cihetinden bir adlandırmayı, Şia'nın dışında kimse ileri sürmemiştir. Bunun en bariz örneği de, Gadîr-i Hum'da geçen olaylarda ve bu olayları yorumlama şeklinde müşahede edilmektedir.

Sonuçta, her iki taraf da birbirlerinin iddialarına net lafızlarla değil de; anti tezler üreterek, (örneğin bir taraf hiç olmayacak bir konuma getirerek Hz. Ali'yi ve Ehl-i Beyt'i överken; diğer taraf da aynı kaygılar içerisine girerek Hz. Ebû Bekîr, Ömer ve Osman'ı övmektedir), savunma psikolojisi altında, nasları mana ve maksadından saptırarak, daha da vahimi kendinden bir şeyler katarak mukabelede bulununca, olaylar çözülemez bir hale getirilmiştir. Hâlbuki ilk dönemlerde olaylar bu şekilde anlaşılmamıştır.

Netice olarak söylenilmesi gereken husus, Gadîr-i Hum olayıyla ilgili Ehl-i Sünnet ile Şia'nın ifadeleri ve değerlendirmeleri birbirini tutmamaktadır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi, Şia'nın, hem Gadîr-i Hum rivâyetlerini farklı yorumlamaları, hem de Gadîr-i Hum'daki olayın muhtevasını Kur'an'dan âyetlerle destekleme cihetine gitmeleri ve Kur'an ayetlerini batınî bir şekilde yorumlamalarıdır. Bu durumun bir neticesi olarak da âyetlerden, Şari'in kastetmediği bir çok sonuç ortaya çıkmış olmakta ve İslâm'ın ruhuna ters bir yapının oluşmasına zemin hazırlanmış olmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

Abid, Şiiler,

ABİD, Seyyid Abid Ali (1996), ‘Şiilerin Siyaset Teorisi’, *İslam Düşüncesi Tarihi*, I-IV, Editörler: Mian Muhammed Şerif ve Mustafa Armağan, İstanbul 1996, s. 361–374

el-‘Aclûnî, Keşfu’l-hafâ,

el-‘ACLÛNÎ, İsmâîl b. Muhammed, *Keşfu’l-hafâ ve muzîlu’l-ilbâs*, I-II, Beyrut 1408/1988

Açikel, Ehl-i Beyt,

AÇIKEL, Yusuf (2009), *Kur’an ve Hadisler Işığında Geçmişten Günümüze Ehl-i Beyt*, Ankara 2009

Ağırakça, İslamî Devlet

AĞIRAKÇA, Ahmed (1978), *İslamî Devlet Düzeni*, İstanbul 1978

Ahmed b. Hanbel, Müsned,

AHMED b. HANBEL, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, *el-Müsned*, I-VI, Mısır ts.

_____, Fedâil,

Fedâilu’s-sahâbe, I-II, Beyrut 1403/1983

_____, el-İlel,

el-İlel ve ma’rifetü’r-ricâl, thk. Subhî el-Bedrî es-Samerrâî, Beyrut 1408/1988

Akbulut, Sahâbe Devri,

AKBULUT, Ahmet (1992), *Sahâbe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelamî Problemlere Etkileri*, İstanbul

el-Alâ'î, Câmi'u't-Tahsîl

el-ALÂ'Î, Salâhuddîn Ebû Sa'îd Halîl b. Keykeldî b. Abdillâh, *Câmi'u't-tahsîl fî ahkâmi'l-merâsîl*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Beyrut 1407/1986

<http://www.alevileriz.biz/showthread.php?t=23766>.

Ali el-Karî, el-Mevzû'ât,

ALÎ el-KARÎ, Nureddin Ali b. Sultan Muhammed el-Herevî, *el-Esrâru'l-merfûa fî'l-ahbâri'l-mevzû'â*, Dersaadet, ts.

_____, *Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu (Aliyyu'l-Kârî Mevzû'âtı)*, trc. Ahmet Serdaroğlu, İstanbul 1986

Atçeken, İbn Teymiyye,

ATÇEKEN, İsmail Hakkı, "İbn Teymiyye'nin Hz. Ali'nin İmametiyle İlgili Şîf Rivâyet ve Yorumları Tenkîdi", *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı XII, Konya Güz/2001, s. 49–69

Ateş, Ehl-İ Sünnet Ve Şia,

ATEŞ, Ali Osman, *Ehl-i Sünnet ve Şia'nın Delil Olarak Aldığı Bazı Hadisler*, İstanbul 1996

Aydınlı, Hadis Istılahları,

AYDINLI, Abdullah, *Hadis Istılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987

Aydın, İmâmet, Hilâfet ve Velâyet,

AYDIN, Hayati, *Şii ve Sünni Literatürde İmâmet, Hilâfet ve Velâyet Kavramlarının Dinî ve Siyasî Arka Planı*, İstanbul 2001

el-Âzîmâbâdî, 'Avnu'l-ma'bûd,

el-ÂZÎMÂBÂDÎ, Ebu't-Tayyib Muhammed Şemsu'l-Hak, *'Avnu'l-ma'bûd şerhu süneni Ebî Dâvûd*, I-X, Beyrut 1415/1995

el-Bâcî, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh,*

el-BÂCÎ, Süleyman b. Halef b. Sa'd Ebu'l-Velîd, *et-Ta'dîl ve't-tecrîh li-men harece anhu'l-Buhârî fi'l-câmi'i's-sahîh*, I-III, thk. Ebû Lübâbe Hüseyin, Riyad 1406/1986

el-Bağdâdî, *Târihu Bağdâd,*

el-BAĞDÂDÎ, Ahmed b. Ali Ebû Bekir el-Hatîb el-Bâcî, *Târihu Bağdâd*, I-XIV, Beyrut ts.

Buhârî, *Sahîh,*

BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail b. İbrahim Ebû Abdillâh el-Cu'fî, *el-Câmi'u'l-müsnedu's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Rasûlillâh ve sünenihi ve eyyâmih*, I-VI, Beyrut 1407/1987

_____, ***et-Tarîh,***

, *et-Tarîhu'l-kebîr*, I-VIII, Beyrut ts.

_____, ***et-Tarîhu's-sağîr***

et-Tarîhu's-sağîr (el-Evsat), thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Haleb, Kahire 1397/1977

el-Cevherî, *es-Sihah,*

İsmail b. Hammad el-Farabî el-Cevherî, *es-Sihah fi'l-luğa (es-Sihâh tâcu'l-luğa ve Sihâhu'l-Arabîyye)*, I-III, Kahire, ts.

el-Cûzecânî, *Ahvâl,*

el-CÛZECÂNÎ, İbrahim b. Ya'kûb Ebû İshak, *Ahvâlu'r-ricâl*, Beyrut 1405/1985

el-Cürcânî, *el-Kâmil,*

el-CÛRCÂNÎ, Abdullah b. Adiy b. Abdillâh b. Muhammed Ebû Ahmed, *el-Kâmil fi du'afâi'r-ricâl*, I-VII, thk. Yahya Muhtar Ğazzâvî, Beyrut 1409/1988

Çakan, *Hadîs Edebiyâtı,*

ÇAKAN, İsmail Lütü, *Hadîs Edebiyâtı*, İFAV, İstanbul 1996

Çuhacıoğlu, *el-Hasâis Tercümesi,*

ÇUHACIOĞLU, Abdulkadir, *Peygamberin Dilinden Hz. Ali (el-Hasâis Tercüme ve Şerhi)*, İstanbul ts.

Demircan, *Gadîr-i Hum,*

DEMİRCAN, Adnan, *Hz. Ali'nin Hilafet Hakkı Meselesinde Gadîr-i Hum Olayı*, İstanbul 1996

Demirel, *Şia ve Ehl-i Sünnet,*

DEMİREL, Serdar, “Şia ve Ehl-i Sünnet Arasındaki İhtilaflarda Sünnet Algısının Rolü,” *Rihle Dergisi*, Yıl 2, Sayı 5–6, İstanbul 2009, s. 47–53

Ebü Nu'aym, *Hilye,*

EBÛ NU'AYM, Ahmed b. Abdullah el-İsbehânî, *Hilyetü'l-evliyâ' ve tabakâtu'l-asfiya'*, I-X, Beyrut 1405/1985

Ebü Ya'la, *Müsned,*

EBÛ YA'LA, Ahmed b. Ali b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî, *Müsned-i Ebî Ya'lâ*, I-XIII, thk. Hüseyin Selîm Esed, Şam 1984

<http://www.ehlibeytmektebi.com/content/view/135/41/>.

el-Eminî, *el-Gadîr,*

Abdü'l-Hüseyin Ahmed el-Eminî, *el-Gadîr fi'l-kitâb ve's-sünne ve'l-edeb (fi rihabi'l-Gadîr)*, I-X, Tahran 1987

Elmalh, *Hak Dini,*

ELMALILI, Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, İstanbul ts.

Eryarsoy, *İslam Devlet Yapısı,*

ERYARSOY, M. Beşir, *İslam Devlet Yapısı*, İstanbul 1979

<http://erzincanzurun.azbuz.com/blog/yazi/oku/5000000007056883/GADIR-HUM-VE-HIL%C3%82FET>.

Fadlullah, *Ehl-i Beyt,*

FADLULLAH, Allame Muhammed Hüseyin, “Ehl-i Beyt İmamları ve İslamî Vahdet,” *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, Yıl I, Sayı II, Ankara 1993, s. 113–114

Fığlalı, *İslâm Mezhepleri,*

FİĞLALI, Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, İstanbul 1998

_____, *İmâmiyye Şîa'sı,*

İmâmiyye Şîa'sı (Ca'feriyye Mezhebi) Doğuşu Gelişmesi ve Görüşleri, İstanbul 2008

_____, *Gadîr-i Hum,*

“Gadîr-i Hum”, *DİA*, XIII, 279–280, İstanbul 1996

Fîrûzâbâdî, *el-Kâmûs,*

FÎRÛZÂBÂDÎ, Mecdudîn Muhammed b. Ya'kûb eş-Şîrâzî, *el-Kâmûsu'l-muhît*, I-IV, Beyrut, 1306/1889

Gölpınarlı, *Nehcü'l-belâga,*

GÖLPINARLI, Abdülbâki, *Nehcü'l-belâga (Tercüme ve Şerhi)*, İstanbul 1997

Gümüšoğlu, *İmâmet ve Hilafet,*

GÜMÜŞOĞLU, Hasan, *İslâm'da İmâmet ve Hilafet*, İstanbul 1999

Güenal, *Hz. Ali Dönemi,*

GÜNAL, Mustafa, *Hz. Ali Dönemi ve İç Siyaset*, İstanbul 1998

Gülpaygani, İmamet,

GÜLPAYGANİ, Ayetullah Safi, “İmamet İle İlgili Üç Soru,” *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, Yıl III, Sayı X, Ankara 1995, s. 125–135

Hâkim, el-Müstedrek,

HÂKİM, Muhammed b. Abdullah en-Nisabûrî, *el-Müstedrek ‘ale’s-sahihayn*, I-IV, Beyrut 1990

el-Halebî, et-Tebyîn,

el-HALEBÎ, Burhânuddîn İbrahim b. Muhammed b. Sıbt İbnu'l-A‘cemî Ebu'l-Vefâ el-Halebî et-Tarablusî, *et-Tebyîn li esmâi'l-müdekkisîn*, thk. Muhammed İbrahim Dâvûd el-Mevsilî, Beyrut 1414/1994

_____, *el-İğtibât*

el-İğtibât bi-ma'rifeti men rumiye bi'l-ihtilât, ez-Zurka/Haleb 1350/1931

el-Hamevî, Mu‘cem,

el-HAMEVÎ, Ebû Abdullah Yakut b. Abdullah el-Hamevî, *Mu‘cemu'l-buldan*, Beyrut ts.

Hamidullah, İslâm Peygamberi,

HAMİDULLAH, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, I-II, Ankara 2003

Heysemî, Mecma,

HEYSEMÎ, el-Hâfiz Nureddin Ebu'l-Hasen Ali, *Mecme'u'z-zevâid ve menbe'u'l-fevâid*, I-X, Beyrut 1407/1967

_____, *Mevârid,*

Mevâridü'z-zem'ân ilâ zevâid-i İbn Hibbân, Thk. Muhammed Abdurrezzak Hamze, Beyrut ts.

<http://www.hilafet.com/dergi/H090-099/H90-91/04.htm>.

Humeynî, *İslâm Fıkında Devlet,*

HUMEYNÎ, Ayetullah el-Uzma, *İslâm Fıkında Devlet (el-Hükümetü'l-İslâmiyye)*, trc. Hüseyin Hatemi, İstanbul 1979

el-Huseynî, *el-Beyân,*

el-HUSEYNÎ, Kemâlüddîn İbrahim b. Muhammed b. Hamza, *el-Beyânu ve't-ta'rîf fî esbâbı vürûdi'l-hadîsi's-şerîf*, I-II, thk. Seyfuddîn el-Kâtib, Beyrut 1400/1980

el-'İclî, *Ma'rifetu's-sikat,*

el-'İCLÎ, Ahmed b. Abdullah b. Salih Ebu'l-Hasen el-'İclî el-Kûfî, *Ma'rifetu's-sikat*, I-II, thk. Abdulalîm Abdulazîm, el-Medinetu'l-Münevverah 1405/1985

İbnu'l-Cevzî, *ed-Du'afâ,*

İBNU'L-CEVZÎ, Abdurrahman b. Ali b. Muhammed Ebu'l-Ferec, *ed-Du'afâ ve'l-metrûkîn*, I-II, thk. Abdullah el-Kadî, Beyrut 1406/1986

_____, *Sıfatu's-safve,*

Sıfatu's-safve, I-IV, thk. Mahmûd Fahûrî, Muhammed Kal'acî, Beyrut 1399/1979

İbnu'l-Esîr, *en-Nihâye,*

İBNU'L-ESÎR, Mecdüddîn Ebu's-Se'adât el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî ğarîbi'l-hadîs ve'l-eser*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, I-V, Kahire 1385/1965

İbn Ebî Âsım, *es-Sünne,*

İBN EBÎ ÂSİM, Amr b. Ebî Âsım ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî el-Basrî, *Kitâbu's-sünne*, I-II, thk. Muhammed Nasuriddin el-Elbânî, Beyrut 1400/1980

İbn Ebî Hatim, *el-Cerh,*

İBN EBÎ HÂTİM, Abdurrahman b. Muhammed b. Ebî Hâtim el-Hanzalî er-Râzî, *Kitabu'l-cerh ve't-ta'dil*, I-IX, Beyrut 1271/1952

İbn Ebî Şeybe, *El-Musannef*,

İBN EBÎ ŞEYBE, Ebû Bekir Abdullah b. Muhammed b. Ebî Şeybe b. İbrâhim b. Osmân, *el-Musannef fi'l-ehâdis-i ve'l-âsâr*, I-VII, nşr. Kemal Yusuf, Riyad 1409/1989

İbn Hacer, *Fethu'l-barî*

İBN HACER, Ebû'l-Fadl Şihâbuddîn Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethu'l-barî şerhu sahihi'l-Buhârî*, I-XIII, Muhammed Fuad Abdülbakî, Beyrut 1379/1960

_____, ***el-İsâbe*,**

el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe, I-VIII, thk., Ali Muhammed el-Becâvî, Beyrut 1412/1992

_____, ***Lisân*,**

Lisânu'l-mîzân, I-VII, Beyrut 1406/1986

_____, ***el-Müdellesîn*,**

Tabakâtu'l-müdellesîn, thk. Asım b. Abdillâh el-Karyûtî, Amman 1403/1983

_____, ***Ta'cîl***

Ta'cîlu'l-menfe'a bi zevâidi ricâli'l-eimmeti'l-erba'a, thk., İkrâmullah İmâdadulhak, ts.

_____, ***Takrîb*,**

Takrîbu't-tehzîb, I, thk., Muhammed 'Avvame, Suriye 1406/1986

_____, ***Tehzîb*,**

Tehzîbu't-tehzîb, I-XIV, Beyrut 1404/1984

İbn Haldun, *Mukaddime*,

İBN HALDUN, *Mikaddime*, trc. Zakir Kadîrî UGAN, I-III, İstanbul 1990

İbn Hayyân, *Tabakâtu'l-İsfehâniyyîn*

İBN HAYYÂN, Abdullah b. Muhammed b. Ca'fer Ebu's-Şeyh b. Hibbân el-İsbehânî el-Ensârî, *Tabakâtu'l-muhaddisîn bi-İsbehân ve'l-vâridîne aleyhâ (Tabakâtu'l-İsfehâniyyîn)*, I-IV, thk., Abdulgafûr Abdulhak Huseyn el-Belûşî, Beyrut 1412/1992

İbn Hibban, *Sahih*,

İBN HİBBAN, Muhammed b. Hibban b. Ahmed Ebû Hatim et-Temîmî el-Büstî, *Sahîh-i İbn Hibban bi tertib-i İbn Balaban*, I-XVIII, thk. Şuayb el-Arnautî, Beyrut 1993

_____, ***Meşâhîr*,**

Meşâhîru 'ulemâi'l-emsâr, Beyrut 1959

_____, ***el-Mecrûhîn*,**

el-Mecrûhîn, I-III, Haleb, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, ts.

_____, ***es-Sikât*,**

es-Sikât, I-IX, Thk. es-Seyyid Şerefüddîn Ahmed, Beyrut 1395/1975

İbn Kani', *Mu'cemü's-sahâbe*,

İBN KANİ', Ebu'l-Huseyn Abdulbâkî b. Kani', *Mu'cemü's-sahâbe*, I-III, thk. Salah b. Salim, Medinetü'l-Münevvere, 1418/1998

İbn Kesîr, *el-Bidâye*,

İBN KESÎR, İsmail b. Ömer b. Kesîr Ebu'l-Fidâ ed-Dımeşkî, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, I-VII, Beyrut 1966

İbnu'l-Keyâl, *el-Kevâkib*,

İBNU'L-KEYÂL, Muhammed b. Ahmed b. Yûsuf, *el-Kevâkibu'n-neyyirât men ihteleta mine'r-rivâti's-sikât*, thk., Hamdî Abdulmecîd es-Selefî, Kuveyt ts.

İbn Mâce, Sünen,

İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd Ebû Abdullah el-Kazvîni, *es-Sünenü'l-kübrâ*, I-II, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Beyrut ts.

İbn Sa'd, et-Tabakât,

İBN SA'D, Muhammed b. Sa'd b. Menî' Ebû Abdillâh el-Basrî ez-Zührî, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, I-VIII, Beyrut, ts.

İbn Teymiyye, Minhâcu's-sünne,

İBN TEYMİYYE, Ebu'l-Abbas Takiyüddin Ahmed b. Abdu'l-Halim, *Minhâcu's-sünneti'n-Nebeviyye fî nakdi kelâmi's-Şiati ve'l-Kaderiyye (Minhâcü'l-i'tidal fî nakdi kelâmi ehli'r-Râfizî ve'l-İ'tizal)*, I-IV, Beyrut, 1321/1903

_____, **Külliyat,**

İbn Teymiyye Külliyyatı/Kitaplığı, darulkitap.com.exe.

İbn Zubur, el-Vefeyât,

İBN ZUBUR, Muhammed b. Abdillâh b. Ahmed b. Süleyman b. Zubur er-Rib'î, *Tarîhu mevlidi'l-'ulemâi ve vefeyâtihim*, I-II, thk., Abdullâh Ahmed, Riyad 1410

Kazvinî, eş-Şia,

KAZVİNÎ, Seyyid Emir Muhammed (ve Musa el-Musevî), *eş-Şiatü ve't-tashihü*, Kum, 1994.

Kaşanî, İmamet İnancı,

KAŞANÎ, Feyz, *Ehl-i Beyt Mektebinde İmamet İnancı*, (hazırlayan: M. İPEK), <http://nehculbelaga.tripod.com> (adresinden alıntı).

Keskin, Şia İnanç Esasları,

KESKİN, Halife, *Kendi Kaynakları Işığında Şia İnanç Esasları*, İstanbul 2000

Kettânî, *er-Risâle*,

KETTÂNÎ, Muhammed b. Ca'fer, *er-Risâletü'l-mustatrafe li-beyâni meşhûri kutubi's-sünneti'l-müşerrefe*, Beyrut 1986

www.kevser.net.

Koçyiğit, *Münakaşalar*,

KOÇYİĞİT, Talat, *Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar*, Ankara 1989

Komisyon, *Usûl-i Dîn*,

KOMİSYON, *Ehl-i Beyt Mektebine Göre İslâm'da Usûl-i Dîn*, Hazırlayan, Komisyon, Trc. Cafer Bayar, İstanbul 2001

Köksal, *İslâm Tarihi*,

KÖKSAL, M. Asım, *İslâm Tarihi, Hz. Muhammed ve İslâmiyet, Medine Devri*, I-XI, İstanbul 1980

<http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=375>.

Kummî/Nevebahtî, *Şî Fırkalar*,

KUMMÎ/NEVBAHTÎ, *Şî Fırkalar: Kitâbu'l-Makâlât ve'l-Firak Firaku's-Şia*, Trc. H. Onat, S. Hizmetli, S. Kutlu, R. Şimşek, Ankara 2004

***Kur'an Yolu*,**

Kur'an Yolu Türkçe Meâl ve Tefsir, I-V, Hazırlayan: Heyet, Ankara 2006.

Kurtubî, *el-Câmi*,

KURTUBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr. B. Ferh Ebû Abdullah, *el-Câmi li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Thk. Ahmed Abdulalîm, Kahire 1372/1953

Küleynî, *Usûl-ü Kâfi*,

KÜLEYNÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Ya'kûb b. İshak er-Râzî, *el-Usûl mine'l-kâfi*, I-II, trc. Vahdettin İnce, Dâru'l-Hikem, İstanbul 2002

Makdisî, *el-Muhtâre*,

MAKDİSÎ, Ebû Abdullah Ziyauddîn Muhammed b. Abdulvâhid, *el-Ehâdisu'l-iyâdu'l-muhtâre mimmâ leyse fi's-Sahîhayn ev ehadihima* I-X, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Düheş, Mekke-i Mükerrreme 1410/1990

Misbah, *Masum İmam*,

MİSBAH, Muhammed Taki, "Niçin Masum İmam," *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, Yıl I, Sayı III, Ankara 1994, s. 65-67

el-Mizzî, *Tehzîbu'l-kemâl*,

el-MİZZÎ, Abdurrahman Ebu'l-Haccac Yûsuf b. ez-Zekî, *Tehzîbu'l-kemâl*, I-XXXV, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, Beyrut 1400/1980

Muğniye, *eş-Şia fi'l-mizan*,

Muhammet Cevat Muğniye, *eş-Şia fi'l-mizan*, <http://www.ehlibeytmektebi.com/content/view/135/41/> (adresinden alıntı)

Mübârekfûrî, *Tuhfe*,

MÜBÂREKFÛRÎ, Muhammed Abdurrahman b. Abdurrahim, *Tuhfetu'l-ahvezî şerhu cami'i't-Tirmizî*, I-X, Beyrut ts.

el-Münâvî, *Feyzu'l-kadîr*,

el-MÜNÂVÎ, Abdurraûf, *Feyzu'l-kadîr şerhu'l-cami'i's-sağîr*, I-VI, Mısır 1356/1938

Mümtaz, *İslami Siyaset Teorisi*,

Edisyon: Mümtaz Ahmet, *İslami Siyaset Teorisi ve Sorunlar*, trc. Halim Sırçancı, İstanbul 1997

Müslim, *el-Kunâ*

MÜSLİM, b. el-Haccâc el-Kuşeyrî Ebu'l-Huseyn, *el-Kunâ ve'l-esmâ'*, I-II, thk. Abdurrahim Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, el-Medînetu'l-Münevvere 1404/1984

Nedvî, *Ali*,

NEDVÎ, Ebu'l-Hasen, *Ali el-Murtaza*, Trc. Yusuf Karaca, İstanbul 1999

_____, ***Rahmet Peygamberi*,**

Rahmet Peygamberi, Trc. Abdülkerim Özeydin, İstanbul 1996

<http://nehculbelaga.tripod.com>.

Nesâî, *el-Kübra*,

NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed. b. Şuayb, *es-Sünenü'l-kübra*, I-VI, Beyrut 1991

_____, ***ed-Du'afâ'***

ed-Du'afâ' ve-l-metrûkîn, I, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Haleb 1369/1950

_____, ***Fedâil*,**

Fedâilu's-Sahâbe, Beyrut 1405/1985

Nursî, *Lem'alar*,

NURSÎ, Said, *Lem'alar*, İstanbul 1976

_____, ***Mektubat*,**

Mektubat, İstanbul 1976

Öz, *Hz. Ali*,

ÖZ, Mustafa, “Şîf Firkaların Hz. Ali Tasavvuru”, *Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu*, Bursa 2005, s. 179–186

Özkan, İnanmak ve Yaşamak,

ÖZKAN, Ercümen, *İnanmak ve Yaşamak*, İstanbul, ts.

Öztürk, Ehl-İ Sünnet Ve Şia Polemikleri,

ÖZTÜRK, Mustafa, *Tefsirde Ehl-i Sünnet ve Şia Polemikleri*, Ankara 2009

http://www.rasthaber.com/7433_Gadir%20Hum%20Ile%20Ilgili%20Ayetler.html.

Rıza, el-Menâr,

RIZA, Reşid, *Tefsîru 'l-menâr (Tefsîru 'l-Kur'âni 'l-Hakîm)*, I-XII, Beyrut, ts.

<http://www.al-shia.org/html/tur/makale/008/New%20Folder/01.htm>.

<http://shiatime.tripod.com>.

Sofuoğlu, Şia'nın Hadis Anlayışı,

SOFUOĞLU M. Cemal, *Şia'nın Hadis Anlayışı*, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1997

_____, *Gadîr-i Hum,*

“Gadîr-i Hum Meselesi,” *AÜİFD*, XXVI, Ankara 1983, s. 461–470

Subhani, Şiilik Sempozyumu,

SUBHANİ, Ayetullah Cafer, “Tarihte ve Günümüzde Şiilik Sempozyumu,” *Ehl-i Beyt Mesajı Dergisi*, I, Sayı III, Ankara 1994, s. 123

http://suskundalgalar.de.tl/Ehl_i-S.ue.nnet.htm.

Suyûtî, Tabakâtu'l-huffâz,

SUYÛTÎ, Abdurrahman b. Ebî Bekr Ebu'l-Fadl, *Tabakâtu'l-huffâz*, Beyrut 1403/1983

Şakir, İslâm Tarihi,

ŞAKİR Mahmud, *H. Âdem'den Bugüne İslâm Tarihi*, trc. Feriduddin Aydın, İstanbul, ts.

Şehristanî, *el-milel ve'n-nihal*,

ŞEHRİSTANÎ, Ebu'l-Feth Muhammed b. Abdülkerim, *Kitabu'l-milel ve'n-nihal*, thk. Muhammed b. Feth, Mısır 1947

Tabâtabâî, *İslâm'da Şia*,

TABÂTABÂÎ, Muhammed Hüseyin, *İslâm'da Şia (Şia Der İslâm)*, trc. Kadir Akaras, A. Akyüz, İstanbul 2009

_____, *el-Mîzân*,

el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân, trc. Salih Uçan, İstanbul, ts.

Taberânî, *el-Mu'cem*,

TABERÂNÎ, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemu's-sağîr*, I-II, Kahire 1415/1995

_____, *el-Evsat*,

el-Mu'cemu'l-evsat, I-X, thk. Târık b. Avvâz b. İbrahim el-Huseynî, Kahire 1415/1995

_____, *el-Kebîr*,

el-Mu'cemu'l-kebîr, I-XX, thk. Hamdî b. Abdulmecîd es-Selefî, Musul, 1404/1983

Tahâvî, *Müşkilü'l-âsâr*,

TAHÂVÎ, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Sellâme, *Müşkilü'l-âsâr (Beyânu/Te'vilu müşkili'l-âsâr)*, I-IV, Haydarâbâd 1333/1915

Tayalisî, *Müsned*,

TAYALISÎ, Ebû Dâvud Süleymân b. Dâvud b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsned*, Beyrut ts.

<http://www.tebyan.net/occasions/ghadirkhom/2007/12/26/56720.html>.

Tirmizî, Sünen,

TİRMİZÎ, Muhammed b. İsa Ebû İsa et-Tirmizî, *el-Cami'u's-Sahîh Sünenü't-Tirmizî*, I-V, thk., Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut ts.

Uğur, Hadis Terimleri,

UĞUR, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, Ankara 1992.

_____, Hadis Edebiyatı,

Hadis İlimleri Edebiyatı, Ankara 1996.

el-'Ukaylî, ed-Du'afâu'l-'Ukaylî,

EL-'UKAYLÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ, *ed-Du'afâu'l-kebîr*, I-IV, thk., Abdulmu'tî Emin Kal'acî, Beyrut 1404/1984

Vaglieri L. Veccia, Ghadir Khumm,

VAGLIERÎ, L. Veccia, "Ghadir Khumm," *The Encyclopaedia Of Islam*, (New Edition, Prepared by a Number Of Leading Orientalists), Leiden (E.J. Brill) 1991, II, 993

el-Va'iz, Târîhu Esma,

EL-VA'IZ, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed, *Târîhu esmâi's-sikât*, thk., Subhî es-Samerrâî, Kuveyt 1404/1984

Vâsitî, Tarîh,

el-VÂSITÎ, Ebu'l-Hasan Eslem b. Sehl er-Razzâz, *Tarîh u Vâsit*, thk., Kürkîs Avvâd, Beyrut, 1406, Bağdat 1967

Varol, Ehl-İ Beyt,

VAROL, Mehmet Bahaüddin, *Ehl-i Beyt; Kavramsal Boyut*, Konya 2004

Yavuz, Şîa,

YAVUZ, Yusuf Şevki, 'ŞÎA', *İİGYA*, İstanbul 2006

Yazır, *Hak Dîni Kur'ân Dili*,

YAZIR, M. Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili*, I-VIII, İstanbul 1971

Yücel, *Hadîs İstılahları*,

YÜCEL, Ahmet, *Hadis İstılahlarının Doğuşu ve Gelişimi (Hicrî İlk üç asır)*, İstanbul 1996

ez-Zebîdî, *Tecrîd-i sarîh*,

ez-ZEBÎDÎ, Zeynüddîn Ahmed b. Ahmed b. Abdillatîf, *Sahîh-i Buhârî muhtasarı tecrîd-i sarîh tercemesi*, trc. Kâmil Miras, I-XII, Ankara 1976

Zehebî, *Zikru Esmâ*,

ez-ZEHEBÎ, Muhammed b. Ahmed b. Osman b. Kaymaz, *Zikru esmâi men tüküllime fîhi ve huve muvessakun*, thk. Muhammed Şekûr, Zurka 1406/1986

_____, ***el-Muğnî*,**

el-Muğnî fî 'd-du'âfa, thk. Nurettin 'Itr, ts.

_____, ***el-Mu'in*,**

el-Mu'in fî tabakâti'l-muhaddisîn, Amman/Ürdün, 1404/1984

_____, ***el-Muktenâ*,**

el-Muktenâ fî serdi'l-kunâ, I-II, thk. Muhammed Salih Abdülaziz el-Murad, Medinetu'l-Münevvere 1408/1988

_____, ***el-Kâşif*,**

el-Kâşif fî ma'rifeti men lehu'r-rivâye fî'l-Kütübi's-Sitte, I-II, thk. Muhammed 'Avame, Cidde 1413/1992

_____, ***Mîzân*,**

Mîzânu'l-i'tidal fî nakdi'r-ricâl, I-VIII, Thk., Ali Muhammed Mu'avviz, Adil Ahmed Abdulmevcûd, Beyrut 1995

_____, *Siyer,*

Siyeru a'lâmi'n-nübelâ, I-XXIII, Thk. Şuayb el-Arnâvut, Beyrut 1413/1993

_____, *Târihu'l-İslâm,*

Târihu'l-İslâm, I-VI, İstanbul, ts.

Zeyveli, *Kur'an ve Sünnet Üzerine,*

ZEYVELİ, Hikmet, *Kur'an ve Sünnet Üzerine*, Ankara 1996

Zuhaylî, *İslâm Fıkhı,*

ZUHAYLÎ, Vehbe, *İslâm Fıkhı Ansiklopedisi*, I-X, trc., Heyet, İstanbul 1994

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Nuri YAZICI, 25.10.1978 tarihinde Erzurum'un Horasan İlçesinde dünyaya geldi. İlkokulu, Danişment Köyü İlkokulunda, Hafızlık eğitimini Erzurum Yıldırım Bayezit Kur'an Kursunda, orta ve lise tahsilini ise Erzurum Merkez İmam Hatip Lisesi'nde yaptı.

Lisans eğitimini, 2003 yılında Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde tamamladı. 2003 yılında İmam-Hatip olarak Bursa'nın Orhaneli İlçesine atandı. Yedi ay görev yaptıktan sonra, halen görev yapmakta olduğu Bursa Harmancık İlçesine İmam-Hatip olarak geçti. 2008–2009 tarihinde Sakarya Üniversitesinde Lisansüstü Eğitimine başladı.